

camil petrescu

1130

camil petrescu
patul lui procust

camil petrescu

«Romanul lui Camil Petrescu, *Patul lui Procust*, este o tulburătoare meditație asupra condiției existențiale a omului captiv unei realități și unor relații sociale deasupra cărora nu se poate înălța decât prin protestul suprem al propriei anulări de sine. Resorturile intime ale acestui proces de decantare a conștiinței de sine — morale și sociale — a eroilor, le-a urmărit Camil Petrescu răsfrînte prin refracție într-o vastă oglindă, cea mai fidelă, a raporturilor lor sentimentale, dîndu-ne astfel, poate, cel mai frumos și cel mai bogat în semnificații, roman de dragoste din literatura română.»

CONSTANTIN CUBLEȘAN

Lei 8

editura minerva

Ilustrația copertei : *Tia Peltz*

camil petrescu

patul lui procust

**PREFAȚĂ ȘI TABEL CRONOLOGIC
DE CONSTANTIN CUBLEȘAN**

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI • 1982

EDITURA MINERVA • BUCUREȘTI

Textul ediției de față este reprodus după Camil Petrescu, *Opere* III, Ediție îngrijită de Al. Rosetti și Liviu Călin. Note și variante de Liviu Călin, București, Editura Minerva, 1981 (col. „Scriitori români“).

PREFAȚA

Perioada interbelică românească a fost la fel de fructuoasă în toate genurile literare, stimulând căutările novatoare și mai ales impunând direcții de dezvoltare noi, în racord cu pulsul general european, atât în poezie cât și în proză, dramaturgie, eseistică ori critică și istorie literară. Între spiritele ce au fecundat major acest impuls de înnoire al creației artistice a fost, neîndoiește, și Camil Petrescu. Intelectual cu vederi larg-progresiste, de aleasă formație filosofică, el a căutat mereu drumul spre esențe, spre idei, căutându-se de fapt pe sine, fie că se exprima în limitele limbajului publicistic, fie în sfera esteticului, ca prozator ori dramaturg, ca poet ori critic de artă. El a fost un deschizător de drumuri, dînd versului suplețea și sinceritatea exprimării lapidare, într-o poezie de notație, de idei ; așezînd dramaturgia pe coordonatele moderne ale dezbaterii psihologice, aducînd în proză metoda investigației psihanalitice și propunînd primul la noi formula teatrului document. De aceea, locul său în corolarul valoric al literelor române este alături de Liviu Rebreanu și Hortensia Papadat-Bengescu, de Lucian Blaga și Mihail Sebastian, de George Călinescu și Mihail Ralea.

Patul lui Procust, publicat acum pentru prima oară în colecția „Biblioteca pentru toți”, este, în ordine cronologică, cel de al doilea

roman al lui Camil Petrescu. El a suscitât încă de la apariție (1933) discuții dintre cele mai vii, atît privind formula nouă pe care autorul o introducea în epica românească modernă, forțînd o mai rapidă racordare a acesteia la pulsul european al mișcării ideilor înnoitoare, cît și prin tipologia caracterologică a personajelor sale, enigmatice în dezvăluirea personalității lor convulsionate, într-un fascinant plan erotic sortit a masca ori a devia prima privire de la problematica majoră a fondului tragic existențial al angajării lor sociale. Pentru Perpessicius el este „dosarul istoriei curente“, „arhiva nemistificată a prezentului“ în care autorul face dovada unui fin „interpret al sufletelor și perversităților sentimentale“¹; un alt exeget, Octav Șuluțiu constată că romanul se axează pe „chinul cunoașterii și incapacitatea cunoașterii depline“ a eroilor, în speță a lui Fred Vasilescu², iar Tudor Vianu, atrăgînd atenția asupra formulei epice, vede în *Patul lui Procust* o „adevărată artă poetică a romanului nou“, tehnica relatării aparținînd „relativismului modern“ și îl consideră ca fiind la noi „prima influență identificabilă a artei literare a lui Marcel Proust“³. Mai cuprinzător, G. Călinescu, căutînd să situeze procedeul relatării factologice între „modul de tratare jurnalistic“ și „romanul epistolar“, între „metoda proustiană“ analitică și acțiunea de „superioară emoție polițistă“, conchide în cele din urmă, formulînd o sinteză asupra întregii proze a autorului: „Camil Petrescu rămîne o inteligență mereu în căutare de sisteme artistice, unul dintre acei scriitori mai puțin înfăptuiți poate, dar care încîntă în perpetuitate spiritele delicate. Nu este al doilea ori al treilea în literatură, ci unicul pe un drum lăaturalnic, într-o junglă virgină, în care nu intră decît pionierii“⁴.

¹ Perpessicius, *Mențiuni critice*, V, în *Opere*, vol. VI, Editura Minerva, București, 1973, p. 129.

² Octav Șuluțiu, *Camil Petrescu: Patul lui Procust, România literară* II, nr. 54, 25 febr. 1933.

³ Tudor Vianu, *Artă prozatorilor români, XII. Romancierii (Al treilea realism)*, în *Opere*, vol. 5, Editura Minerva, București, 1975, p. 327—328.

⁴ G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, Editura Fundației, 1941, p. 661.

Șocantă prin refuzul construcției clasice romanești, formula epică adoptată de Camil Petrescu nu este totuși una proustiană, în sensul epigonic al descendenței sale. Ba, se poate afirma chiar, fără vreun risc de eroare, că, alăturate, cele două narațiuni — *Patul lui Procust* și *În căutarea timpului pierdut* — nu se vor întîlni decît abia în subsidiarul unei intenții metodologice de psihanaliză, analogă, căci pentru autorul român opera lui Proust nu reprezintă decît un stimul incitant, o sugestie creatoare, pe care o va dezvolta propriu, evitînd rigorile unui atare sistem și creîndu-și, prin tocmai ostentația anulării structurii, o structură proprie, novatoare.

S-a remarcat nu o dată faptul că autorul alternează pagini din scrisorile lui Ladima cu comentariile Emiliei, fragmentate la rîndul lor de rememorările lui Fred Vasilescu și întrerupte, și acestea, de subsolurile prozatorului însuși, într-o voită lipsă de organizare, într-o aparentă schimbare illogică de momente și timpi de acțiune, creînd discontinuități și dezechilibrări, voit șocante. Să înțelegem aici un anume nonconformism al scriitorului, o dorință programatică a acestuia de a violenta tiparele rigide ale tradiției epice *academizante*, în nevoia acută de libertate totală în expresie, echivalînd gestul cu acela al poeților moderniști, care au revoluționat la începutul veacului tiparele prozodiei clasice. Dar, nu numai atît. Gestul său nu este totuși unul lipsit de... metodă. Camil Petrescu observă ritmul trepidant-tensionat, existența sincopat-tracasată, cu o expresie mai recentă, stresată, a omului din societatea modernă și află astfel că acesta se aruncă aproape cu disperare în spațiul trăirilor intens sentimentale, căutînd aici oaza de liniște, echilibrul uman stabil, care să-i poată asigura refugiul posibil, salvator, din fața bulversantelor solicitări zilnice, aproape imprevizibile, din planul angajărilor sale sociale. Acestei realități i se suprapune *Patul lui Procust*; observației de tip sociologic autorul oferindu-i reprezentarea adecvată în plan artistic. Structural deci, aparent dezarticulat, va căuta să echivaleze ritmurile sincopate, aritmice, ale însăși structurii existențiale căreia i se supune omul modern, contemporan, ale experiențelor de viață ale propriilor eroi — ale lui Fred Vasilescu sau Ladima, ale Emiliei sau ale Doamnei T., ale lui Gheorghidiu sau ale tînărului D. — tributari

ei înșiși unor oscilări și alternări bruște de atitudini și de angajări, unor evoluții frapant zigzagate, ce se refuză parcă de la sine incorporării într-o narațiune liniară, tradițională. În acest cadru formal deci, problematica de fond a romanului — dramele profund sociale ale eroilor — nu trebuia, nu putea fi atacată direct, ci numai din perspectiva ei răsturnată; demersul analitic se cerea început și dezvoltat din unghiul de vedere al tribulațiilor sentimentale, acute, ale personajelor, ca dintr-o zonă laterală, de refugiu a acestora, de unde, pe canale obscure ale trăirilor pasionale, autorul să ajungă la dezvăluirea și înțelegerea nuanțată, subtilă și intimă a mobilurilor tragice ale manifestării lor existențiale.

Romanul se dezvoltă pe trei planuri distincte — unul, acela al confesiunilor Doamnei T., altul, alcătuit din rememorările lui Fred Vasilescu, în care se intercalează intersectat corespondența lui Ladima și mărturisirile Emiliei, iar cel de al treilea, din comentariul, ce se vrea obiectivat, al autorului însuși. Dealtfel, Camil Petrescu ne propune chiar de la bun început convenția unei simulări de veridicitate totală a faptelor, avertizându-ne că ne aflăm nu în fața unei... ficțiuni ci a unui „dosar de existență“, cuprinzând pagini autentice, scrise de persoane reale, în ordinea cărora nu a intervenit decât cu „mici modificări“, în vederea publicării lor, ca documente de viață, „într-o revistă puțin răspîndită“. Roman-cierul, spre a respecta fidel regula jocului propus, ne încredințează că a stăruit mult pînă ce a izbutit să determine cele două persoane — Doamna T. și respectiv Fred Vasilescu — să purceadă la traviul scrisului :

„— E, nu zău, cum o să scriu ? — ripostează Doamna T.

Am simțit nevoia să devin categoric.

— Luînd tocul în mînă, în fața unui caiet, și fiind sinceră cu dumneata însăși pînă la confesiune.

S-a gîndit o clipă și, ca și cînd nu putea asimila ideea, a respins-o :

— Nu pot... Cum o să scriu ?... Nu am talent.“

Sau, Fred Vasilescu :

„— ...sînt ca și bolnav, din asta, de o lună de zile. Un ade-vărat subiect de roman (...) să-ți povestesc toată întîmplarea.

Am refuzat molatic.

— Nu, dacă mi-o povestești, nu mi-e de nici un folos. Subiecte mi se oferă toată ziua (...) Dacă vrei să-mi fii cu adevărat de folos, povestește-mi totul în scris (...)

— Ascultă, am să fac și asta... Deși mă întreb dacă nu ai să arunci ce scriu eu la gunoi.

— Îmi vei fi de folos numai dacă îmi vei da material, cît mai mult, chiar cînd ți-ar pare încărcat ori de prisos, fii prolix, cît mai prolix. Folosește cînd vrei să te explici, comparația. Încolo nimic.

— Bine, într-o săptămînă am să-ți aduc un caiet întreg.“

Prilejul este fericit pentru Camil Petrescu de a-și expune, eseistic, cîteva considerații privind condiția realizării creației artistice : „Povestește net, la întîmplare, — fii spune el lui Fred Vasilescu —, totul ca într-un proces verbal“. Iar Doamnei T.: „Stilul frumos, doamnă, e opus artei... E ca dicțiunea în teatru, ca scrisul caligrafic în știință (...) Un scriitor e un om care exprimă în scris cu o liminară sinceritate ceea ce a simțit, ceea ce a gîndit, ceea ce i s-a întîmplat în viață, lui și celor pe care i-a cunoscut, sau chiar obiectelor neînsuflețite. Fără ortografie, fără compoziție, fără stil și chiar fără caligrafie.“

Fred Vasilescu nu s-a ținut de promisiune întocmai, amînînd mereu, dar odată ambalîndu-se în scriere, a avut revelația copleșitoare a unui sentiment nou, nemaicunoscut încă, acela al descoperirii de sine prin propria judecare a vieții, și finalul său tragic nu este străin de acest demers introspectiv în conștiința de sine, existențială. Nu altceva o va face pe Doamna T. să-și întrerupă „jurnalul“, dîndu-și seama că, mergînd mai departe, ar trebui, în cele din urmă, să-și rostească singură un verdict asupra propriei existențe. Sub acest însemn ni se relevă relația dintre cei doi, în arcul spectral al căreia se ilustrează dramatic celălalt cuplu — Ladima-Emilia — sublimînd, la antipod, sensul zădărniceii umane. Căci, dacă Fred Vasilescu este un înfrînt al amiției orgolioase de înălțare și autodepășire, Ladima se prăbușește lipsit de nădejdi și idealuri, renunțînd la orice aspirații și lăsîndu-se pradă

ideii fatale de zădărniciu careia îl va afla, în disperare, și un suport filosofic : „... pare imposibil ca universul să fi fost conceput la origine cu scopul de a produce viață (...) viața pare a fi numai un subprodus fără nici o importanță ; noi, ființele vii, sintem într-un fel alături de linia principală...”

Doamna T. este unul din acele fascinante exemplare feminine ce iradiază în jurul lor un magnetic flux de atracție continuă, fără a căuta totuși, prin nimic ostentativ, a-și pune în evidență distincția ținutei sale fizice și intelectuale : „Nu înaltă și înșelător slabă, palidă și cu păr bogat de culoarea castanei (cînd cădea lumina pe el părea ruginiu) și mai ales extrem de, emotivă, alternînd o sprinteneală nervoasă, cu lungi tăceri melancolice (...) era poate prea personală ca să fie frumoasă în sensul obișnuit al cuvîntului. Avea orbitele puțin neregulate, ușor apropiate, pronunțate, cu ochii albaștri ca plătina, lucind, fremătînd de viață, care, cînd se fixau asupra unui obiect îl cereau parcă. Bărbia feminină, delicată, dar prelungirea ei întinsă frumos pînă sub ureche, cam aparentă, căci era lipsită de orice grăsime. Gura, foarte mobilă, vie ca o floare, plină. Gîtul lung, robust, cu tendoane lăuntrice la orice întoarcere a capului (...) De o tulburătoare feminitate uneori, avea ades o voce scăzută, seacă, dar alteori cu mîngîieri de violoncel, care veneau nu — sonor — din cutia de rezonanță a maxilarelor, ca la primadone, ci din piept și mai de jos încă, din tot corpul, din adîncurile fiziologice, o voce cu inflexiuni sexuale, care dau unui bărbat amețeli calde și reci.” Exaltarea este sporită în descripția pe care i-o face Fred Vasilescu, îndrăgostit de ea, cău-tînd totuși a-și cenzura lucid extazul : „E o femeie frumoasă deși poate, fără stilul modei, dar cînd e serioasă are trăsăturile cam tari puțin, încît uneori pare urîtă... Cînd suride însă — vag îndurerat întotdeauna — trece parcă la o altă extremitate și devine de o feminitate fără pereche. Ochii albaștri, aproape violeti, cînd e veselă, de culoarea prunei brumate alteori, și apropiați puțin strălucesc dintr-odată, împreună cu albul dinților de sus, căci gura îi e mult mai mare. Toată fața i se colorează brusc, încît pînă și părul puțin cam uscat și des, ca de negresă, devine dintr-odată, parcă mătăsos și viu. Are un suris care se vede departe în mulțime

și individualizează (...) Frumusețea ei era foarte sensibilă la viața interioară (...) avea ochii intenși, dar de o limpezime care făcea ca albul corneei (nu era chiar alb, avea ceva din catifelarea nedefinit verzuie a unei petale de trandafir alb, căreia i s-a injectat artificial culoarea verde...) să dea o impresie de vis. Ardea toată așa cum nu mi s-a mai întâmplat să simt fierbinte un corp omenească, de o sănătate mlădioasă și sprintenă de animal tânăr, buzele îi erau într-o tensiune mică de fiecare clipă, totuși fără răsfrișgeri tari... " Doamna T. își începe *scrierea* fără a intra direct în subiectul ce o preocupa, adică legătura, raporturile sale cu Fred Vasilescu — despre care, dealtfel, va și da puține relații, mai degrabă circumspecte și de expectativă — căutînd a se explica oarecum prin rîcoșeu, relatînd *in extenso* insistența curtenitoare, exasperantă, a tînărului D., fostul ei coleg de școală, care nu numai că n-o interesa, dar îi provoca și un soi de repulsie, prin tocmai structura lui demasculinizată, slabă, „de moluscă uriașă“, cerșindu-i măcar îngăduința de-a o putea privi. Bărbatul acesta, care scria versuri pentru ea și care o idolatriza, purta cu sine destinul înfrîntilor predestinați. Chiar și atunci cînd Doamna T. i se dăruie, într-un moment de uitare de sine („Simțeam o mulțumire potolită că am făcut o faptă bună. Mi-a fost milă...), el nu o poate domina căci structural se refuză condiției de *stăpîn*, căutîndu-și umil liniștea și siguranța de sine într-o tutelare totală de către ființa iubită, căreia să i se abandoneze ca într-un suprem gest de recunoștință. Or, tocmai această slăbiciune îi repugnă Doamnei T., care-l intuiește și care înțelege că respingîndu-l definitiv îi va refuza nefericitului admirator însăși supapa lui de speranță vitală :

„— Nu mă iubești ?

Atunci, ca unui frate, cu vocea îndurerată, cu o sinceritate de început de viață, i-am răspuns : nu.

Abia cînd l-am văzut devenit palid și cu gura întredeschisă, am înțeles că el mă întrebase cu nădejdea unei protestări de negație din partea mea. Dar simțeam că n-aș putea reveni, și el s-a ridicat amețit (...) am înțeles că toată liniștea lui este liniștea care precede un eveniment neobișnuit, moartea sau nebunia.“

La rîndul său, Doamna T. se zbuciumă în umbra unei iubiri neîmplinite. Dar relația dintre ea și Fred Vasilescu este mult mai complexă, resorturile intime ale cuplului lor, mobilurile atracției și respingerii reciproce ating corzi de rezonanță copleșitor mai adînci. Ruptura lor nu este provocată de incompatibilitatea caracterologică a celor doi ; Fred Vasilescu o respinge numai în clipa în care își dă seama că Doamna T. îl domină totalitar ; el nu va repeta deci înfrîngerea tînărului D. căci structural este diferit — Fred Vasilescu are orgoliile unui caracter puternic, însetat de aspirații superioare, ruptura hotărîtă echivalînd cu refuzul de a se recunoaște *în_vins*. Doamna T. nu realizează însă această *lașitate* a pãrtenerului. Ea are credința că, pur și simplu, Fred Vasilescu... n-o mai iubește, ceea ce, pentru un om de condiția ei, care își cunoaște calitățile, conștiință de marea sa putere de seducție, înseamnă în fond tot o... înfrîngere, căci văzîndu-l în compania altei femei, va nota în falsul său jurnal, tulburată pînă la pierderea de sine : „Era o durere pe care nu o mai puteam stăpîni, care îmi măcina corpul ca un voltaj prea mare, un aparat (...) Am simțit zădărnicia oricărei iluzii, dar abia tîrziu am putut să surid pentru mine însămi, și surîsul acesta m-a liniștit cum trebuie să-l liniștească pe oratorul care și-a pierdut penibil șirul, o întorsătură de frază fericită, bună de final.“ Ea nu atinge totuși — superficială (?) — criza de conștiință a unuia ca tînărul D. și nici aceea a neputinței de autodepășire, de ratare, pe care o încearcă în cele din urmă Fred Vasilescu. Pentru ea înfrîngerea înseamnă mai curînd resemnare, renunțare, refugiere în izolare, acceptînd în continuare condiția unei existențe vegetative :

„— Crezi că nu te-a iubit ?

— Nu m-a iubit... Mă pãrãsisese de doi ani... Mă evita... Mă umilea (...) Dar asta nu dovedește nimic... Era prea bun... avea remușcări, știa cît îl iubesc. Uneori îmi pãrea și mie că în ceea ce simțea el pentru mine e și altceva decît bunătate și recunoștință de bărbat iubit fără limită... Încercam să mă conving și mă loveam de o bară de fier... insultată, uneori bruscată de el... Mai tîrziu renunțasem“.

Dar sfârșitul tragic al lui Fred Vasilescu nu poate fi înțeles în exclusivitate prin această perspectivă deschisă de relația sa, copleșitoare, cu Doamna T. Tocmai de aceea autorul îl și incită — cu mult timp înainte — la a-și așterne pe hîrtie nu atît povestea ne-mplinirii sale erotice, cît mai ales judecarea acesteia în instanța forului intim al propriei conștiințe și, odată cu ea, reconsiderarea, implicată în fapt, a întregii sale vieți de pînă atunci. Fred Vasilescu, aidoma Doamnei T., va proceda la un mod de abordare indirectă a dramei sentimentale, introducînd în confesarea sa, pe prim plan, relația cu Ladima-Emilia, prin filtrul căreia, și raportată la care, legătura sa cu Doamna T., în fond condiția sa existențială, capătă delimitări precise dezvăluindu-se tulburător în întreaga sa complexitate incandescentă.

Fred Vasilescu descoperă întîmplător între lucrurile Emiliei un pachet conținînd corespondența poetului Ladima, pe care, în plicul unei caniculare după-amiezi de vară, o parcurge cu interes mereu crescînd, acompaniat de comentariile aproape insolente ale gazdei. El are astfel revelația unui destin tragic pe care, atîta timp cît trăise Ladima, nu-l bănuise, deși traiectoriile vieților lor, nu odată, se intersectaseră, întreținînd relații apropiate, fără a bănuși măcar o clipă cît de mult se condiționau una de alta, — diametral opuse totuși —, în aspirația lor de împlinire superior umană. Confesiunea lui Fred Vasilescu pare, multă vreme, dirijată a reconstitui nefericita dragoste a lui Ladima, așa cum rezultă din scrisorile sale febrile (întregită de comentariile din subsol ale autorului însuși), dar, la început abia insinuată, apoi din ce în ce mai mult, condiția existențială a acestuia, fixată din rememorări, se amplifică dominant, prin comparație, pînă ce, cu o sinceritate debordantă se denunță, acuzator, în propria și substanță. De aceea, evenimentele celor două „romane“ de dragoste — întreținute de cuplurile Fred Vasilescu-Doamna T. și Ladima-Emilia — trebuie urmărite și judecate în paralel, ele explicîndu-se, prin reflex, unul pe altul, într-o atitudine fundamental antinomică.

Personalitatea contradictorie a lui Ladima se fixează oscilant între momentele de strălucire intelectuală genială și cele de obtuză subjugare sentimentală ; de o tenacitate de salahor în a-și purta

calvarul dragostei neîmpărtășite, tranșant și ferm în a-și apăra demn convingerile politice și profesionale, chiar cu riscul eșuării în mizerie, el se situează undeva pe o linie mediană între orgoliul fanatic al lui Fred Vasilescu și dezolanta inhibiție masculină a tinărului D. El o iubește cu disperare pe semiprostituata actriță, lipsită de talent, Emilia, alături de care s-ar ști fericit tocmai pentru că simte în ea vigoarea debordantă a trăirilor pasionale, capabilă a-i compensa gradul acut de anemiere vitală ce-l copleșește. Pentru Ladima, Emilia este ceea ce Doamna T. reprezenta pentru tinărul D. — un liman al nădejzii de liniște și echilibru uman. Ladima visează posibilitatea unei alte vieți, mai puțin zbu-ciumate, pe care și are iluzia că o trăiește în tovărășia Emiliei („Serile în care te văd sînt singurele în care nu mă simt un ocnaș al vieții. Mă odihnește un calm, o senzație de împăcare ca o morfină, în interiorul acesta al tău”), tinjind la o viață domestică, edulcorată de ambianța unui cămin conjugal cald, undeva departe de încrîncenarea existențială a solicitărilor sociale, de pildă, la Rîmnicu Sărat unde își dorește „o casă mică, numai cu vreo patru odăi, luminoase toate, Emy, cu dușumelele uscate, cu perdelele albe, la ferestre, cu dormitor cu sofa mare, călduros, cu o cameră de musafiri — ba nu, pe asta aș desființa-o, dacă ești tu cu mine nu mai vreau pe nimeni (...) o nevastă plinuță, albă ca tine, cu ochii mari, verzi, numai viață, strălucitoare de curățenie și sănătate...” Dar Emilia nu se poate dedica unor asemenea aspirații și de aceea nu-l înțelege pe Ladima, nu-l iubește, îl acceptă doar, îl îngăduie în preajmă atîta vreme cît poate profita de pe urma relațiilor, a serviciilor sale de cronicar dramatic și chiar atunci cînd i se oferă o face cu obligația de a se răsplăti doar, cu aceeași compasiune sau milă cu care se dăruise și Doamna T. umilului ei admirator.

„— În definitiv, tot i te-ai dat, de ce nu te-ai fi măritat cu el ?

Îmi răspunde cu mimică, apăsînd în jos buza de sus, depăr-tînd-o de nas, ca un cioc de rață, a mirare și dispreț.

— Așa, o dată... treacă-meargă... S-a înfruptat el... Pe urmă mă plictisea...”

O plictisea căci Ladima nu o... cultiva pentru plăcerile car-
nale („...nu de corpul tău duc lipsă, Emilia. Prezența ta sufle-
tească îmi e necesară...“), ci pentru ceea ce ar putea însemna ea
ca ideal de armonie sufletească. Or, tocmai aici venea în contra-
dicție cu sensul vieții pe care-l accepta Emilia; ea nu înțelegea
decît că trebuia să se ofere aceloră ce o prețuiau pentru calitățile
sale senzuale. Pe acest temei, chiar tolănit în patul ei, Fred Vasi-
lescu o judecă fără menajamente: „...gîndește vulgar și grijuliu
despre sexul ei, ca un țaran despre marfă și hambar“. Emilia era
întîr-adevăr o femeie de condiție mărunță. Pină și frumusețea sa
era de o opulență vulgară, ne încredințează același Fred Vasi-
lescu: „...toată e alcătuită din rotunjimi ca o pisică mare, plină
și bălană, dar fără grația pisicii, căci e prea gravă. Umerii îi sînt
și ei frumos arcuiți în jos (...) Așa că rotunjimile și pielea albă,
umăr și braț încordate lung, sînt oferite ca mostre din trupul ei
îmbelșugat“. Și mai departe: „femeia aceasta voinică, albă“, cu
„trupul gol, ca spatele unui cal tînăr“, cu „pîntecele plat, elastic,
cu încă un pîntece turtit de grăsimi tînără“, „se dă fără nici o
justificare sufletească... din mobiluri cu totul străine iubirii“,
astfel încît „iubirea Emiliei jignește“. Este lucrul pe care Fred
Vasilescu îl știe, frecventînd-o din cînd în cînd doar pentru varia-
ție, dar pe care Ladima refuză să-l înțeleagă, să-l accepte, căci
în subconștient nădăjduiește s-o poată recupera din promiscuitatea
morală compromițătoare în care se statornicise — („...dacă voi
dobîndi posibilitatea materială, îți voi cere să fii nevasta
mea“) — nădăjduindu-și astfel, ei însuși, echilibrul vital de care
ar fi avut atîta nevoie. Fred Vasilescu are revelația acestei desco-
periri și notează cutremurat: „Socot că el se amăgea, cu oarecare
luciditate (...) împrumuta înseși Emiliei tot ceea ce-i trebuie ca
s-o poată iubi și o iubește anume, pentru ce i-a împrumutat chiar
ei“. Dar, zadarnic, totul este pierdut pentru Ladima, care își dă
seama în cele din urmă că șansa de recuperare de sine prin Emilia
este neviabilă tocmai datorită imoralității programate a existenței
acesteia („Ești o mizerabilă, îi spune. Ești cu adevărat... tîrîtură,
tîrfă... Atîta nerușinare m-a săturat. Înțelegi, m-am săturat... M-am
săturat... Mi-e silă. Mă sufocă dezgustul...“), Momentul este extrem

de dificil, extrem de critic pentru Ladima și-i determină, fără în-
doială, pasul fatal spre sinucidere, după ce, socialmente vorbind,
fusesse împins cu brutalitate în lături de către mașina politicianis-
mului oneros căruia refuzase să i se aservească. Ladima intrase în
publicistică, scria poezii și avea șansa unei adevărate perspective
de împlinire, de realizare umană superioară. Cu atât mai mult cu
cât cinstea profesională și intransigența politică atestau un caracter
integru, ferm, calității ce se vor întoarce însă împotriva lui, exer-
sate într-o lume a cupitudinii și a corupției morale instatuate ca
normă de conduită socială supremă. Campaniile politice dure des-
fășurate în coloanele ziarului, ca și discuțiile tăioase pe aceleași
teme, dovedesc abnegație și curaj demascator, tărie a opiniilor și
credință în biruința adevărului, a cinstei și dreptății : „...în această
epocă economiștii — polemizează Ladima — s-au impus ca niște
intendenți escroci în familiile burgheze timorate.

— Cum, domnule Ladima, dumneata crezi sincer că nu e
criză ?

— Ce-i aia criză ? (...)

— Sărăcie generală, domnule... Sărăcie... Ei drăcia dracului.
E țara săracă....

— Asta e criza dumitale ? Ei, atunci e fals... Nu e criză, e
o idiotețenie economică... Ascultă ce-ți spun. Lumea bogată... e mai
bogată ca oricând, orice ar spune economiștii dumitale imbecili.
Statul, el, trece printr-o criză cumplită. Și asta e cu totul altceva...
Nu e criză economică... e o criză a statului românesc (...) Nu e ne-
voie să fii prea inteligent, ca să știi asta. Toată lumea se vaită
că lipsesc bani din circulație (...) Domnule, dacă s-ar publica listele
deponenților, ai rămîne uimit de ce ai afla... Dacă s-ar deschide
safeurile (...) Burghezia își distruge propriul ei stat. (...) E în plină
criză de înconștiență și iresponsabilitate. Sîntem la o răspîntie
istorică.“

Asemenea atacuri violente din partea publicistului Ladima nu
puteau rămîne nepenalizate. I se cere să schimbe direcția atacu-
rilor ori, dacă nu, trebuie să părăsească presa. Ladima, demn, nu
renunță la ideile sale, deși o atare poziție îl împinge automat într-o

mizerie materială cumplită, nemaiputîndu-și afla loc în nici o altă redacție. Totuși, trădat în idealurile politice, Ladima își caută drumul validării prin literatură, declarînd programatic : „Cînd alții au vilă și casă și onoruri, pentru că au renunțat la mîndria de a fi ei înșiși, mie nu-mi rămîne decît dreptul de a scrie și mai ales de a scrie ce gîndesc. Dacă nu scrii ceea ce gîndești, de ce să mai scrii (...) Nu sînt în stare să scriu două rînduri, care să nu vină dintr-o convingere adîncă.“ Neajunsurile materiale îl copleșesc curînd, îl hăituiesc, și sentimentul inutilității sale se accentuează, ca o obsesie dominantă, cu atît mai mult cu cît neputința împlinirii sociale este dublată de cea a eșuării în plan sentimental : „... în viața mea n-am fost atît de trist (...) E ceva sfîrșit în mine (...) gîndurile acestea care rotesc deasupra mea ca niște corbi... S-a sfîrșit (...) Niciodată n-am fost atît de trist și părăsit ca acum“. Cînd și ultima speranță de posibilă recunoaștere a materializării superioare a conștiinței sale prin artă, va fi spulberată cu brutalitate, alunecînd pe panta unei filosofii fataliste („Ce-nseamnă că opera ta va supraviețui o sută de ani, un milion, cînd tot se va împrăstia în haos, împreună cu praful pămîntului și al tuturor operelor, distruse într-un cataclism cosmic“), Ladima va conchide sfîrșit : „Am trăit patruzeci de ani, inutil“ și sinuciderea va fi iminentă.

Ancheta întreprinsă de Fred Vasilescu asupra cauzelor acestei sinucideri nu vor elucida mai mult o evidență, cît vor trezi în conștiința sa întrebări și neliniști privind tocmai acest sens al utilității sale existențiale. Întreaga experiență de viață a lui Ladima, refăcută cu febrilă tensiune de către Fred Vasilescu nu înseamnă în fond altceva decît o rejudecare a propriei sale vieți, așezată în tiparele unui imperativ de aspirații existențiale majore, căruia singur îi caută adevăratele corespondente viabile — un autentic pat al lui Procust, în care orice supra ori sub dimensionare devine inevitabil fatală.

Problema împlinirii aspirațiilor, a ascensiunii în plan uman superior, a sensului util al existenței, se pune la fel de tranșant și pentru Fred Vasilescu. Caracter puternic, orgolios, el se caută pe sine implicîndu-se unui cîmp de activități multiple, făcînd

mereu tentativa de a doborî recorduri — fie ele și sportive — în fond căutînd performanțe ale depășirii propriei condiții existențiale.

Fiul unui mare industriaș multimilionar, mișcîndu-se lejer în medii și situații dintre cele mai diferite, era „un adevărat exponent al societății românești“, trecînd din diplomatie în aviație, după ce fusese campion regional de tenis și încercase pe rînd boxul și echitația, trecînd drept un as al dansului, dar mergînd și pe front „numai pentru că voise el anume“ ; Fred Vasilescu avea „un soi de loialitate și delicatețe, un mod de sinceritate a vieții, care nu seducea numai femeile, ci cîștiga și prietenia bărbaților“.

Contactul cu Doamna T. îl va dezechilibra însă, nu atît din punct de vedere erotic, cît mai ales din perspectiva înțelegerii propriului sens existențial. Pentru el Doamna T. nu putea fi o simplă aventură, nici măcar o cucerire erotică ocazională, ci o adevărată confruntare sau înfruntare a vieții. El se apropie de această femeie descoperind un teren existențial nemaicunoscut, misterios, pe care nu-l poate stăpîni, căci important devenea nu gestul posesiunii („Ca și cînd misterul unei femei ar sta în sexul ei, iar nu în sufletul ei“), ci al impunerii unui criteriu superior spiritual de validare vitală. Corespondentul simbolic femeie-viață devine aici evident ; existența nu trebuie să se reducă la înțelegerea simplei asumări de realizări strict materializate ci la izbînda în marile aspirații ideatice ale sensurilor superioare de continuă autodepășire în scară umană. Or, existența lui Fred Vasilescu este, și ea, un șir de neîmpliniri, de orgolioase tentative eșuate. Războiul nu-i oferă nici măcar gloria, necum un sens superior al sacrificiului ; încercarea de a doborî un record aviatic al lumii se soldează cu o abandonare banală ; aventura diplomatică în ambasade nu-i dă satisfacții, iar în viața socială nu-și află rostul. Mereu, el este nu atît un înfrînt, cît un neputincios, un incapabil a-și domina destinul. Și cînd, înțîlnind-o pe Doamna T., înțelege că dragostea acesteia se răsfrînge dominant asupra-i, subjugîndu-l, robindu-l, depersonalizîndu-l, Fred Vasilescu își caută salvarea prin evadare, astfel încît iubirea „este finalmente sacrificată pe altarul vanității.“⁵ Din experiența

⁵ N. Manolescu, *Iubire și vanitate*, în *Steaua* nr. 1 (404), ian. 1981, p. 18.

apropierii sale de Doamna T., Fred Vasilescu învață să discearnă sensul generos al puterii de iubire, nu al puterii de posesiune, căci ea însăși, cenzurându-și visătoare — totuși mult mai lucidă — aspirațiile de înălțare, este în felul său o sceptică, o resemnată :

„— Nu cred în iubire.

— Nu crezi dumneata în iubire ? Nu te atrage iubirea ?...

— Ba da, mă atrage... Poate că e singurul rost al unei vieți mărginite, comune, cum e viața noastră. Și-mi place... dar știu că nu durează... că nu corespunde unei realități... Îmi place mult să privesc o noapte cu lună... și uneori stau vreme îndelungată la fereastra mea, privind, dar știu bine că luna e altceva decât ceea ce pare... Nu întind mâna s-o prind... E mult și ceea ce dă, fără intenție și efortare.“

Se află, poate, în această mărturisire însăși cheia destinului tuturor eroilor acestui roman, atât de mult legați unul de altul, atât de diametral opuși caracterologic și totuși atât de asemănători prin fragilitatea, neșansa reușitei lor vitale. Fred Vasilescu este și el afectat fundamental de spaima zădărniceii, așa cum fusese la rîndul său Ladima, și căutînd să se explice, să se justifice, nu reușește decât să-și mărturisească efortul zbuciumat al tentativei de a se desprinde radical de sine : „Ar putea fi altfel ? De doi ani viața mea e un șir de contraziceri stupide, de hotărîri mari și gesturi curajoase alternate, cu acțiuni gratuite și greșeli mici, infame, de o inconștiență care mă îngheață pe mine însumi și anulează totul“. Finalul vieții sale rămîne învăluit în aceeași incertitudine semnificativă — accident mortal ? sinucidere ? Din fiecare cite ceva. Desigur, accident, dacă e să luăm în considerație doar faptul că Fred Vasilescu pilota un avion produs de compania Gheorghidiu, atacată nu o dată pentru producția de „coșciuge zburătoare“. Un accident posibil oricui, dar Fred Vasilescu își alesese singur, și anume, acest aparat de zbor. Voise oare să infirme mizerabila reputație a firmei Gheorghidiu, dovedind că aeroportul este capabil de recorduri ? ! Sau, poate, premeditîndu-și gestul, voise să lase asupra sfîrșitului său o altă pistă de înțelegere decât cea reală, adică a intuirii zădărniceii vieții sale de care acum se îngrozea ? ! Ladima nu făcuse

nici el altfel, lăsînd o scrisoare prin care acuza refuzul împărtășirii dragostei sale de către Doamna T., — spre care el însă nu avusese niciodată nici măcar curajul să aspire —, tocmai pentru că nu voia să-și divulge umilința, nu voia să se știe că el nu putuse dobîndi grația nici măcar a unei femei de joasă condiție ca a Emiliei. Fred Vasilescu nu-și alesese, oare, un procedeu similar pentru a escamota, desigur alte mobiluri sinucigașe, dar fundamentate pe aceeași renunțare la viață în clipa în care personalitatea sa se dovedea în totul anulată ?!

Într-unul din numeroasele subsoluri prin care autorul intervine adăugînd, cu falsă detașare obiectivă, date suplimentare privind susținerea demersului rememorator al firului epic al romanului, ne indică, citat *in extenso*, eseul *Soarele care moare*, ce trebuie înțeles ca teză fundamentală filosofică a hotărîrii lui Ladima de a-și încheia viața ce-i părea acum o zădărnici. Dar eseul nu-i este străin nici lui Fred Vasilescu. Și întrebarea, retorică, a autorului eseului : „Dar atunci la atît se reduce viața ?” poate fi revelatoare în conștiința pilotului-diplomat care și el, la rîndul său, își pusese oarecum aceeași problemă reevaluîndu-și existența. Teza fatalistă susținută în eseu trebuie luată deci și ea în considerare, desigur, la fundamentarea concluziilor pe care Ladima și Fred Vasilescu le trag hotărîndu-și, în fond, singuri, destinul („A cădea aproape din greșeală într-un univers care n-a fost pentru viață și care, după toate aparențele, îi e complet indiferent sau chiar ostil. A rămînea cramponați pe un fragment de fir de nisip pînă ce frigul morții ne va fi nimicit ; a ne pavana un răstimp de o oră pe teatrul nostru minuscul, știind foarte bine că aspirațiile noastre sînt toate condamnate la un eșec final și că tot ce vom fi făcut va trebui să piară împreună cu rasa noastră, lăsînd universul ca și cînd noi n-am fi existat ?“).

Romanul lui Camil Petrescu, *Patul lui Procust*, este astfel o tulburătoare meditație asupra condiției existențiale a omului captiv unei realități și unor relații sociale desasupra căreia nu se poate înălța decît prin protestul suprem al propriei anulări de sine.

Resorturile intime ale acestui proces de decantare a conștiinței de sine — morale și sociale — a eroilor, le-a urmărit Camil Petrescu răsfrînte prin refracție într-o vastă oglindă, cea mai fidelă, a raporturilor lor sentimentale, dîndu-ne astfel, poate, cel mai frumos și cel mai bogat în semnificații roman analitic de dragoste din literatura română.

CONSTANTIN CUBLEȘAN

TABEL CRONOLOGIC

1894 aprilie 9 Se naște la București Camil Petrescu, fiul lui Camil Petrescu (mort, se pare, înaintea nașterii fiului) și al Anei (născută Cheler), de profesie croitoreasă, modistă. Copilul este crescut în familia subcomisarului de poliție Tudor Popescu din Obor. Anii copilăriei și-i petrece în mahalaua Moșilor.

Ioan Slavici publică în foileton, în revista *Vatra*, romanul *Mara*.

1895 martie 19 Se naște la Cîmpulung-Muscel poetul Ion Barbu (m. 1961).

1898 octombrie 13 La București se naște prozatorul și dramaturgul G. M. Zamfirescu (m. 1939).

1900 Camil Petrescu este înscris la Școala din Gura Obo-
rului vechi, pe Șoseaua Mihai Bravu, unde va ab-
solvi cursul primar în 1904.

1904 Mihail Sadoveanu debutează editorial cu volumele *Po-
vestiri, Șoimii, Dureri înăbușite, Crișma lui moș Precu și alte
povestiri*, ceea ce face ca mai târziu critica literară să nu-
mească acest an „anul Sadoveanu“.

1905 Camil Petrescu este înscris bursier supranumerar la Liceul „Sf. Sava” din București.

1907 În redacția ziarului *România muncitoare* îl cunoaște pe N. D. Cocea.

1908 Ia ființă Societatea Scriitorilor Români; președinte a fost ales Cincinat Pavelescu, iar vicepreședinte M. Sadoveanu.

1909 Eugen Lovinescu începe să publice seria de *Critice* (I—X), continuând până în 1929.

1910 *martie* Lucian Blaga debutează cu versuri (*Pe țarm, Noaptea*) în revista *Tribuna* din Arad.

1911 *octombrie 22* Apare la București revista *Flacăra*, săptămînal literar-artistic, condusă la început de C. Banu, iar mai apoi de Ion Pillat, Adrian Maniu și Horia Furtună.

1912 Participă la un concurs literar organizat de revista *Flacăra*, adrest „școlărimii noastre din clasele superioare”, obținînd premiul al II-lea, în valoare de 15 lei.

1912 *iunie 9* Moare la Berlin cel mai mare dramaturg român, I. L. Carăgiale (n. 1852).

1913 Este absolvent al Liceului „Gh. Lazăr” din București, secția reală.

1914 Înscris la Facultatea de litere și filosofie a Universității din București, concurează pentru bursa „Hillel” de filosofie, pe care o obține, pentru a-și putea continua studiile.

Debutează ca publicist în paginile revistei *Facla*, sub pseudonimul Raul D., cu articolul intitulat *Femeile și fetele de azi*. Ia parte activă la acțiunile pentru înființarea Operei Române din București.

Ion Agârbiceanu publică romanul *Arhanghelii*, un vast tablou al realităților sociale din Transilvania.

Gala Galaction debutează cu volumul *Biserița din Războare*, distins cu Premiul Academiei Române.

1916 Își ia licența în filozofie la Universitatea din București.

Aprilie 22 În revista *Capitala* publică primele sale versuri. Își satisface stagiul militar ca plutonier T.R. în Regimentul 6 „Mihai Viteazul”. În același an absolvă școala de ofițeri de rezervă. E mobilizat la Regimentul 33 Infanterie-Tîrgoviște și intră în război. Astfel își întrerupe studiile și participă la mai multe campanii militare.

1917-ianuarie În cadrul Regimentului 47 D. (Divizia specială de rezistență) participă la operațiuni militare pe linia Predeal-Brașov, apoi în Dobrogea. Între 16 martie — 24 iulie se află în Regimentul 16 infanterie Suceava. La 1 august, ordinul 560 al Regimentului Suceava îl declară mort. De fapt, după bătălia de la Cota 789 — Oituz, este luat prizonier de către Divizia bavareză de Alpenjäger 117 și internat în lagărele de la Sopronyék (Ungaria) și Plan (Boemia). Este eliberat din prizonierat la 10 aprilie 1918 și la 18 iunie demobilizat.

1919 Hortensia Papadat-Bengescu debutează editorial cu volumul *Ape adinci*.

1919 Este numit profesor suplinitor la Școala Superioară de Stat din Timișoara. Va activa și ca gazetar.

La 7 iunie se produce debutul său în coloanele revistei *Sburătorul*, condusă de Eugen Lovinescu. Colaborează intens la ziarele *Banatul*, *Banatul românesc*, *Țara*, *Limba română*.

1920 Pentru motive politice este demis de la școala din Timișoara.

Liviu Rebreanu publică romanul *Ion* (2 vol), distins cu Premiul Academiei Române.

1921 Candidează în alegerile de deputați din districtul Oravița, pe lista Federației naționale-sociale a lui N. Iorga. Revine apoi în Capitală și începe colaborarea activă la publicațiile : *Facla*, *Rampa*, *Cronica*, *Capitala*, *Letopisești*, *Scena*, *Sburătorul*. Contactul cu Eugen Lovinescu are un efect deosebit în afirmarea personalității scriitorului.

1922 Pe scena Teatrului Național din București este reprezentată piesa *Suflete tari* (în volum, Ed. Casa Școalelor, Buc., 1925, 139 p), bine primită de către critica de specialitate.

Are loc premiera piesei *Ciuta* de V. I. Popa, la București. La 3 iunie, moare la Agapia, Duiliu Zamfirescu (n. 1858).

1923 Apare volumul *Versuri. Ideea. Ciclul morții*, (Buc., Ed. Cultura națională, 118 p.). Este în fond un jurnal de campanie, cultivînd o poezie de notație, o poezie de idei.

1924 ianuarie 5 Editează primul număr al revistei *Săptămîna muncii intelectuale*, militînd pentru impunerea demnității intelectualului, avînd drept scop crearea unei uniuni sindicale a intelectualilor. Între principalii colaboratori : Paul Zarifopol, Ilarie Voronca, Perpessicius, Felix Aderca, Șerban Cioculescu etc. Revista apare pînă în ianuarie 1925.

1925 decembrie 19 Sub direcția sa apare la București săptămînalul *Cetatea literară*, cultivînd o literatură mo-

derat modernistă. Între colaboratori : Liviu Rebreanu, Hortensia Papadat-Bengescu, Tudor Arghezi, Ion Barbu, Ion Vinea, Eugen Lovinescu etc.

- 1926 Are loc pe scena Teatrului Național din București premiera piesei *Mioara* (în volum — *Mioara*. Comedie în 3 acte. *Act venețian*. Piesă într-un act., Buc., Fundația culturală, 1930, 151 p.), socotită de unii critici drept cea mai slabă piesă a autorului. Datorită situațiilor melodramatice, piesa a căzut la premieră. (Regia Soare Z. Soare). Abia în 1943 (9 aprilie), regizată de autorul însuși, ea cunoaște un real succes, fiind reprezentată fără întrerupere pînă la sfîrșitul stagiunii.

1926 Perpessicius publică volumul de versuri *Scut și targă* inspirat din realitățile războiului. Prin nota intelectualistă se apropie de poemele lui Camil Petrescu inspirate din aceleași evenimente ale războiului.

- 1927 Intră în comitetul de conducere al revistei *Universul literar*.

Apare volumul de poezii *Cuvinte potrivite* al lui Tudor Arghezi, „cel mai mare poet contemporan al nostru“ (G. Călinescu).

- 1928 Publică piesa *Mitică Popescu* (Comedie în trei acte, Buc., Caietele „Cetății literare“, 113 p.).

1929 Matei Caragiale publică romanul *Craii de Curtea Veche*, una dintre lucrările cele mai originale din literatura română.

- 1930 Apare primul volum de *Teatru* (Buc., Fundația culturală, 151 p.) cuprinzînd piesele *Mioara*. Comedie în 3 acte și *Act venețian*. Piesă într-un act.
Publică romanul *Ultima noapte de dragoste, întâia*

noapte de război Vol. 1—2, (Buc., Ed. Cultura națională, 307 și 213 p.) Alte ediții : 1942 (Ed. Contemporană), 1946 (Ed. Fundației), 1955 (E.S.P.L.A.), 1960 (E.S.P.L.A., Cu o prefață de Ov. S. Crohmălniceanu), 1962 (E.P.L., Cu o prefață de Al. Săndulescu), 1965 (E.P.L., Bibl. pt. toți 2 vol., Cu o prefață de Paul Georgescu), 1968 (Ed. Tineretului, col. Lyceum. Studiu introductiv și note finale de Marian Popa). Acesta este „...nu numai romanul războiului dragostei din primul tom, în ale cărui nenumărate paranteze de critică socială și a convenționalităților de tot soiul, nu obosești să te pierzi, — el mai este și romanul războiului morții, pe frontul Carpaților, în înaintarea și retragerea la fel de precipitate, din 1916. El conturează faptul românesc și-l încadrează în singura, posibilă, literatură de război, aceea a adevărului. Pe linia aceasta, dl Camil Petrescu a deschis drum tuturor literaturilor ce se vor încerca în reconstituirea atîtor altor aspecte ale războiului românesc“ (Perpessicius). Romanul este distins cu Premiul Național de Proză.

1931 Se publică în volum *Danton*. Reconstituire dramatică în 5 acte (Buc., Ed. Vremea, 374 p.) Este prima noastră dramă „documentară“. Publică placheta *Transcendentalia*, cuprinzînd șapte poeme. (Buc., Ed. Cultura națională, 24 p.)

1933 Publică volumul de impresii de călătorie *Rapid-Constantinopol-Bioram*. Simplu itinerar pentru uzul bucureștenilor. Cu două desene de Theodorescu Sion și 10 reproduceri fotografice documentare (Buc., Ed. Cartea românească, 126 p.) Ediția a doua în 1974 (Cluj-Napoca, Ed. Dacia).

Apare cel de al doilea roman al lui Camil Petrescu, *Patul lui Procust*, vol. 1—2 (Buc., Ed. Națională-Cior-

nei, 208 și 207 p.). Alte ediții : 1933 (Ediția a II-a, Ed. Națională-Ciornei), 1946 (Ed. Fundației), 1957 (E.S.P.L.A., Cu o prefață de Sorin Arghir), 1963 (E.P.L., Cu o prefață de Ion Oarcăsu).

Este un an de referință pentru romanul românesc. Acum apar următoarele titluri : *Adela* de G. Ibrăileanu, *Creanga de aur* de M. Sadoveanu, *Rusoaica* de Gib Mihăescu, *Menuetul* de G. M. Vlădescu, *Maitrey* de Mircea Eliade, *Maidanul cu dragoste* de G. M. Zamfirescu, *Doctorul Taifun* de Gala Galaction, *Golia* de Ionel Teodoreanu, *Fecior de slugă* de N. D. Cocea, *Oraș patriarhal* de Cezar Petrescu, *Cartea nunții* de G. Călinescu, *Europolis* de Jan Bart, *Drumul ascuns* de H. Papadat-Bengescu, *În credința celor șapte sfeșnice* de V. Papilian.

Între rupe contactele literare directe dedicându-se studiilor de filosofie, încercând chiar tentativa creerii unui sistem propriu : substanțialismul.

· Martie 31 Se naște la Ploiești Nichita Stănescu.

1934 Apare la București „*Revista fundațiilor regale*“, al cărei redactor șef, între iunie 1944 — decembrie 1947, va fi Camil Petrescu.

Anton Holban publică romanul *Ioana*, un studiu psihologic pe linia prozei lui Camil Petrescu.

1935 în volumul *Nuvela inedite de...* (Ion Agârbiceanu etc.) se tipărește *O seară cu masă bună și iubire* (Buc., Ed. Adevărul, 478 p.).

1936 Volumul de studii *Teze și antiteze* (Buc. Ed. Cultura națională, 495 p.) care cuprinde și studiul intitulat *Noua structură și opera lui Marcel Proust*, o pledoarie pentru schimbarea opticii de abordare modernă a investigației realității în romanul modern.

- 1937** aprilie 9 Își susține teza de doctorat cu tema *Modalitatea estetică a teatrului*, pe care o și publică în același an (vol. I. Buc. Ed. Fundației, 181 p.). Reeditată, în 1971, sub îngrijirea lui Liviu Călin, la Ed. Enciclopedică ; o tipologie a conceptelor istorice privind reprezentarea dramatică în esențialitatea ei.
- 1938** Are loc la București premiera piesei *Mitică Popescu*. Ea va fi reluată la Studioul Teatrului Național din București în decembrie 1945, în regia autorului, și va fi jucată cu succes de 77 de ori de-a lungul stagiunii.
Husserl. O introducere în filosofia fenomenologică (Extras din *Istoria Filosofiei Moderne*, vol. 3), Buc., Ed. Societății Române de filosofie, 55 p.
Mihai Beniuc debutează cu placheta de versuri *Cîntece de pierzanie*.
- 1939** februarie—decembrie. Este director al Teatrului Național din București.
- 1941 Apare lucrarea *Arta prozatorilor români* de Tudor Vianu, în care i se consacră lui Camil Petrescu un întreg capitol.
- 1944** februarie 28 Are loc pe scena Teatrului Național din București premiera piesei *Iată femeia pe care-o iubesc*, în regia autorului. Ia ființă la București, cu prilejul împlinirii de către autor a vârstei de 50 de ani, Asociația „Prietenii lui Camil Petrescu“, avînd ca unul dintre obiective și pe acela de a facilita cunoașterea operei scriitorului.
- 1945** Ține un curs de regie experimentală în sala ziarului *Universul*. Prelegerea inaugurală are loc la 12 februarie. Toate aceste prelegeri trebuiau să constituie volumul *Modalitatea artistică a teatrului*, rămas în proiect.

- 1946—1947 Publică seria de trei volume de *Teatru* (Buc., Ed. Fundației regale, 572, 624 și 528 p.) Alte ediții : 1957—59, (E.S.P.L.A., vol. IV cuprinzând și piesele *Bălcescu* și *Caragiale în vremea lui*) ; 1964 (E.P.L., Bibl. pentru toți, 2 vol.) ; 1966 (Ed. Tineretului, Bibl. școlarului) ; 1981 (Editura Minerva, col. „Patrimoniu“, 2 vol.).
- 1947—1948 Conduce cenaclul regizorilor bucureșteni de pe lângă USAZ (Uniunea Sindicatelor de Artiști și Ziariști).
- 1948 Academia Română îl alege printre membrii săi titulari.
- 1949 Publică nuvela *Cei care plătesc cu viața* (Buc., E.P.L., Cartea poporului, nr. 35, 24 p.) de fapt un fragment dintr-un roman nerealizat.
I se decernează Premiul de Stat pentru drama *Bălcescu*, reprezentată la 15 aprilie pe scena Teatrului Național din București, în regia autorului. Evocă figura marelui pașoptist și evenimentele revoluției de la 1848 în cele două Principate Române.
Se publică piesa *Bălcescu* (Buc., Ed. de Stat, 239 p.) Alte ediții : 1952 (E.S.P.L.A.) ; 1961 (Ed. Tineretului. Cu o prefață de Zoe Dumitrescu-Bușulenga) etc.
- 1950 Publică volumul de nuvele *Turnul de fildes* (Buc., E.P.L.A., 110 p.)
- 1952 Volumul *Nuvele alese* (Buc., E.P.L.A.)
- 1953 Se editează primul volum din trilogia *Un om între oameni* (Buc., Ed. Tineretului) ; vol. II, 1955 ; vol. III, 1957. Romanul impune în literatura noastră o nouă formulă epică, aceea a reconstituirii documentare. Este distins cu Premiul de Stat. Alte ediții : 1959 (2 vol., Ed. Tineretului) ; 1962 (E.P.L., 5 vol., Bibl. pt. toți) ; 1967 (Ed. Tineretului, 3 vol.).

- 1957 Publică piesa *Caragiale în vremea lui* (Buc., E.S.P.L.A., 196 p).
mai 14 Se stinge din viață la București Camil Petrescu.
Apare postum volumul de *Versuri* (Buc., E.S.P.L.A., 176 p), cu o postfață a autorului.
- 1962 *Opinii și atitudini*. Antologie și prefață de Marin Bucur (Buc., E.P.L., 583 p).
- 1966 Apare poema eroi-comică pentru copii *Papuciada* (Buc., Ed. Tineretului, 219 p.).
- 1971 *Teze și antiteze*, în Editura Minerva (B.P.T.).
- 1974 Începe, în colecția „Scriitori români“ a Editurii Minerva, seria Camil Petrescu, *Opere*, îngrijită de Al. Rosetti și Liviu Călin : vol. II în 1979, vol. III în 1981.
- 1975 La Timișoara apare volumul de publicistică intitulat *Trei primăveri*, ediție îngrijită de Simion Dima (Ed. Facla).
Este publicat pentru prima oară în volum un jurnal, al lui Camil Petrescu, *Note zilnice* (Buc., Ed. Cartea românească), text stabilit, note, comentarii, indice de nume și prefață de Mircea Zăciu.

CONST. C.

Mustrările d-tale sunt fără utilitate, ca mînia cuiva care bate la ușa vecină închisă, în loc de aceea pe care o caută, dar și în scrisoarea trecută, ca și acum aproape, mi-a slăbit voința de a face efortul unei explicații gîndul că și lămuririle sunt de obicei zadarnice.¹

¹ Aceste „mustrări“, făcute numai din prietenie, n-aveau nici un accent deosebit și erau mai mult efectul unei nedumeriri pe care scrisorile care urmează e drept că au împrăștiat-o ; dar e și mai drept că au înlocuit-o cu altele noi, descoperiri cu totul neașteptate, care au dus la alcătuirea acestui „dosar de existențe“ pe care-l înfățișăm cititorilor.

Dealtfel, pentru înțelegerea unor referințe din aceste scrisori, sunt negreșit necesare cîteva lămuriri, fie și cu prețul unui ocol chiar de la început. Am sugerat, ba chiar am propus doamnei T. mai întîi să apară pe scenă. Am avut întotdeauna convingerea — și azi mai înrădăcinată ca oricînd — că „meseria“, „meșteșugul“ sunt protivnice artei. În cronicile mele de teatru, de pildă, am cerut adesea, gîndind că numai astfel se va regenera arta actoricească la noi, ca directorii de teatru să încerce să-și recruteze interpreții principali nu dintre ucenicii care au făcut conservatoarele, cît mai ales atrăgînd în lumina rampei dintre personalitățile care și în alte regiuni și-au dovedit capacitatea de creație. Să aducă pe scenă complexe de experiență din viața reală, așa cum au procedat cîțiva mari regizori streini. Cum se gîndește, cum se iubește, cum se suferă nu se poate învăța în orele de curs și nici atesta prin certificat de

Veneam în ziua aceea cu brațul plin cu flori... Nu mă așteptase... Nu dorisem decât să retrăiesc o clipă... ceva din trecut și mă supuneam acestui demers cum primești un singur pahar de vin, știind că mai multe nu ai putea su-

absolvire. Elementele modeste, educate cu îngrijire și discernămint, își pot valorifica prin lecții însușirile de rînd, obținînd acea capacitate standard care face ca majoritatea elevilor intrați într-o școală, fie ea militară, liceu, de bele-arte sau de silvicultură, să termine aproape toți, promovînd an cu an, automat și cu răbdare. Dar teatrul nu poate fi decît, intens, al personalităților puternice și al dislocărilor de conștiință (restul e distracție și „instituție culturală“ de provincie). Nu are deci nici o valabilitate obiecția care mi s-a adus : că în artă e de la sine înțeles că firile excepționale n-au nevoie de Conservator, însă această școală este absolut necesară pentru temperamentele modeste. Acest răspuns înseamnă, cred, o contradicție în esență. Căci arta nu are ce face cu aceste temperaturi modeste (care sunt bune cel mult pentru rolurile secundare și ca să furnizeze scenelor periferice copii după actorii zilei). Artă teatrului are nevoie tocmai de firi de structură excepțională. Din păcate, e știut că tocmai acestea sunt excluse inițial prin însuși caracterul Conservatorului. În definitiv, după ce criterii își aleg profesorii acestor școli elevii ? Mai întîi „după fizic“. Există aberația „fizicului în teatru“, înțeles ca fizic frumos. Cînd arta cere un fizic apropiat rolului : mare pentru Danton, Othello, Holofern, diform pentru Richard III, Smerdiacoff și bufonii din toate piesele, tînăr și frumos pentru Romeo, potrivit și nervos pentru amantul „modern“, burtos pentru comic, cînd, în sfîrșit, arta cere în fizicul actorului tot atîta variație cîtă a creat viața, comisia profesorilor admite cu preferință un fel de tip care „are fizic“, adică nu e nici mare, nici mic, nici gras, nici slab, nici frumos, nici urît, nici alb, nici negru, în sfîrșit, ceva desăvîrșit mediocru, incolor și neexpresiv, un fel de domn cumsecade de 20 de ani, care nu sugerează nimic și pe care oricînd l-ai lăua mai curînd drept funcționar comercial decît slujitor al artei.

Altă aberație este aceea a „vocii“. Atîți tineri fără ocupație devin actori pentru că au voce, cînd ar trebui tocmai pentru acest motiv să fie eliminați de la clasele de dramă și comedie. O „voce muzicală“, cu o sonoritate independentă de conținutul frazei, e totdeauna patognomonic, o dovadă de lipsă de inteligență, de absență a temperamentului și a virilității. Tenorii au o reputație bine stabilită de sărăcie cu duhul, iar pînă la începutul veacului trecut, cîntăreții aleși pentru anumite mari cariere muzicale erau castrați, pentru ca vocile să le devină și mai frumoase. Autentica frumusețe

porta... Dar sevitorul mi-a remis un bilet cînd am sunat. Un plic odios, de un albastru pal, aproape alb. Parcă un gînd otrăvit mi s-a împrăștiat în sînge și mi-a uscat pielea. Nu știam ce să răspund, nici n-am citit biletul, pen-

a glasului e însă cu totul de ordin interior. Ea implică o corespondență (și de aci neregularitatea ei) cu înseși străfundurile emotivității. O femeie — observați în jurul dumneavoastră — are voce frumoasă cînd vorbește cu cel pe care-l iubește și voce urită, albă, cînd poruncește servitoarei să aducă apă sau să spele vasele.

Adăogați la aceste criterii de ordin fizic vechea prejudecată a talentului. Talentul se descoperă, conform celor știute, în modul următor : în fața comisiei așezate la o masă lungă, un băietan sau o fetiță sufocată de trac spune fie *Latina gintă*, fie *Dușmancele*, și după asta domnii examinatori descoperă talentul, cum medicii de pe vremea lui Molière aflau de ce suferă un bolnav, pipăind piciorul patului.

În modul acesta clasele se populează cu numeroși elevi, dintre cari unii încă ar mai avea șansa, datorită neprevăzutului dezvoltării ulterioare, să poată crea în artă dacă n-ar fi obligați de maeștrii lor să-i imite, după geniala metodă didactică : „fă ca mine“.

Eu credeam însă că doamna T. ar fi putut arăta posibilități de mare artistă și aș fi fost bucuros să apară în *Act venețian*, de pildă. Dificultatea era că pe oricare dintre scene s-ar fi găsit vre „maestră“ care s-o oblige să joace „cum îi arată ea“. Dacă omeneste e de înțeles sinceritatea acestei severe cenzuri — căci e de presupus că maestra nu concepe nimic superior mijloacelor ei — riscam pe de altă parte să ajungem tocmai la o anulare a intențiilor dintîi, pentru că, de vreme ce maestra exista, nu mai aveam nevoie s-o dublăm cu concursul doamnei T. Nu mai vorbim că un spirit critic, chiar mediocru exigent, ar fi găsit de prisos chiar pe maeștră, originalul însuși. Găsisem și aci soluția unui teatru particular, condus de un strălucit tînăr comic foarte înțelegător, care admitea spectacolul ca „*lever de rideau*“ al unei comedii jucate de el, fără nici un alt amestec. Cred că acest spectacol ar fi fost un început frumos în teatrul românesc.

Nu înaltă și înșelător slabă, palidă și cu un păr bogat de culoarea castanei (cînd cădea lumina pe el părea ruginiu) și mai ales extrem de emotivă, alternînd o sprinteneală nervoasă, cu lungi tăceri melancolice (avînd, pe deasupra, un comerț, la propriu și la figurat, intens cu arta și cetitul), doamna T. ar fi dat o viață neobicinuită rolurilor de femeie adevărată. Ca fizic, era poate prea personală ca să fie frumoasă în sensul obicinuit al cuvîntului. Avea orbitele puțin neregulate, ușor apropiate, pronunțate, cu ochii al-

tru că acum conținutul lui mi-era indiferent. Altădată mă adinceam în cercetarea motivelor, cum ai căuta izvorul apei neregulat subterane într-o grotă. Mi-era acum numai o milă imensă de bucuria mea și de florile pe care le

baștri ca platina, lucind, fremătind de viață, care, cînd se fixau asupra unui obiect îl creau parcă. Bărbia feminină, delicată, dar prelungirea ei, întinsă frumos pînă sub ureche, cam aparentă, căci era lipsită de orice grăsimi. Gura, foarte mobilă, vie ca o floare, plină. Gîtul lung, robust, cu tendoane lămurite la orice întoarcere a capului. E știut, dealtfel, că marile actrițe au fost totdeauna de un soi de frumusețe, incertă, am spune „pe multe de cuțit“ (cum sunt, dealtfel, și astăzi vreo cîteva dintre cele mai reputate interprete ale ecranului, ca Elisabeta Bergner sau Joan Crawford, de pildă). De o tulburătoare feminitate uneori, avea ades o voce scăzută, seacă, dar alteori cu mîngîieri de violoncel, care veneau nu — sonor — din cutia de rezonanță a maxilarelor, ca la primadone, ci din piept, și mai de jos încă, din tot corpul, din adîncurile fiziologice, o voce cu inflexiuni sexuale, care dau unui bărbat ameteți calde și reci.

Firul care mă dusesse la gîndul spectacolului era că realiza două dintre indicațiile pe care, în paranteză, le impuneam eroinei din *Act reneșian* și pe care eu le socot, în afară de inteligență și cultură, ca adevăratele criterii care ar trebui să înlocuiască examenul de admitere în școlile teatrale. Vorbea adică „repede, cu pauze inteligente între propozițiunile frazei“, nu cu acele penibile pauze între silabe care constituie ceea ce se cheamă în lumea teatrală „dicțiunea“ și care au aerul unor pronunțări răspicate pentru cretinii din sală. Doamna T. vorbea foarte repede, păstrînd rostirea rarită, ca o subliniere numai pentru esențial, cînd vocea scădea brusc, lungind, adînc tulburător, vocalele. Atunci privirea ei, vie ca a unui hipnotizator liniștit, spunea mai întîi singură fraza în așa mod că vorbele „nu făceau parcă decît să repete ce au spus ochii“, chiar cum ceream eu în cealaltă indicație care părăsise, mi-am dat seama mai tîrziu, în timpul repetițiilor, cu altă interpretă, de neînțeles.

Pînă la capăt, însă, doamna T. n-a primit. Poate nu atît dintr-un sentiment de neîncredere în ea, cît dintr-un fel de oroare de exhibiția pe care o implică scena cu rampa ei și care o făcea, după amînări, să-mi spuie cu o răsfrîngere cald interioară :

— Lasă-mă, te rog, în magazinul meu de mobile... N-am nimic în mine de arătat, de pe scenă, lumii.

Mai tîrziu, după lungi corvorbiri, după-amiaza între trei și cinci, în refugiul acela cu mobilier geometric și lăcuit de la „Arta decorativă“, am avut de multe ori sentimentul că prin refuzul de

aveam în brațe. Am regretat pe urmă brusc că am dat drumul trăsorii — din superstiție — căci eram atât de obosită, că nu mai puteam merge pe jos, și parcă din senin am început să sufăr în tot corpul cum revin durerile dacă a tre-

expresie al acestei femei, care prefera în orele pe care le avea libere numai să citească, sau „să trăiască“, dealtfel liniștit, pentru ea însăși, se pierde un complex de experiență și frumusețe, inutilă în inefabilul ei voit. Am îndemnat-o atunci să scrie și cum, înțimplător, aveam posibilitatea, m-am oferit, gata să înlesnesc apariția oricărei încercări pe care ar fi făcut-o.

Mă privea uimită și cu un vâl de neîncredere în ochii cu albastrul cald.

— Dar e cu neputință ceea ce-mi spui... glumești.

— De ce ?

Și izbucnind într-un suris, căci nu râdea aproape niciodată, și încă, întotdeauna, oricât de vesel, surîsul ei avea în el un reziduu de tristețe.

— Dar eu nu știu să scriu... Mă întreb dacă n-aș face chiar greșeli de ortografie ?

— Arta n-are de-a face cu ortografia... Scrisul corect e pîinea profesorilor de limba română. Nu e obligatoriu decît pentru cei care nu sunt scriitori. Mării creatori sunt mai abundenți în greșeli de ortografie decît bancherii. Eminescu a scris mai puțin ortografic decît oricare dintre poeții care l-au urmat și l-au imitat... E îndreptat, cînd e tipărit, de editorii lui critici. Ortografia o poate cunoaște orice elev premiat în clasa cincea de liceu.

Se juca, mîngiind stofa ripsată a fotoliului cubic.

— Ei, nu zău, cum o să scriu ?

Am simțit nevoia să devin categoric.

— Luînd tocul în mînă, în fața unui caiet, și fiind sinceră cu dumneata însăși pînă la confesiune.

S-a gîndit o clipă și, ca și cînd nu putea asimila ideea, a respins-o :

— Nu pot... Cum o să scriu ?... N-am talent.

— Dacă aș vrea să fac o glumă ieftină, aș răspunde : tocmai de aceea... Dar îți spun serios : nici unul dintre marii scriitori n-au avut talent.

— ! ?...

— E purul adevăr... Să zicem că a fost o excepție. Flaubert. Poate și Maupassant. Să adăogăm fără îndoială pe Anatole France. Dar nici nu sunt chiar dintre cei mai mari.

Parcă i-am tulburat puțin limpezimea convingerii... Acum șovăie îngîndurată.

cut prea repede anestezicul. Mă strîngeau pantofii, mi se lipeau, nădușite, de-a lungul picioarelor, jartierele. Nu știu de mi-a fost rușine să mă vadă servitoarea că aduc flori neprimite acasă și asta era fără temei, pentru că de obicei îmi cumpăr singură flori, pe care le aduc și le risi-

— Un scriitor fără stil frumos... fără nimic ?

— Stilul frumos, doamnă, e opus artei... E ca dicțiunea în teatru, ca scrisul caligrafic în știință.

Acum e revoltată.

Albastrul cald al privirii a devenit de platină, fixîndu-mă.

— Atunci, ce e un scriitor ?

— Un scriitor e un om care exprimă în scris cu o liminară sinceritate ceea ce a simțit, ceea ce a gîndit, ceea ce i s-a întîmplat în viață, lui și celor pe care i-a cunoscut, sau chiar obiectelor neînsușite. Fără ortografie, fără compoziție, fără stil și chiar fără caligrafie.

Surîde, așezîndu-și puloverul bleumarin, cu porțiuni geometrice albastrii.

— Atunci, dacă înțeleg bine, oricine e sincer poate fi scriitor ? Foarte grav :

— Nu, dar dumneavoastră da.

Îi străluceau ochii ironic și puțin cochet.

— Asta ai mai spus-o, probabil și altor femei ?

— Da, la vreo cîteva...

— Al căror nas sau pantof ți-au plăcut ?

— Nas și pantof ca al lor, și chiar mai frumos, mai întîlnisem... Nasul și pantofii lor, dealtfel acceptabili, îmi plăceau, însă consecutiv faptului că gîndeam că aceste femei ar avea de exprimat o bogăție lăuntrică, o înflorire a sensibilității lor. Doamnă, trebuie să scrie numai acei cari au ceva de spus.

I s-a înnegurat privirea, i s-au imobilizat toate gesturile și pe urmă mi-a spus cu acea voce adîncă și tulburătoare, cu un soi de închidere de iris peste tot ce e în interior. Răspicat și trist :

— Eu n-am nimic de spus.

Nici măcar brutalitatea cu care eu mai tîrziu am publicat — cu mici modificări — fără știrea și învoirea ei, într-o revistă puțin răspîdită, scrisorile acestea, care altfel aveau o destinație strict personală și le promisem cu cîteva luni înainte, nici buna înțelegere pe care le-au arătat-o cîțiva critici n-au înduplecat-o. Oroarea ei de exhibiționism, fie și psihologic, fusese mai tare,

pesc în vasele smălțuite. Dar gîndirea mi-era atît de dezorientată și mă puteam folosi de o logică jignită tot atît de puțin cît te poți sprijini pe un picior bandajat. Încruntașem sprîncenele ca să nu-mi dea lăcrămile și regretam stupid pe un singur ton, cum, îți aduci aminte cînd ai fost la noi la vie, cînta neîntreput din fluier aceeași măsură nebunul care se întorcea cu vacile. De ce a făcut asta ? Singur m-a chemat și eu am venit să fac un lucru drăguț, ne-refuzînd să retrăim o oră dintr-un trecut atît de plin de bucurii neclasate încă.

Acasă l-am găsit pe D. stînd pe divan și citind. Socotînsă că a luat cartea în mînă numai cînd mi-a auzit pașii în vestibul. M-a scos din sărite și cred că în privire îmi apăruse, ca un cîine la poarta ogrăzii, toată indignarea de care eram capabilă. Mi-a fost însă milă de el... Era palid, mai urît ca de obicei, cu ochii tulburi și gura informă, uscată ca o smochină. Aș fi vrut să-i pun din nou în vedere că nu trebuie să intre și să rămînă la mine cînd nu sunt acasă, dar mi s-a părut că mînia mea i-ar sfărîma nervii, că l-ar deprima ca o insultă nemeritată. De aceea am zîmbit oportun și i-am dat mîna... Mi-a sărutat-o intimidat și a căutat să-mi definească parfumul. Întîi oară mă parfumasem din nou — tot din superstiție — cu parfumul care făcea parte din vechea mea dragoste, ca mirosul dintr-o grădină.

Pe urmă a întrebat stîngaci și penibil : „Te superi că te-am așteptat ?“ Întrebarea lui, care nu avea decît un răspuns, m-a crispat din nou, m-a enervat mai mult decît așteptarea însăși și n-am răspuns. Firește că oricare altul ar fi plecat imediat, el însă a rămas umilit și cu sufletul ghemuit. Într-o clipă mi-a părut rău de brutalitatea mea și am căutat acum, după ce mi se părea că pusesem lucrurile la punct și stabilisem o înțelegere tăcută între noi, că nu trebuie să mai vie altă dată — să repar puțin din răul pe care-l făcusem acestui trup cu nervii roși de suferință, ca un lemn de cari — și

am chemat servitoarea, spunînd să prepare de ceai. Din tot corpul i s-a ridicat în privire o strălucire, ca untdelemnul care se înalță din fundul apei. Și-am fost mulțumită de mine.

Mă iubea de cincisprezece sau șaisprezece ani. Știam că sunt pasiunea lui rămasă din adolescență, cum rămîne puțin illogică și copilăroasă mintea bolnavilor după meninșită. Acum cincisprezece ani eram, mi se spune și astăzi, cea mai frumoasă fată din orașelul nostru. E foarte important acest „cea mai“ în orașele mici. Mi-e greu să-ți explic de ce. Dar pentru că te-am văzut iubitor de curse de cai, ca și mine, dă-mi voie să fac o comparație care are să-ți dovedească definitiv, dacă mai era nevoie, că nu aș putea deveni niciodată scriitoare și te va face, sper, să renunți la insistențele dumitale. Simt însă că numai așa aș putea spune exact ceea ce gîndesc. Știi că sunt, în general luate, două categorii de cai. Cei претенденти la marile premii clasice și cei care se mulțumesc să-și încerce norocul numai în handicapuri modeste. Se întîmplă însă în unii ani că se găsește pe hipodrom cîte un cal cu sînge foarte aristocratic și cu toți mușchii neconținut gata de întrecere, care cîștigă toate premiile mari, nelăsînd celor care sunt abia cu puțin inferiori lui nici unul. Fiecare dintre acești cai nenorocoși ar putea cîștiga orice handicap, rareori însă, sau din pricina regulamentelor, sau a mîndriei proprietarilor, aleargă în aceste curse. Așa că ei nu se aleg în unii ani cu nici un premiu. Ei bine, într-un orașel de provincie toate fetele frumoase sunt față de cea mai frumoasă — chiar cînd deosebirea e tot așa de mică — în situația acestor nenorocoși candidați. Cea mai frumoasă recoltează toate visurile, toate ambițiile adolescenților din oraș. Aș vrea să-ți spun că și mai tîrziu, și într-altă parte, am văzut că lucrurile se întîmplă tot așa, dar ar fi nevoie de oarecari precizări și simt că nu mi-ar mai ajunge respirația, că aș ocoli prea mult. Eram deci, în strîmtul și proaspătul nostru orașel de munte, cea mai frumoasă fată,

iubită de elevii liceului, curtată de tinerii magistrați și obiectul cavalerismului ofițerilor din garnizoană.

Fără să fim vecini, casa judecătorului D. tatăl era în apropierea noastră, pe o stradă bolovănoasă, care urca spre coastă, în pădure la stînga. Grădinile noastre însă comunicau una cu alta, și un pîrleaz scurta drumul noaptea vecinilor noștri, cînd se întorceau de la noi, de la cărți, acasă. Oarecare dificultate era pentru că doamna D. era destul de durdulie și cu greutate, de aceea, ziua, prefera înconjurul pe cele două străzi.

E de prisos să-ți mai spun că D. era mai toată ziua la noi. Știam de la o soră a lui — erau două — cît mă iubește, și poate că iubirea lor pentru mine venea din faptul că era alimentată de pasiunea importantă a fratelui pentru mine. Ceea ce am știut mai tîrziu — după ce m-am măritat am aflat de la un coleg al lui — e că D. era invidiat de tot liceul, că avea un fel de nevăzută și emoțională aureolă, pentru că toți colegii lui îl vedeau pe stradă, la tenis, la conferințele Cercului militaro-civil, în apropierea și tovărășia mea și a lor. Ele erau însă urite. E adevărat că plătea destul de scump această distincție. Îl puneau să-mi scrie lecțiile, să-mi rețină bilete la teatru, să ducă scrisorile direct la gară și să ia răspunderea tuturor lucrurilor sparte prin casă, căci mama era cu mine foarte severă.

Mai tîrziu a venit în orașelul nostru, întors din Germania, un tînăr inginer, cu care după cîteva luni m-am măritat. Aveam optsprezece ani și D. nouăsprezece. Cînd a auzit că s-a hotărît logodna mea, a venit și mi-a spus înțîia oară ceea ce știam de la sora lui, că mă iubește și că are să se omoare. Am fost mirată cînd am aflat cită poezie făcusem pînă atunci fără să știu, m-a mișcat durerea lui, am plîns amîndoi, dar m-am măritat cu celălalt, care, după cum îmi explica mama, avea o frumoasă carieră. D. însă nu s-a omorît și, deși mi-a trimis în ajunul zilei de nuntă o poezie tradusă din nemțește de Iosif — ah, nu mai știau acum să-mi amintesc autorul, Heine, nu? — n-a venit la

nuntă în giulgiu de strigoi, ci într-un smoching nou, din garderoba pe care ai lui i-o dăduseră și cadou, și pentru că îi era necesară la terminarea liceului. N-aș fi vrut să se omoare, o, deloc, dar m-am gândit uneori ce impresie ar fi făcut în orașelul nostru sinuciderea lui din cauza mea.

Eu am plecat cu soțul meu în Germania. D. s-a dus să-și facă Dreptul la București. Din când în când mama îmi transmitea în post-scriptumuri de scrisori ecouri din ne-cazurile familiei D. Fetele s-au măritat prost, și vechiul meu tovarăș, din vremea cozilor pe spate, nu-și dădea examenele la Universitate, își petrecea timpul prin cafenele și lucra noaptea la o gazetă. Acasă, în timpul acesta, bătrînul D. își părăsise nevasta și avea o amantă tînără, cu care își cheltuia în escapade amoroase la București tot ce cîștiga, ba chiar rupea și din mica avere pe care o agonisise pînă atunci, din care însă apucase să dea zestre fetelor. A urmat o afacere nelămurită, bătrînul a murit, dar să trecem peste asta.

Multe s-au întîmplat de la divorț și de la întoarcerea mea din Germania. Într-o zi de primăvară ieșeam pe strada uscată de vîntul nou și inundată alb de lumină proaspătă. Era plină de o lume bucuroasă că a părăsit paltoanele și blănille, ca niște șopîrle cu pielea nouă. Se purtau buchete de violete și toate privirile erau vii. Coboram pe bulevard spre Cîsmigiu, ușoară, cercetînd interesată rochiile deschise ale femeilor, în tonuri îndrăznețe, așa cum nu eram obicinuită să văd în Germania. Moda cerea mult un galben de culoarea lămîii, care la început mă jignează, dar, cînd îl vedeam purtat de mai toate femeile frumoase, lăudam croitoreasa care-mi impusese culoarea. În dreptul hotelului „Palace”, văd că la doi pași înaintea mea se oprește cineva împietrit și atît de brusc, că m-am oprit și eu în loc, ca un răspuns reflex. Aveam dinainte un tînăr într-un palton prea mare, cu buzunarele roase și lă-

bărtațe, cu gulerul soios și decolorat. Avea maxilare aproape dreptunghiulare, neras de multe zile, gura ștearsă și uscată dispărea în figura palidă și brăzdată, cum dispar desenurile pe o batistă murdară. Dar cînd i-am întîlnit ochii, i-am recunoscut nu pe ei, ci privirea.

Era D., devenit bărbat și precoce îmbătrînit. Își frămînta figura, își trecea limba peste buze ca să și le umezească, dar nu putea articula nici o vorbă. M-am apropiat și i-am luat mîna, atunci l-am auzit pronunțînd, mai mult gîfîit : „Tu !“ Dar mîna nu mi-a strîns-o, și a lui rămăsese inertă într-a mea, ca și cînd toată puterea din ea se consuma în respirația sacadată și în privire. Își trecea mereu limba peste buzele uscate ca să poate spune „Tu !“

La doi pași de noi se opriseră doi domni cărora primăvara le oferea prilejul să apară în sacouri tăiate după noua modă, cu talie strînsă. O doamnă, care aștepta lingă trotuar o trăsură, întorsese și ea capul. Nu știu dacă ai să mă înțelege, și poate că ai să mă cerți și pentru asta, explicîndu-mi-o cu severitate ; însă nu-mi place să fiu văzută în tovărășia unor bărbați mizeri ca înfățișare, cu ghetete scilicite și cu mîinile neîngrijite. Dar îmi părea bine că îl văd și, poate și ca să mă pedepesc puțin, așa cum nu știu care general își pedepsea corpul fricos, i-am luat brațul, am traversat bulevardul și ne-am trezit pe cheiul Dîmboviței, și el cu pavajul uscat de vînt, cu iarba malurilor convalescentă.

Am aflat atunci, și mai tîrziu după asta, că m-a iubit neconținut. Căci-i-am zădărnicit viața.

Intr-o zi am fost pînă la el. Locuia pe Calea Moșilor, într-o curte lungă, mărginită de o parte și de alta de căsuțe mici și dărăpănate, ca o stradelă. Intrarea mea acolo a fost un prilej de uimire : ovreici diformate de maternitate ieșiseră în prag, fetele mă priveau de după perdele, iar copiii își întrerupseseră jocul și se luaseră după mine. D. mă aștepta în fața ușii. Asta mi-a dispăcut violent. Era ceva grotesc, prin exces.

Am petrecut aproape două ceasuri într-o cămăruță mirosind a umezeală, cu o masă cu picior în mijloc, cu oglindă de perete pistruiată de rugină, cu un pat cu așternutul lăsat la mijloc și înspre margine, din pricină că slujea și de scaun, cu cearșaful atârnat mai jos decît un soi de cuvertură. Mi-a fost imposibil să refuz ceaiul pe care mi l-a dat, dar n-am putut să mănînc niște bomboane săpunoase, cumpărate de la o fostă cofetărie de mare lux, de la care totuși cei care cumpără des bomboane știu că nu trebuie să mai tîrguiești. Mi-a arătat însă lucruri care m-au făcut să re trăiesc clipe din trecut și m-au impresionat. Caiete de ale mele din școală cu marginea albă de două degete, cu scrisul ascuțit și neglijent, pentru care eram neconținut pedepsită, o fotografie luată de primul fotograf ambulant venit în orașelul nostru. Eram un grup care ne întorceam de la tenis, și în dreptul pavilionului „ne-am pozat“, făcînd năzbitii. Și mai erau într-un sertar de șifonier, jos, singurul sertar din casă, o mulțime de alte lucruri de ale mele : batiste, bilețele trimise prin care îi ordonam să-mi reție locuri la conferințe, un volum de Lamartine cu versuri subliniate și comentate de mine, o altă carte, de germană, pe care eu scrisesem, Dumnezeu știe de ce acolo, din Sully Prudhomme :

*Ici bas tous les hommes pleurent
Leurs amitiés ou leurs amours.
Je rêve aux couples qui demeurent
Toujours.*

Mi-a vorbit mult, neîntrerupt, cu febră. Și pentru a doua oară descopeream la omul acesta ceva neobișnuit și eram înspăimîntată mai mult decît măgulită, ca de o rană ce ți se descopere treptat de sub bandaj.

Nu m-am mai dus niciodată în cămăruța din Calea Moșilor, dar a fost nelipsit de la mine el. Neconținut intimidat, gata să se facă oricînd de folos. Am fost într-un rînd rău bolnavă și el era disperat. Mă plictisea pentru că niciodată nu înțelegea ce-i spun, încurca totul din exces

de zel. Îmi făcea din cînd în cînd cadouri care depășeau evident resursele lui obicinuite, de corector de gazetă. Nu puteam să mai vorbesc despre nevoile mele față de el, că mă surprindea cu servicii. Intimidat ca de obicei, într-o zi mi-a rupt umbreluța și pînă seara disperat mi-a adus alta și cu un mîner mai scump decît cel vechi. Îi interziceam cu înverșunare aceste apucături, dar era zadarnic. De la o vreme mi-era teamă să nu fure de undeva și, nenorocindu-se, să nu mă compromită și pe mine. Aș fi preferat nesfîrșit mai mult ca tot ce cheltuia așa să cheltuiască mai bine schimbîndu-și înfățișarea și hainele, dar nu știu de ce, niciodată nu m-a ascultat și continua să mă facă să privesc în jurul meu de cîte ori mă oprea pe stradă.

Acasă de asemeni nu-mi convenea totdeauna cînd venea. Eu îl primeam bucuroasă cînd eram singură, dar cînd se întîmpla să am lume la ceai, era atît de deplasat între cei cîțiva bărbați eleganți, femeile îl evitau atît, că mi-era milă de el. De multe ori mă gîndeam să nu-l primesc sau să-i spun să mă aștepte într-o odăiță pe care o am sus la etaj. Dar imediat mi-era rușine de mine însămi că am avut acest gînd.

Am încercat să-l fac să-și schimbe viața, să-l transform în așa cum spălăcita Thea transformase pe Löwborg, dar n-am izbutit. E iremediabil ratat și, cred, într-adevăr mediocru. Multă vreme am socotit că numai din cauză că eu îl intimidiez e așa, dar pe urmă am citit cîteva poezii dedicate inițialelor mele, într-o revistă de mîna a șaptea, curente și patetice ca niște sorcove.

Ți-aduci aminte că m-ai privit surprins cînd te-am întrebat despre el chiar din ziua cînd te-am cunoscut și cînd, dealtfel, te-am întrebat atît de multe... Dar cîndva am să-ți povestesc mai multe întîmplări din vremea asta. În timpul pasiunii mele pentru * * * a trebuit, și ce greu mi-a venit, să-i interzic să mai vină la mine. * * * îmi spunea „că-l plictisește“. Mi-a trimis scrisori disperate și fără înțeles, flori puține în fiecare zi, căci era singurul lucru

pe care îi mai îngăduisem să mi-l trimită, îl ghiceam la colțul străzii și mă pîndea noaptea cînd veneam acasă. De la o vreme i-am permis din nou să vină, dar atrăgîndu-i luarea-aminte să evite să înlînească pe * * *.

N-am văzut însă niciodată pe cineva mai „malencontreux” decît el. E adevărat că și eu uitam uneori că trebuie să vie, dar de cele mai adeseori, tocmai cînd veneam cu prietenul meu acasă, îl găseam așteptîndu-mă. Evident că ar fi putut spune că mi-a adus o carte sau că a venit să-mi facă un comision, dar nu spunea nimic. Avea un aer speriat, bilbliia lucruri neînțelese, se ascundea cînd era inutil, compromițător și ridicol. Și el făcea asta ca să-mi evite mie nemulțumirile, căci gîndul că e incomod, mai tîrziu am știut, îl durea.

Ca și acum, cînd mă întreba dacă mă supără că a așteptat în salonaș.

Cînd am cerut de ceai, toată figura lui îmbătrînită s-a iluminat de bucurie, ca o mobilă veche pe care cade soarele. Se învîrtea în jurul meu împiedicîndu-mă, îmi ajuta să prepar ceaiul, zăpăcit. Ne așezasem pe treptele divanului, care face colț, dinainte cu ceștile tăiate-n felii alb și albastru — nu scosesem pentru el cești japoneze — pe tava mare de aramă veche bătută, care e transformată în măsuță.

Îi rîdeau ochii.

— Ce bine îmi pare că nu l-ai găsit acasă.

Am încremenit cu ceașca în mînă.

— De unde știi că am fost la el ?

— Deși n-ați vorbit de aproape o jumătate de an, știu că azi ai fost la el...

Îl întrebam cu ochii mari și buzele oprite.

S-a dus la biroul mic, la miniatura de birou de domn care ți-a plăcut atît de mult, și dintr-un sertar mi-a scos o scrisoare a mea neterminată. Toată dimineața mă întrebam dacă să mă duc sau nu la * * *. În mine lupta dorința de a-mi da, numai, întîrziind o oră în garsoniera

care m-a văzut de atâtea ori înflorită de bucurie, prilej de amintiri mai precise, așa cum unii iau opium, știind că își procură doar iluzie trecătoare, dar căutînd ca măcar în vis să se simtă aproape de cineva dorit — și teama că are să fie o greșeală, că el, lipsind cum de atâtea ori a făcut-o, ar putea transforma acest proiect într-o întîmplare dezagreabilă. Îi scrisesem deci : „Prietene, iartă-mă dacă nu voi veni. După-amiază va trebui să mă duc neapărat...” Și aci ezitasem : să-i pui un motiv serios ca să fie o adevărată justificare, sau să pun dinadins unul fără însemnătate, ca să-i dau impresia că acum, pentru mine, a mă duce să-l văd are mai puțină importanță decît o probă la croitoreasă, un ceai la o prietenă „care nu poate fi refuzată”, sau altceva în felul acesta ?

Nehotărîtă, m-am întrerupt și am lăsat scrisoarea pe masă. Am ocolit-o toată ziua, iar pe la patru, cînd m-am hotărît s-o completez, mi-am spus că acum e prea tîrziu ca s-o mai trimet. N-am putut măcar să respect nici o altă hotărîre pe care o luasem, aceea de a mă duce cu întîrziere, ca să-l fac să mă aștepte, dovedindu-i că-i fac o concesie acceptînd invitația.

În mine totul se accelera însă, mai întîi domol, dar odată coborîtă în stradă, atît de violent, că mi se părea că trăsura merge prea încet, numai la gîndul că voi fi acolo.

D. mă privea înmărmurit acum, pironit de ochii mei, așteptînd pentru întîia dată de la mine vorba tăioasă de minie.

— Ai umblat în hîrțiile mele ?

Mi se părea că nu mi se poate aduce o jignire mai gravă... că omul acesta abuza de delicateța mea. E adevărat că era atît de alarmat, că nu mai îndrăznea nici să respire, că își trecea limba numai peste buzele uscate ca să și le umezească.

M-am sculat de jos infuriată și m-am dus la sertar, în care am recunoscut, cu un capăt de dovadă în mîni, că umblase la toate scrisorile.

— Să plec ?

Atît a putut articula, scos din tiparele lui.

Nu m-am mai putut stăpîni, căci gîndul că libertatea mea, la care am ţinut atît, e în joc, mă scotea din sărite.

— Da, şi imediat !

Din ochii care nu puteau fixa nici un gînd s-a lăsat pe pleoapele înroşite o rouă de lacrimi, pe urmă două şiroaie s-au scurs de-a lungul nasului osos, pe gura fără singe şi fără contur, ca o floare veche de cîrpă decolorată.

Am simţit un val de căldură, în piept, în obraji, n-am mai putut respira nici eu şi mi s-au mărit şi îngreuiat ochii. Pe urmă am simţit că gura mi se strîmbă într-un surîs involuntar şi trist. M-am apropiat de el şi i-am luat mîna, spunîndu-i pe nume. Din tot corpul acela îmbătrînit înainte de vreme, sucit în el însuşi ca o foaie veştedă, s-a pornit un plîns zguduitor, de parcă toată viaţa din el s-ar fi rezolvat lichidă, în lacrimi. Ochii inundaţi nu i se mai vedeau, doar sprîncenele, îmbinate acum într-un unghi uşor, accentuau că acolo s-a concentrat totul.

L-am luat în braţe şi, plîngînd mereu, s-a lipit de mine ca un înecat de cel care vrea să-l salveze. Pe braţul gol simţeam acum şi gura lui, şi lacrimile fierbinţi. L-am sărutat pe ochi, i-am spus vorbe de mîngîiere, mă înlănţuia tot mai strîns şi, cum eram acum amîndoi pe divan, el mi-a răspuns lipindu-şi gura de gîtul meu, de obrajii mei.

Atîta suferinţă, prin simpatie, ca acele forţe recent descoperite, a înmuiat în mine tot scheletul mîndriei. Şi mai ales era un gînd care acum mi se întindea în singe, drept, cum se întinde culoarea vărsată în apă. Cînd eu am suferit atît, cînd eu am fost îndurerată că * * * n-a putut face un gest de prietenie şi loialitate, cum pot eu lăsa lângă mine atîta deznădăjduită durere din cauza mea ?

M-am dezmeticit tîrziu. Eram pe jumătate goală, dar puţin îmi păsa de asta. El aştepta alături de mine şi am simţit, deschizînd ochii, că nu m-a acoperit pentru ca,

odată revenită, să nu trec peste un fapt evident împlinit, să se creeze între noi o realitate care să-și caute continuarea. În orice caz îi era teamă să nu regret, considerînd totul ca o uitare de o clipă, care niciodată nu va reveni. I-am zîmbit însă fără să fac un gest măcar și atunci, în lumina slabă pe care o trimetea prin fereastră un bec din stradă, l-am simțit mai mult decît l-am văzut, cutremurat de bucurie. Mi-a vorbit mult, tot mai încălzit, de această realizare a visului lui, de zigzagul cumplit al zilei acestea după cincisprezece ani. S-a întrerupt din povestire, adică din această descărcare de gânduri, ca să-și muște pumnul încremenit : „Dacă n-aș fi venit astăzi ?...“ Și numai gîndul ăsta l-a împietrit de groază, de părea în lumina slabă o coloană de lavă stinsă.

Simțeam o mulțumire potolită că am făcut o faptă bună. Mi-a fost milă de el și i-am luat obrazii în palme : „O să rămînem împreună toată noaptea“. S-a lipit de mine, înlănțuitor, recunoscător.

Am trecut apoi în camera de baie și apropierea unei deprinderi igienice m-a străbătut toată cu un fior, ca un pumnal înfipt în cel mai ascuns colț al trupului meu : „Dacă aș rămîne mamă ?“ Eu, mama unui copil al acestui om ? Și am simțit că mă doare capul, că mi-e rău ca după dezmeticirea dureroasă din visul dat de cocaină. Am întîrziat mult, căutînd să înlătur orice posibilitate.

Cînd am revenit, am reaprins lumina, pentru că în întunec omul acesta căruia mă dădusem lua contururi de moluscă uriașă. A venit și m-a luat lîngă el, sărutîndu-mi brațele, în timp ce eu, regretînd cumplit ușurința cu care-i promisesem noaptea, mă gîndeam cum să-mi reiau făgăduința.

„Știam cît ești de bună. Întotdeauna am gîndit că ești bună și cred că este ceea ce am iubit în tine... nesfîrșita ta bunătate.“

N-am mai căutat să născocesc nimic, căci simțeam că n-aș fi avut curajul să i-o spun.

Dar toată noaptea n-am avut decît un singur gînd. Să-mi feresc gura de a lui. La început n-a observat, pentru că făceam aceasta cu oarecare abilitate. Dar mai tîrziu n-am mai putut ascunde nimic. Îi simţeam buzele şi calde, şi cleioase, ca un corp de melc tîrîndu-se de-a lungul corpului meu... pe gît în sus. Nu ştiu dacă mă lăsasem cu totul dezbrăcată, dintr-o inconştientă cochetărie — cei doi bărbaţi îmi spusese că am un corp „neasemănat“, de „*fausse maigre*“, ca şi prietenele mele care mă vedeau uneori goală — sau pentru că el mă rugase asta, lipindu-şi obrajii de pulpele mele : „Ah, dacă ai şti cum mi-am ars timp de cincisprezece ani închipuirea, ca să mi te văd în minte. în toată intimitatea ta de femeie ! Cum nimic, nimic pe lume nu mi se părea mai neajuns !“ Dar poate că era şi nădejdea că se va mulţumi cu atît. Într-un tîrziu, sărutările lui au devenit mai stăruitoare şi gura lui lipicioasă şi moale îmi căuta buzele. Am avut o crîspare a întregului corp. I-am respins toată faţa, punîndu-i mîinile parapet în dreptul gîtului. Din nou am crezut că se rupe ceva în el, o arteră, un organ vital. S-a oprit uimit : „De ce ? De ce asta ?“

Şi iar n-am avut tăria să i-o spun. Am minţit : „Am o respiraţie îmbibată cu acid fenic. Am fost azi la dentist.“ Şi încă o dată, la o nouă încercare, mi-a simţit braţul oprindu-i gîtul. Atunci s-a mulţumit cu corpul. Dar eu simţeam că tot ce eram „eu“ mi se refugiase în ochi, în obraji ; în linia strînsă a gurii, cum se refugiază cineva dintr-o cameră inundată, într-un colţ oarecare, pe o mobilă mai ridicată. Îl priveam, simţeam zgîriindu-mi pieptul hainele lui care încă mă dezgustau, şi atunci, nădăjduind prin absurd că poate gol îmi va stîrni prin deviere un interes oarecare, i-am spus să se dezbrace. Dar am făcut mai rău. Avea toată pielea palidă şi neagră de-am îngheţat.

Tot corpul mi-a înţepenit, refuzîndu-se. Dificultăţile pe care le spoream cu atît dezgust îl făceau penibil de stîngaci şi, fără să vrea, brutal. Un cot rău plasat îmi tăia

respirația, un genunchi îmi zgîria pielea. Extenuat, s-a ridicat tîrziu și și-a apropiat figura de a mea.

— Nu mă iubești ?

Atunci, ca unui frate, cu vocea îndurerată, cu o sinceritate de început de viață, i-am răspuns :

— Nu.

Abia cînd l-am văzut devenit livid și cu gura întredeschisă am înțeles că el mă întrebase cu nădejdea unei protestări de negație din partea mea. Dar simțeam că n-aș putea reveni, și el s-a ridicat amețit. S-a aranjat în grabă și a plecat, după ce cu privirea mi-a cerut, din ușe, un vag da. I-am răspuns cu un surîs dezolat, rigid, ca de lemn.

A revenit după trei zile într-un hal de nedescris. Era dimineată, eram în pat încă și a îngenuncheat lîngă căpătîiul meu. M-așteptam să se plîngă, să amenințe, deși mă rugase să-l primesc, spunînd că va fi cuminte. Mi-a spus cu vocea potolită, ca o lumină egală, cu o privire frumoasă cum n-a avut el niciodată, că înțelege că nu pot să-l iubesc, că niciodată n-are să uite cît am fost de bună cu el. Simțeam în mine un suflet de soră. I-am luat mîinile și i le-am mîngîiat. Rîdea mai pe urmă frumos, dar am simțit cum mîna lui mă căuta, sub cuvertura de lînă moale și fină, ca un șarpe care-și joacă limbile. Simțeam că sunt limite peste care n-aș putea trece. Nu mi-am putut feri decît capul, căci am înțeles că toată liniștea lui este liniștea care precede un eveniment neobicinuit, moartea sau nebunia.

Și el a frămîntat, exasperat, în brațe un trup a cărui inerție îi înnebunea simțurile, voluptate cumplită pe care și eu de atîtea ori am cunoscut-o.

Peste cîteva zile, înfîrnt, umilit, mi-a ieșit înainte jos, în stradă, căci spusese servitoarei să-i spună că nu sunt acasă.

— Știam că ești acasă și că trebuie să ieși. Aseară am văzut lumină în cameră la tine și nu m-am mișcat de la poartă ! Nu m-aș fi mișcat niciodată înainte de a te vedea, căci mă asiguraseam că ești sus și că trebuie odată și odată

să cobori. De ce nu mă primești ca mai înainte sus ?..
numai să stau acolo să te privesc.

M-a înfiorat o tresărire de indignare, ca și când mi-ar fi trecut de-a lungul șirei spinărei un postav aspru. Cere-rea asta în rate și perfidă m-a revoltat.

— Pentru că sus n-ai să te mulțumești cu atît...

M-a privit cu ochii albi.

— Te dezgust atît de mult ?

Am simțit din nou că mă întreabă cu nădejdea absurdă că-i voi răspunde tăgăduind. Dar nici n-am putut să-i con-firm brutal primul răspuns. Alături de noi locuia o vecină greu bolnavă de tuberculoză, care întreba pe toată lumea cum o găsește, dar toți primiseră cuvînt de la doctor să nu-i spuie adevărul, căci asta ar fi omorît-o.

Dar am obosit azi, altă dată am să-ți scriu mai mult.

T.¹

¹ Acest T. nu este o inițială cum s-ar părea, căci a devenit un adevărat nume, și nu știu dacă n-ar fi trebuit să fie scris Te. Mi-a lămurit surizînd, cînd am întrebat-o, că în aceeași clasă a liceului de fete erau două colege cu numele de Maria Mănescu, dealtfel verișoare amîndouă, și atunci fetele le deosebeau numai după inițialele părintești. Dar Ve și Te au rămas domnișoarele Maria Mănescu și după ce au sîrșit liceul, ba pentru intîmi chiar după ce s-au măritat.

II

Să-ți mai scriu despre D. mi-ăr fi greu, căci îți mărturisesc că el nu formează nici pe departe centrul preocupărilor mele de acum, iar efortul la care mă supui este asemeni celui care e impus unui convoi, obligat să se abată ca să ia un trecător izolat. Dealtminteri, nici n-a mai venit la mine decît de puține ori. Ne-am întîlnit multă vreme numai pe stradă și am făcut totdeauna așa că, deși i-am răspuns cu amabilitate la salut, să nu mă poată opri să stăm de vorbă. Cînd mi s-a părut că sentimentele și mai ales dorințele lui și-au pierdut din acuitate, i-am făcut din nou posibilă venirea în salonașul cu divan care face colț, cu birou în miniatură și mese din tîpsii de aramă bătută.

E adevărat că de cînd intra, chiar de la ușe, căuta să-mi surprindă privirea, ca să vadă ce intenții am. Și pe urmă, punîndu-mi întrebări obicinuite, mă supraveghea continuu, ca un judecător de instrucție care, fumînd amabil cu cel bănuît, îl examinează atent. Vream să plec îndată, dar gestul mi se părea prea brutal și atunci exageram în întrebări binevoitoare, al căror răspuns nu-l așteptam niciodată. Pînă cînd, în cele din urmă, el mă întreba, vrînd să

pară degajat : „Vrei să pleci ?” Și așteptînd răspunsul meu pe care îl știa inevitabil și penibil prietenos : „Trebuie să mă duc să încerc o rochie, însă n-are decît să mai aștepte croitoreasa”. Dar abia acum plecarea era hotărîtă, căci peste cîteva momente, după ce îl mai întrebam ceva fără rost, îmi puneam pălăria : „Mă conduci pînă la o trăsură ?” Conștiința mea era acum împăcată, căci aveam chiar aerul — și asta era important — că am făcut un sacrificiu pentru el, întîrziînd.

Într-o zi, într-o dimineață luminoasă, cum citeam le-neșe încă în pat, a venit și a intrat, profitînd că era deschis. Am încremenit și, ca într-un film american din Far-West, privirile a doi dușmani care se examinează brusc din prima clipă ca să-și cunoască intențiile, iar pe urmă își dau familiar mina, ochii noștri s-au întîlnit. M-am liniștit însă imediat. D. era trist și transfigurat. Ochii mici aveau o lumină vagă, iar gura veștedă, un surîs care cobora colțul stîng al buzelor. Nu era liniștea imobilă despre care ți-am scris. A așteptat să mă liniștesc și eu, iar cînd a văzut că sunt dispusă să stau de vorbă cu el, și-a adus un taburet lingă căpățiul meu și mi-a spus că afară e o vreme de primăvară frumoasă, că toată lumea e pe stradă și că sunt o leneșe dacă sunt în pat la o asemenea oră, chiar dacă e sărbătoare.

Era simpatic și-i vorbeam cu plăcere. Învîrtea în mînă gînditor o foaie de hîrtie, în timp ce-mi răspundea. I-am cerut să văd ce e și mi-a arătat-o bucuros. Era o romanță din cele pe care le vînd colportorii prin cafenele, prost tipărită, cu notele greșite și versurile anapoda. Dar era vorba acolo de un bărbat, care spunea unei femei — chipurile în versuri — „o te-am iubit întotdeauna și tu n-ai prețuit cum se cuvine dragostea mea, dar vei îmbătrîni, toate farmecile se vor duce și atunci vei regăsi, părăsită de toți, pe cel care te-a iubit de cînd era copil și te va iubi pînă la moarte”.

— Am auzit-o aseară cîntată într-o familie (cred că într-o familie de funcționari de la poștă, cu fete, unde el se ducea de obicei) și azi am cumpărat-o.

Era plin de cîntecul acesta și simțeam bine că venise să mi-l aducă, nu ca o pledoarie pentru cauza lui, cît ca să încheie firesc o stare sufletească, stăruitoare în el, ca o lumină într-un interior confortabil. Venise la mine mai mult pentru el însuși, ca să bea tot paharul de vin al coincidenței plăcute.

Din cauză că am înțeles asta nu i-am spus : „dar eu nu sunt o femeie iubită de toată lumea“, ci așa vag : „Vor fi femei iubite de toată lumea ?“

El s-a uitat, surîzînd mirat, în ochii mei : „Tu“.

Am primit însă răspunsul acesta măgulitor cu conștiința tulbure cu care desfaci un plic care nu ți-e adresat decît din greșeală. M-am întrebat dacă e exact ce spune, sau dacă nu i se pare lui asta, cum ni se pare tuturor că obiectul pe care-l dorim, și ne e refuzat, e dorit de toată lumea. I-am spus îngîndurată : „Ți se pare“. M-a privit surprins, cu colțul gurii fixat într-un surîs, stabilind parcă o concluzie unei lungi discuții care n-a avut loc : „E îngrozitor cîți bărbați sunt îndrăgostiți de tine“...

N-am răspuns nimic, pentru că argumentele lui nu m-ar fi convins. De unde să știe el că acei bărbați, și încă atîți, mă iubesc cu adevărat, cînd eu nu pot să știu măcar despre unul singur, despre *** dacă mă iubește sau nu. Am devenit tristă, căci din tot corpul mi s-a adunat un nod, ca un nucleu, în inimă. Am auzit de multe ori spunîndu-mi-se că sunt iubită în taină de bărbați și am fost invidiată de asta, ca și cînd ar fi fost o realitate pentru mine această iubire de a cărei existență nu știu, cum nu știu să deslușesc realitatea unui singur personaj în toată populația Guatemalei, unde n-am fost niciodată, însă știu că există. Dar știu un lucru, că * * * nu mă iubește, că am suferit din cauza lui aproape mortal. Dacă sunt într-adevăr excepțională, cum de îmi poate prefera pe alta ? E numai joc al

întîmplării toată iubirea ? Şi dacă într-adevăr el mă preţuieşte ca pe singura femeie al cărei suflet a stat faţă-n faţă cu al lui, atunci pentru ce acum e în braţele alteia, pentru ce mie mi se întîmplă ceea ce mi se întîmplă, pentru ce el şi eu trăim în medii străine, jucînd acolo o viaţă definitivă, cînd avem intens şi nevăzut acelaşi suflet ca doi fraţi siamezi acelaşi pîntec ? El are metresă; trăieşte o viaţă complectă fără mine, apare cu femeii care joacă rolul de soţie, de la masa luată în restaurant pînă la camera de dormit ; asta poate pînă la moarte, în orice caz acum cînd tinereţea trece. Ochii mi s-au îngreuiat din nou de tristeţe, dinţii au prins buza de jos şi pe urmă am unit sprîncenele în unghi ridicat ca să nu-mi dea lacrimile. O, imposibilă dragoste, suflet fermentat de îndoială, descurajare de „femeie iubită de toţi bărbaţii“.

Aş fi vrut ca D. să plece, ca să pot sări din pat şi să mă plimb agitată prin casă... Dar dacă toţi se înşală ? Oare nu i se spune oricărei femei acelaşi lucru ? Sau dacă mi se spune numai mie nu-i poate un *mălentendu* general ? S-ar putea să nu fie vorba decît despre o simpatie anume, nu neapărat erotică, şi în privinţa asta mi-am adus aminte cît de mult m-a neliniştit faptul că, atunci chiar cînd toţi bărbaţii musafiri, în aceeaşi casă cu mine, îmi arătau stăruitoarea şi indiscreta lor preferinţă, pînă la complimentul definitiv şi brutal, nevestele lor nu erau geloase. Pe urmă mi se atribuie anumite „succese“ pe care eu ştiu că nu le-am avut. Nu cumva tot ce mi se atribuie e de aceeaşi natură ? Aş vrea să fiu însă iubită, dorită definitiv şi numai eu, în toate privinţele, de toţi bărbaţii, numai ca să fiu şi mai preţuită de *** şi ca să fiu sigură că nu e nimic din tot ce oferă celelalte pe care să nu-l pot oferi şi eu.

Timp îndelungat am rămas pe gînduri, abătută, uitînd de el, sufletul ciugulit din cînd în cînd de cîte o întrebare, ca de ciocul unei păsări cenuşii. Pe urmă, ochii împăienjeniţi, pe care îi întorsesem cum întorci o scrisoare ca să nu-ţi citească vecinul în ea, au rămas ca fixaţi de roşul viu

al unor maci de Luchian. E tabloul despre care ți-am spus că l-am primit dar de ziua mea și pe care n-am vrut să ți-l arăt ca să fac un act de voință. Cu chenar de lemn negru, l-am fixat pe peretele din fața patului pentru că roșul fraged și catifelat al petalelor îmi limpezește privirea somnoroasă dimineața când mă scol, de pot ceti ora la ceasornicul de alături de el. Ți-am spus, dealtfel, că în odaia de dormit, văruiată alb și cu vreo două dungi aurii, nu e decît divanul alb, scăzut și vast, tabloul de Luchian, ceasornicul și, la căpătii, o măsuță albă pentru becul cu abajur de faianță ca să pot ceti seara. Încolo nimic. Nici covoare pe parchetul lucios ca o oglindă de stejar, nici o mobilă de-a lungul pereților goi, de se vede șipca de stejar care măsoară lungimea podelei jos, nici draperii la fereastră — nu e nici un pericol de vecini — de poate năvăli lumina prin amîndouă ferestrele, așa că, dimineața înainte de a trece în camera de baie, iau mai întii, respirînd puternic, o adevărată baie de lumină.

Cînd mi-a întîlnit privirea, pe care o spiona probabil, D. mi-a surîs scuzîndu-mă cu indulgență. I-am cerut voie să mă îmbrac și s-a grăbit să-mi dea dreptate, tresărînd. Și-a luat apoi notele și s-a îndreptat spre ușe.

— Trec în salonaș pe divan și te aștept pînă te îmbraci. Aștepta cu privirea întrebătoare.

— Dar îmi iau întii baia !?

I s-au strîns trăsăturile feței, iar ochii și-au pierdut lumina egală pe care o aveau.

— Te aștept oricît vrei, citesc ceva — și brusc, ca și cînd ar fi călcat strîmb — sau poate trebuie să vie cineva...

Întrebarea era stupidă și-mi dovedea că D. iar s-a tulburat, că e un aparat care funcționează anormal.

— Nu, n-aștept pe nimeni, dar dimineața îmi place să fiu singură în toată casa, să trec în voie dintr-o cameră într-alta, să am astfel impresia că m-am închis ca să nu fiu tulburată.

Exact aş fi vrut să-i spun că vreau să am impresia că e o zonă în care sunt inaccesibilă celorlalţi... oricui.

— Uite, plec imediat, nu te speria, că nu rămîn să te văd goală, şi, spunînd asta, era din nou vulgar şi în intenţie şi în glas.

Dar în cadrul uşei albe s-a oprit, şi-a frămîntat buzele ca şi cînd ar fi luat o hotărîre definitivă şi pe urmă a revenit lîngă căpăţîiul meu. Mi-a pronunţat numele cu o voce muzicală şi înmuiată în lacrimi :

— Nu e nimic pe lume, nu pot face nimic ca să mă poţi iubi puţin ? E cu adevărat imposibil ?

Întrebarea lui mi s-a părut frumoasă ca un zbor de pasăre şi i-am zîmbit. A zîmbit şi el ca un pacient care zîmbeşte unui doctor. Am întors faţa spre perete însă, ca să evit un răspuns. Cînd mi-a luat mîna să mi-o sărute, a lui era leşinată şi călduţă, ca a unui bolnav de anemie.

III

Luni de zile n-am mai știut nimic despre el. Mă întrebam uneori ce s-a făcut — mi se pare că te-am întrebat și pe dumneata despre el — cred că pe jumătate bucuroasă că nu mă mai sîcîie cu stăruințele sale, pe jumătate oarecum neliniștită că s-ar putea să fiu uitată de cineva pentru care ani de zile am fost sensul vieții lui, devenită acum indiferentă ca un astru care s-a răcit. Mi se părea că asta ar fi pentru mine însămi o dovadă că într-adevăr poate înceta cineva să mă iubească și că deci ar putea veni o zi cînd pentru ** aș fi o femeie ca oricare alta, pe care o lași pe stradă, să treacă fără s-o oprești, adică fără să socoți întîlnirea cu ea un mic eveniment.

Într-o seară, la Teatrul Național, venisem înadins s-o văd pe Lucile jucînd și-mi era ciudă pe d-ta că ai refuzat să vii s-o asculți, pretextînd că te indispun actrițele care debutează în piesele în versuri. Ea, sāraca, stăruise să te fac să asîști la spectacol și cred că a considerat ca un eșec al meu faptul că nu te-am putut convinge să vii, dar refuzul d-tale n-a fost fără un soi de epilog. Alături de mine, cîteva fotolii mai la dreapta, era D., întovărășit de o fată drăguță, dacă vrei, dar amîndoi deplasați parcă la fotoliul

de orchestră, ca doi eroi din teatru care trebuie să ia din sală parte la acțiune. Nu părea deloc surprins când m-a văzut, și asta m-a enervat puțin, pe urmă am observat că vorbea cu insistență și cu o falsă căldură cu prietena lui. După un timp, ca și când s-ar fi topit în mine o pojghiță sufletească, m-am simțit ușor înduioșată și m-am hotărât să fac un foarte ciudat soi de serviciu amicului meu. L-am chemat — și a încremenit când a văzut semnul mic pe care i l-am făcut — iar pentru că a trebuit să aștept puțin pînă să mă poată asculta, căci după privire simțeam că îi vijii urechile, l-am certat, cu intenție tare, ca să audă fata care îl întovărășea, că m-a uitat cu desăvîrșire și că nu a venit să mă vadă. Cu coada ochiului am căutat să știu dacă ea ascultă și am văzut-o urmărindu-ne uimită. Aș fi vrut cu stăruință ca această atenție a mea să-i ridice lui acțiunile de cuceritor asupra ei, căci cu sinceritate aș fi fost mulțumită ca o femeie să-l iubească, să-i dea ceea ce nu-i pot da eu, dar asupra iubirii lor, acomodată în lumea posibilităților, să planeze, superioară ca un vis irealizabil, pasiunea lui pentru mine. D. era atît de fericit că toate zbirciturile feții îi dispăruseră, întinse de un val de singe, gura i se umezise și ochii îi rîdeau mai înviorați. În antrac-tul următor am primit însă prin omul de serviciu un bilețel al Lucilei prin care remarca mirată lipsa d-tale, îmi închi-puisem eu că ai ei erau ochii care cercetau neliniștiți prin gaura practică în cortină și, declarîndu-se mulțumită că D. e în sală, mă ruga stăruitor să-i cer lui să scrie cîteva rînduri despre debutul ei, la gazetă, căci se vede că ea îl crede gazetar influent. Mi s-a oprit o clipă singele sub piele ; am avut pentru mine însămi un gest de dezolare. Mi-am spus, vorbind în gînd ca un desen pe aceeași cu-loare, că pentru nimic în lume nu aș putea să cer lui D. un serviciu, acum după ce fusesem prietenoasă cu el. Un surîs dăruit e un lucru prea frumos ca să fie măsurat cu vreun echivalent și eu îngheț uneori, chiar când constata-re e ulterioară, la gîndul că ar fi bănuît cineva că un

zîmbet al meu e interesat. deşi, e timpul să-ţi spun, mi se pare că din diferite motive lumea mă crede altfel. Cu mîndria sufocată ca într-o agonie l-am chemat din nou, la sfîrşit, pe D., cerîndu-i cu glasul dezarticulat, să scrie cîteva rînduri. Într-o gazetă fără tiraj a apărut un articol diti-rambic, dar Lucilei nu i-am vorbit luni de zile.

Indispoziţia acestei întîmplări, insensibilitatea mea faţă de D., chiar acum, cînd era întovărăşit de o femeie, au fost apoi, după ce şi-au pierdut din acuitate, pentru gîndurile care m-au frămîntat pe drum spre casă, ca o injecţie care prepară un corp pentru operaţie. Era în mine o durere amorfă la constatarea pe care o făceam acum că nici gelozia, că nimic nu poate stimula o dragoste inexistentă, că nici mijlocul acesta recomandat de atîţi autori de maxime şi de piese de teatru nu mi-ar putea fi de nici un folos dacă aş încerca vreodată să-mi recîştig preţul în ochii lui *

Într-o zi, D. s-a achitat însă de serviciul pe care am încercat să i-l fac, şi încă în mod princiar, deşi fără să ştie. Înainte de Paşte plecam cu acceleratul la matusa mea. Ştiu că ţine mult să mă aibă de sărbători, pentru că venirea mea e un adevărat eveniment în oraşelul lor. Casa mătuşi-mi capătă o deosebită importanţă; devine centrul vizitelor pascale şi mai toate familiile îşi dau întîlnire în casa în care mergem noi. Cum matusa mea este o nevinovată cochetă a primirilor gospodăreşti, e fericită cînd mă duc la ei. Mă aşezasem deci confortabil pe locul meu, lîngă fereastră, cu pardesiul încheiat şi o tocă uşoară de drum trasă aproape pe ochi. Examinam curioasă pe tovarăşii de compartiment, cînd a apărut în uşe, chemînd că a găsit loc, recenta metresă a lui ***. Am încremenit cu buzele întredeschise şi inima îmi palpita ca o pasăre ce se zbate ca să zboare, în mîna cuiva, şi nu izbuteşte. Crisparea gîtului îmi împiedica respiraţia. M-am ghemuit mai mult, ca să nu fiu recunoscută, şi mi-am întors cu totul privirea pe fereastră. El a apărut primăvăratec — l-am

simțit fără să-l văd pe cînd așeza geamantanul în plasă, pe urmă s-au așezat alături și atunci am întors și eu capul. M-a salutat surprins și amabil, dar era o amabilitate evident voită. Am înțeles mai tîrziu că mergeau să facă Paștele la Sinaia, am înțeles din întrebările ei nerăbdătoare, dar și din geamantanul care dusesse cîndva și sărmanele mele cămășuțe la Sighișoara, tot de Paște. Era o durere pe care nu o mai puteam stăpîni, care îmi măcina corpul ca un voltaj prea mare, un aparat. La fel mergea acum cu o altă femeie, reedita funcțional ca un conductor un drum care în amintirea mea era un refugiu unic de bucurie trecută, căci socoteam cele trei zile petrecute în vremea dragostei noastre, în orășelul săsesc cu aspect medieval și cu cetate, incomparabile în viața lui și a mea. După o examinare amănunțită în care desprinsesem acest episod de tot ceea ce în București fostul meu prieten putea reedita cu alte femei, alesesem din trecut această călătorie, cum ai alege o mobilă care a mai rămas bună printre ruinele lăsate de un incendiu. Am simțit zădărnicia oricărei iluzii, dar abia tîrziu am putut să surîd pentru mine însămi, și surîsul acesta m-a liniștit cum trebuie să-l liniștească pe oratorul care și-a pierdut penibil șirul, o întorsătură de frază fericită, bună de final. Liniștea mi-a fost însă de scurtă durată, căci peste cîteva clipe s-a mai urcat în compartimentul nostru un domn care ți-e prieten și d-tale, și lui **, și mie, dar care are un oribil aer de mizantrop, cu ochelarii care îi cad atît de des pe nas în jos, că a ajuns să aibă un adevărat tic al gurii. Ei bine, cînd l-am văzut, cînd am înțeles că studiază penibila întîlnire ca o vulgară dramă și că face în gînd ipoteze asupra sentimentelor mele, m-am simțit într-adevăr părăsită și mizerabilă. Cu puțin înainte de plecarea trenului a intrat însă în compartiment un comisioner, cărunt, înalt și cu mustață tunsă pe gura cocoloșită, pe care-l cunoșteam de cînd îmi aducea flori de la D. Avea acum în brațe un vas, un fel de strachină înțesată de viorele, ca o floarea-soarelui albastră, închisă în

smalt verde. Pe un carton alb D. îmi scria că socoate că-mi va fi călătoria mai plăcută dacă voi avea dinainte grămada de flori. Un domn de vizavi a și fixat orizontala mescioară a compartimentului, de am pus pe ea vasul cu minunea de fraged albastru care îți îmbroscăta respirația, ca și privirea, ca și gândurile. Pe urmă darul venea, aparent, din lumea tuturor posibilităților și făcea impresie. Cel puțin știam acum că nu mai sunt compătimită.

T.

INTR-O DUPĂ-AMIAZĂ DE AUGUST

Luasem masa la restaurantul de pe strada Regală, în grădină, cu doi scriitori.¹ Am mâncat tot timpul enervat, feluri de mâncare sălcie, am băut apă caldută și leșioasă, vin cu gust de limonadă. Toate acestea, pentru că n-am avut curajul să declar celor doi scriitori, cu care sunt prie-

¹ Dacă m-am convins că într-adevăr D. „nu forma nici pe departe centrul preocupărilor“ corespondentei mele, n-aș putea tăgădui că acel enigmatic * * * nu îmi afișa curiozitatea într-un mod aproape de neîngăduit. Cu scuza vagă a unui interes scriitoricesc, nu m-am lăsat pînă cînd, nu numai că l-am identificat, dar l-am cunoscut chiar personal, ba încă, după cum se va vedea, curînd am devenit și prieteni. Era fiul aceluia mare industriaș pe care l-am numit convențional în romanul meu *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război* Tănase Vasilescu. Avea acel timbru deosebit, acea vibrație melodioasă, calmă, pe care o au toți oamenii, frunțași adevărați în activitatea lor, oricare ar fi ea : artă, politică, militară, acrobație, dans modern, destîn de Don Juan sau box.

De multe ori am stăruit pe lîngă el să scrie, fiindcă nu numai că da în convorbire acea impresie unică de trăire adevărată, dar, din ceea ce știam despre viața lui, despre legăturile lui, despre ceea ce făcea din el un adevărat exponent al societății românești de azi, mi se părea că ar da la iveală lucruri de un interes documentar puțin obicinuit... I s-a părut ațit de absurdă propunerea mea, făcută cu aceleași argumente ca și cea adresată doamnei T., că nici n-a

ten de altfel, că eu nu pot sta la altă masă decât la aceea la care sunt obișnuit. că nu mă pot înțelege cu alt chelner decât cu cel care mă slujește de obicei. Unii cred că asta e un început de manie (cum mi se spune), oricum, mi-a fost

vrut să stea măcar de vorbă. „Eu și scriitor ? De ce glumești în modul acesta ?”

Într-o zi însă, pe cînd eram amîndoi prin fața Cercului militar, a trecut pe lîngă noi o fostă artistă a Teatrului Național, o stagiară angajată aproape în fiecare an, căci exaspera pe directori prin tot soiul de intervenții, și tot în fiecare an, sistematic eliminată, căci într-adevăr n-avea aproape nimic comun cu arta și nu îndeplinea măcar nici acel minimum social care îngăduie menținerea în cadrele acestei instituții chiar fără talent.

A devenit livid.

— O vezi pe asta, pe femeia aceasta cu rochia roșcată ? Și s-a întors făcîndu-mă și pe mine să mă întorc.

Am ridicat din umeri a nedumerire, dar n-am spus că o cunosc, ca să aflu vreo taină, care altfel nu mi-ar fi fost poate mărturisită.

— Nu dar ce e cu ea ?

A rămas îngîndurat, tulburat și nu mi-a răspuns nici cînd am repetat întrebarea, mereu frămîntat de amintirea lui...

A reluat abia cînd trecusem de Teatrul Național, ca să ocolească orice lămurire.

— E prea lung și prea complicat.

Am crezut că mi se oferă prilejul căutat de multă vreme.

— E ceva așa de extraordinar, într-adevăr ?

— Poate că nu, poate că da, nu știu... Sunt ca și bolnav, din asta, de o lună de zile. Un adevărat subiect de roman... S-a întors brusc spre mine : Ai iubit vreodată ? Și fără să mai aștepte răspunsul, frîngînd ceva din el : Patru generații dintr-ai mei n-au gîndit cît mă frămînt eu de o lună.

Am căutat să exercit asupra lui presiunea care mai niciodată nu dă greș în lumea profană.

— Poate că m-ar ispită să-l scriu eu — romanul ăsta — dacă-l socoți atît de interesant.

— Haide atunci la Șosea (era prin septemvrie), să luăm masa și să-ți povestesc toată întîmplarea.

Am refuzat molatec.

— Nu, dacă mi-o povestești, nu mi-e de nici un folos. Subiecte mi se oferă toată ziua. Nu e scriitor căruia să nu i se ofere aproape cotidian subiecte. „Extraordinar. Am să-ți povestesc cazul meu !... să vezi !... Ai putea să scoți un roman !...” Dacă vrei să-mi fii cu adevărat de folos, povestește-mi totul în scris. Mai mult decât în-

frică să le spun celor doi că nu-mi place să schimb masa la restaurant, căci ar fi zîmbit indulgent și zîmbetul acesta indulgent mi-ar fi tăiat toată pofta de mîncare. Ei sunt doi scriitori cunoscuți tuturor acelor care călătoresc cu trenul și profesorilor de limba română, au un fel de certitudine

împlinirea însăși, care nu poate fi mai extraordinară, orice ai spune, decît un război, m-ar interesa amănunte, mai ales cadrul, atmosfera și materialul întîmplării... Firește că nu-ți cer decît o redare, însă e nevoie să fie cît mai amănunțită... Pe urmă eu voi preface totul într-un roman. (Și spunînd asta mințeam, căci nu mă gîndeam chiar să scriu un roman).

Era mereu frămîntat de vederea lui dinăuntru.

— Ai să fii foarte surprins...

— Nu știu ; să vedem... Vrei să-mi faci acest mare serviciu ? Povestește net, la întîmplare, totul ca într-un proces-verbal. (Căci, cu adevărat, bănuiam mai interesante decît întîmplarea însăși aluneșurile din condei, digresiile.)

A suris pe gînduri, descurajat, dar era atît de prins de împrejurare, că pe urmă m-a luat de braț.

— Ascultă, am să fac și asta... Deși mă întreb dacă nu ai să arunci ce scriu eu la gunoi.

— Îmi vei fi de folos numai dacă îmi vei da material, cît mai mult, chiar cînd ți-ar părea încărcat ori de prisos, fii prolix, cît mai prolix. Folosește cînd vrei să te explici comparația. Încolo nimic.

— Bine, într-o săptămînă am să-ți aduc un caiet întreg.

Nu mi l-a adus peste o săptămînă, nici peste două, ci abia peste o lună... Ceea ce nădăjduiam s-a realizat. Fred Vasilescu s-a „ambalat” și întîmplarea a luat proporții. Mărturisesc că n-am avut nevoie de prea multe modificări, abia ici-colo de am simțit obligația unor deslușiri, a cîtorva întăriri de imagini, de corijat unele lipsuri (căci multe altele or mai fi rămas) și mai ales am schimbat cîteva nume și date, complicînd puțin lucrurile nude, pe care bănuiesc că el însuși le mai complicase de asemeni, ca să evit indiscrețiile.

Abia cînd l-am cunoscut mai de aproape am înțeles de ce doamna T. l-a iubit atît, de ce a suferit așa de mult din cauza lui. Nu numai datorită frumuseții lui bărbătești, sportive, cît mai ales pentru un soi de loialitate și delicatețe, un mod de sinceritate a vieții, care nu seduceau numai femeile, ci cîștiga și prietenia bărbatilor lor, căci puteau să sufere din pricina lui, ca și ele, dar nu-l urau. Nu jignea niciodată, nici măcar pe cel căruia îi lua nevasta. Cam prea echilibrat, vorbind rar, dar nu fără o privire stăpînă pe sine și ades ironică.

în calmul și în politețea lor indiferentă și comodă, care contrastează cu graba și excesul de zel pe care-l vădese eu în fiecare gest când vorbesc cu ei. Îmi spun cu un ton îndepărtat și deferent : „Diplomatule“, „Aviatorule“. Știu că și ei sunt măguliți să stea la masă cu mine, din cauza numelui și a situației mele în Ministerul de Externe, dar e în asta ceva gratuit, așa cum cei care îmbracă un frac de închiriat îl disprețuiesc și îl afișează totuși. La rîndul meu, am pentru ei stima pe care o ai pentru lucrurile pe care n-ai să le poți face. Admiram pe cei care joacă tenis și cu destulă trudă am devenit campion regional de tenis, am ținut să se vorbească, să se amestece în convorbire fraze despre modul în care dansez, iar fetele mă anunță la telefon să viu negreșit la bal „și să dansez numai cu ele“. Fac box, am trei cai de curse, dintre care unul a luat premiul „Solon“, premiu fără însemnătate bănească prea mare, desigur, dar pe care îl ambiționează toți proprietarii, din cauză că a fost cucerit de cai iluștri în trecut. Cu atît mai mare e meritul meu că l-am putut cuceri cu un grajd de trei cai numai. Am avut două accidente de automobil despre care a vorbit toată presa și îndeosebi *Le Progrès*¹ la cronica mondenă. Am încercat trei recorduri cu avionul, numai după doi ani de pilotaj, căci abia de atunci încoace m-am decis, cu toate că aș fi avut prilejul încă din timpul războiului, cînd am fost cerut la un centru de aviație, dar era tocmai în timpul unor lupte grele de cavalerie la Sticlărie, și cînd colonelul mi-a arătat, zîmbind cu dispreț perfect ascuns, ordinul Marelui Cartier, parcă ar fi plouat cenușe pe mine, așa mă simțeam de prost.

— Du-te, te mai odihnește la poarta Cartierului, că de zburat nu prea se zboară acolo. Aci e greu... mîine divizionul dumitale trebuie să atace Coșna.

¹ *Le Progrès*, organ al partidului conservator, fondat în 1918 de A. Marghiloman. În ultimii ani (1929—1932) a avut ca director pe A. Chiriacescu (n. ed.).

Am rămas la escadron, spre marele necaz al ordonanței care se vedea restabilit la oraș, dar și spre bucuria roșiorilor mei, care mă iubeau ca pe un frate. Toate le-am făcut în viață, și tot ce mi-a stîrnit amorul-propriu e trecut în activitatea mea ca într-un memoriu de carieră. Numai scriitor știu că oricît aș vrea, orice aș face și oricît m-aș storce, n-aș putea deveni niciodată, și de aceea stau cu sfială alături de cei doi prieteni, căci zîmbetele lor mă umilesc puțin, nu mult, așa cît s-ar apleca o trestie sub apăsarea vîntului.

Au bunăvoința să se întrerupă din cînd în cînd, într-o convorbire ale cărei date elementare nu le cunosc și care tocmai de aceea îmi pare nesfîrșit de interesantă, cum erau convorbirile din biroul tatălui meu, cînd se rosteau familiar și ca în continuare nume care mi se păreau tot așa de frumoase ca Trebizonda, sau Valdemar, sau Casablanca, numele misterioase ale copilăriei mele. Tovarășii mei de masă pronunțau cînd cu indignare, cînd cu „nu e rău“ sau „îmi pare că are culoare“, nume de scriitori și reviste, toate împrumutate de la flori și în genere de la țară, care mă fascinau ca toate lucrurile inabordabile. Aș fi vrut detalii dar nu îndrăzneam să le cer, căci nu mi le-ar fi dat, zîmbind cu indulgență, și mă mulțumeam cu sonorități muzicale care mă limitau și mă sileau să-mi recunosc o reală, netăgăduibilă inferioritate.

Eram strîmtorat, eu atît de sigur de mine de obicei, eram nelalocul meu, nu izbuteam să fiu eu, cum nu izbutești să ai mersul și silueta ta dacă ți-a intrat o pietricică în pantof. Am mîncat în silă o farfurie de salată de vinete cu gust de dovleci tocați și cu untdelemn unsuros, pentru că tovarășii mei de masă mîncau cu prea multă poftă și mi s-ar fi părut inconvenabil ca eu să declar că un fel atît de apreciat de ei nu e comestibil. Au cerut apoi varză cu carne, dar prudent am așteptat să le-o aducă întîi lor, ca să văd despre ce e vorba. N-am regretat această prudență, cînd am văzut farfuria cu marginile pătate de sos gălbui

(poate din pricină că, grăbit, chelnerul aduce mai multe farfurii odată, puindu-le unele într-altele ca la pension, și de aceea uneori fundul farfuriei intră în sosul celei dedesubt, când nu și degetele celui grăbit). Dealtfel, am făcut rău că am acceptat să mănânc în grădină. Întii că umbra era caldută și iradia, dar, mai ales, fiindcă la amiază e totdeauna mai cald afară, chelnerul străbate astfel o porțiune de grădină prin soarele dogoritor — iar din pricina asta nădușește de-i curg mici șiroaie pe tîmple și la rădăcina nasului. Îndeosebi sosurile, sub proiectorul arzător al nămiezii, devin vii și calde, capătă un fel de materialitate fiartă care te dezgustă. Caut un refugiu de proaspăt și răcoritor în ape minerale. Dar mai ales varza cu carne de acum mi se pare o monstruozitate culinară ; de obicei se face cu carne de purcel mai grasă, ca să fie fragedă, sau cu piept de văcuță, în cazul cel mai rău. Oricum, sosul trebuie să fie scăzut, nu ca în cazul de acum, apos și revărsat, de pare mai curînd o ciorbă leșioasă de varză, în care au căzut la întîmplare bucăți de mușchi cu fibre lungi, ca niște sfori roșcate, roșii numai într-o parte și vinete spre negru, cu o pojghiță albă pe cealaltă parte. Prietenii mei mînceau însă cu poftă, îmi adresau întrebări binevoitoare, cu surîsuri protectoare și mă îndemnau să beau din vinul cald, pe care chelnerul, neobicinuit cu preferințele mele, nu-l adusese în băterie cu gheață, iar eu acum nu mai aveam curajul să poruncesc îndreptarea lucrurilor. Eram sincer necăjit că nu pot să beau, cînd eram îndemnat cu atîta cordialitate, mai ales că aveam pentru unul dintre comeseni nu numai o admirație extraordinară, dar și amintiri frumoase din vremea războiului. După ce luptasem călare în tot timpul retragerii, regimentul nostru, în a doua parte a campaniei, a fost băgat în foc descălecat la Sticlărie, pe valea Oituzului, unde am luptat o bucată de vreme. Rănit, am fost evacuat într-un spital dinapoia frontului, într-un tîrg moldovenesc. Ofițer-intendent al spitalului era tocmai cel care acum era în dreapta mea la masă. Băiat de

petrecere, harnic la treabă, după cîte se spunea, luptînd voiniceşte cu damigeana cu vin, dar şi izbutind să obţie totul de la centrele de aprovizionare, aşa încît spitalul nostru nu ducea lipsă de nimic. Toată lumea era încîntată de el, şi mai ales noi, ofiţerii răniţi care puteam părăsi patul. Într-un pavilion din fund, unde ocupa două încăperi ofiţerul intendent, se încingeau nişte grandioase partide de pocher, care ţineau uneori de la trei după-amiază pînă a două zi dimineaţa. Era un bun camarad, cu un limbaj anume al lui, poetic, care de atunci mă umplea de admiraţie şi pe care, umilit de mărginirea mea, l-am regăsit pe urmă în volumele lui de proză. Dar iată că acum începe o adevărată dramă pentru mine. În sosul, sau mai bine zis zeama din farfuria celuiilalt scriitor, puţin ascunsă de tăietii de varză, doarme cu aripile strînse, înecată în grăsime, o muscă. Niciodată, nici chiar în război, cînd am comandat patrulare tari de cavalerie, nici cînd am fost însărcinat, ca de atîtea ori, cu misiunea de a conduce prin ţară diferiţi oaspeţi de marcă, nu mi s-a pus o problemă atît de alarmant imediată şi atît de insolubilă parcă. Să atrag luarea-aminte a domnului, tot atît de reputat scriitor, dar pe care eu îl cunoşteam mai de puţin timp, şi care tocmai explica un manifest literar, era oarecum prea tîrziu, căci şi mîncase jumătate din farfurie. Şi pe urmă din acelaşi fel de mîncare îmbuca (acesta e cuvîntul) şi vechiul meu prieten. Ar fi trebuit deci să renunţe amîndoi la resturile din farfurie şi să caute să-şi împace în stomac cum vor putea : mîncarea consumată cu structura şi imaginea muştei. Dealtfel, aveam impresia că, deşi mi-ar mulţumi, ar fi totuşi enervaţi şi, aşa ca în nu ştiu care filozofie unde realitatea se creează prin însuşi faptul cunoaşterii, m-ar fi făcut pe mine — care prea văd toate — răspunzător de existenţa micii vietăţi decedate în grăsimea din farfurie. Mă simţeam intimidat ca un elev de şcoală, care n-ar îndrăzni să atragă luarea-aminte profesorului că i se vede rupt ciorapul, deasupra pantofului, la călcîi. M-am hotărît

să aștept cu nădejdea că ei vor mânca totul din farfurii și că o întâmplare fericită va face să rămîie în restul din zeama picolului tocmai porțiunea cu cadavrul muștei. Așa așteptam să se apropie ziua de examen cînd eram mic, sau inspecția însărcinatului de afaceri cînd eram detașat. Nervos, nehotărît, obsedat de imagine. Iar cînd am înțeles că voi asista la clipa inevitabilă, cînd tovarășul meu va înghiți musca, am devenit palid — cred că mi s-au albit buzele. Întrerupîndu-se atunci din pasionata lor discuție despre programul grupării lor, scriitorul bălăi, voinic și plin de voie bună m-a întrebat dacă nu cumva mi-e rău. Abia am putut să șoptesc, arătînd extenuat cu un vîrf de cuțit spre muscă. A suris, și cu un gest secundar, de paranteză, a scos cu furculița musca, a aruncat-o jos și i-a spus prietenului meu, așa în treacăt, cu binevoitoare ironie : „E gingaș domnul“, pe urmă a propus ca manifestul să fie tipărit pe hîrtie mai luxoasă, cu desene moderne. Mai tîrziu a trebuit să ne retragem, cu masă cu tot, mai înspre salonul cel mare, căci cortul întins deasupra se încinsese de tot. Mărturisesc că am recurs la un procedeu destul de inelegant, dar am toate scuzele. Cînd am propus, prevăzător, schimbarea mesei, eram sigur că prietenii scriitori vor accepta bucuros propunerea mea. Și iată de ce : cam pe la sfîrșit, cînd se goliseră cea mai mare parte din mese, veneau să dejuneze președintele Camerii cu fata lui, una dintre cele mai frumoase fete din societatea bucureșteană. Dar cînd m-au văzut salutînd, cei doi scriitori m-au și întrebat în grabă și cu o mimică extrem de indiscretă, ca și cînd ar fi fost vorba de o pensionară a localului, cine e domnișoara. Nu puteam nici să nu răspund și nici să răspund, pentru că fata observase întrebarea simultană a celor doi și ar fi ghicit după mișcarea buzelor răspunsul meu. De-abia am așteptat plecarea.

Ne-am despărțit foarte cordial în fața restaurantului, rugîndu-i să-mi trimită și mie revista pe care voiau s-o scoată. Cred că am făcut și o supremă impoliteță întrebînd

cum pot plăti abonamentul, ba încă ducînd și mina la portvizit. A fost numai o precipitare mintală. Eu, care sunt dat în cercurile noastre drept model de atitudine degajată și liniște de spirit (pentru că totdeauna mă consider cel puțin egalul celor cu care vorbesc, dar nu în orice caz din aceeași lume cu ei), sunt timid și îmbrăcat în haine prea strîmte în fața celor pe care-i admir. Acum, de pildă, dacă aș fi început așa : „Vă rog să mă considerați și pe mine abonat la revistă“, nu m-aș mai fi simțit obligat să schițez un gest precis, ducînd vag mina la portvizit. Dar pentru că începusem numai așa : „Vă rog să-mi trimiteți și mie revista“, mi-era teamă ca ei să nu înțeleagă cumva că doresc să mi se trimită revista gratuit, mai ales că, deși mai puțin prieten cu unul dintre ei, îmi permisesem totuși să achit eu toată socoteala. A trebuit să fac un gest care să arate cum vreau și am ținut să mă explic, repede. Dar e ceva atît de încurcat, că toate virtualitățile astea mă enervau tot mai mult, tocmai pentru că nu puteam exprima nimic, erau fără coadă și cap, înghesuite în cîteva clipe, cum ai vîrî cu sila și ai înghemui pe cineva, care s-ar zbate, într-un sac. Nu știi dacă nu-i apeși genunchiul pe gît, nu știi unde-i e capul, nu știi să dai formă unitară sacului, în sfîrșit. Și eu, cînd sunt nelalocul meu, stau în clipă (aruncat în grabă) ca vîrît în sac. Nu găsesc nici explicația pe care o caut disperat și nici echilibrul după care mă chinuiesc cu îndîrjire. Am fost aproape recunoscător scriitorului voinic și bălan, care m-a bătut pe umăr și mi-a explicat că voi plăti mai tîrziu. Mi-a însemnat apoi adresa în carnet.

Am luat-o în jos, spre dreapta, cu toată căldura, să văd cum se dărimă casele pentru deschiderea bulevardului Brătianu. Eram nerăbdător, căci nu fusesem pe acolo din ajun. Casei din dreptul străzii Regale îi ridicaseră acoperișul și rămăsese acum așa, cu pereți tapetați între care fusese viața de familie, de s-ar fi putut uita cineva de la etajul casei Visante să vadă înăuntru, ca într-un corp omenesc, deschis pe masa de operație. Negreșit, mobilier nu mai era, dar

albastrul tapetului închisese scene de viață : iubire, necazuri, nașteri, vizite ; era întreagă soba la gura căreia stătuse desigur vreo femeie gânditoare, alături era soneria mică în perete. Și acum era un gol de nămiază pînă în adîncurile luminoase, arzătoare ale cerului.

O casă fără acoperiș, vara, nu e o casă din care chiriașii se mută ca să vie alți chiriași. E ca o violare. Nu ar trebui să se permită oricui să vadă o casă căreia i se ridică acoperișul, cum metresa care iubește nu lasă slugilor să facă patul în care au fost îmbrățișările ei, ci îl strînge și-l aranjează singură, în clipe plecării.

Făcuseră un scoc și coborau pe el cărămizile roase și uruitoare, ca buștenii pe jgheabul de munte. Din cauza prafului și a molozului, toți trecătorii se alipeau cît mai mult de gardul de fier al caselor de vizavi (strada veche nu avea mai mult de șapte metri lățime) și își țineau cît puteau respirația. Dărîmăturile acestea de case au fost calamitatea Bucureștilor după război, ca și construcțiile neîngrădite de scînduri protectoare măcar. În dreptul unei clădiri, descompusă în zidărie veche, birne și fier, trotuarul era desfăcut, trăsurile și automobilele intrau unele într-altele, de nu mai conteneau claxoanele și înjurăturile șoferilor. Eu veneam însă în fiecare zi. Mă duc oriunde se deschide o stradă nouă. Aștept perspectiva viitoare cu pasiunea cu care jucătorul filează cartea. Întîi nu se vede nimic și de aceea în fiecare zi nu întîrzii prea mult. E mai mult o enervare că lucrurile merg prea încet. Dacă urmează o duminică sau o zi de sărbătoare, mi se pare că un proces de naștere s-a suspendat. Mă opresc și fac tot soiul de ipoteze asupra aspectului pe care îl va avea noua stradă după reconstituirea pavajului. Știu bine că un moment nou se va crea. Dar va dispărea unul vechi, iar această tranziție n-am putut s-o prind niciodată, cum, cînd eram mic, nu pricepeam cum din hîrtie și boabe negre pe ea ieșea cînd un cîntec sprinten, cînd un oftat lung, cînd o grin-

dină de sunete. Mă ascundeam după uşe şi ascultam cum cînta mama la pian. Toată casa era plină de sunete ca un clopot şi eu ştiam că ea cîntă privind, dar cum din boabe negre ca piperul poate să iasă sunet n-am priceput niciodată. În viaţa mea am rămas cu pasiunea şi neliniştea schimbărilor, a trecerilor. Ştiam deci că acum va fi o stradă nouă, desigur ca orice altă stradă nouă, dar atunci nu va mai fi şi cea veche, ca să le poţi compara, pentru că ar trebui să fie chiar în locul acesteia ; iar imaginile, ca obiectele, sunt impenetrabile. Şi noutatea, momentul inedit, ar fi tocmai în examinarea comparativă a celor două imagini simultane. Mai bate un vag vînt de mijloc de august, liniştit şi fiert parcă, asemeni „porumbelului fierbinte“ pe care o țigancă îl oferă oamenilor care dărimă casa, într-o copaie, în care desigur au fost culcați copiii (după ce a fost fiert, neîndoiros, în cazanul cu rufe). Mă acoperă praful cînd mă îndrept spre strada Batiște. Încet, trebuie să ocolesc, căci într-o curte e un depozit improvizat de benzină. „Forduri“ vechi de tinichea, jerpelite ca niște haine de salahori, modele aproape comice, revîndute șoferilor, vin să se aprovizioneze, căci parcă ele singure (cele de lux fac siestă) mai lucrează în nămiaza asta de august, împreună cu acei paria care asfaltează, între dogoarea cazanului cu smoală și a cerului arzător albastru. Strada e pustie și înaintea mea e, singur drumeț, o foaie de hîrtie, care, luată de vînt, se tirăște cu pași mărunți de șoarece, încercînd întii parcă să traverseze, dar se lovește de muchea trotuarului, cu care aleargă apoi paralel departe, pe urmă spre capăt, unde strada ocolește puțin, saltă ca o gîscă, încercînd să zboare. Dintr-acolo vine cu grabă întinsă un automobil cu geamantane așezate ca niște turnuri oblice alături de șofer, altele turtind genunchii domnului și doamnei, care mai vor, cine știe, să prindă trenul de Sinaia sau de Constanța, unde e prospețime și răcoare.

Și nici prietenii mei nu sunt acasă. Ferestrele au hîrtie albastră pe ușa este scris cu creionul un bilet. Urc trei

trepte ca să-l descifrez : „Omul care vine din partea domnului Vasiliu să întrebe la ușa din dos, la bucătărie, că are un pachet și o scrisoare“. Nu țineam prea mult să-i văd, deși femeia e agreabilă cînd e familiară, după-masă veneam numai așa, ca să am ce face, dar faptul că găsesc acum ușa închisă mă scade sufletește ca o părăsire, ca o neșansă disproporționată. Prezența lor de-abia îmi devine necesară. La întoarcere, puțin amărit, descopăr și rețin toate casele care au geamurile astupate cu hîrtie albastră. Casa din colț are obloane moderne cu lame paralele, care se ridică și se lasă ca la birourile americane. Ca să apuc pe strada Enei, căci viu spre „Capșa“, ocolesc un hotel, în etajele căruia sexualitatea e condensată și toropită în după-amiaza asta de vară, ca gazele care se tirăsc în fundul unei mine. Iată, după un croitor sărac, o legătorie de cărți. Vitrina e prea sus, ca pe un podium, dar tot disting neverosimilele adunături de poze. Un portret al arhiducelui Rudolf, rupt din vreo revistă ilustrată, veche, din vremea cînd se încerca la ilustrate, desenul imitînd fotografia, trei caricaturi colorate de Jiquidid¹ : un cap mare de general cu mustăți enorme pe un trup cît un deget, alta cu un cap cît un măr pe un trup tot cît arătătorul : Eugen Stătescu și nu mai știu cine. Cărți poștale gălbejite, înșirate pe sfoară ca mînatărcile, cu muzicieni celebri : Chopin, Schumann, Bizet, Wagner. Cîteva femei goale. Una — din ce vreme ? — cu fusta ridicată în față, dansează cancanul, îndoind picioarele cu pulpele excitante între jartiere, azvîrlite din maldărul de dantelărie albă a „dessous“-urilor. E blondă, grăsuță, cu sînii prezentați pe dantelă, ca perele mari de lux în cutii cu vată. Trebuie să fie faimoasa „La Goule“ sau vreuna din școala ei. E cald, și după-amiaza

¹ Aurel Jiquidid (1896—1962), grafician, pictor de moravuri, fiul caricaturistului Constantin Jiquidid (1865—1899). Din 1921 a colaborat cu desene satirice la diverse publicații, afirmîndu-se odată cu prima expoziție personală (1926), urmată de o a doua în 1928, comentată elogios în presa vremii (n. ed.).

asta de august e calmă și îmbălsită, ca în orele de siestă un harem adormit. Încep să-mi simt corpul, aş minca pier-sici și aş vrea să văd o coapsă de femeie frumos arcuită, cu pielea albă, ca să ți se lipească de podul palmei. Opresc o trăsură cu cai deșirați și osoși.

Pe lângă strada Plevnei și bulevard e o curte lungă cât o stradă și acoperită, cu etaje adăogate, cîrpit fiecare cu scărițe de lemn strîmbe. Sunt locuințe studentești și menajuri boeme. La cișmeaua din curte e noroi, pentru că toată ziua trebuie să vie lumea să ia apă. Cutia cu gunoaie, enormă, e în față, și alături de ea cîteva căruțe de lemn, așa că toată casa pare un tren de marfă cu tenderul înaintea.

Mă gîndeam cu enervare că s-ar putea ca ușa de lemn, toată, a Emiliei, către care mă duceam, să fie închisă cu cheia, iar la repetatele mele bătăi, întărite, ușa aceasta să rămîie definitiv calmă, egală ca o barieră între mine, cel de afară, și interiorul baricadat.

Totul în trupul meu era pregătit încă de pe drum și se accentua intens pentru ce avea să vie. Mîna desfăcută ca să-și mărească suprafața de pipăit se încolăcise de pe acum în jurul brațului alb, plinut al fetei, ochiul juca încă de pe drum comedia enervată a sinilor, care, pe jumătate văzuți, nu rămîn așa etern, ca într-un tablou, căci cămașa, prinsă încă la mijlocul trupului, cade de pe ei, dezvelindu-l pe unul complet, iar pe altul pe jumătate, sini a căror vagă moliciune e parcă provocată de greutatea senzualității dizolvante, leneșe și lenevitoare ca aerul cald. Cutele pe care le face cămășuța, ocolindu-le rotunjimile de fructe, sunt tot atît de molatice și încolăcite ca și linia lor sinuoasă. Genunchiul încă de pe drum se simte potrivit prin rochie deasupra genunchiului ei, în primitoarea adîncitură cu care începe coapsa. Mîinile-mi coboară apoi, îmbrățișînd femeia cu coatele îndoite și sprijinite în șoldurile ei, cu fața de dinăuntru a brațelor și avanbrațelor, cuprinzîndu-i și simțîndu-i talia, ca niște sepale vii.

Am bătut în uşe, şi sunt surprins de sunetul bătăii auzit înăuntru, de parcă am trimis un sol. Nu va răspunde nimeni : sunetul acesta trimis de mine va fi singurul semn de viaţă. Se aud paşi înăbuşiţi, însă cineva, topindu-se cu restul lumii, a mişcat nevăzut clanţa, în faţa mea la un pas. Sora Emiliei, fără să aştepte să-i dau bună ziua, s-a întors câţiva paşi şi, din pragul micului vestibul întunecat ca o magazie, de unde o scară duce sus, a strigat-o, fără să-mi spună numele, cum se anunţă fetele la bordel : „Emilia“.

Jucau se pare cărţi, căci, văd pe masă un pachet mic, unsuros, care ar putea să fie şi pentru ghicit însă, şi acum totul e întrerupt, iar tînărul care e cu ele e nedumerit. E ca o catastrofă liniştit convenită, care în loc să mă măgulească, mă stînjeneşte, căci deschide ca un hiatus între ceea ce se întîmplă pînă acum în această sufragerie cu mobile vechi şi între cele ce se vor întîmpla în şi prin prezenţa mea... Trebuie să găsesc o introducere, oricum. Dar tînărul, după ce a ezitat cîteva clipe, neştiind ce să facă, sau poate la un semn, neobservat de mine, al vreuneia dintre femei, se decide şi, după ce bălăbăneşte puţin mîinile, se strecoară prin uşa deschisă în vestibul, fără să salute, ca o vietată domestică. E ca de douăzeci şi cinci de ani, cu o figură de lăutar, oacheş de tot, ras, îmbrăcat în haine negre.

Toată mişcarea asta produsă de venirea mea mă stînghereşte şi mă întristează, căci ştiu bine că prestigiul meu de om n-a cîştigat nimic, dar mi-a descoperit, jignind ceva în mine, că există straturi de viaţă normală mult mai jos decît mine. De ce a pîleat tînărul acesta ?

Ce inferioritate îşi simte şi acceptă faţă de mine chiar, care sunt aşa cum sunt, care de atîtea ori mă simt mărunţ, inferior, îmbrăcat ca în haine streine, de căpătat, cu toată aparenţa mea de monden ? El e poate cel care o conduce pe Emilia în oraş, îi sărută respectuos mîna în stradă, aşteaptă îngrijorat să fie invitat, consideră că a fi primit de ea e un semn de importanţă în viaţă, ori ca o duminică.

Fac desigur revelionul împreună, iar când își lasă genunchiul prea descoperit, ea se acoperă, sau îl poartă afară când își îmbracă rochia. Emilia aceasta, pe care am avut-o din noaptea când m-a dus un prieten cu ea la „Luzana“, pe care am chemat-o la mine când am vrut și pe care totuși, în trei ani, am venit cel mult de trei ori s-o am, care de câte ori a fost singură cu mine n-a întârziat, ca să rămâie în cămașe cu coapsele goale, un sfert de oră, fata asta blondă sau mai mult spălăcită, grasuță și vulgară, pe care au avut-o toți prietenii mei, ca și mine (căpitanul Ștefănescu, în tren, fără ca ea să-și scoată chiloții).

Căci e într-adevăr gravă, impozantă în atitudine, nu știu cum să spun, are ceva de profesoară, un fel de aer sărac cu duhul și sigur de el. Privește serios, aprobator sau dezaprobat, se plictisește, are veleități să conducă discuția, crede în sfârșit că discută. De aci e poate toată drama ei, căci de la înălțimea asta trebuie să treacă la atitudinea femeii pe care o așezi pe pat, dar, fără resurse sufletești, ea nu poate găsi tranziția necesară... Poate că acei din jurul ei nu pot s-o aibă numai din cauza asta (dar nici nu e obligată față de ei), când însă e nevoită de interes, sau din dorință pur și simplu, să se dea, atunci între femeia îmbrăcată și cea goală e o succesiune de momente neangrenate, precipitate, indiscrete pentru deficiența raportului sufletească dintre cei care vor fi împreună în pat. Totul apare ca un șir de concesiuni și abandonări ale căror *mobili adevărate* se ivește indiscret, jignitor și urât. De aci și disprețul cu care vorbesc cele ca ea de *act*.

— N-ai mai fost de mult pe la noi ? întrebă sora Emiliei, o femeie ca de patruzeci de ani, căci poate nici nu știe numele celui pentru care s-a revoluționat toată casa.

— Valeria, fă niște cafele, domnului îi place cafeaua dulce și bine fiartă.

Ține minte din seara restaurantului în grădină. Dacă o femeie care m-ar iubi ar ține minte un amănunt ca acesta, aș fi cald măgulit, dar la Emilia n-are nici o semnificație,

ca un accident de memorie, sau ca bună organizație practică. Îi explic că am impresia că „am deranjat-o“, că am provocat prin venirea mea neașteptată o reală perturbare.

— O, nu, deloc. Îmi face plăcere.

Spune asta rece și plat din lipsă de vocabular analitic. Eu știu bine că e încântată (aș spune, dar Emilia nu poate fi chiar „încântată“, căci asta presupune o anumită fluiditate interioară). E satisfăcută întâi pentru că știe că mâine mă va conduce abil, atît cît poate ea să fie abilă, să-i achit o perche de pantofi sau, cine știe, se va găsi o formulă să-i las, ca rîndul trecut, două mii de lei pe mescioară. Dealtfel, și în afară de asta, Emilia caută contactul — e un cuvînt din vocabularul ei — cu băieți din lumea bună. Căci ei „lansează“ femeile, adică le duc la petreceri unde au șansa să dea peste bancherul bătrîn și decrepit care le va subvenționa apoi lunar. Am un coleg care face, oarecum cu metodă, astfel de aranjamente și e plătit în natură de fetele recunoscătoare.

— Nu știu, mi s-a părut că tînărul fusese cam stîngerit puțin.

Emilia mă lămuri cu oărecare grabă, atît cît poate ea să se grăbească, dar mai ales cu importanță, ca să înlătore un moment mai degrabă posibilitatea de a fi bănuită că ar putea fi a celui plecat...

— A, nu, e un coleg...

...și spunea așa, ca și cum coleg ar fi însemnat un eunuc sau un servitor, la care o femeie ca ea nu se poate coborî.

— Mi-a adus o piesă de cetit. L-am rugat pe el să-mi caute, ceva, că anul acesta nu mai merge. Dacă nu mi-o da un rol, îi las și plec. Cu șase mii de lei ai lor pe lună de-abia îmi plătesc pantofii pe care-i stric ducîndu-mă la repetiție. Băiatul ăsta citește cărți, că e și pe la o gazetă, nu știu care...

Nu cunosc, nu pricep prea mult teatru, deși e una din pasiunile mele, prin culisele lui, dar Emilia spunea fi-

resc și detașat de obiect „l-am rugat pe el să-mi caute ceva“ cum ne spunea odată un suplinitor răătăcit la liceu: „Napoleon este foarte important fiindcă a avut mai multe războaie“, sau plutonierul-major, cînd era escadronul în marș : „Cîntați cîntecul ăla, cum îi spune, cu soldatul, sau ăla, cum îi zice, cu doamna învățătoare. Hai cîntați !“ Teatrul e pentru ea ceva necunoscut întîmplător, de unde îi vin aplauze, flori și automobil, în care, „dacă ai noroc“, ai și succes, că piesele ți le aduc, așa, prietenii, cum ți-aduc ciorapi de la Paris. „N-ai auzit de-o piesă... așa, pentru mine ?“ Ea spunea că „așa nu mai merge“, pentru că se socotea mereu nedreptățită, că directorii teatrului și regizorii o persecutau, nerecunoscîndu-i meritele. Aștepta să i se dea un rol, în realitate prin rol ea înțelegea un succes, căci roluri i se dăduseră cîteva, dar fusese dezastroasă, ca o bucătăreasă patetică. Nimic în lume, n-ar fi făcut-o să convie că ea n-a priceput cumva rolul, că era vulgară în el, ci dimpotrivă că „ce, ăla era rol ?“ Acum așteaptă întîmplarea de la „băiatul“ de adineaori. Cred că în realitate Emilia nu citea nici gazeta cu anunțuri.

— Toate rolurile mele le dă Mărioarei S¹...

Marioasa S... era o actriță destul de tînără, care trecea drept foarte frumoasă cînd privea languros, căci își „făcea“ bine capul. N-avea nici un fel de feminitate, oricum însă era și mai vioaie și mai subțire decît Emilia. Nu era lipsită iarăși (cînd nu vorbea) de o grație reală. Numai faptul că femeia din fața mea nu-și dădea seama ce deosebire e între ea și Marioara S... și tot devenea concludent pentru lipsa ei de bun-simț, pentru incapacitatea ei de a avea impresii cît de puțin întemeiate, de a descoperi nuanțe.

¹ Probabil actrița Mărioara Zimniceanu, deseori amintită de Camil Petrescu, interpretă și a rolului Porția din *Shylock*, la care se referă Ladima într-una din scrisorile sale. V. p. 121 în ediția de față (n. ed.).

— Crezi că ți-ar fi convenit rolurile Marioarei S... ? am întrebat-o înmuiat și din cauza căldurii, deși ferestrele erau în umbră, căci soarele trecuse înspre dreapta, dar moleșit mai ales din cauza descurajării de a găsi vreodată vreun punct de înțelegere cu femeia asta.

Sora Emiliei tocmai intrase cu o tavă pirogravată pe care erau două cești de cafea, una verde și alta albă, cu dungi aurite, iar alături de ele două dulceturi, pe farfuriore în formă de frunză de vie.

— Cum, n-ați auzit-o pe Emilia niciodată ?... Aaa ! Te face să plîngi. N-ați fost la teatru ? Ia spune, Emilio, scena din *Modelul*.¹

Era totuși cald, iar sufrageria asta săracă, veche, cu fața de masă cu patrate alb-roșii, cu un bufet de stejar cu florile sculptate, dezghiocate, cu ușile fixate, ca să nu se deschidă singure, prin bucăți de hîrtie vîrîte sub ele, cu pomiere cu mere noduroase, oricum nu te predispune să asculți scene declamate. În colț, un patefon de lemn, model vechi, lângă un divan deșelat, acoperit cu velințe românești, mă îndemna să mă trîntesc pe el, deși perinele, una pictată avea culoarea cojită acum, iar alta diformată și cu conținutul grămădit într-un colț, arătau nu numai că gazdele sunt relativ neatente cu nimicurile materiale ale existenței, dar și că destulă lume se mai trîntise pe acest divan. Am rămas deci pe scaun, și-am îngînat vag în contrast cu preciziunea invitației...

— A, nu ! Nu am auzit-o niciodată în *Modelul*. Era să adaog „deși mă duc des la teatru“, numai așa dintr-o nevoie de reacțiune ironică la întrebarea Valeriei, care bănuia că nu merg la teatru dacă n-am văzut-o pe soră-sa în *Modelul*.

¹ *La femme nue*, tradusă *Modelul*, melodramă în patru acte de Henry Bataille (1872—1922), poet, dramaturg mult reprezentat, cu opere originale sau dramatizări, pe diverse scene românești, în perioada interbelică (n. ed.).

— A ieșit acum cinci ani, la producție cu ea... Emilia, haide, fă scena cu prințesa.

După ezitări și surplus de invitații, dealtfel destul de reci, Emilia s-a ridicat în picioare, a dat scaunul la o parte, a lipit coatele de corp, strângind pumnii, a făcut o grimasă de durere și dispreț și, aruncînd energic capul în profil, pe cînd corpul era cu fața la noi, a început :

— „Nu, doamnă, este amantul meu... amantul meu — o, cît am suferit pentru el... Aa ! Ce știi dumneata ? În timp ce dumneavoastră, femeile de lume, trăiați în vîrtej (Emilia ezită), vîrtejul luxului amețitor, eu petreceam nopți întregi deasupra mașinei de cusut, ca să poată cum-păra a două zi pînă și vopsele pentru tablouri... (Și din gît, sec :) Ce știi dumneata, doamnă, ce e amorul ?“

S-a oprit subit și s-a așezat scurt și liniștit la masă.

— Nu sunt în nervi azi.

Am început să mint gratuit și necovnis.

— Dar nu, dar nu, era foarte bine...

Valeria, corpolentă și cu sîinii aproape turtiți unul de altul în strînsoarea brasieriei, s-a grăbit, luînd notă de aprobarea mea oarecum.

— A, păcat că n-ai auzit-o... a fost aplaudată mai mult decît celelalte și i-au aruncat flori pe scenă.

Acest „i-au“ care ar corespunde anonimului „on“ etc. nu era totuși chiar atît de anonim, căci am fost și eu o dată la o producție cu prietenul R., șef de cabinet al teatrului, și știu că fetele și prietenele lor își aruncau flori din sală una alteia, dar nu e mai puțin adevărat că și aci era un soi de ierarhie : cantitatea era în raport oarecum și cu meritul celei omagiate, căci chiar manifestările acestea au limite. Cinematografiștii, de pildă, știu că nu pot face reclamă mare oricărui film. Dealtfel, cred că multă lume socoate că Emilia are talent. Ba mulți o cred și frumoasă. Are capul rotund de tot, ceea ce e încă mai subliniat fiindcă poartă părul pieptănat lipit și despărțit în două

printr-o cărare din creștet pînă în mijlocul frunții. La spate e răsucit puternic într-un coc mare, ceea ce înseamnă că e deci o coafură grecească. Fruntea ei, fragment de sferă, e așa de limpede, de parcă nici unul dintre milioanele ei de strămoși n-a încrețit-o vreodată din cauza vreunui gînd.

Jos e mărginită de arcade ingineresti de geometrie, mai ales că sprîncenele smulse cu trudă sunt trase ca de un penel sigur. Orbitale nete, desăvîrșite și ele, ca niște scheme de peștișori cărora li s-au retezat capetele și sunt puse frumos față-n față, nu s-au adîncit niciodată de suferință. Ochiul verzui, mare, le umple perfect. Pleoapa de jos, cu genele făcute cu rimel, se pierde aproape imediat în obrazul plin, iar cea de sus e foarte apropiată de sprîncene, ceea ce dă impresia că Emilia e mereu încruntată (fără nici o dungă totuși). Nasul e oarecare, dar buza de sus subțire, cu tot șanțulețul ei, pare că e într-o piele prea scurtă; din pricina asta, se vede, Emilia nu poate surîde. Dealtfel, toată fața îi e parcă îmbrăcată într-o piele albă, frumoasă, dar mult prea scurtă și numai de aceea stă întinsă. Îmi aduc aminte că se spunea despre o fostă „demimondenă” că și-a injectat în obraji parafină ca să-i dispară cutele. Așa parcă a făcut și Emilia. În orice caz, seamănă mult în privința aceasta cu acele capete cu pielea întinsă, cu roșu în obraji, din cărțile poștale ilustrate pe care scrie într-un colț „*Souvenir*”.

— Dar cum se face că n-ați plecat nicăieri? mă întrebă, „ca să întreție conversația”, Valeria.

Îi explic că n-am avut concediu (deși de la minister, de cînd cu zborurile, sunt într-un soi de disponibilitate) încă și nu-l voi avea decît așa cum l-am cerut, între 1 și 30 septembrie.

— N-ați fost nici la moșie? Cu căldurile astea...

Valeria asta simte nevoia să mă scuze cu orice preț față de concepția ei de eleganță și „lumea bună” că n-am

plecat. În sufletul ei e, probabil, o luptă între noțiunea de om elegant pe care o are ea și aceea pe care i-o oferă eu. Toată „lumea bună“, așa cum o concepe ea, își face un punct de demnitate din a părăsi Bucureștii vara ; dar, pe de altă parte, știe, oricât de vag, că „eu sunt primit în cele mai bune familii“. Știe că „am și parale“. E aci una din acele tranziții care mă pasionează. Pe viitor, Valeria, care are acum 40 de ani, sau va renunța să mai judece eleganța lumii după criteriul de până acum — unul dintre atâtea multe câte o fi avut — sau nu mă va socoti pe mine elegant. Pentru moment e într-un soi de expectativă indulgentă.

Dar Emilia, care se așezase la masă și părea că ia parte la convorbirea începută, se ridică precis, dînd din nou scaunul la o parte, și, tot cu capul în profil, cu coatele lipite de corp și cu pumnii strînși, începe dintr-o dată ca și cînd i-ar fi venit din senin, din nou zguduitor :

— ...Doamnă, sunteți o mizerabilă... O... cît l-am iubit. E viața... viața mea, doamnă.

Din ochii mari, verzuri, prinși molatec cu pleoapele lor grăsuțe în orbitele geometrice, tot timpul îi curgeau două mici fire de lacrimi, nu atît de puternice ca să ajungă la rădăcina nasului, dar destul de adevărate ca să trezească același fenomen și în ochii Valeriei.

Prietenii mei cred sincer că n-am inimă... Și citează cazuri de autentică insensibilitate pe care aș fi dovedit-o adeseori, refuzînd de a crede celor în nenorocire. Partea de adevăr e însă că plînsul provoacă în minte o reacțiune de minie și dezgust... De atîtea ori am fost în pragul morții (de două ori rănit, două accidente de automobil, unul de avion), am fost îngrozitor nedreptățit, totuși știu bine că nimic nu justifică plînsul demonstrativ. Nu corespunde — și m-am gîndit mult la asta — nici unui sentiment, nu dovedește nimic. Nu e nici o legătură între el și sinceritatea emoției, sau, mai bine, între el și valoarea simțirii. Emoțiile mortale sunt intense, palide și egale. Cei cu adevă-

vărat în stare să sufere sufletește au și orgoliul de a refula totul, au și durerea inferiorității lor de o clipă — și poate că tocmai această comprimare mistuie și doare mai mult, deci e de presupus că tocmai cei mândri, care își ascund simțirea, sunt cei care, și mai ales prin asta, suferă cu adevărat.

Plinsul demonstrativ mie îmi reamintește de o femeie care și-ar schimba bandajul igienic în public.

Și, în genere, plinsul după „fericire“, orice s-ar spune, nu mă impresionează, pentru că cei care-și clamează aprig și humos „dreptul lor la fericire“ și-l doresc mai totdeauna lovind necrățător în alții.

Emilia pretinde însă de la mine un cuvânt, un semn de admirație. S-a așezat din nou la masă, se sprijină în coate și privește aiurea, așteptînd. Valeria e de asemeni surprinsă de tăcerea mea prelungită, dar cînd observă că gîndesc, deduce, pare-se, că sunt tulburat. Eu simt una dintre acele impulsii irezistibile de a face ceva inconvenabil și absurd, ca, de pildă, de a mîngîia barba mare și mătăsoasă a unui domn grav; sau de a turti cu o palmă scurtă și apăsată cilindrul mătăsos al unui personaj mărginit și important, în sfîrșit ceva analog aceluia procedeu de cinematograf de a trînti un castron de cremă în obrazul unei profesoare urîte și solemne. Acum, cînd am văzut sentimentul Emiliei, cînd, potolită și pătrunsă de importanța talentului ei, așteaptă un cuvînt de la mine, eu să-i spun, de pildă, calm și firesc, că ar fi bine să se lase de teatru și să se apuce de croitorie, însă nu de croitorie fină, sau, și mai bine, să se facă vînzătoare de cămăși gata și gulere de cauciuc. Dar e prea cald și, la urma urmelor, nici nu merită sfortșarea unei articulări. Fără voia mea, cu aceeași gratuitate cu care mă prîgăteam de țîșnire, mă trezesc zîmbind admirativ: „Foarte emoționant!“

Valeria are ochii cei mai dulci din lume.

— N-ai cumva pe cineva la Teatrul Național?

Dar soră-sa protestează, dezamăgită desigur de nenumăratele încercări infructuoase.

— Valeria, domnul... nu se ocupă cu teatru.

Mă conving tot mai mult că Valeria, datorită și corpolenței și vârstei, s-a confirmat în funcțiunea de manager artistic al surorii ei.

— Taci din gură, că știu ce spun... și, întorcându-se spre mine, mai direct : Poți să ai talent cu carul, că dacă n-ai un pic de protecție e tot degeaba. Când te uiți la alea de la Național... că toate au ajuns. Vezi, una trăiește cu directorul, alta cu regizorul...

Valeria se întrerupe, căci surprinde strecurarea unui gând pe figura mea... Rechemat, îmi opresc privirea pe rochia ei albastră cu boabe negre, sub care apar bretelele subțiri, ca niște șireturi, ale brasierii. Cum stă puțin aplecată deasupra mea, îi văd sinii. În loc să fie între ei o vilcelușe de carne albă și fragedă, nu e decît o cută întunecată, care e singurul hotar între burdufioarele lor molatece, lăptoși cum sunt și lipiți unul de altul ca două emisfere cerebrale. Totuși îmi vine să întreb : Dar, în definitiv, Emilia de ce nu se culcă și ea cu directorul sau cu regizorul, dacă n-o fi făcut-o încă ? Îmi dau seama că, chiar în după-amiaza asta îmbăcsită de august, întrebarea e oarecum nepotrivită într-o casă care îți oferă cafea și dulceață și spun deci, senin și degajat, privind umărul Valeriei :

— Frumoasă rochie...

Mint serios și indiferent, căci am pierdut toate punctele de contact logic cu aceste două femei... Într-o convorbire, replicile se angrenează, au corespondențe îndepărtate și, desigur, un convenționalism care presupune că anumite adevăruri și precizii sunt cîștigate pentru discuție din însuși faptul că trăim în aceleași zile, că ne îmbrăcăm nemțește. Ceea ce numesc eu dreptate, sinceritate, adevăr, frumos e însă atît de departe de ceea ce corespunde la ele acestor noțiuni, încît niciodată nu vom izbuti să ne

înțelegem. O convorbire e așa, ca jocul acela al figurii de pe dosul oglinjoarei ; cînd nu izbutești să potrivești cele cinci mîrgelușe albe în gura turcului, dacă ești înțelept începi să-i admiri mustățile... sau faci din oglinjoară sfîrlează. Deci, ca să accentuez admirația, pipăi puțin rochia Valeriei.

— Este eponj, nu ?

Femeia o clipă nu știe ce să creadă, pe urmă are aerul să gîndească : „eu totdeauna, am știut că mă îmbrac bine, dar iată numai el, că e băiat subțire, își dă seama de asta“. Desigur, o gîndește. Toate femeile cred totdeauna chiar cel mai absurd și mai gratuit dintre gesturile de admirație, dacă vine serios, de la cineva care nu e din cercul lor obicinuit. Vai, dacă eu însumi, atunci cînd nu văd intenția de glumă, sunt înclinat să cred tot binele care se spune despre mine. E ca un omagiu, o recunoaștere necunoscutului. Nimic nu garantează valorile curente, deci noi toți, chiar atunci cînd gustul și educația noastră ne spun altfel, ne putem permite să credem complimentul care ni se face serios (ceea ce desigur nu exclude minciuna totuși) ca hotărîrea unei improvizate Casații, pe care profităm de ocazie ca s-o admitem infailibilă.

Cu toate că e măgulită că-i admir rochia, Valeria nu uită însă că n-am fost în stare să-i ascult tirada începută despre stelele care trăiesc cu directorul... În aerul închis al sufrageriei se mai adaogă și golul unei tăceri. Aș vrea să spun ceva, dar gîndurile s-au depărtat de mine că trebuie să le trag înapoi ca pe niște balonașe captive, cărora, dîndu-le liberă sfoară, s-au ridicat și s-au lipit de tavan. Sunt aci, lipite de tavan, politeța și gîndurile mele, dar ca să le pun în frază trebuie să le scurtez sfoara și să le mînuiesc cu interes. Și n-am nici un mobil să fac asta. E acum o tăcere nemișcată, de care Valeria profită ca să aducă întreaga atmosferă la punctul inițial, la ceea ce mă adusesese aci, ca revenirea la dezbaterile unei comisii după o frivolă digresie... Prin urmare se scoală ridicînd tot trunchiul în brasieră și centură, lat, întărit ca un sac plin:

— Mă duc la bucătărie să-mi văd de dulceață... că am luat niște caise, o frumusețe... Tot ce am găsit mai bun în piață...

Nu mă costă nimic să întreb :

— Dar vă pricepeți să faceți dulceață ?

Naivitatea întrebării mele amuză sincer pe Valeria.

— Vai de mine... dulceață ? Păi asta, pe ce care ați luat-o, nu-i făcută de mine ?... Și, ducându-se la bufet, scoase foaia de hirtie îndoită de sub micile uși care, amîndouă, se desfac brusc ca niște aripi de lemn, lăsînd să se vadă înăuntru, aliniată ca la cofetărie, o serie de borcane, roșii, galbene, roze, toate etichetate. Să-ți fac eu dulceață... Ia uite ici... și Valeria le prezintă ca un căpitan al dulceturilor, pe fiecare mușchetar în parte, după ce mai întîi le citește etichetele. Desigur că ea le cunoaște și pe dinafară, dar mai mult ca să-mi arate mie că e vorba de ceva sistematic și destul de prețios. Uite aici dulceață de cireși amare... și iar citește, asta-i de vișini... borcanele astea sunt de caise crude.

— Dar astea care o faceți acum ?

Valeria e și mai amuzată de naivitatea mea, iar Emilia intervine doctoral :

— Or fi de caise coapte... Astea-s de caise crude... E foarte pricepută Valeria la gospodărie... și fără să ia notă de aprecierea mea elogioasă : A, să fi văzut la Bîrlad ce cămară, ce casă aveam.

Acum sunt sincer surprins, și cum Emilia a trecut alături, unde știu că e camera de dormit :

— Sunteți din Bîrlad ?

Valeria îmi explică așezat și cu oarecare dichis în frază :

— De la Bîrlad chiar nu... De pe lângă Tecuci... dar bărbatul meu era la prefectură la Bîrlad.

Sunt bucuros, căci de la Bîrlad e prietenul meu, scriitorul.

— Atunci îl cunoașteți pe G... ?

— Cum să nu?... Cum să nu? Doar eram prieteni, buni vecini... Și cu conu Nicolăiță, și cu coana Verona... A, parcă-l aud pe conu Nicolăiță: „Duducă Valeria. mă rog mataii, să ne trimiți și nouă din cozonacii mataii... că madam G..., așa-i zicea el nevesti-si, madam G... niciodată nu mi-i rumenește așa.“ Că așa cum îi potriveam eu din făină și aluat, cum presăram stafidele groase și aurii... nu orice stafide... Pe urmă cozonacii, trebuie să știi...

Și uitînd că se întorsese la punctul inițial al vizitei, răpită, de timp și amintiri, duduca Valeria tot în picioare, a devenit foarte mobilă.

— A, odată la Sfîntul Grigore... ziua lui bărbatu-meu... Ce-a fost la noi... Dascăli, ofițeri... judecătorul... că toată lumea venea bucuroasă... că ni se dusesse vestea. Mă rog matale... să mîinci ghiveci făcut de mine... că îl făceam scăzut în oală de pămînt. Numai așa merge ghiveciul. Și trebuie să pui de toate. Unele fac ghiveciul numai cu piept de vacă, dar nu iese bun. Nu-nu-nu. Trebuie să adaogi și o jumătate de carne de berbec, vreun kilogram de momițe, daa!... altfel iese fără grăsime... Nu mai spun că nu trebuie să lipsească nici un fel de legumă și zarzavat!... firește... Și dacă crezi matale că ajunge! Aș... Trebuie să știi să-l potrivești din foc... Dacă-l pui pe un foc prea iute, s-a isprăvit, iese fiertură... Trebuie un foc domol, ca să pătrundă bine, și lași patru-cinci ceasuri ca să scadă de tot, că ghiveciul care are zeamă nu mai e ghiveci.

Competința cu care Valeria vorbește de arta culinară nu e de disprețuit, și dacă nu izbutește să mă convingă de personalitatea ei (mai e și divanul acesta deșelat), bănuiesc aci în ecuație o necunoscută pe care nu o găsesc și las totul nerezolvat, cum facem desigur de atîtea ori în viață.

Cînd Emilia s-a întors, Valeria care (numai mi se păruse mie) nu uitase să plece, nu iese totuși pînă nu mă invită din prag să vin la ea la masă odată.

Am rămas singur cu Emilia și simt că, în trei capete, în casa asta, e, neprecisă, cam aceeași preocupare. Afară trebuie să fie mereu tare cald, căci soarele e încă foarte sus, trotuarele sunt încinse de dogoare, iar zidurile fierțe încă în aer toropitor... Ar trebui să deschidă puțin ferestrele, căci mobila și aerul au ceva de apă încropită... Dar Emilia se gîndește la altceva...

E un fel de impresie evidentă că toată conversația de pînă acum a fost doar un epifenomen, iar acum venim la obiect. Gravă, actrița mai încercă un capăt de convorbire. Acum înțeleg cît de lipsită de resurse e... Nimic n-ar fi mai ușor decît o introducere... O glumă, o amenințare șăgalnică, un surîs ar fi ca un fir, după care luîndu-ne, am ajunge pînă la pat. Nimic nu mi-ar fi mai ușor decît să fac eu această tranzacție, dar nu vreau... ca un examiner rău, care nu vrea să ajute pe candidatul încurcat... Emilia nu știe să glumească sau, ceea ce e și mai deplorabil, trebuie să aibă gluma atît de vulgară, încît, intimidată de așa-zisa mea situație mondenă, nici nu îndrăznește să fie ea însăși... De surîs Emilia nu surîde, căci e prea gravă. Frumusețea ei caligrafică e, hotărît, injectată să rămîie tare. Într-un anumit sens, e dezarmată, căci nu are nici una din acele arme ale feminității menite să mascheze intenții materiale și să coloreze situații delicate. Sau, nu, desigur că le are, însă brutalitatea cu care eu îi îngreuez situația, cruzimea cu care m-am agățat în gînd de masca ei gravă și de sentimentul ei de adineori mă fac să rămîn amorf silind-o pe ea să fie ea, adevărata ea, aceea care se dă fără nici o justificare sufletească... din mobile cu totul streine iubirii.

Mai încearcă vreo două întrebări care nu duc la nimic.

— L-ai mai văzut pe Vasiliu ?

Mă joc cu cărțile de joc (și ea ar putea porni de aci), răspunzînd calm :

— Nu.

— Nici eu... și acum mă fixează.

Nu numai capul, ci toată e alcătuită din rotunjimi ca o pisică mare, plină și bălană, dar fără grația pisicii, căci e prea gravă. Umerii îi sunt și ei frumos arcuiți în jos. Poartă o rochie cafenie, decoltată la gît în formă de elipsă, mare, croială chimono. Însă pe spinarea umerilor și a brațelor lipsește din mînci o fișie longitudinală, iar marginile sunt prinse numai prin cîteva șuvițe transversale. Așa că rotunjimi și piele albă, umăr și braț încadrate lung sunt oferite ca mostre din trupul ei îmbelșugat. Hai s-o ajut.

— Cînd începeți repetițiile ?

Ar putea răspunde cu o frază răsturnată și provocătoare, cum răstorni o femeie cu poalele în sus, dar Emilia e normală ca un scris de dictando.

— La 15...

Mai tace puțin... eu mai privesc capacul de la sobă, „covorul“ de pe divan... S-a sculat de pe scaun, a rînjit puțin, căci, vrînd să zîmbească, pielea scurtă de deasupra buzei nu i-a permis, nu mai găsește nimic, și mi s-a trîntit pe genunchi, îndesat că să-i simt toată greutatea feselor, în cupa coapselor... Vrea să fie șagalnică, se pare, și simțindu-mă excitat, după ce se convinge, cuprinzînd cu mîna, se întoarce, atingîndu-mi cu bărbia obrazul, și îmi dă o palmă de profesor, care glumește cu elevul lui, prins în flagrant delict. Mereu cu schema ei de surîs.

Asta e Emilia.

E în mine o lămurire mare și egală ca într-o sală vastă de muzeu. Îmi arată spre camera de dormit de alături, îi răspund cu un gest din aceeași gamă, arătînd cam înspre bucătărie... (oricum e acolo soră-sa, probabil atentă), ridică din umeri și mi se scoală de pe genunchi, întîi cu un picior și, întîrziat, apoi cu celălalt.

Situația e atît de brutală, atît de dezbrăcată de orice convenție, că mă jignește. Sunt mai întîi stingherit ca om, căci nu vreau să mi se știe momentul exact cînd sunt cu o femeie, cînd sunt în exercițiul virilității mele. Și nu se poate ca femeia de la bucătăria vecină să nu știe, să nu

bănuiască ce se petrece în același interior cu ea. E penibil să fii închipuit în exercițiul funcțiilor fiziologice, oricare ar fi. Totuși trecem în dormitor.

Emilia se dezbracă tăcută. A ridicat deasupra capului cu brațele întinse rochia cafenie, apoi combinezonul și a rămas goală, cu mijlocul plin, cu o carne molatecă și puțin mai fumurie, care nu așteaptă decît o înclinare a corpului ca să se îndoaie în dungi groase. Sîinii îi sunt prinși, ca la dansatoare în carapace, în cupele de plasă negre ale brașierii (plase care amintesc de acelea pe care bărbații le pun ca să-și fixeze părul). O centură albastră îi presează puțin pîntecele, și de ea spînzură lateral jartierele care întind ciorapii. Incadrată între centură și cele două jartiere care coboară în interiorul coapselor, o floare mică bălaie, pe o perniță de carne, echilateral triunghiulară din cauza lățimei pîntecului tînăr, e centrul magiei ei de femeie. Dezbrăcarea asta mi se pare neverosimil de precisă, e pentru mine un fel de prag trecut, căci știu cît de lung e uneori drumul pînă aici, cît de incert. N-am fost însurat, n-am fost nici măcar „colat” și orice femeie care s-a dezbrăcat simplu, pentru mine, mi-a fixat, uimit, totul în mine, cum ți se fixează respirația în pragul unei așteptări. Femeia aceasta voinică, albă, care a simțit că-mi place să văd o femeie goală, își desface de la spate centura, care se desprinde cu tot aparatul de panglici late și elastice, lăsînt trupul gol, ca spatele unui cal tînăr, după ce i se ridică hamurile. S-au desprins acum și scufele de plasă de pe sîni. Vede că mă uit la ea și mă întreabă mirată, așa cum ai întreba pe cineva dacă nu stă pe scaun, cu ochi mari și fără strălucire, ca niște ape verzi stătute : „Nu te dezbraci ?” Așteaptă trîntită pe patul lung, conjugal, de pe care a dat un colț al cuverturii verzi la o parte, și după ce a pus prevăzătoare sub perină un prosop mic. În îmbrățișare o simt streină, corp aparte, poate pentru că sunt puțin obsedat de gîndul ca sora ei din bucătărie să nu descopere evoluția acestei vizite (deși e cert că tocmai

de aceea nu va veni, că e o înțelegere între ele), dar și pentru că Emilia dă ceva programatic acestui fapt care în această împrejurare își merită termenul de dicționar, act.

Rămîn uscat și simte această neparticipare a mea. Ca să mă antreneze face, rece, exces de zel. Se mișcă sacadat, zvîrcolit, își dilată nările, își îngreunează respirația pînă la gîfiiială. E inutil dramatică, de-mi amintește de întîia dată cînd am văzut-o. Dădea concurs la o reprezentație în beneficiu, a unor colegi, la un teatru popular, într-un sfîrșit călduros de primăvară... I se dăduse rolul principal dintr-o dramă și cred că numai din această cauză primise să joace. Și atunci, ca și acum, era pasionată, excesivă, inutil-zbuciumată. Ea m-a făcut să înțeleg mai bine expresia „*lyrisme à froid*“, pe care mi-o reamintesc și acum, cînd simt ca o pernă grea, amorfă, pîntecele acestei femei agitate lipit de al meu. E o voluptate „*à froid*“, cum sunt acele fripturi de cauciuc pe care le cumperi ca să faci farse musafirilor. Îmbrățișarea cu Emilia nu mai înseamnă un dialog senzual, în care fiecare gest și mișcare sunt ca niște replici ale corpurilor, răspunzîndu-și într-o piesă bine scrisă și în care zbuciumarea e uneori o îndoială, o apropiere, un surîs al voluptății, un moment de încordare, o descurajare care primește o dojană surîzătoare, o luptă unde fiecare mișcare are precizia unui schimb de lovituri de floretă, o senzație de înfrîngere căreia imediat îi răspunde un val de duioșie. O îmbrățișare adevărată a corpurilor e frumoasă ca o convorbire între două inteligente, în care nici un moment una nu pierde înțelegerea cu cealaltă, sau ca o carte citită cu pasiune, în care fiecare amănunt e priceput și justificat. Îmbrățișarea Emiei e însă aproximativă, în contratimp, pierzînd contactul, ca în gestul cînd, punînd agitat mînușile, le-ar pune greșit, pe cea din dreapta în stînga, și invers, apoi ar reveni, ar insista și, fără să-și dea seama, le-ar schimba din nou tocmai cînd era să le pună bine, din pricină că nu mai are nici un mijloc de control ; în sfîrșit, i s-ar părea că

tot mai bine erau întâi și ar pierde totul, și mai agitată încă. În acest „teatru“, Emilia e tot atât de bine intenționată, tot atât de excesivă și de falsă ca și pe scenă, când joacă furios și prea drastic, cu nădejdea că totuși „talentul“ ei e apreciat. Aceeași lipsă de gradație, aceeași extenuare inutilă și aceeași impresie de platitudine. Cred că e preferabilă pasivitatea absolută a unei prostituate clasate acestui joc dezordonat care trădează nu numai sărăcia sufletească, dar și intenția ei de a fi altfel decât ceea ce este în realitate (iubirea Emiliei jignește cum jignește conversația ei atunci când vorbește cu importanță și cu „radicale“). Mă cuprinde o silă imensă de mine, o depri-mare (care, drept să spun, mă cam îngrijorează, căci mi-e teamă că e și un semn de bătrînețe), mă copleșește un fel de seacă tristețe pentru virilitatea zadarnic și josnic risipită. Nu vorbesc. Neștiind ce să mai facă după ce și-a sfârșit rolul, Emilia caută să introducă acum un soi de familiaritate apropiată împrejurării. Are aerul să-mi spună cu un surâs scurt și cu o șăgălnicie rigidă, rezumată : „Ștregarule, ce-ai făcut ?“ și asta mă dezmeticește. Scăderea care m-a doborât e socotită, după cît îmi pare, de Emilia ca o nivelare, și ea, care nu îndrăznise să mă sărute, mă sărută acum neconvins, puțin profesoral... Dar a ales rău momentul, căci dacă înainte de îmbrățișare evit să o sărut — cum aș evita să beau dintr-un pahar strein — acum mi-e și mai simțită impresia lipicoasă că sunt într-un local josnic, din vițiu. Nu e acea tristeță „*post coitum*“, e mai mult un moment, e o constatare de coborîre, ca o piatră kilometrică pe un drum.

Emilia, după cîteva încercări inutile de a obține comunicație cû gîndurile mele, se scoală de lingă mine, ca să revie peste cîteva clipe, după ce a întîrziat după un paravan.

— La ce te gîndești ?...

Și parcă dîndu-mi cu mîna în dreptul ochilor, ca după o albină, ar vrea să-mi sfîșie material pînza gîndurilor. Îi

zîmbesc gratuit și glacial. Se apropie de mine înșelată de surîs și o simt caldă ca o mîncare, respirația îi e prea încărcată, fața din pricina transpirației îi e prea lucioasă, iar cînd se apasă pe mine, pielea i se lipește de a mea, încît mișcarea devine parcă jupuire. Mă sustrag cu silă încercării ei de a mă săruta.

Emilia simte că nu o apreciez, iar gravitatea ei caligrafică e jignită, pasionată cum e în vanitate (căci asta-i e, socot, caracteristica, pentru că numai asta explică și aerul ei important, și faptul că prețuiește prea mult lumea bună, ba, mai ales dovedește asta chiar faptul anume că s-a făcut actriță). Caută deci să mă intereseze cu orice preț. Mă apostrofează, ca un picior dat mingii, la fotbal, greoi, șăgalnic :

— Te-am văzut la „Chateaubriand“ cu Miți Mărculeanu. Îți place ?

Întorc puțin capul spre ea, mirat, căci Miți Mărculeanu nu-mi place deloc, iar dacă eram cu ea în restaurant e pentru că, din motive pe care am să le spui altă dată, simt de vreo doi ani nevoia să fiu văzut totdeauna cu cîte o femeie.

Emilia nu vrea să mă creadă însă și-mi spune rece :

— Escrocule, nu te-am văzut eu cum făceai pe cocoșul în jurul ei ?!

Emilia a spus asta cu un glas fals, dezacordat... Nu e deloc adevărat că „făceam pe cocoșul în jurul“ acelei femei. Abia dacă aveam atențiile impuse de o elementară politeță față de ea. Iar interpelarea „escrocule“ ca să poată fi spusă unui bărbat trebuie să presupuiască oarecare familiaritate, un fel de numitor comun al conversației. Sună însă în gura Emiliei ca o insultă între doi streini, și mai ales adresată mie acum dovedește o lipsă de angrenare a convorbirii, stupefiantă.

Emilia a pronunțat, dealtfel, întreaga frază : „Escrocule, nu te-am văzut eu făcînd pe cocoșul în jurul ei“, cu

o nesiguranță care nu numai că-i da materialitate (și-
agrava astfel înțelesul; aceeași nesiguranță care face ca
unii actori să sporească fără să vrea trivialitatea unor ex-
presii pe scenă), dar dovedea și că ea, acum, doar o „ex-
perimenta” în lipsă de altceva. Era o asociație nouă de
idei la ea, vrea să imite pe Miți Mărculeanu, al cărei stil
bănuia că-mi place. Miți Mărculeanu, o mahalagioaică
frumoasă și voinică, gen florăreasă, care se specializase în
rolurile de cocotă și nu izbutea decât în ele, afecta trivia-
litatea, convinsă că asta îi dă un farmec irezistibil în ochii
bărbaților. Înjura ca soldații, spunea anecdotice pornogra-
fice și scatologice și tranșa multe situații la cel mai ani-
mat supeu, cu o apostrofă pe care un ministru o lansase
cu succes vieții politice de pe însăși banca ministerială.
Nu pot să-mi dau seama ce efect are asupra altor bărbați
vulgaritatea voită (dar voită și din cauza ușurării pe care
i-o aduce femeii ce o speculează, permițându-i să fie ea
însăși, cum un suflet de spion se simte bine agent de si-
guranță), pe care, dealtfel, o sublinia și printr-o eleganță
a rochiilor exagerată, dar mie îmi înfățișa și mai mult
prostia de acasă a acestei actrițe. Dealtfel nu făcea decât
să imite și ea searbăd (cum imită în toate) pe o mare și fru-
moasă comediană¹, după cum aceasta însăși adoptase o
modă — dându-i strălucire și savoane, ca și toaletelor pe
care le adopta — modă recentă, adusă în teatru, după câte
știu, de un celebru actor român, de la Comedia Franceză².
În acești trei ani, în care am căutat consolare și pretexte,

¹ Elvira Popescu (n. ed.).

² Al. Mihailescu (n. 1883), strălucit actor de teatru și film, care
a jucat în țară pe scenele Teatrului Național și Teatrului Mic —
fondat de el împreună cu Elvira Popescu și Ion Iancovescu. După
o absență de trei ani, timp în care interpretase roluri pe scenele
pariziene, Al. Mihailescu a întreprins, în toamna anului 1926, un
turneu în România (septembrie-decembrie). Cu *Doamna și domnul*
Cutare (Monsieur et Madame Un Tel) de Denys Amiel, în regia
lui Al. Mihailescu, la 10 septembrie 1926 s-a deschis stagiunea Tea-
trului Mic (n. ed.).

înversunându-mă să pătrund în viața actrițelor și deci să cunosc și teatrul, am înțeles însă că libertatea de a folosi un limbaj verde era proporționată oarecum cu importanța fiecăruia. În plină scenă, de pildă, aveau dreptul acesta — știu de la repetiție — numai regizorii și vedetele. Așa cum elevii din școala militară își fac un ideal din locotenentul instructor și-l imită în oraș cu orice prilej, cu convingerea că în modul acesta dovedesc o reală superioritate, toate actrițele și mai toți actorii necunoscuți căutau să-și dovedească în cercul cunoscuților lor „cachet-ul profesional“ printr-un limbaj degajat. E adevărat, trebuie să spui, că libertatea cuvîntului și a gestului nu erau mai niciodată jignitoare la marea comediană. Dar asta are nevoie de o explicație. Un cuvînt sau un gest pot să jignească sau nu, după felul sufletesc al celui care-l face.

Gest trivial, propriu-zis, nu există, numai feluri de a fi triviale. O întîmplare mi-a limpezit cu totul această presupunere... Pe la sfîrșitul lui april, într-o seară călduroasă ca de vară, m-am dus cu prietenul R. (șeful de cabinet al Naționalului) în cabină să luăm la masă, căci vream să mergem cu mașina la o grădină afară, la Șosea, pe Miți Mărculeanu și pe o camaradă a ei. Jucau amîndouă în ultimile zile ale stagiunii la un teatru particular. N-aveam subiect de vorbă, sosisem prea devreme și, în timp ce se îmbrăcau pentru primul act, cele două actrițe, care aveau aceeași cabină, „ne dădeau o șuetă de birfeală“, după cum declarau ele însele. În timp ce colega făcea glume cu o invidie vulgară (glume care întîlnind același fond de invidie vulgară la auditor aveau totdeauna succes) pe socoteala unei colege, Miți Mărculeanu a scos de sub masă un soi de cutie de tinichea (ca aceea din care se dă de băut la rațe) și ne-a invitat net : „Ieșiți afară, că vreau să mă...“ Și spune cuvîntul pe nume, așa cum eu nici între prieteni la vespasiană nu-l pot spune. E adevărat că și marea comediană, într-altă împrejurare, tot la acest teatru, ba cînd afară de noi mai era în cabina ei

directorială și Miți Mărculeanu — venită aici, de la ea, ca în salonul de musafiri al cabinelor — ne invitase afară pe toți, îmi amintesc că aproape cu aceeași frază. Dar gestul ei se integra unui alt fel decît aceleia al unei actrițe imitatoare... Pe ea o știam, e drept, familiară, și amatoare de expresii neocolite, dar mai știam și cît de mult suferise din cauza unei iubiri dezinteresate, în care jucase totul, carieră și mijloace materiale ; știam că de multe ori punea în situații disperate pe directorul teatrului, anunțînd că nu joacă din motive ridice (ca să facă o escapadă sentimentală, într-un rînd invocase o indispoziție strict femeiască), dar mai știam că, fără urmă de rivalitate, își sprijinea camaradele, le obținea roluri, că un mic roi de fete se foloseau de garderoba ei, de la ciorapii de mătase pînă la mantoul de blană, că într-un rînd, ca acei comandanți de vas care se salvează la urmă, deși nu era obligată, nici măcar moralmente, acceptase să nu fie plătită ea, ca să-și primească salariul actriței din trupă — deși circula pe seama ei anecdota că în ziua cînd un extrem de înalt personaj nu i-a trimis cadoul, bizuindu-se pe extrem de înalta lui situație, care ar fi trebuit s-o măgulească pe strălucita comediană, ea îl silise cu ajutorul unei fotografii dedicate să se execute numaidecît. Ceea ce n-a împiedicat-o o dată să-și vînză casa aproape pe nimic, dacă nu chiar pe nimic, unei rude sărace. Pe cînd felul Miții Mărculeanu era altul ; știam că acasă își controlează servitoarea, acru, pînă la centimă, că în vremea de la începutul crizei monetare își alegea amanții după capacitatea lor de a-i da indicații la Bursă. (Drept e că după ce făcuse vreo două milioane din joc, dar mai ales din afaceri soluționate în dormitorul ei, pierduse tot, absolut tot, ca și Emilia — am aflat mai tîrziu — în falimentul unei bănci mici, ale cărei dobînzii mari le tentaseră lăcomia, că luase amantul unei prietene prin intrigi și lămuriri de amănunte fizice, care îl despărțiseră de iubita lui.) Cît despre condițiile de plată, atît de incerte la micile trupe neconsolidate,

se spunea despre ea că e plătită întotdeauna înaintea servitorilor și a mașiniștilor chiar, că e singura pe care „n-o păcălește nimeni“ din cauza îndârjirii plate cu care obține tot ce i se cuvine.

Toate acestea n-o împiedicău să fie pentru Emilia un fel de ideal, căci și idealurile sunt ierarhizate pe o adevărată scară a valorilor. Fără îndoială însă că Emilia ar fi putut să nu aleagă indicele abia superior ei, ci un altul mai înalt — sărind în modul acesta câteva trepte ; dar inteligența ei era prea mărginită, nu vedea nimic mai departe decât vecinătatea și pe Miți.

Dar lunga mea absență, deși sub pretextul fumatului, o neliniștește. Nu mai are curajul, după insuccesul frazei de adineaori, să mai spuie ceva și simt, așa cum stau cu fața în sus, cu mâinile sub cap, că mă spionează... Că urmărește în fixitatea privirii mele, în jocul imperceptibil al mimicei, să ghicească la ce gîndesc. Întorc privirea și-i surîd binevoitor, dezolat parcă de caracterul definitiv și aproape involuntar al disprețului meu, cum medicul zîmbește în treacăt unui bolnav incurabil. Apoi revin la marea comediană și, prin asociație de idei, la alte întâmplări în apa gîndurilor mele...

Emilia încearcă din nou seducția fizică. Se lipește de mine, dar, fără să vreau, fac o bruscă mișcare într-o parte ; nu s-a șters bine după paravan și cămașa pe care a pus-o îi e udă de apă, la mijlocul corpului...

Se apropie de urechea mea, e caldă și hotărîtă, dar tot fără simțul realității, fără ocol, ca în teatru cînd joacă.

— Nu mai vrei ?

Nu pot spune : nu ; ar fi o brutalitate, nu prea dure-roasă pentru ea, dar pentru felul meu de a fi obicinuit... A început să se dea unui calcul vulgar de excitare metodică, îmi gîdilă sfîrcul cît o boabă de linte al pieptului, și nu simte că ori de la cine ar veni — și mai ales de la ea — mi-e dezagreabilă această mîngîiere. Nu i-o spun

însă, ea de asemeni nu simte, nu pricepe, și repetarea acestei neplăceri mă face să-mi simt toată pielea corpului, din picioare pînă la rădăcina părului, străină de această femeie greoaie de lîngă mine.

Ca să creeze un fel de alibi, sau mai curînd ca să devieze într-o justificare cel puțin tăcerea mea, Emilia ia de pe meschioara de lîngă căpățîi două țigări, din care una mi-o potrivește mie între buze, deși abia aruncai țigara, iar alta o aprinde pentru ea... Acum cel puțin tac pentru că fumez, deci demnitatea Emiliei e relativ împăcată.

Țigarea e plăcută, în căldura după-amiezii mă simt încă bine, gol și lungit în patul foarte comod, care se bucură de atenția deosebită a stăpînei casei, ca o sculă profesională, deși cearșafurile străine mă enervează. E larg, conjugal, cu tăblii gălbui, imitație de palisandru. Trebuie să-i spun ceva plăcut femeii de lîngă mine... Examinez puțin odaia... În dreptul patului e un șifonier mare, tot gălbui, cu oglindă. De-a lungul marginii din stînga, între cadru și oglindă, cîteva fotografii : o actriță prietenă, deasupra un actor de cinematograf, a treia e un domn cu mustați gen sergent-major, scrie pe ea cîteva rînduri, de dedicație, greu de descifrat de aci. Ultima, sepia, e o femeie, pe care nu o pot recunoaște din cauză că nu-i văd decît jumătatea de sus a capului, restul e acoperit ca și jumătatea oglinzii de tăblia galbuie a patului... Îmi ridic ochii spre abajurul din colț, suspendat pe un picior mare aproape cît o umbrelă de soare. E de mătase galbenă, pictată, și seara, cînd e aprinsă, lumina trebuie să cadă într-o difuziune conică, pe o parte din cameră și pe covor, dînd musafirilor culcați ai Emiliei impresia unui interior poetic. Mint dintr-o inexplicabilă perversitate (nu cumva e acea ieșire din personalitate pusă în contul vițiului meu care zăpăcește totul, și nu cumva sunt și eu tot atît de incapabil ca și Emilia, în felul ei, de a găsi unitatea de simțire salvatoare ?).

— Foarte elegant abajur... Trebuie să fie o frumusețe, seara, cînd se aprinde becul și se văd picturile de pe el.

Deși era un paravan în genul unei mode perimate, Emilia fu foarte mulțumită că am găsit ceva care să-mi placă în casa ei.

O privesc cu indiferența degajată cu care privești de sus o omidă mișcîndu-se pe potecă. Un reflex, numai din simpla constatare a situației, mă îndeamnă să-i mai spun ceva agreabil și gratuit de stupid :

— Ia uite cîte cărți ai... Le-ai citit pe toate ?

Și mă întind peste largul patului pînă la noptiera gălbui de la căpătîi, care formează garnitură cu patul : *Jertfa* de Rădulescu-Niger în ediția „Biblioteca pentru toți”. Emilia e mereu satisfăcută că mă interesează lucruri din dormitorul ei și mă lămurește cu o importanță neglijentă : „*Jertfa* o citește Valeria, eu am citit...” Cobor pînă la etajera cu cărți și, uitînd că sunt gol, din pricină că femeia de lîngă mine mi se pare atît de puțin femeie, caut să descifrez broșurile care stau strîmb, într-o rîină, din cauză că nu sunt destule ca să umple rafturile.

Două feerii, desigur, de la clasă : *Trandafirii roșii*¹ și *Înșir’te mărgărite*², două volume din *Anna Karenin*, în traducere de domnul Brateș³... Un roman moldovenesc, din biblioteca „Minerva”, *Farmecul iubirii*, versuri de Orthansa Constantinescu, *Ce este monismul ?* de dr. Leon, *Producția petroliferă în anii 1922—1923*, *Românii la Mărășești* de Gh. Ștefănescu... și încă altele la fel.

Anna Karenin ajunsă pînă în dormitorul Emiliei... Privesc din nou din pat, acum cu o melancolie uscată, neangajată cu nimic, volumul fără copertă, numai cu pagina de față, îndoită la colțuri, de parcă ar fi uscată de singurătate.

¹ Poemul dramatic al lui Zaharia Bârsan (1878—1948), apărut în 1915 (n. ed.).

² Feeria lui Victor Eftimiu (1889—1972), apărută în 1911 (n. ed.).

³ Probabil traducătorul George Rareș (n. ed.).

— Ți-a plăcut ?

Emilia stă rezemată într-un cot, cu sinii întinzându-i cămașa, ca niște pungațe albe în care ai turnat apă ; are, grav, o grimasă :

— Are sfârșitul trist, nu-mi plac cărțile care se sfîrșesc rău...

Cînd luasem cărțile, smulsesem și fotografia tipului brun cu mustați războinice din marginea oglinzii, ca să citesc dedicația... Cu cerneală violetă, pe partea mai albă, dedicația are patru rînduri cursive, aproape caligrafice, dar repede scris, și relativ mare : „Drăgălașei domnișoare Emilia Răchitaru, în semn de simpatie din partea mea, V. Constantinescu“. Toate majusculele sunt bogate în curbe și ochiuri ca la dictando, iar parafa e atît de abil întortocheată, încît îți face impresia că autorului i-a fost frică să nu i se imite iscălitura pe o fotografie dedicată.

Privesc fotografia, o fixez și pe ea.

Stă alături într-o rînă, voinică și cu piciorul dedesubt îndoit în așa fel, încît nu-l mai încape cămașa care s-a ridicat întinsă deasupra lui, cam pînă în dreptul unde vine de obicei prins ciorapul de jartiere. Împins spre mine, genunchiul apare gol, formînd cu piciorul de deasupra lui, lungit, descoperit și el de sub cămașe, dar mai puțin, un culcuș triunghiular de carne bogată, albă și molatecă. Solicitată de privirea mea, Emilia îmi dă lămuriri cu grija cu care ar face o prezentare : „E logodnicul meu“.

Sunt într-o clipă năpădit de un sentiment uitat, care mă pătrunde tot, ca o erupție pe întreaga piele... Îmi amintesc de cînd cu confrății mei liceeni frecventam bordelurile cele mai mizere, așa cum numai într-o capitală orientală pot fi murdare și mizere niște bordele.

Căsuțe mici cu porți de lemn întredeschise, prin fața cărora treceam de cîte cinci șase ori, pînă cînd mă decideam să intru, ca să nu fiu văzut, nu de vreun cunoscut, dar nici măcar de trecătorii necunoscuți și indiferenți... În casele astea nu atingeam nici un obiect căci toate îmi

dădeau aceeași impresie pe care de copil o aveam, cînd mi se spunea despre carnea de cal că e spurcată... Îmbrăcat, și femeia de asemenea îmbrăcată în capot, ritualul amorului venal se reducea la gesturile și vorbele strict necesare. Ei bine, adeseori întâlneam în aceste odăi cărți poștale ilustrate și fotografii, pe care multă vreme le-am crezut așa, adunate de pe stradă, răpite destinatarilor, numai ca să împodobească odaia femeii, dîndu-i iluzia vieții de familie. Dar într-o zi am descoperit că aceste ilustrate erau adresate chiar femeilor la care veneam, cuprinzînd date autentice de familie : „Să trăiești și să-ți dea Dumnezeu sănătate și ție, și lui Costică“, sau agramat și insistent : „Salutări de la Galați, ceai făcut cu ceam vorbit...; despre haine nu spune nimic... eu cum iau concediu viu acolo, vezi trimiteț vorbă Marii“. Era o lume care nu numai că nu intra stîngenită pe poartă, ci și scria, avea legături de viață normală cu aceste femei și aceste camere; atîția, nu numai că nu căutau să distrugă orice urmă că au trecut pe acolo, dar se recunoșteau prieteni sau rude în scris. Aveam impresia că descopăr un tărîm nou al simțirii. Fotografia cu dedicație a logodnicului îmi amintea de toată această lume, cu femei care, dacă, extrem de rar ziua, treceau în trăsuri și le cunoșteai, nu numai că nu le salutai, firește, dar le priveai străin, de parcă ar fi fost deținute plimbate sub escortă la tribunal.

— Și unde e acum logodnicul tău ? Ați rupt cumva?...

Emilia e extrem de sigură de ea, încît uitînd că e în cămașe udă, are o privire orgolioasă.

— E acum detașat în Ardeal, la o administrație financiară... dar ne scriem foarte des.

Tresar, căci aud că a intrat cineva alături în sufragerie, însă numai mi s-a părut. O privesc pe femeia de lîngă mine și mă întreb ce fel de cap și simțire ar putea avea un om care o iubește... cum ar putea fi construit... dacă atunci cînd scrie pe o carte poștală, stă la masă, palid, dacă zîmbește, ce sens are la el „bună ziua“, sau „la revedere“ ?

— Ți-a plăcut ?

Emilia stă rezemată într-un cot, cu sinii întinzându-i cămașa, ca niște punguțe albe în care ai turnat apă ; are, grav, o grimasă :

— Are sfârșitul trist, nu-mi plac cărțile care se sfîrșesc rău...

Cînd luasem cărțile, smulsesem și fotografia tipului brun cu mustați războinice din marginea oglinzii, ca să citesc dedicația... Cu cerneală violetă, pe partea mai albă, dedicația are patru rînduri cursive, aproape caligrafice, dar repede scris, și relativ mare : „Drăgălașei domnișoare Emilia Răchitaru, în semn de simpatie din partea mea, V. Constantinescu“. Toate majusculele sunt bogate în curbe și ochiuri ca la dictando, iar parafa e atît de abil întortocheată, încît îți face impresia că autorului i-a fost frică să nu i se imite iscălitura pe o fotografie dedicată.

Privesc fotografia, o fixez și pe ea.

Stă alături într-o rînă, voinică și cu piciorul dedesubt îndoit în așa fel, încît nu-l mai încape cămașa care s-a ridicat întinsă deasupra lui, cam pînă în dreptul unde vine de obicei prins ciorapul de jartiere. Împins spre mine, genunchiul apare gol, formînd cu piciorul de deasupra lui, lungit, descoperit și el de sub cămașă, dar mai puțin, un culcuș triunghiular de carne bogată, albă și molatecă. Solicitată de privirea mea, Emilia îmi dă lămuriri cu grija cu care ar face o prezentare : „E logodnicul meu“.

Sunt într-o clipă năpădit de un sentiment uitat, care mă pătrunde tot, ca o erupție pe întreaga piele... Îmi amintesc de cînd cu confrății mei liceeni frecventam bordelurile cele mai mizere, așa cum numai într-o capitală orientală pot fi murdare și mizere niște bordele.

Căsuțe mici cu porți de lemn întredeschise, prin fața cărora treceam de cîte cinci șase ori, pînă cînd mă decideam să intru, ca să nu fiu văzut, nu de vreun cunoscut, dar nici măcar de trecătorii necunoscuți și indiferenți... În casele astea nu atingeam nici un obiect căci toate îmi

dădeau aceeași impresie pe care de copil o aveam, cînd mi se spunea despre carnea de cal că e spurcată... Îmbrăcat, și femeia de asemenea îmbrăcată în capot, ritualul amorului venal se reducea la gesturile și vorbele strict necesare. Ei bine, adeseori întâlneam în aceste odăi cărți poștale ilustrate și fotografii, pe care multă vreme le-am crezut așa, adunate de pe stradă, răpite destinatarilor, numai ca să împodobească odaia femeii, dîndu-i iluzia vieții de familie. Dar într-o zi am descoperit că aceste ilustrate erau adresate chiar femeilor la care veneam, cuprinzînd date autentice de familie : „Să trăiești și să-ți dea Dumnezeu sănătate și ție, și lui Costică“, sau agramat și insistent : „Salutări de la Galați, ceai făcut cu ceam vorbit...; despre haine nu spune nimic... eu cum iau concediu viu acolo, vezi trimiteț vorbă Marii“. Era o lume care nu numai că nu intra stîngenită pe poartă, ci și scria, avea legături de viață normală cu aceste femei și aceste camere; atîția, nu numai că nu căutau să distrugă orice urmă că au trecut pe acolo, dar se recunoșteau prieteni sau rude în scris. Aveam impresia că descopăr un tărîm nou al simțirii. Fotografia cu dedicație a logodnicului îmi amintea de toată această lume, cu femei care, dacă, extrem de rar ziua, treceau în trăsurile și le cunoșteai, nu numai că nu le salutai, firește, dar le priveai străin, de parcă ar fi fost deținute plimbate sub escortă la tribunal.

— Și unde e acum logodnicul tău ? Ați rupt cumva?...

Emilia e extrem de sigură de ea, încît uitînd că e în cămașe udă, are o privire orgolioasă.

— E acum detașat în Ardeal, la o administrație financiară... dar ne scriem foarte des.

Tresar, căci aud că a intrat cineva alături în sufragerie, însă numai mi s-a părut. O privesc pe femeia de lîngă mine și mă întreb ce fel de cap și simțire ar putea avea un om care o iubește... cum ar putea fi construit... dacă atunci cînd scrie pe o carte poștală, stă la masă, palid, dacă zîmbește, ce sens are la el „bună ziua“, sau „la revedere“ ?

pare nutrită cu dispreț pentru lume... Pe mescioara-toaletă din fața oglinzii mari (tot gălbuie, garnitură cu patul), alături de periuța de rimel, de pensă, de mașina de ras, de cutioara cu roș de obraz, o sticlă de „Origan Coty“, și apa de colonia, toate aliniat, e și purgativul „Grain de Vals“ ținut acolo, căci Emilia nu concepe că poate fi ceva de disprețuit la ea... Dealtfel, e convinsă că numai „intri-gile“ o împiedică să fie cea mai mare artistă a României.

È adevărat că instinctul ei nu se înșală... E în mine un început de dorință, o vagă sensibilizare.

Din cauza căldurii suntem nădușiți amîndoi... Cînd a vrut să mă îmbrățișeze, grea și udă, s-a frecat de piciorul meu. de am crezut că-mi julește pielea... Asta m-a potolit iară... căci senzațiile nu erau de același fel.

Dar acum știe care e coarda sensibilă.

— E unul care m-a iubit îngrozitor, săracul...

Am zîmbit mirat și ea a crezut că zîmbesc numai neîncrezător... Pe urmă s-a ridicat în genunchii plini și cărnoși cînd erau îndoiți și care, împreună cu pîntecele plat, elastic, cu încă un pîntec turtit de grăsime tînără, suprapus în mijlocul celui alt, de parcă ar avea un mic început de sarcină, erau tot ce-mi plăcea la Emilia. Stînd pe brînci, fără să se dea jos din pat, s-a întins cît mai mult și a tras sertarul de sus al toaletei, arătîndu-și șoldurile pline și sănătoase, pe care nu le mai ajungea cămășuța moale, care spînzura de ele, la întîmplare. Cutia pe care a scos-o era plină de scrisori și amintiri de tot soiul... tăieturi din ziare și alte mărunțișuri.

— Valeria are grije să le strîngă toate... Spune că trebuie păstrate...

Emilia are insensibilitatea leneșe, puțin lăliie, pe cînd Valeria e foarte pedantă și atentă la anumite, dar numai la anumite detalii.

Cronicile, mi-am aruncat ochii peste ele, erau din diferite ziare. Unele cu litere și hîrtia cunoscută a marilor cotidiene... altele cu hîrtie mai scurtoasă și litere mai mari...

foile mici, probabil necunoscute... În cele mari, totdeauna numele Emiliei era subliniat cu roșu, într-o listă de alte nume, din interpretarea pomenită în treacăt... În celelalte, care păreau în întregime dedicate Emiliei se vorbea de o mare artistă care în *Legea iertării*¹ a zguduit sala și a emoționat-o, impresionînd-o profund.

„E una din nădejtile teatrului românesc prin vocea ei clară și puternică, prin gesturile ei elegante...”

Îmi amintesc că am fost și eu la teatru o dată, cînd Emilia dubla un rol într-o piesă originală, căci interpreta se îmbolnăvisese... Ea voia să dea „celor de la Național” pesemne „o lecție de ce înseamnă teatru adevărat”... Articula fiecare silabă, făcînd-o să vibreze ca un bob de fier într-o nucă de tablă... Ținea umerii drept... și nu ridica brațul decît pînă la înălțimea lor... Se mișca foarte încet și majestos... Rolul era însă al unei sărmane croitorese, care, părăsită de iubitul ei, cu un copil, căuta sfioasă de lucru... Din tot rolul Emiliei nu se mai pricepea astfel nici un cuvînt, și aproape nimic din tot actul acela... căci nimeni nu înțelegea de ce doamna solicitată nu dădea afară pe scară o solicitatoare atît de bătoasă și arțăgoasă... și cu o durere atît de cruntă.

Mai era un program de la spectacolele Emma Gramatica² și, în regulă, diploma de absoolvire a Conservatorului, împreună cu certificatul claselor primare... o pipă... Într-un loc erau cărți de vizită, trimise probabil cu flori...

După ce m-a lăsat cîtva timp să admir cutia... Emilia a scos ea singură un pachet de scrisori, cam gros, legat în cruce cu o panglică roză... Deasupra avea pusă sistema-

¹ Melodramă de M. Landray (n. ed.).

² La sfîrșitul anului 1927 în luna noiembrie, celebra actriță italiană Emma Gramatica, împreună cu sora ei, Irma, o merituoasă interpretă de dramă, și un ansamblu numeros, a jucat pe scena Teatrului Eforie în *Visul unei nopți de primăvară* de D'Annunzio, *Nora* de Ibsen, *Medaliile bătrinei* de J. M. Barrie și *Rochiile care dansează* de Rosso di San Secondo. Camil Petrescu a elogiat spectacolele în *Argus*, an. XVIII, nr. 4370, 9 noiembrie 1927, p. 3 (n. ed.).

tic o fotografie ca un indiciu despre conținut, cum se pune la pachetele de pesmeți pe deasupra imprimatului reclamă...

— Sunt tot de la logodnicul tău ? (Și de-abia mă rețineam să nu pun logodnicul între ghilimele.)

— Dar nu e logodnicul meu...

Am privit mai cu luare-aminte și am înghețat, căci deși semăna în mod surprinzător cu logodnicul ei, chipul din fotografie îmi părea acum cunoscut... Dar cum nu-mi venea a crede, întrebai cu jumătate de glas :

— Cine e ?

Și-a așezat puțin o perină sub ea... Întoarsă spre mine, cu mijlocul sucit, accentua o dungă de carne plină, oblică peste coaste, în dreptul coatelor, căci șiretul cămășutei îi lunecase de pe umăr pînă jos, pe braț.

— Un tip pe care nu-l cunoști... Era puțin cam haloimăs, dar era simpatic.

Surîde strîmt.

— Ce e haloimăs ?

— Nu știi... serios ?

— Spune-mi !

— Nu știu cum să-ți spun... Dar se zice de cineva care e așa... Și gîndindu-se, cu buza scurtă : Cum să-ți spun ? Și hotărît : Haloimăs !... așa, cu figuri.

— Parcă l-am văzut undeva, am spus înmuiat, cu nădejdea contractată că totuși mă înșel.

Ridicînd sprîncenele subțiate, prea puțin arcuite, pe orbita desăvîrșit geometrică :

— E unul Ladima... a murit.

Priveam fotografia cu uimirea și groaza cu care se examinează foaia venită de la un examen — pozitiv — al singelui.

— Semăna cu logodnicul meu, dar era blond și foarte înalt... Pe urmă nu avea mustățile așa în sus decît rareori... Săracul, era mereu necăjit, și atunci mustața îi cădea pe gură... Nu cred că l-ai văzut vreodată...

Cînd s-a întors, șiretul cămășii, întins de braț, s-a rupt, și cămașa i-a căzut toată într-o parte pe coapse, de a rămas goală.

Are pîntecul prins sus într-un corset de grăsimi robustă, ca Venus a lui Rubens, și care numai cînd e culcată se lărgeste puțin.

Ladima să o fi iubit pe femeia cu respirația groasă de lîngă mine, de care mă încălzesc acum ca de o pernă prea îndesată ? Era el în fotografie, așa cum îl întîlnisem la Movilă... Înalt, slab, cu ochi rotunzi și orbitele mari, adîncite... cu o mustață de sergent-major și cărare de frizer, cu haina lui neagră, de alpaca, iar cămașa albă, și cu gulerul totdeauna prea larg, scrobîtat, cu manșetele mari, rotunde, ca niște burlane, prinse cu butoni roz de cămașă, pe cînd ceilalți butoni erau mici bețigașe, desigur de aur — cine știe ce amintire... Ar fi fost un cap frumos, de n-ar fi fost atît de demodat... Nu cred că avea mai mult de 35—40 de ani... dar la vîrsta asta cîțiva negustori mari știu să fie aproape la modă, cu fața complet rasă, cu cămașe de mătase, cu manșetele moi strînse pe încheietură, cu cravate tinerești, strict înnodate, sus sub gușe, iar părul pieptănat lipit pe spate și totdeauna tuns cu grije, ca să le dea un aer sprinten.

Acum îl vedeam în fotografia veche, deși murise numai acum trei luni, ca pe o cruce de marmoră, încadrată în ramă de sîrmă galbenă. Dar tot nu-mi vine să cred că dedesubt în pachet e cu adevărat îngropat misterul lui, căci a fi iubit pe femeia de lîngă mine e a fi îngropat sufletește. Poate că Emilia exagerează, cine știe.

Ea desface funda roză cu oarecare grije.

Valeriei nu-i place neregula... Le-a aranjat cu grije, în ordine, după date... Spune că o femeie trebuie să păstreze totul...

E cu adevărat scrisul știut... Mare, aplecat spre dreapta, cu literele subțiate puțin ca să încapă mai multe. Literele mari sunt făcute din linii trase lung, dar fără colaci. Cozile

termină mereu spre dreapta, apăsător, de parcă fiecare rînd ar sfîrși într-o parafă. Îmi dă o impresie de halucinant acest scris subțire, aplecat mult spre dreapta, aproape foarte mare și în același timp cu literile foarte înghesuite... E cele mai adesea un scris cu cerneală violetă.

Mă uit peste tot teancul mare, gînditor. Emilia vrea acum să le dea la o parte.

— Pierdem timpul... Lasă-le...

A întins mîna și, cînd s-a aplecat, sînul mic atîrnă sub braț ca o gutuie molatecă.

Îmi aprind, pe gînduri, căutînd să nu răsără deasupra cît sunt de abătut, o țigară, și zîmbesc fals, de teamă să nu trădez un prea mare interes.

Întreb nemișcat, ironic, punînd între ghilimele :

— Sunt „pasionante“ ?

— Te cred, numai citește una dintre ele. Da spuneai că ești grăbit ?

Sunt gol, lungit pe spate. Ea e lîngă mine, aproape de tot, întreagă, mai sus, ca să-și poată petrece mîna în jurul gîtului meu... Sîinii i se apropie acum voinici, fără să se diformeze prea mult... Banul cel mare, cafeniu, ușor bulbucă din jurul sfîrcului drept e pe din două tăiat de marginea de sus a cămășii pe care a ridicat-o, din nou, doar într-o parte. E în jurul cafeniului, ca o aureolă alburie, vizibilă numai cînd privești atent, irizată mai în albu decît restul pielii.

Scot teancul de scrisori surîzînd.

Le măsoar cu privirea, le resfir ca pe un pachet de cărți de joc, jucînd teatru.

— Multe sunt, dragă... n-ai pierdut din ele ?

Emilia e flatată.

— Era cam aiurea, scria mereu...

Am desfăcut panglica, gînditor, cu teama că voi face o greșală, dar cu dorința abia stăpînită de a ceti.

— Dă-mi să-ți dau eu dacă vrei să citești una... de pe la mijloc.

Tresar în mine și îi fac semn gînditor :

— Lasă, că citesc vreo două... de la început.

Una.. două ?... Le voi ceti absolut pe toate, cu pasiunea cu care surprinzi prin fereastra de vizavi o discuție mută, firește, între vecina aproape goală și amantul ei. Nu vrei să pierzi nimic. Dar acum, cînd o lume nebănuită mi se va dezvălui ?...

Domnișoară,

Știam că primăvara asta o să-mi aducă numai bucurii... M-ați căutat ieri și alaltăieri la redacție... Înșelat acum o săptămînă de soarele prea timpuriu al acestui început de martie, ieșisem din casă fără palton (nu pot să-l sufăr mai ales că e cam vechi). M-a surprins însă zăpada moale de alaltăieri și am răcit, a trebuit să stau în casă... Am fost destul de pedepsit, pentru că nu v-am putut admira la noi în redacție... și nu m-am putut ameți de parfumul...

Fumează, dintr-un portîgaret lung de două palme de бага, roșiatic, și mă lămurește grav :

— Era un „Coty“... îl promisem cadou de la Zăgănescu.

...atît de rar al mîinilor d-voastră... Tot zîmbetul de azi nu mă poate consola de surîsul dumneavoastră pierdut...

Îmi scrieți că v-ar fi de folos, la clasă, piesa Între amor și prietenie¹... Că ați vrea să dați producția cu ea... Nu-mi spuneți însă autorul... Și, cum probabil e tradusă... titlul exact în franțuzește...

Dacă s-a publicat... e posibil s-o găsim sau la Fundație, deși acum, cu greva studenților², mi-e teamă că Fun-

¹ Probabil se referă la drama *Le maître des forges* (1882) de Georges Ohnet (1848—1918), care s-a tradus și interpretat pe diverse scene din țară sub titlurile *Din amor sau Mîndrie și amor*. Piesa adusese în epocă o efemeră popularitate fecundului romanțier și dramaturg (n. ed.).

² O grevă de amploare a studenților din București a avut loc în februarie-martie 1926. Revendicările din memoriu, conceput în

dația e închisă sau la Academie... Mîine voi fi pe la 10 la redacție... Nu îndrăznesc să vă deranjez acasă. Dacă veți trece pe la ora 1 să mă luați... am putea lua aperitivul împreună la vreuna din bodegi.

Să sper ? Cu respectuase sărutări de mîini,

G. D. Ladima

— Cînd era asta ?

A întors spre mine ochii mari, verzoși, care nu spun, din pricina gurii de manechin, nimic.

— Acum doi ani, cînd am dat producția.

Așez scrisoarea pe noptieră și parcă-mi rămîne pe degete o pulbere ca de la un cadavru de fluture. Sunt nerăbdător să iau alta, căci vreau să știu ce-i putea scrie Emiliei, dar nu trebuie să mă trădez, deci, ocolind, mai fac gesturi gratuite. Apoi :

Domnișoară,

A plouat întreaga săptămînă și n-am ieșit din casă... Cînd plouă zile întregi, e ceva întunecat și humos în mine, de parcă îmi umblă rîme pe tot corpul... Firește că v-am tradus actul pe care mi l-ați cerut... Émile Fabre¹ nu e un autor care să-mi placă, dar gîndul că textul acesta va fi interpretat de d-voastră a mai luminat pentru mine pustiu ceasurilor de ploaie. (Din păcate stau cu camera și prea sus, sub streșină, de văd cum se scurge apa.) La redacție n-am fost decît cîte o jumătate de oră pe zi să-mi scriu articolul, deși mi-e silă să scriu cu picioarele în ghețele pline de noroi, ca în bandaje ude.

V-am văzut ieri trecînd cu o mașină mare, albastră, pe Calea Victoriei. Ați ocolit-o pe strada Regală... Era o

18 puncte, și-au găsit o parțială audiență în rîndurile Consiliului profesoral al Universității din capitală, întrunit la 4 martie 1926 (n. ed.).

¹ Émile Fabre (1869—1955), autor dramatic mediocru, cunoscut mai ales prin piesele satirice *La vie publique* (1901) și *Les ventres dorés* (1903). Fost administrator al Comediei Franceze (1913—1936) (n. ed.).

mașină de casă, albastră, și v-am făcut semne desperate ca să vă atrag luarea-aminte, dar nu m-ați văzut.

Cu oarecare dispreț domestic :

— Îl văzusem, dar am întors capul, că eram grăbită... Era mașina lui Berdiceanu, trimisese să mă ia, și el mă aștepta.

...Mi-a părut grozav de rău că nu m-ați văzut. Era o bucurie care a trecut pe lângă mine, cât să întind mîna, dar fără s-o pot opri în loc.

Mîine viu să vă aduc piesa... În Calea Plevnei, nu ? Sunt atît de curios să vă văd locuința... Am emoție... Vreau să mergem pe urmă la cinematograf. Un coleg entuziast îmi spune de o actriță tînără¹ în Gösta Berling, la Lipsani. Zice că tot filmul e admirabil. Am oprit biletele.

G. D. Ladima

Întorc capul spre ea, care e rezemată în cot, într-o rînă, aproape cu fața-n jos. Acum burta cea mică i se lasă ușor spre cearșeaf. Nu trage din țigare. Pun și foaia asta pe noptieră... frunzăresc scrisorile din cutia pitită între trupurile noastre, așa, de formă, căci le iau tot la rînd.

E un bilet scurt, cu creionul.

Mi-a părut rău că nu v-am găsit acasă. Mi-a spus doamna Valeria, sora d-voastră, că ați fost chemată de profesor acasă, în vederea producției... Am făcut însă o cunoștință prețioasă, în persoana doamnei Valeria, care e o admirabilă gazdă și o încîntătoare moldoveancă. Am gustat cel mai bun șerbet din viața mea... Am rîs... am glumit... Ce bine ar fi fost să fiți și d-voastră...

¹ E vorba de actrița Jenny Hasselquist, care a jucat alături de Greta Garbo și Lars Hanson în ecranizarea romanului *Gösta Berling*. Filmul a rulat pe ecranele capitalei în iarna anului 1926, ianuarie-aprilie (n. ed.).

„Șerbet făcut de Valeria...” gîndesc eu.
Scrisoarea care vine pe hîrtie gălbuie are rîndurile mai neregulate, pe patru pagini.

Scumpă domnișoară și prietenă,

Cît de greșită ești... Dar n-am fost deloc supărat... Sau în sfîrșit... dacă vrei... am fost puțin îndurerat... A fost atît de minunată masa noastră în doi la grădina aceea de pe Ștefan cel Mare, pe care numai gustul dumitale ales a putut-o descoperi... Toată seara am avut impresia că sunt amețit de atîta frumos. După filmul cu Jannings, care mie mi-a plăcut foarte mult și el și Lya de Putti¹... boschetele acelea de trandafiri mici sunt o invenție de poet. Să trăiască. Ura... Nășicu... De vreme ce așa îl cheamă...

— Mergeam cîteodată, acolo, cu un avocat... E foarte frumoasă... E așa cu boschete și cu lăutari... Nu e lume multă niciodată.

...Nu mai văd de aseară, în toată viața mea, decît seara asta de mai, cu boschet de trandafiri de primăvară, cu pui fripți, cu brînză nouă, cu vin și lăutari...

Poate că ar fi fost mai bine să rămînem acolo... Cu toate că plimbarea la Șosea, singuri, pe sub teii înfloriți, a fost încă una din puținele bucurii ale vieții mele îngrozitoare... Dealtfel, totul a pornit de la mine...

Eu am avut ideea nefericită să propun să luăm înghețată la „Flora”. Acesta mi-a fost totdeauna norocul. Excesul de fericire mă face nerod...

Ridică de umerii arcuiți în jos, care după ceafă sunt legați ocolit, în grumazul lucios.

— Recunoștea singur că spunea prostii cîteodată...

¹ Lya de Putty a jucat alături de Emile Jannings (1884—1950) în filmul *Variété (Floarea păcatului)*, care a rulat pe ecranele capitalei în mai 1926. Ecranizare după romanul lui Felix Holänder (n. ed.).

D-ta ai refuzat, recunosc... și politeța d-tale m-a impresionat și m-a îndrăjit... Dar, de ce n-aș spune ? Mi s-a părut penibil că prin lumea aceea de snobi ai cunoștințe de care te ferești... Un copil ca d-ta... în localul acela !

Ciudat era că totuși el stăruise să mergem acolo... crezînd probabil că o inițiază... Bietul Ladima.

Am văzut că asta te-a indispus... Dar n-am fost supărat... Sau, Doamne, poate că mai bine a fost așa... Prețul împăcării a fost un dar dumnezeiesc care răscumpără totul, chiar și necazurile unui biet scrib urgisit.

*Devotatul
G.D.L.*

— L-am sărutat, ce era să fac, nu-i așa ? Cînd veneam pe jos, pe alee, la întoarcere... Mi s-a părut că e supărat din cauza tipilor de la masă... Căci nici nu-i cunoșteam măcar... Dar mi s-a părut unul foarte bine și mă uitam la el... A cerut să plătească și am plecat repede.

Totuși parcă Emilia exagerează... Chiar așa de pasionat, nu... Scrisorile sunt, așa, cu întorsături de scriitor... Are un aer degajat de om care nu prea pune la inimă. M-aș fi mirat. Sunt probabil scrisori obicinuite pe care ea și Valeria, din politică, le-au transformat în amor mare... Pe o hirtie de un mov aproape alb, tot cu cerneală violetă :

Prietenă scumpă,

Te-am așteptat să vii pînă la 1^{1/2}. Înțeleg cît de preocupată ești și cît de agitată din cauza producției... Doamna Valeria spunea că de două zile nu mai mănînci de îngrijorare... Ne-am închipuit că din cauza ploii așteia, care n-a încetat o clipă de azi-dimineață, n-ai mai venit... Noi numai despre producție am vorbit. Dacă ți-aș spune că numai cînd am dat bacalaureatul am mai fost atît de emoționat, n-ai crede... Simbătă la ora 6^{1/2} se joacă nu numai cariera d-tale, ci și norocul meu... Am dat ieri în gazetă o notă despre d-ta... M-a tulburat dragostea cu care a tăiat-o d-na

Valeria ca s-o păstreze. Sunt atât de fericit să-ți văd numele tipărit... Tot atât, crede-mă, ca atunci când mi-a apărut întâia poezie semnată... Aș vrea să fac totul pentru d-ta. Am o încredere nemărginită în talentul d-tale și o teamă vagă că nu vei fi înțeleasă... E așa de greu să faci artă adevărată la noi în țară... Stai miine liniștită în casă pînă după-amiază... Voi veni și eu, dar te vom lăsa să te odihnești singură în dormitor... Voi juca tabinet cu d-na Valeria... Și vom străjuî lingă d-ta... Aș vrea să fii aclamată, să fii acoperită de flori...

G.D.L.

P.S. Domnul acela mărunț și bătrîior cu care ți-am făcut cunoștință ieri la Salonul Oficial ¹...

— Începuse să mă poarte pe la expoziții ²... Spunea că „e neapărată nevoie pentru un artist”.

Și Emilia are pentru pictură, ea care seamănă cu modelele voinice ale moderniştilor fără să știe, disprețul unui bucătar pentru prăjituri. Cred chiar că am venit la ea și mai viu, nu știu cum, și dintr-un soi de curiozitate provocată de faptul excitant că seamănă cu nudurile pline, făloase, ale unor pictori pe care un coleg de la Quai d'Orsay mi le arăta la expozițiile de scandal ale pictorilor noi. Mă gîndesc la Picasso, mai ales la Favorv.

...m-a întîlnit ieri la cafenea și mi-a spus surîzînd cu prietenie afectuoasă : Foarte drăguță prietena d-tale... Mi-au dat lacrimile de bucurie, Emy. (Uite, e stupid să

¹ „Salonul Oficial” s-a deschis în aprilie 1926 (n. ed.).

² Una din expozițiile de răsunset din primăvara anului 1926 (martie-aprilie) a fost cea dintîi a „Grupului celor patru” (Fr. Șirato, Șt. Dimitrescu, N. N. Tonitza, O. Hań) la „Cartea românească” în sala „Ileana”. Alte expoziții mai importante deschise în ianuarie-aprilie 1926 : I. Theodorescu-Sion (sala „Ileana”) ; Marius Bunescu (sălile „Simu”) ; Hans Eder (sala „Mozart”) ; H. Catargi („Ateneul român”) ; Mișta Pătrășcu și Marcel Iancu (sala „Căminul artelor”) (n. ed.).

span, dar sunt fericit, Emy). Prietena mea... Prietena mea... L-am rugat să dea o notă și la ei în gazetă... Mi-a spus s-o scriu singur că o dă el... Inchipuie-ți cu ce grabă am scris-o. Diseară (ah, dacă ai ști cum aștept să se facă 9 seara, ca să viu la d-ta !).

G.D.L.

Emilia mă lămurește cu oarecare penderie, căci a observat că o ascult cu interes.

— *Incepusem pe vremea aceea cu „unchiul”. Nu venea decît între 5 și 7, așa că aveam serile libere și stăteam cu Lădima, care venea în fiecare seară după masă... Lua de multe ori bilete de cinematograf de la gazetă. Sau ieșeam să ne plimbăm în trei cu Valeria pe bulevard prin dreptul Pompierilor. Asta îi făcea mare plăcere...*

Vineri, ora 6

Azi... (mai sunt din „azi” șase ore grele, astă-seară...) Pe urmă, de la 2 la 8, alte șase mai ușoare (căci vor fi de somn, dacă voi putea dormi) și pe urmă toată ziua de mîine, paralizată de emoție...

Pe diseară... G.D.L.

P.S. — *Cu I.N. am vorbit ieri la „Capșa”... A surîs cu mutra lui de tatar cumsecade și mi-a promis că va fi foarte atent... Ce admirabil prieten este acest N. Pe Ștefănescu nu-l cunosc... dar va vorbi cu el un coleg de redacție... Îmi spui că ești îngrijată de cronică Scenei ? ¹ Voi căuta chiar mîine să reiau cunoștința cu criticul ei... Dealtfel, voi vorbi și cu directorul ei, care mi-a cerut colaborarea... Am făcut toate acestea pentru că mi le-ai cerut tu... Dar crede mai bine în steaua și talentul tău...*

G.

Întind mîna obosit, îmi trag piciorul de sub genunchiul greu al Entiliei așezat pe coapsa mea și spun așa, în glumă :

¹ Probabil se referă la ziarul *Rampa*, unde Camil Petrescu își reluase colaborarea, sau *Spectacolul* (1927—1928) (n. ed.).

— Dar ăsta a luat-o în tragic ! căci într-adevăr Ladima se autosugestionează într-un mod întristător.

Ea are aerul să-mi spuie : „Nu-ți spuneam ?“

— Stai să-ți arăt eu una... și încearcă să caute în cutie. Tot indiferent, întinzându-mă.

— Lasă că o s-o citesc... că am timp... tot e cald afară... E plăcut aci la tine... Îmi place șifonierul mult, de unde ai luat mobila ?

E mulțumită de asta și mă lămurește cu importanță.

Din scrisori lipsește ceva... Nu e clar... I-a fost sau nu amantă ? Îmi vine s-o întreb, dar știu că întrebările acestea n-au sens, pentru că adevărul nu se spune, iar dacă provoaci o minciună, se falsifică una dintr-alta, tot ce urmează, ca un calcul în care s-a greșit la început o cifră. Poate să aflu mai jos, poate să surprind lenea Emiliei cu vreo mărturisire.

Dragă, scumpă Emilia,

Bine că s-a terminat... Eram intoxicat... eram paralizat ieri în întunericul sălii... Când a bătut gongul pentru Casa de lut¹, când s-a făcut întuneric în sală de a rămas numai cortina tivită pe jos cu lumină... mi se uscaseră gâtul... Mi-era frică să nu se întâmple ceva... să nu ia foc teatrul... Nu știu de ce ai întârziat intrarea în scenă... În clipa aceea mi s-a dilatat tot sufletul de emoție...

Toți recunosc că ai fost admirabilă... Pe mine m-ai emoționat până la lacrimi... Păcat că n-ai avut parteneri demni de tine... Tinăru' acela... Demetriu²... cum D-zeu îl cheamă ?... parcă are bragă în vine... Ai fost tot atât de

¹ *La maison d'argil*, melodrană cu teză de Émile Fabre, localizată de Paul Gusty (n. ed.).

² Probabil se referă la actorul George Demetru din compania dramatică Bulandra—Maximilian—Storin, care în stagiunea 1926—1927 a mai deținut roluri în *Domnișoara Nastasia* de G. M. Zamfirescu, *Marchizul de Priola* de Henry Levadan și *Riviera* de Franz Molnar (n. ed.).

aplaudată ca și băiețașul acela Rosen, care a jucat pe Smerdiecoff din Frații Karamazov ¹.

E așa de frumos azi, s-a înseninat după atâtea zile de ploaie, că te implor să mergem diseară la o grădină să mîncăm... Am impresia că toată lumea te va privi, biruitoare. Și dacă vrei, biruitor și eu... Să săruți seara, pe alea întunecată a unui parc, o gură care a înfiorat o sală de spectatori...

Abia aștept cronicile, care însă nu vor apărea decît mîine, luni, fiindcă se publică numai a treia zi... Azi a apărut numai a noastră, căci m-am dus în cursul nopții la tipografie și am scos un articol economic, ca să-i dau drumul...

Trec azi pe la voi.

G.D.L:

Trecerea asta de la dumneavoastră, dumneata, la tu, înseamnă că au devenit amanți ? Emilia se dă atît de ușor, că mi se pare ciudat atîta literatură, ca să stea cineva cu ea în pat.

¹ Se referă la Emil Rozen, actor, strălucit absolvent al Conservatorului din București, promoția 1927. La Teatrul Fantasio a jucat în *La singe qui parle* (Maimuța care vorbește) de René Fauchois (1882—1962) la 27 septembrie 1926 și, în același an, la 18 octombrie, în *Micul Lord*, dramatizare după cunoscutul roman al lui Hodgson Frances Burnett (1849—1924). Pe Emil Rozen, Camil Petrescu îl văzuse în *Micul Lord* (cf. *Argus*, an. XVII, nr. 4051, 21 octombrie 1926, p. 3). *Frații Karamazov* (traducerea dramatizării lui Jacque Copeau și Jean Croué), în care Emil Rozen l-a interpretat pe Smerdiacov, a fost reluată de compania Bulandra—Manolescu—Maximilian—Storin pe scena Teatrului Central, premiera avînd loc în seara de 16 decembrie 1927. Din vara anului 1926, Camil Petrescu îl remarcase pe Emil Rozen ca interpret al lui Smerdiacov : „Dintre elementele acestor producții (clasa d-nei Filotti) — sublinia într-un foileton exigentul cronicar dramatic — se impun, în primul rînd, d. E. Rozen, care a jucat cu mijloace mari, nerv și inteligență rolul lui Smerdiecoff din piesa rusească” (*Argus*, an. XVII, nr. 3936, 9 iunie 1926, p. 3) (n. ed.).

E aproape insuportabil ca un om atât de serios, un profesor ca înfățișare, care făcea oricui, chiar așa demodat, o impresie de reală distincție, cu care nu se putea glumi niciodată, să se ducă la tipografie, ca un funcționar mărunț amoretat, numai ca să facă un serviciu unei eleve de Conservator.

De-abia mă rețin să întreb pe Emilia dacă i s-a dat... Știu că e de prisos.

Scumpă, neasemănată prietenă,

E o copilărie... să plîngi pentru asta... Căci aproape era să plîngi... Dacă îți spun că nici o cronică n-are cea mai mică importanță... Ascultă-mă, e o copilărie... Dealtfel, nici eu nu pricep nimic... Toți mi-au promis... În sfîrșit, n-are nici o importanță. Totul e însă angajamentul. Am aproape certitudinea că vei fi angajată... Directorul s-a uitat în program, cînd ai terminat tirada... Sunt sigur că a vrut să-ți reție numele... Dacă te-aș fi găsit acasă... Mi-e dor... trebuie neapărat să te văd... Azi... pînă mîine e o imensitate.

Dezolat,

G.D.L.

Omul acesta așa de grav, pedant de binecrescut și atât de lipsit de orice familiaritate, că se ridica în picioare la masă, de teamă ca musafirul, venit să-i vorbească, să nu ceară loc să stea jos, a putut să fie atât de copilăros ? Parcă nu mai e el.

Iau din teancul dintre noi doi.

Scumpa mea,

Cum s-au schimbat toate... Trebuie să te văd... Îmi lipsești ca lumina unui neurastenic... De o săptămînă nu putem sta ca lumea de vorbă... În fiecare zi te-am așteptat... Noroc că sora ta e atât de bună... Îi sunt nesfîrșit recunoscător... Lămurește-mă ce e cu plecarea asta la Bîrlad... Simt că înnebunesc... Nu, nu... Vom face tot posibilul să mergem la Tekirghiol... Eu am nevoie de băi calde pentru

reumatismele mele... Sper că voi aranja ceva. Și în sat e bine... Am auzit că la Movila sunt curenți... Pe urmă poți merge cu bacul de la sat la mare oricând vrei... Gîndul despărțirii mi-e absolut imposibil de realizat, cum nu pot gîndi un cerc pătrat... Vom avea atîtea de lămurit... Nu ca femeie, nu de corpul tău duc lipsă, Emilia. Prezența ta sufletească îmi e necesară... Trebuie să fim împreună... E foarte frumos acolo... Un prieten care a fost la sat mi-a spus că vine acolo foarte multă lume bună... Trebuie să vii, Emy. De la 1 la 30 iulie... e cel mai frumos sezon.

Ieri m-am întîlnit cu amicul, știi care, cel cu cronica din Dimineața¹ și aștepta să-l salut... M-am făcut că nu-l văd... La gazetă am o mulțime de plictiseli... Aș vrea să plec... Totul mă dezgustă... Aș vrea să fim amîndoi într-un oraș strein, mare, curat... Ieri, cînd am fost la voi, te căuta și Gina... Nu știu ce vrea să-ți spună. E foarte drăguță și cred că te iubește mult. Ea ți-a arcat flori pe scenă... E drept că și tu i-ai zvîrlit un braț de garoafe... Prietenia asta mă înduioșează... E așa de rar lucru...

Scrie-mi două rînduri,
G.D.L.

Trebuie s-o iau prin surprindere pe Emilia, mai ales că mi se pare că afirmația din scrisoare mă ajută. Spun deci o enormitate :

— În definițiv, tot i te-ai dat, de ce nu te-ai fi măritat cu el ?

Îmi răspunde cu mimică, apăsînd în jos buza de sus, depărtînd-o de nas, ca un cioc de rață, a mirare și dispreț.

— Așa o dată... treacă-meargă... S-a înfruptat el... Pe urmă mă plictisea... Nu era om de înțeles, cum era să mi-l iau pe cap ?

Înghet de nedumerire. Parcă pipăi stofe proaste. „S-a înfruptat el o dată“. Mă uit lung la ea. Emilia are con-

¹ Cronicarii dramatici principali ai ziarului *Dimineața* erau Dem. Teodorescu și A. de Herz (n. ed.).

știința, deci, că reprezintă un ospăț de carne ? Are conștiința valorii animalității ei... exploatează totul rece, cu rînduială și socoteală ; gîndește vulgar și grijuliu despre sexul ei, ca un țăran despre marfă și hambar.

Chiar dacă n-a iubit-o, ceea ce e penibil e că un om ca Ladima poate să scrie unei astfel de femei, fără să gîndească nici o clipă că faptul acesta, dacă s-ar afla, l-ar compromite... Aci vii, dar după ce termini pui o monedă sub scrumieră, pe noptieră, și pleci cu grija să nu lași nimic compromițător la fața locului.

— Nu mai citești ?

— M-am plictisit, mint și mă întind... Mai sunt țigări ?

Fumez mult, îngîndurat. Se deșteaptă în mine, chemată de asta, cum se cheamă stafiile, viața mea proprie, pe care o comprim greu, îndurerat. Cînd Emilia încearcă să mă sărute pe gură, deși nu i-am îngăduit asta niciodată, reiau lectura.

Scumpo,

Sunt mulțumit că te simți atît de bine acolo, la Bîrlad... Trebuie să luăm bucuriile așa cum sunt... Mi-e totuși atît de greu să-mi închipui că te poți simți bine într-un oraș în care nu sunt eu. Pentru că mi-e totul fără nici un Dumnezeu, cînd știu că nu ești în același oraș cu mine... Nu știu... ai să zîmbești poate... dar mi se pare îngrozitoare fraza ta... „Aici petrecem admirabil... Ziua, într-o familie unde e mult tîneret... Dansăm jucăm tot felul de gajuri. Seara ne plimbăm prin grădina publică și mergem des la cinematograf...” Dar eu... eu, Emy... unde sunt în toate astea ?

Sunt obosit, sunt disperat... N-am putut să plec la întîi... am avut neplăceri la ziar... Nu s-au plătit chenzinele, dar pînă acum eu nu eram lăsat printre întîrziatîi care pot să aștepte pentru că eventuala lor plecare nu ar însemna o pagubă... Directorul, sau mai bine zis proprietarul politic al gazdei, s-a supărat zilele trecute de un articol al meu

prin care ceream să se mute capitala în Ardeal... Însă articolul a avut ecou, și un inginer mi-a trimis o broșură a lui, prin care arată posibilitățile tehnice ale strămutării. A fost un succes personal mare. Ți-l trimit, articolul pe care l-au reprodus vreo două gazete, să-l citești... Țin foarte mult la părerea ta... Arată-l și Valeriei... Am fost încă de joi la adresa dată de tine, dar n-am găsit pe nimeni... Am fost din nou după ce am primit cartea poștală... Pachetul era pe numele meu (?), mi l-a dat un fecior... L-am dus și-am avut plictiseli mari la poștă... Mi-a spus că nu e bine împachetat, că trebuie desfăcut...

În carton nu e admis împachetajul decît dacă e flexibil și bine legat în sfori, ca într-o plasă... Că e preferabil în pînză... mi l-a făcut însă, pentru un bacșiș, fără să-l mai desfacă, un om de serviciu de acolo. Am rămas surprins de acest exces de precauții.

G.D.L.

— Zău, a fost o adevărată nebunie din partea mea... În pachet erau jartierele și combinezonul. Îi venise lui Zăgănescu dama de la cinema. N-am avut timp decît să pun ciorapii, pantofii și rochia ; combinezonul și jartierele le-am lăsat acolo, în grabă, că nu le găseam... Dacă desfacea ! Mai ales că era și o scrisoare, și ce scrisoare, a lui Zăgănescu ¹.

Acum urmează patru pagini fără titlu.

¹ Pentru cetitorii care au mai mult timp liber urmează aci în notă și articolul lui Ladima, care i-a produs neplăceri cu direcția. Are ceva de om înăcrit și privește capitala de atunci, evident. Poate fi citit și după lectura întregii cărți.

„La suflet nou ne trebuie casă nouă... E neapărat nevoie să mutăm capitala... Trebuie să nu mai fie nimic tot cum a fost. Cine vrea să înțeleagă, să înțeleagă.

Argumentele faptice sunt și ele nenumărate.

Din motive de igienă : Bucureștii sunt un oraș cu ierni cumplite și veri care descompun, de căldură. Canalizarea e primitivă și complicată, pentru că urmează străzi sucite. Vecinic reparații vor împiedica prin tranșee circulația. Împrejurimile sunt mocirle și praf.

Aici e cald și urît, Emy... Singura bucurie sunt scrisorile tale. Sunt destrămat sufletește... Dement din cauza lor... De câte ori vin spre casă am obsesia lor... Mă întreb : „Mi-o fi pus-o coana Marița pe masă ? Sau poate o gălesc pe noptieră ?” Săptămîna trecută a fost ceva nemaipomenit... Deschisesem ușa gîfind... Nu m-am uitat direct la masă, de frică să n-o văd goală... Am întors capul încet și totuși pe jurnalul care acopere fața de masă nimic... Mai aveam o șansă... pe mescioara de la căpătîi... Mi se strîn-

Nu e loc de creație și înviorare. În afară de frumusețea cerului, înalt, totul terfelește imaginația... Dîmbovița e meschină, ca un șanț cu lături... Din iunie pînă în septembrie orașul acesta miroase ca o ladă de gunoi. Apa de băut îl vine de departe, iar uzinele electrice vor trebui să întindă cabluri de sute de kilometri peste munți și dealuri. În treizeci de ani, circulația va deveni atît de complicată, încît străzile actuale vor mai putea sluji numai pietonilor. Cincizeci de ani de aci încolo, cetățenii vor fi robi expropriierilor comercializate și scandaluoase... Panamalele acestor înțeleptici vor dezonora orașul neînterupt, vreme de o jumătate de veac. Calea Victoriei, ale cărei case sunt în interior ruine mucegăite, igrasioase, întunecoase, puturoase și pline de șobolani cît căței (i-am văzut de atîtea ori eu cu ochii mei), va costa bugetul unui stat întreg. Fiecare metru se va plăti cu sute de mii de lei.

Vizez o capitală ca o inimă nouă... Pe undeva pe Olt, în Ardeal, să zicem la o poștă de Brașov, la Feldioara... Adăpostită de viscole, cu verile plăcute ca într-o stație climaterică... Totul se poate începe din nou acolo. Restaurantele nu vor avea bucătăriile în grajduri cu rîndași bolnavi de rîie, ci laboratorii de faianță și nichel... Iar sălile de mîncare, aerisite, căci nu vor fi cu ferestrele spre canal... Se vor lăsa locuri pentru grădini, parcuri și piețe mari. Împrejurimile vor fi dealuri cu vile, sau înspre Brașov, cîmpii cu arene și stadioane, un hipodrom al frumuseții... Toată zona apropiată la 30—40 de kilometri, brîul verde și cărunț sus, a Bucegilor... Se va lucra tot anul în cîntec și bucurie în această cetate a sănătății...

Și poate că... nu poate... sigur... arhitecții și edilii de acolo vor găsi posibilitatea să facă bulevardele, străzile și piețele așa de frumoase, ca oamenii săraci să aibă și ei momente cînd să uite de urîtenia vieții. (Aci, în București, este prea mare deosebirea între plăcerea pe care și-o pot procura cei bogați și înăbușitoarea atmosferă în care trăiesc săracii, fără nimic oferit ochilor lor.)

În zece ani, pînă în 1936, e de presupus că se vor tripla, prin construcții moderne și mari, numărul și volumul caselor din Bucu-

gea pieptul de parcă nu mai făcea parte din mine... Era un animal viu deosebit... Nimic... A fost pe urmă o stare de prostație. Totul era pustiu și cu miros de leșie... Am încercat să citesc și tocmai când îmi trecuse durerea și-mi erau gândurile într-o amorțeală împăcată, am văzut jos pe dușumea... la două palme de ușă, așezat pieziș acolo pe linoleum, plicul dreptunghiular, alb, atât de așteptat... Am sărit nebun de bucurie... Întâmplarea m-a amuzat enorm... Parcă era o glumă... Un joc de-a surpriza... Era așa de plăcută această farsă de nesfirșită grație. Întâmplarea n-o poate realiza singură... E o mină mai înaltă care angrenează toate... Știu, poștașul negăsind pe nimeni, a virit scrisoarea pe sub ușe... Totuși scrie-mi mai des... Scrie-mi mult, Emy... Scrie-mi ce-ți trece prin cap...

E trist fără tine,
G.D.L.

P.S. Am citit scrisoarea pe care i-ai trimis-o Ginei... Mi se pare atât de straniu că o întrebi dacă se mai află în București și ce fac, dacă-i vede, atîția domni pe care eu nu i-am cunoscut... Cum să-ți explic? Am avut impre-

rești... Să le construim aceste vile și palate, de-a dreptul acolo, și în zece ani vom avea un oraș de trei sute de mii de locuitori, asemănător oricăror orașe din Elveția și Germania, care ar îmbogăți frumusețea acestui mare regat... Mussolini vrea să facă nu numai un suflet nou ci și alt fizic italienilor lui... Nu mai îngăduie nici să se vorbească de măreția Romei vechi... Vrea o Italie și italieni noi... Ce avem noi de păstrat din acest București, cerut de turci la îndemîna lor? Mormintele noastre sunt la Argeș, la Tîrgoviște, la Suceava... De ce să ne învinuiască mereu cei dezrobiți că sunt robii balcanicilor de la București?

Și din punct de vedere ostășesc această mutare se impune... Acolo, la Feldioara, ar sta între capitală și oricare eventual dușman, zidul înalt al munților... Administrativ? Nu mai încapă îndoială că da... capitala s-ar găsi chiar în mijlocul țării... Tunelul început la vama Buzăului ar pune Brăila și Galații mai aproape decît sunt azi de capitală cu cîteva poște.

Dar nimic nu se va face cu oameni care nu văd dincolo de botul ghetei lor."

sia dureroasă pe care o ai cînd cineva vorbește prin semne din spatele tău...

Iar trebuie să mă întrerup. Mă trag gîndurile ca o apă. E ceva care răspunde din mine. Propria mea viață, și toate întîmplările pe care le știu trecute se desfac din nou ca un strigoi care ar ridica o lespede pusă deasupra lui. O lacrimă adevărată provoacă totdeauna alta, în alți ochi, pe deasupra rațiunei instinctele se cheamă și înțeleg acum că și amintirile altora și ale tale își răspund din inconștient, cum își răspund paznicii sau cîinii din noapte. În camera asta ca o insulă în căldura zilei, gol, aș vrea să fumez mereu și să gîndesc, cu o voluptate de neîntrerupt. În 1926... în 1926... Dar nu, trebuie să citesc mai departe.

Îți scriu, dragă, scumpă Emy, de la Tekirghiol... N-am putut pleca decît la 5 iulie... Aveam neapărat nevoie. Mi-au dat chenzinele amîndouă și pe cea trecută... dar am plecat... Timp de trei zile mi-au amînat un articol... am crezut că e o întîmplare... Am cerut lămuriri secretarului de redacție... care mi-a spus că are ordinul direcției să nu-l puie deloc... Mi-am dat în aceeași clipă demisia de la gazetă... am pus o singură condiție... Să mi se dea și pe trecut tot ce am de luat... Am încasat deci trei chenzine... Una am dat-o la chirie... Cu alte două fac băi de puțină la Tekirghiol... N-aș spune că spectacolul bolnavilor în putini sau pe lacul abia adînc la mal ca o mocirlă, e încîntător. Ține de scalda bivoliilor și de baia morților. Este ciudat că m-am obișnuit și cu mirosul de ou clocit, care crește în timpul căldurii, scăzînd spre seară, puțin... E un miros nefățarnic, ca un miros de grajd... Perfect acceptabil în felul lui... Infame sunt mirosurile de trezit, de canal acru, de closet, pe care le degajază străzile capitalei.

Mi-am găsit aci prieteni : un profesor, invalid din război, care face băi calde, ca să-și întindă piciorul, și un inginer bătrîn, care a căpătat reumatism pe șantier. Și el, și nevastă-sa fac băi calde... După ce facem cîte două

ore sudație, ne întâlnim la plimbară pe cheiul lacului, ca să zic așa, care e promenada locală. Are galantare instalate în dughene, cu toate mărfurile sezonului, fotograf, frizer etc. Mîncăm într-o baracă mare verde, asortată ca orice restaurant mare din București. Un lăutar și un țambalagiu ne cîntă și la prînz, și seara.

Pe la 6, cei care n-au plecat la mare cu bacul, jucăm table în fața cafenelei, sau șah...

De ce nu ești aicea, Emilia? Singura mîngîiere a absenței tale e că lucrez puțin... Am scris o poezie la care aș vrea să mai cizelez încă. Ți-o trimit totuși. Aș fi bucurós să știu părerea ta... Dacă ai fi aci, îți jur că aș lucra de două ori mai mult.¹

Cu oboseala mistuitoare de a nu te avea aci,

G.D.L.

¹ O trecem jos, în notă, pentru cetitorii cari vor s-o cunoască.

PATUL LUI PROCUST

Felie de noroi e ciclul meu,
Spre capătul carent arăt cu greu,
Fuiorul tors al cretei mi-e povară
Și de mă apără, mă și măsoară.

Triumghiul Tău inscrie albatroșii,
Și doare mlaștina cu viermii roșii,
Mirajul frumuseții nevalente,
Cînd ochiul meu spre cruguri, sus, atent e.

Hrăniți cu putrezime, de asemeni,
Se-ngrășe nuferii suavi și gemeni.
Eu, plin de bale și viscos, greu lupt,
Alătura, din soare să mă-nfrupt.

Cu burtă flască, la urechi rubin,
Cu clopoței de slavă și venin,
Vecin cu mine se tîrăște. Totuși,
Împărățesc pe baltă albii lotuși.

Dar ochii mei în mine se întorc,
Să mă cuprind, alt fir încep să torc.
Mai mare sunt decît cei mari, și mai
Frumos decît un crin în miez de mai.

Am rămas iar pe gânduri, cu ochii ficși, cu brațul încordat, uitînd în mînă scrisoarea... Emilia îmi flutură mîna grăsuță în fața frunții, ca să-mi readucă privirea acasă... În după-amiaza asta caldă se adună în mine durerea ca un cheag strein în inimă... Zîmbesc Emiliei ca să-mi dea voie să gîndesc... Am intrat acum în propria mea viață.

— La ce te gîndești ?

Aprind o țigare ca să pot spune cînd mă întrebă iarăși :

— La nimic ; fumez. E plăcut la tine aici.

Nu mint cînd spun că e plăcut. Sunt bătaii care aduc cu masagiile și sunt dezgusturi care atrag irezistibil, ca vederea unui șarpe mare, te apasă tristeți la care n-ai renunța. Nu mă mai obosește nici Emilia, care e încîntată cînd îi spun că-mi place la ea...

— Vrei să mai luăm cîte o cafea cu apă rece ?

Ideea cade la timp ca un minutar, mă voi putea părăsi în voia gîndurilor, dar nu văd cum o să avem cafeaua.

— Ai tu aici... mașină și spirt ?

Îmi spune firesc și masiv :

— Nu... o face Valeria...

— Atunci trebuie să ne îmbrăcăm ?

— De ce ? Nu e prea cald ? E mai bine așa... Mă duc eu să-i spun.

Mărturisesc, bănuiam că Valeria nu e într-adevăr plecată... dar cel puțin se convenea că ignorează că suntem goi în dormitor... E un minimum pe care-l puteam închipui pentru a salva pudoarea ei de soră. Deci... Spun așa, fără rost, nu știu de unde, rărit, ca un actor abătut : „Bietul Ladima“.

Ea s-a dat jos, a îmbrăcat peste șoldurile doldora, cari se prelungesc cu coapsele, voinicește, într-un spate rotund

Spre tine, Doamne, gîndul îmi înalță...

Nici flori, nici aur nu mi-ai pus în smalt.

Nici gheare. Tu mi-ai dat în loc de ele

Doar conștiința mișeliei mele...

ca o pline dublă, care tremură în întregime, când calcă apăsător, pătrunzător, un chimono de satin lucios roșu, imprimat cu flori galbene; și chiar înainte de a-și petrece în față o pulpană peste alta, ca să-l înnoade în șold, a ieșit în sufragerie.

În anul acesta, 1926, în luna aceasta, l-am cunoscut, ca să zic așa, pe Ladima, într-o seară, către miezul nopții, la hotelul „Popovici” de la Movilă... Aci se aduna seara tot tineretul, care se prăjea ziua pe plaja îngustă și sinuoasă. Femeile, aproape anonime în lumină, când dormitau lungite lînced pe cearșafuri albe, în costume de baie, oarecum toate la fel, ca niște oi într-un obor sau, dacă vreți, unele ca niște flăcăi la recrutare, altele ca niște „girls” de operetă, deveneau seara „doamne”. Îmbrăcate, căpătau siluete proprii, o biografie și un nume de obicei foarte cunoscut, căci pe vremea aceea veneau la Movilă mai toți cei care alcătuiau bunăstarea și mondenitatea bucureșteană... Ograda selectă, mărginită spre maidanul șoselei de un gard viu, cam sălbătecit, avea, la marginea bătăturii de la intrarea hotelului cu aspect de han de munte, alt gard de soci rari și șezlonguri de nuia, dincolo de care era spre stînga grădina oarecum țărănesc de neîngrijită, cu mesele restaurantului.

Un fel de umbrar-pavilion, și, mai spre stînga încă, adăpostind într-un colț jazul, slujea seara pentru dans. Situat ceva mai sus decît mesele din grădină, era ca o scenă de vară, iar în vreme de ploaie, era, la rîndul său, transformat în restaurant... Ierarhia socială, după anarhia și devălmășia senzuală de pe nisip, se restabilea aci...

Numele cu patină aristocratică, și uneori princiară, se adunau la o parte. Domnii și doamnele care după siestă jucaseră întreaga după-amiază *bridge*, în costume albe sau pulovere colorate, după ce terminau masa începută de vreme, se retrăgeau, unii în șezlonguri, alții plecau să facă plimbări cu mașina, iar cîteva cucoane apăreau la feres-
trele deschise ale hanului-vilă, căci toți erau pensionarii

lui, cu camerele reținute cu un an înainte, și priveau ca la teatru. Consideram toți cu aceeași curiozitate în fiecare seară pe cei care veneau după masă să ia desert, cafele sau vin ; să danseze sau să privească, și ei, pe dansatori... Între nouă și jumătate și zece și jumătate, toate celelalte restaurante se goleau, dar grădina „Popovici“ era ticsită, căci se adăogau mese pretutindeni, iar când nu se mai putea nici așa, cunoscuții își cereau îngăduința să se așeze de nevoie la mesele celor sosiți mai din vreme. Ba unii priveau și de afară, peste gardul viu. Mai ales că în vara asta venea uneori seara, de la Constanța, să ia masa aci și uneori dansa principele Nicolae.

Sîmbăta, ca și duminica dealtfel, se mai făcea o nouă schimbare... Toți cei care aveau mașini plecau în diverse excursii pentru o zi, două și apăreau democratic cei de la sat, încît o actriță — căci erau aci vreo cinci-șase — vorbea cu dispreț de „publicul de sîmbătă și duminică“, asemănător, pare-se, celui de la teatru... Noi plecasem în sîmbăta asta, un grup întreg, încărcat în Austro-Daimler-ul meu... rabla, cum era poreclită de băieți și fete din spirit de antiteză, căci altminteri, cu cei opt cilindri ai lui, era o torpilă mare, botoasă, de nichel alb-albăstru și piele cafenie la fotolii. Aveam în față, alături de mine, o fetiță a unui petrolist american, foarte dulce, foarte descreierată, care bea mai mult *cointreau* și *whisky* într-o seară decît toți membrii unui echipaj la un loc. (Noi am crezut multă vreme că e o femeiușcă neastîmpărată de 21—22 de ani, înotătoare și „nudistă“ pasionată, căci atît ne spunea ea că are, dar tîrziu am aflat de la un servitor că nu a împlinit decît 15 ani). Tot în față, lîngă Mouthy, era actrița șatenă — grecoaica — pe care nu putea s-o suferă Emilia în ruptul capului... În spate erau înghesuiți trei inși din cei cinci, care alcătuiau „banda noastră“, „băieții teribili“ ai Movilei... Un fel de gasconi, dansatorii cei mai buni, cu corpuri elastice de atleți ușori, băutori strajnici și destul de scandalagii. (Dar văd că iau lucrurile

în serios... Știi că a început să-mi placă să scriu?... Voi fi păcătuind cumva împotriva gramaticii, probabil că folosesc mereu unele cuvinte, cum mi se spune că fac și când vorbesc, dar altfel nu e greu. Vreau acum să știi totul. Povestind în scris, re trăiești din nou aceleași întâmplări și bucurii, întocmai, dar parcă le simți altfel, apar acum luminate de alt înțeles, care le face și mai vii, pentru că știi și ce s-a întâmplat în urmă.) Plecaserăm pe la șase după-amiază, după ce făcusem de dimineață plaje, iar după-masă flirt, toți șase grămadă. Mouthy vrea să vadă cămile, pentru că auzise că într-un sat, în jos, țăranii ară în loc de cai și vite cu cămile... Luasem și două sticle de *whisky*, căci sifoane găseam pe drum la circiumi, câteva pachete de țigări „Caporal“, fiindcă nu fumam toți decât din astea, și o pornisem razna, nebunește, dînd drumul eșapamentului de înfioram văile moi și largi, și mai ales, asta vrea Mouthy, stricam siesta bughezilor... N-am găsit satul cu cămile, de altminteri de la o vreme nici nu mai știam pe unde mergeam. Luam pînă la 100 pe oră, treceam vîjîind, urlînd, înjurați de cei cu căruțe care abia aveau timp să tragă în șanț... Opream numai la umbrare de circiumi de ceream sifoane... Înghesuiala ne încălzea plăcut, căci eram toți în haine ușoare. Aș fi preferat să am lîngă mine pe actrița șatenă, care era foarte frumoasă, deși nici Mouthy nu era mai urîtă, dar prea o cunoșteam bine, chiar dormisem de cîteva ori împreună... Gîndesc că aș fi iubit-o poate dacă nu era atît de nebună, dacă n-ar fi plictisit-o, cred, să fie iubită, și dacă nu ar fi fost în viața mea întâmplarea care a fost. Poate din politeță față de Mouthy, poate din timiditate, poate fiindcă vrea să evite familiaritatea înghesuiei, căci ne cunoșteam abia de cîteva zile, Lena Coremati întîrziase să se suie în mașină, iar americana, pentru că ținea să fie lîngă volan, se grăbise să se urce lîngă mine, făcînd loc, lîngă ea, pentru actriță.

Pe drum mai ales după ce mai băuserăm puțin, Mouthy se deda unui fel de ațîtare nebunesc. Avea un trup durduliu de mică bacantă, cu picioarele puțin cam grosicioare sus, căci glezna jos era foarte fină, dar tocmai din cauză asta parcă mai pline de poftă, cu talia lungă și sinul mic... Ședea sprijinită de cotul meu și potrivită așa, că de cîte ori întorceam volanul, să-i izbesc de sus în jos sinul, care elastic scăpa totuși zvicnind deasupra și păstra un fel de mișcare vibratoare... Cînd întorceam la loc volanul, izbeam iar sinul viu și gol sub cămășuța și rochița de pînză liliachie, acum de jos în sus, și iar vibra... Corpul și-l ținea puțin arcuit și îndepărtat cu socoteală pentru ca toată senzația să aibă un punct de centrare... Mergeam nebunește și așteptam cu un fel de panică prilejurile să întorc volanul... Cînd a simțit că mă tulbură nebuneasca ei ispravă, mi-a aruncat după gît brațul gol și ars de soare, pînă devenise din înnegreală, auriu, de părea de bronz, ca o cariatidă de lampă aurie, așa cum era toată din cap pînă în picioare. Încercam diferențe de căldură, căci brațul ei îmi acoperea ceafa și simțeam de unde, sfîrșind rochia, începe pielea fierbinte. Eram parcă îmbătat de viteză, de trepidațiile ritmice, nervoase, ale mașinei și mai ales de fluidul acela care se strîngea în sinul stîng al femeii după ce parcurgea ca într-un circuit amîndouă corpurile... Deși amețiți, băieții, alarmați, au început să protesteze... Didi Ghenovicescu, foarte îndrăzneț la vorbă, dar uluitor de prudent la fapt, a început să strige în ton mîrșit și să întindă de jacheta de jerse pe care o luase cu ea și o purta pe umăr, ținînd-o cu un deget de agățătoare :

— A nu se vorbi cu conducătorul... Strict interzis pipăitul în timpul mersului, în persoana șoferului...

Pe urmă era un adevărat hai :

— Mouthy, ai înnebunit ?... Lasă băiatul în pace...

Și o trăgea de moțul bazei albe, care la trupul ei de bacantă mică îi dădea un cap de gheșă de 6 ani. L.C. era palidă și surîdea nervos, ca să arate că nu-i e teamă, dar

buzele îi deveniseră subțiri... Părea un cățeluș sprinten, într-o rochie de olandă albă, tunsă absolut băiețește, cu ochii castanii, obraji albi, tari. Avea jumătatea feții înguste, ieșită puțin în afară, odată cu nasul acvilin, ca un botișor aristocratic. Era o frumusețe proaspătă și sfioasă, care contrasta cu tunsul ei de licean, mai ales când suridea dulce și făcea gropițe în obraji frumos arcuiți, căci avea gura mare. Acum nu privea decât înainte. Aprinsă, învăpăiată, Mouthy se agăța mai puternic de gîtul meu... deși Ghenovicescu căuta să-i desprindă brațul.

Din cînd în cînd șoseaua șerpuia ca să urce vreo coastă, dulce dealtfel, dar oricît, mai ales din cauza grămezilor de pietriș, menite reparatului, era cu adevărat pericol să ne răsturnăm sau să derapăm... La întoarcere, pe dreapta și pe stînga mea, nu mai vedeam de la o vreme decît linii de întuneric. Deschiseseam iar eșapamentul, pentru ca bubuiturile lui de mitralieră să ne facă drumul liber. Farurile foarte puternice, de mașină cu pretenții, luminau trei sute de metri înaintea noastră... Dar dacă în stînga și în dreapta, dacă înaintea mea chiar, la zece metri, nu mai vedeam nimic, îndelungata obicinuință cu mașina ținea treze reflexele și deprinderile strict necesare... Putea Mouthy să se atîrne greușoară de gîtul meu, să-și apese sîinii de mine, privirea îmi era fixată la două sute de metri înainte... piciorul pe frînă, chiar dacă era strîns între genunchii rotunzi, plinuți ai ei... Mîna urmărea strîns volanul, chiar dacă ea îl izbea din cînd în cînd.

Eram parcă o rachetă lansată trepidînd în noapte.

Ghenovicescu se trezise de groază... se ridicase spre spătarul fotoliului nostru și căuta să ție pe Mouthy care întăritată și îndrăcită se întindea ca un șarpe încolăcitor să-mi ajungă la gură...

Pietrele de pe șosea trosneau în jerbe de sub roate, de parcă ar fi fost simplu noroi. Mărginoiu, care era mult mai curajos decît Ghenovicescu, îl consola :

— Lasă, dragă, că-ți plătește petroliferul picioarele, dacă ți le rupi, în dolari.

Malatu, care moțăia în fundul mașinii, cu pardesiul pus și gulerul ridicat pînă la urechi, Dumnezeu știe de ce, a întărit părerea :

— Dacă-ți rupi picioarele, dai lovitura... te ia Mouthy de bărbat. Unsprezece milioane și un fotoliu, cu motor, ca să te plimbi singur prin grădină.

Dar Mouthy, cu capul rotund și obrajii bucălați sub ochii oblici puțin, cu breton pînă la sprincene, ceea ce o făcea să semene uimitor a păpușe, a întors capul, placidă și cu accent :

— Dragă, din partea mea nu căuta să faci pe interesantul... că nu te iau, nici cu picioare, nici fără picioare...

Ghenovicescu, exasperat și înfuriat, căutînd să-și păstreze rolul de conducător și umorist, cu tot caraghiosul fricei lui, schiță gestul s-o strîngă de gît :

— Lighioană erotică, și întorcîndu-se revoltat : Jur că în viața mea nu mai merg cu proștii la drum... Îi luase basca și o trăgea de păr : De gîtul unuia inteligent nu te-ai agăța așa.

Știu că lumea și prietenii chiar mă cred prost... Bineînțeles că nimeni nu mi-o spune în față... Singur Ghenovicescu, care, pentru că e spiritual își permite orice, mă apostrofează așa, uneori, dar firește că nimeni nu-l ia în serios și nu am de ce să mă supăr.

Acum e furios :

— Dacă n-ai fi atît de prost, aș suferi grozav cînd văd femeile murind după tine... Dar așa cu contează... E ca și cînd m-ar înșela nevastă-mea cu lacheul dansator.

Iar Mouthy îmi șuiera cald, atingîndu-mi lobul urechii :

— Săraca dama ta... Să poată sta așa, ce fericită ar fi...

M-am supărat și i-am spus că e o glumă de prost-gust să mi se vorbească de femeia aceea care mă plictisește îngrozitor.

Ghenovicescu făcea de obicei pe socoteala acelei doamne, dimineața pe plaje, glume răutăcioase :

— Mă, Fred, ca să scapi de asta, trebuia să-ți aduci aeroplanul. Nu-i chip să te slăbească așa cu una, cu două... Uite-o că vine iar.

Crispat însă, încearcă acum s-o reție din cînd în cînd pe Mouthy, dar prudent, își dă seama că orice mișcare a lui ar putea tulbura reflexele mele.

• Descriera mi se atîrnase, de la un timp, de gît inșinuantă, cu ceafa ușor sprijinită pe dosul mînei cu care țineam volanul și, cu fața în sus, îmi sorbea buzele... Trebuia să ții gîtul înțepenit, ca să-i susții greutatea și ca să-mi păstrez privirea în conul de lumină la două sute de metri, pe șosea.

— Ascultă, Fred, sar jos... să știi, m-arunc jos..?

În sfîrșit, Mouthy, s-a potolit puțin... Ghenovicescu o supraveghea însă, iar cînd a văzut că are de gînd să reia, a apucat-o de gît, și, paralizîndu-i astfel mișcările, a tras-o cu genunchii ei goi și rotunzi, cu șoldurile plinuțe, peste grămada din dos... Nu i-au mai dat drumul, deși se zbătea, dar cred că ea exagera mișcările tocmai pentru că-i plăcea lupta asta. Eu am fost și mai mulțumit, deoarece L.C. a venit aproape de mine... Vorbea foarte așezat, fără gesturi, privea mereu înainte și-mi arăta astfel profilul ei cu botișor aristocratic. Am domolit mersul și am discutat tot timpul despre teatru.

Din cînd în cînd, întorcîndu-se, surîdea pe gînduri îobrajii înalți se arcuiiau frumos, schițînd doi vagi S de o parte și de alta a gurii, făceau gropițe și i se vedeau dinții albi din față. Mi-a spus că m-a văzut uneori chiar la repetiții și i-am explicat că sunt prieten cu șeful de cabinet al Teatrului Național. Rochița de olandă albă, cu țesutul ei de minuscule pătrățele, îi închidea, cum era moda, într-o elipsă mică, tăiată de roșul șiragului de coral, gîtul lung și vinjos de față. Aș fi vrut s-o sărut acolo unde ceafa se topește în umăr, așa era de cuminte și serioasă.]

Cu toate astea, cînd am început să intrăm în jocul prăfuit al luminilor, din fața prăvăliilor de fructe și mărunțișuri balneare, în hărmălaia de lîngă „Hotelul Băilor“, mi-a spus :

— Știu că toată lumea o găsește ridiculă pe doamna aceea care caută mereu să fie lîngă dumneata, mie mi se pare foarte interesantă și aș vrea s-o cunosc.

— Dacă aș vorbi cu ea, aș fi bucuros, domnișoară, să vă fac această plăcere... Și întunecat : Dar mă agasează...

— E așa de singură și tăcută... E numai între cucoane bătrîne.

Ghenovicescu, suit deasupra ca să facă loc pentru Mouthy acum potolită, a devenit rău :

— E logodnica lui fără speranță... A visat la cinci ani, de Bobotează, un cap de vițel distins, iar acum are impresia că și-a descoperit destinul.

Era atît praf și larmă pe șosea, mai ales că mașini treceau neconținut, încît nu auzeam și nu vedeam nimic, ca într-o ceață deasă străbătută de fășii de lumină opace... Aproape să dau din pricina asta într-o căruță cu pepeni, pe care n-o văzusem... Am virat brusc și am intrat în șanț... Noroc că mergeam la pas... Mașina nu s-a răsturnat, dar oprindu-se prea brusc înclinată, dintre cei care erau îngrămădiți la spate, Ghenovicescu și Mouthy s-au rostogolit în șanț, aproape unul în brațele altuia. Mouthy a început să-l palmuiască orbește pe amicul nostru care, revenit din spaimă, a spus rar, ca un doctor care știe ce spune :

— Te-am supraevaluat, Mouthy. Tu răsturnată pe volan n-ai putut să-l zăpăcești atît cît a făcut-o domnișoara Coremati, stînd ca o fetiță cu mîinile pe genunchi. Și cu un dispreț nemărginit : N-am să-mi lert niciodată că te-am crezut periculoasă...

Am intrat în stațiune pe la primărie, ocolind după „Hotel Movilă“, la stînga, făcînd nebunii. Luminam brusc, cu farurile, aleele în sus și în jos, ca să denunțăm pe in-

drăgostiți care profitau de economia de lumină a primăriei, sau perechile ascunse în automobile.

La „Popovici“ plecase lumea streină și rămăseseră, umplînd pentru a treia oară grădina, mai mult obicinuiții... Încît veneam acum ca în familie și toți ne priveau ca pe întîrziati. Era la o masă o frumoasă doamnă, soția unui avocat bătrîn și tare cumsecade din București.... La început fusese mereu singură, dar cum aci singurătatea era socotită ca un semn de lipsă de aptitudini de seducție (încît o femeie singură era totdeauna socotită ca bolnavă sau ca ocolită de ceilalți), sfîrșise prin a-și face un menaj de băi, cu trei engleji de la o societate petrolieră de pe la Moreni, bărbați tineri, colțuroși și plini de manii, dintre care cea mai surprinzătoare pentru cei care umblau toată ziua în halate, iar seara dansau în cămăși albe, cu mîînele îndoite la jumătatea brațului, era că, oricît ar fi fost căldura de mare, cei trei apăreau seara în smochinguri negre cu rever lucios, ceea ce făcea ca doamna R. să apară și ea în toaletă de seară...

La o altă masă mare erau vreo două familii cu fete frumoase, îmbrăcate înadins fără pretenții, numai în jerseuri sau fulare colorate, una din ele aproape băiețește, și care totuși din cauza tinereții lor nu erau anonime nici pe plaje, nici aci... Chiar printre celelalte erau cîteva care găseau mijlocul să fie deopotrivă de cochete și pe plaje și la restaurant... Aceste cîteva erau probabil singurele care știau că un costum de baie nu se ia la întîmplare din întîiul magazin, ci se studiază din vreme, ca o rochie, după revistele de modă... Halatul de asemeni nu-l lua „de-a gata“ aproape bărbătesc, ci își alegeau cu o lună-două înainte și culoarea, și croiala... Dealtfel, le cunoșteai pe cele cîteva femei care făceau un fel de francmasonerie a eleganței pentru că în anul acela erau singure care aveau în loc de halat un fel de pelerine de colori vii (de pildă, Mouthy, L. C., chiar doamna care mă urmărea), cu gulere mari ca în picturile flamande și care le țineau capetele ca în vase

smălțuite, pelerine pe care le lăsau să filfie libere de tot în jurul corpului, pentru ca astfel să iasă în mai mult relief plinul subțire și robust al trupurilor tinere. Și acum chiar, de îndată ce am sosit, fetele noastre s-au dus sus în camerele lor să-și schimbe rochiile... Eu, de asemenea, cu toate protestările băieților, m-am dus și am pus un sacou de flanelă cenușie, la care purtam cravata roșie sau neagră, pieptănându-mă cu grije, pentru că mai ales aveam oroare să-mi fie părul în dezordine...

Cînd am coborît, băieții aleseseră o masă de nuiele spre colțul de la intrare, instalaseră pe ea o sticlă mare de *whisky* și cîteva sifoane... Pe urmă porniseră la dans, căci intrarea lor fusese salutăată cu priviri strălucitoare de toate fetele și urmățată de invitații prin semne... Într-o gheretă-fotoliu de nuiele, cam cît o cabină telefonică, căci erau vreo cinci-șase de pe margine, Mouthy, care se scoborîse cea dintîi, fuma ascunsă de nu i se vedeau decît picioarele grăsuțe, foarte tulburătoare, fără ciorapi, și mai ales genunchii goi și molateci ca o îndoitură de trup de șarpe gros, auriu, și, ca și șarpele, erau mai negri pe spinare, deasupra, și mai aurii, mai moi dedesubt.

Mă făcuse să-i promit că nu voi dansa decît cu ea toată seara și acum mă aștepta... E adevărat că ne și potriveam foarte bine... Se spunea dealtfel și aci că dansez deosebit de frumos... Dansam foarte liniștit, puțin absent, dar aplecat ușoar deasupra femeii, fără nici o mișcare inutilă și fără nici o strîmbătură de gigolo. Ea privea atentă de tot, înălțată în vîrfurile picioarelor, spre fața mea ; îi împingeam puțin brațul drept, ca să-i vie cotul mult înapoi și în felul acesta umărul gol venea, căutîndu-mă, spre mine, plin de o viață nemișcată... Femeilor le stă bine să aibă un aer puțin afectat în timpul dansului, căci asta face parcă să circule în ele un fluid de sensibilitate dirijat. Alunecam așa amîndoi, fără mișcări, dar ritmic, pentru că Mouthy, deși delicios izmenită, cu capul ei de gheșă, era de o pasiune concentrată și plină de liniște.

Nu vorbeam niciodată, bineînțeles, în timpul dansului; și nici chiar Mouthy, oricât de vorbăreată, uneori numai, căci alteori sta tăcută ca un șarpe ore întregi pe plaje, fără să privească pe nimeni, dospindu-se în soarele fierbinte de amiază, nu vorbea. De data asta însă mi-a șoptit, glumind cu un ton fals, teatral diabolic :

— Platonica „dumitale“ te înșală... Uite-o, dansează cu un tip.

Doamna aceasta T., despre care toți spuneau că a venit după mine la Țekirghiol, fusese până acum foarte retrasă. Până la amiază sta de obicei jos în nisip s-o ardă soarele ca pe o plantă, singură aproape, dîndos de „Popovici“, unde plaja e mai mare, dar mai puțin căutată, căci e cam pustie. Seara, cu o eșarfă triunghiulară de batic asortat pe umeri, în rochie de cașă verzuie, jad degradat în pătrate întretăiate, spre alb (sau dimpotrivă de colorarea fragilor degradată) lua masa împreună cu o doamnă bătrînă, vecină de cameră, prietenă de aci de la „Popovici“, și pe urmă stau amîndouă în șezlonguri ca să privească dansul și lumea care venea. Astă-seară dansa însă, iar americanca mi-a strîns mîna cu unghiile tari.

— Ce e ? Ți-a venit rău... ? Te vaiți că se ține după tine și acum cazi din aeroplan pentru că o vezi dansînd cu altul ? și Mouthy făcea un cap de copil cu breton, mirat.

N-am spus nimic... Cînd a încetat muzica, iar perechile s-au desfăcut brusc, așa ca niște jucării demontate, Mouthy, întorcîndu-se de la jumătatea drumului spre gherețele noastre de plaje și văzînd că nu sunt în spatele ei, a început să mă strige... Credea că am greșit drumul... Simțeam însă nevoia să știu la ce masă se duce doamna T. O pierdusem din privire în înghesuiala în care coborau perechile și acum o căutam cu ochii la toate mesele, mereu recunoscînd cunoscuți, pe care fără să vreau trebuia să-i salut... Nu știu de ce, parcă mi se înfipse o gheară în inimă și îmi simțeam gura strîmbată de un suris.

N-am putut-o descoperi, iar pentru că Mouthy mă striga prea tare, m-am întors. E iritant de indiscret și in-elegant să-ți auzi numele strigat într-un restaurant.

Triumfând în mod comic, izmenită, s-a instalat în ghe-reta ca un tron de nuia, și-a vestit pe ceilalți :

— A văzut-o pe dama dansînd... și și-a pierdut globu-lele roșii din obraz.

Au început să facă toți glume de prost-gust, care îmi erau penibile, dar nu erau nici atît de precise sau triviale ca să justifice o izbucnire de sportiv, prea violentă. Sim-țeam însă acum că dacă nu mă stăpînesc cu totul, provoc un scandal, care mă îngrozea înainte, căci nu sunt în stare de un simplu duel de spirite și înțepături ca Ghenovicescu, de pildă.

Puseseră mese în toate părțile grădinii, adică pînă în fundul ei, spre căsuțele cu pridvor, printre duzi și lilieci... Unele din ele nu le puteam vedea și m-am sculat, dînd o raită să văd dacă nu cumva doamna T. este la vreo masă după colț, în spatele orchestrei.

Totul era răsturnat și voia bună din mașină era acum ca o intoxicare a sufletului. Abia cînd m-am întors am văzut-o. Era la o masă aproape vecină cu noi, tot în mar-ginea dinspre fațada de *châlet* a hotelului.

Era, în afară de doamna bătrînă, cu care lua masa de obicei, împreună cu trei domni pe care îi cunoșteam, de-altfel. Unul, un deputat oltean, cu o mutră rotundă de amarez de mahala, blond, cu o mustăcioară mică tunsă și cu ochi puțin cam copilăroși, altul, un economist și dansa-tor monden, cam în vîrstă, cu cioc mic și mustață arcuită, mătăsoasă, de *dandy* demodat, iar cel de al treilea, un ad-vocat voluminos și amabil din București, care poate era soțul doamnei bătrîne.

Stătea cu spatele la noi și nu avea scaunul cel mai bun, împotriva obiceiului deci, căci politețea bărbaților la masă nu se arată față de doamna în vîrstă, ci față de cea fru-moasă, care, dacă ar pleca, reuniunea n-ar mai avea rost.

pentru ei... E de mirat că femeile în vîrstă acceptă această capitulare... sau, cine știe, le e teamă că, altfel, nu ar mai fi scoase în lume. Dacă doamna T. era cu spatele la noi, așa încît era cu profilul spre grădină și nu putea să privească în toate părțile și, mai ales, ceea ce voiau frumoasele, să fie privite din toate părțile, însemna că ori refuzase cu delicatețe locul, ori vrusese anume să stea cu spatele la noi...

M-am întors la masă și mi-am turnat din sticla de *whisky* cît să fac două pahare... Lipsea sifonul și asta m-a înfuriat arzător. Simțeam că dacă nu fac gestul de a turna sifon, orice alt gest aș face, m-aș trăda...

— Dragă, e ridicul să fii atît de enervat din pricina unei femei pe care nu o cunoști măcar... și despre care recunoști că te plictisește cu insistențele ei.

Tinăra actriță, care se gătise cu multă grije — și asta mi-a făcut o mare plăcere — îmbrăcase o rochie de mătase albă înflorată verde-pal, cu mînecuțe, care-i măsurau rotunjimea fragedă a brațului ceva mai jos de umăr. S-a interesat atentă, dar pudrîndu-se, despre ce e vorba.

Mouthy, a lămurit-o, lăsînd paiul din gură, încovoiată însă asupra mesei...

— „Suferă“ din pricină că l-a trădat Platonica!

L.C. m-a întrebat uimită :

— Poți fi atît de vanitos încît să suferi fiindcă o femeie care te adoră și se ține după dumneata ca o umbră își permite să danseze și să stea la masă cu altul ?... Și sincer, profund uimită : Sunt îngrozitori bărbații.

Mouthy era dezgustată, însă și din alte motive.

— Miine îți fac cunoștință cu ea... Să se termine o dată comedia asta.

Am protestat aproape speriat :

— Nu... nu... Nici nu mă gîndesc... Mă plictisește cu insistențele ei... înțelegi ?

L.C., frămîntîndu-și buzele puțin, mă privește ironic și drăguț ca un băiețuș, dar făcînd numai pentru atîta grozică în obraji înalți :

— Înțeleg deocamdată că te plictisește că... nu mai insistă...

Mărginoiu, lungan cu fața rasă, brăzdată de cute ca un actor, venise de la o altă masă, aducînd paharul, ca să-și toarne din sticla de *whisky*. De obicei, băieții își stabileau un soi de domiciliu teoretic la masa noastră și pe urmă cîlîndau mesele burgheze, familiale, venind numai să-și umple paharul, dar unii veneau pentru asta chiar cînd erau ei înșiși cu familia, știind că pe masa noastră e totdeauna o sticlă de *whisky*, sau crușoane. Asculta, și în timp ce-și turna, lung, negricios, îngîmfat :

— Mă duc s-o invit la dans.

După război, pînă anul acesta, „moda” permitea să inviți la dans o femeie fără s-o cunoști, chiar atunci cînd era cu bărbatul ei, pe care, nici pe el, nu-l cunoșteai.

Mouthy, mirată și sincer binevoitoare, cu gura cît un bănuț :

— Știi că a mai refuzat pe alții în alte seri ? Să nu te întorci cu steagul plecat...

— Se păstrează pentru vițelul de aur... a întrerupt acru Ghenovicescu, care nu uita spaima și enervarea de pe drum.

Am devenit mai palid, dar nu pentru că insulta lui m-ar fi atins... Țsta era genul lui și nimeni nu-l lua în serios. Uneori era în insultele lui chiar un ton de admirație, ca în împrejurările dintre prieteni. „Vițelul de aur” era firește aluzie la bogăția mea și, dacă vrei, și la pretinsa mea frumusețe ; în realitate mi-a fulgerat prin minte o bănuială, răspîdită apoi în sînge ca un lichid de injecție. Am închis ochii, căci mi s-au crispat mîinile.

Mărginoiu se aplecase ceremonios în fața doamnei T., încît Mouthy a încremenit, sorbind din pahar, așa cu coatele pe masă, acum, și cu pumnii grăsuți, sprijinind căpșorul cu fața încadrată de breton pînă la sprîncene, și buclele negre care-i cădeau în jos, arcuite peste urechi, acoperindu-le.

— Timpit mai e... Vrea să-l turtească mai în plin refuzul. Putea să încerce mai discret...

Dar doamna T. a răspuns surîzînd cu toată figura, puțin grăbită și absentă, încît toți am rămas mirați... E o femeie frumoasă, deși poate fără stilul modei, dar cînd e serioasă are trăsăturile cam tari puțin, încît uneori pare urîtă... Cînd suride însă — vag îndurerat totdeauna — trece parcă la o altă extremitate și devine de o feminitate fără pereche. Ochii albaștri, aproape violeți, cînd e veselă, de culoarea prunii brumate alteori, și apropiați puțin, strălucesc dintr-o dată, împreună cu albul dinților de sus, căci gura îi e mult mai mare. Toată fața i se colorează brusc, încît pînă și părul puțin cam uscat și des, ca de negreasă, devine dintr-o dată parcă mătăsos și viu. Are un suris care se vede departe în mulțime și individualizează.

Cînd dansa cu deputatul blond și cu mustăcioară, făceau o pereche puțin cam provincială... Mărginoiu e însă un dansator desăvîrșit, înalt, se apleacă ușor deasupra femeii, parcă s-o protejeze în timpul dansului. Doamna T. nu avea aerul acela afectat, și nu era îmbrăcată și nici pieptănată ca femeile mondene — părul lins, cîrlionți mici răsucii ascuțit pe obraz în dreptul urechii, ca dansatoarele spaniole, așa cum cerea moda, sau „bubikopf“ ca Mouthy, sau băiețește ca L.C. Nu avea aerul acela nervos că e strînsă prea de aproape și vrea să se depărteze dînd umerii înapoi, creînd o linie oblică de la umăr la strîmtura taliei, atunci cînd dansa cu deputatul. Mărginoiu, ținînd însă brațul stîng îndoit de la cot, și de acolo perfect paralel cu pămîntul, împins și puțin în față ca să ducă mult înapoi cotul ei, îi punea în relief frumos bustul și talia lungă. Desigur, era bine dispusă, ochii îi străluceau, avea un aer binevoitor și feminin de tot acum, care îi ședea de minune, mai ales că îi venea bine tulpanul alb cu care își făcuse un fel de turban în loc de pălărie. Îi îndulcea mult fața, i-o împlinea, feminizîndu-i-o. Toată lumea îi căuta cu privirea.

Orchestra cînta un tango argentinian, la modă, de o pasiune molatecă, de tenorino vag sentimental, al cărui farmec era tocmai în această destindere voită, care dădea legănării muzicale ceva din grația aeriană a mișcărilor de pisică și un mister, cam ieftin, de lampă scăzută.

Gilgojanu, altul din bandă, care urmărea perechea împreună cu toți cei de la masa noastră, și-a aprins țigara și a privit-o lung ca un cunoscător.

— Ești un dobitoc dacă eviți să cunoști o femeie ca asta... și observînd că-mi caut o țigară nervos, s-a grăbit să-mi dea tabacherea din dreptul lui.

Mouthy și-a țuguia buzele, privind spre ea, și pe urmă s-a întors concludent și disprețuitor :

— Are un surîs absent și binevoitor, de regină care vrea să se facă populară...

Și-a turnat *whisky* și mi-a turnat și mie din nou...

Am dansat pe urmă cu ea, numai pentru ca la întoarcere să-mi schimb locul și să iau un scaun de unde să văd mai bine pe doamna T... Americanca a înțeles și m-a privit mirat și compătimitor cu mimică, făcînd ochii frumoși și oblici, mici, lipind buzele intenționat și ermetic... aducînd umerii arcuți în față. Întorsesem scaunul și încălecasem pe el, cu coatele pe spătar și obrazul culcat pe brațe. Doamna T. era mereu cu spatele la mine.

De multă vreme curioșii de pe la gard plecaseră să se culce, unele mese erau acum goale.

Mouthy m-a întrebat, izmenindu-și căpșorul, sprijinit în mina de madonă grăsuță, peste buclele căzătoare în pătrat :

— De ce nu te duci, dragă, s-o inviți la dans ?

L.C., care se instalase mai demult în ghereta-jilt, însă, m-a sfătuit să nu fac asta, dacă n-o cunosc, căci pentru mine ar fi mai grav să fiu refuzat.

Mouthy, uimită :

— Să-l refuze, scumpo ? Dar ea moare după el... De asta a venit să-l caute la Movilă... Ar fi o fericire pentru ea s-o danseze.

Peste cîtva timp, bănuiesc că deputatul a propus o plimbare pe malul mării, căci au plecat escortați și de economistul brun...

Gilgojanu, grav, a făcut propunerea să mergem și noi pe malul mării.

— Pe cuvîntul meu, ai neapărat nevoie de o baie rece...

Mouthy a sărit în sus, bătînd din palme :

— Hai cu barca ! Hai la turc.

Spre indignarea lui Ghenovicescu :

— Ați înnebunit ? În halul ăsta ? Nu vedeți că sunteți toți beți ca niște cizmari simbătă seara ? Nu merg nici dacă știu că stai goală la proră, sub lună.

Mouthy, tot mai excitată, s-a arătat încîntată s-o facă și pe asta... Cîteva clipe Ghenovicescu m-a examinat cu intenție și milă și m-a amenințat apoi că, dacă mă mai frămînt atît, mă domolește stropindu-mă cu sifon.

Lumea de la mesele vecine ne privea amuzată și indulgentă, bucuroasă probabil că mîine poate povesti pe plajă „alta“ cu banda beată a lui Fred Vasilescu (sau, dacă vreți „Lumînăraru“), convinsă desigur că asemenea petreceri nu sunt lipsite de eleganță. Dar eu sufeream.

Peste cîtva timp au reintrat pe poartă de lemn cu zăbrele vechi a grădinii cei trei. Cînd s-au așezat din nou la masă, foarte mulțumiți și bine dispuși, doamna T. s-a așezat cu fața la mine... Am privit-o furios în ochi și atunci a băut ostentativ, ciocnind paharul cu toți... Nu-mi scăpa nici o mișcare. Ei, în orice caz, erau mai beți decît noi... Cum muzica era în pauză, deputatul, după obiceiul cîrciumilor a cerut să vie un lăutar să cînte la masa lor... A fost refuzat politicos de către *maître d'hotel*.

Toată lumea observase acum modul sfidător în care, călare pe scaun, cu coatele pe spătar priveam pe cei de la masă. Aș fi vrut să fie cît de puțin obraznic vreunul dintre bărbați ca să-l pîlmuiesc... De la un timp, deputatul aproape se lipise de doamna T. și cînd lua obiecte de pe masă,

brațele lor se împleteau parcă în treacăt. Surîdea mereu, cu buzele umede, cu ochii vioi, mari, strălucitori, cu toată fața înmuiată viu, minunat încadrată de acel turban alb.

M-am uitat furios la ea, m-a privit disprețuitoare, în timp ce el îi așeza eșarfa de batic pe umeri, pretext ca să-i cuprindă ușor în podul palmelor. Am băut iar, pînă cînd n-a mai fost nimic în sticle, și am cerut altele. Urmăream așa de hotărît ce se petrece la masa aceea, că toți de la noi văzuseră că nu mai e glumă și mă priveau tăcuți, cu desulă nedumerire și așteptare.

Doamna T. era viu amețită ; cînd însă deputatul a voit să-i dea să bea din paharul lui, nu m-am mai putut stăpîni, și cam împleticindu-mă, m-am dus acolo, am bătut cu pumnul în masă, strigînd indignat :

— Doamnă, ești o nerușinată.

S-a ridicat în picioare cu fața puțin lungită de uimire, cu ochii mari... de-abia mai respira... își frămînta degetele lungi, parcă puțin uscate, vii.

— Cine ești dumneata ? Ce vrei ?

Parcă m-ar fi pălmuit.

— Cine sunt ? ce vreau ?... Ai uitat cînd frămîntam cu dumneata droturile divanului meu ? (Și stam gata să lovesc în oricine.)

Toată grădina încremenise... Multă lume se sculase în picioare... Cei trei însă nu mișcau nici unul, reputația mea de boxeur și bun scrimeur îi înghețase pe scaune... Doamna T. a închis ochii și toate trăsăturile feții i s-au frînt, doar dunga ușoară dintre sprîncene s-a înălțat... Avea gura îndurerată, întredeschisă... de i se vedeau puțin dinții frumoși de deasupra. Pe urmă a deschis ochii, plini de lumină, lichizi, înlăcrimați.

Atunci s-a sculat de la o masă un tip de lăutar sau doctor, așa ceva, cu mustața de plotonier, cu manșete scrobite ca două burlane, pe care nu-l mai văzusem niciodată, s-a oprit în fața mea, m-a privit în ochi, aprig, și mi-a spus suierat, tare, amenințîndu-mă cu arătătorul !

— Domnule, ești un gujat... Și, dacă n-ai fi beat, te-aș pământui.

Am vrut să ridic mîna... Mi-era moale... am vrut să înjur, dar i-am întîlnit ochii, am început să-mi plimb limba uscată peste buzele arse, nu puteam articula o vorbă.

Se așezase iar jos, cînd m-am dezmeticit puțin și am făcut doi pași pînă la masa lui, bîlbîindu-mă :

— Te rog... să-mi dai adresa dumitale.

M-a privit cu același aer de matador :

— Vila Victoria... Tekirghiol-sat.

Doamna T. s-a sculat de la masă și fără să privească pe nimeni, cu ochii duși, a dat bună seara și, împreună cu doamna bătrînă, s-a urcat în hotel.

A doua zi, duminică, Mărginoiu și Costescu s-au dus cu mașina mea și i-au cerut să constituie cartelul... Au luat apoi contact cu un căpitan de infanterie și un profesor de liceu. Au căzut de acord asupra pistolului și toată după-amiaza Mărginoiu a cutreierat Constanța ca să găsească arme. S-au întîlnit din nou și au convenit să se amîne o zi ieșirea pe teren, iar Mărginoiu s-a dus seara la București de unde a adus pistoale. Miercuri, după ce am încercat vreo două terenuri, fiindcă întîlneau mereu oameni, la muncă, pe ogoare, urmîndu-ne în două mașini, am luat-o pe după „Hotelul Băilor“, în sus, ocolind în fața bisericii la dreapta, apoi pe un drum de care, în marginea unei tarlale de porumb... am ieșit într-o cîmpie de la capătul lacului.

Am schimbat trei focuri, eu trăgînd în sus și cred că la fel a făcut și Ladima.

Mărginoiu mi-a mărturisit mai tîrziu că a doua zi doamna T. i-a cerut stăruitor o întrevvedere și i-a spus că acest duel nu trebuie să aibă loc... Pe urmă, cînd el i-a explicat că e inevitabil, l-a implorat să facă așa ca să nu existe victime... A stăruit atît, a plîns aproape — mi-a spus el uimit — încît și-a dat cuvîntul de onoare că armele vor aveau încărcătură insuficientă... N-a fost greu, mi-a spus, să-i convingă și pe ceilalți trei, nici unul dintre ei nedorind

să-și provoace complicații în caz cînd unul dintre noi ar fi fost ucis.

Așa l-am cunoscut pe George Demetru Ladima, despre care am aflat tot atunci că e ziarist în București, și acum, sub fotografia asta legată cu panglică deasupra unui teanc de scrisori, îl descopăr parcă într-un mormînt. Să gîndesc că a iubit-o pe Emilia, să-i gîndesc alături mi-e așa de greu, cît îmi venea în școală să adun caii cu gîștele.

Cînd am venit în București, îl vedeam adesea pe stradă... Într-o zi, îmi aduc aminte că, în fața cafenelei „Capșa”, ne-am salutat, am vrut să-l opresc.

Emilia s-a întors, își scoate chimonoul, căci e cald. O așteptam, căci îmi dam seama că scrisorile își capătă înțelesul, numai cînd ea le comentează și opune și punctul ei de vedere...

— Vine Valeria cu cafelele numaidecît... Ai dormit?... De ce nu te odihnești puțin?

— Nu... mă simt bine și așa... Mai bine mai cetim scrisori.

Se suie lîngă mine, de trosnește patul cînd pune pe el întîi genunchiul voinic... Pe urmă se ridică mult spre căpătîi.

Iau o nouă scrisoare, cu cerneală violetă (probabil o luase cu el la Tekirghiol, scriitor cu tot felul de manii).

Nu mai înțeleg nimic, pentru D-zeu... Aștept de două săptămîni o scrisoare de la tine... Eu plec de aci la sfîrșitul lunii... Trebuie să vii și tu neapărat la 15 august. Căci atunci încep repetițiile la Național... A fost pe aci un poet¹ cunos-

¹ Probabil se referă la Horia Furtună (1886—1952), care era în foarte bune raporturi, de prietenie, cu Camil Petrescu. Poemul dramatic de inspirație folclorică ar putea fi *Păcală*, care intrase în repetiții la Teatrul Național în toamna anului 1926, premiera avînd loc la începutul lunii martie 1927. După zece reprezentații, la 14 martie, conducerea teatrului, în urma protestelor Mitropoliei (în spectacol apăreau doi călugări în stare de ebrietate), piesa a fost suspendată pînă la eliminarea pasajelor repudiate de forurile eclesias-

cut, al meu și bun prieten cu directorul... Am vorbit în treacăt cu el... Are o piesă în versuri frumoasă, și l-am rugat, în cazul când vei fi angajată, ceea ce crede și el că vom obține de la V. care e foarte simpatic, să-ți dea un rol în piesa lui. Eu poate să plec și mai devreme, căci am cheltuit mai repede decât credeam banii... Tot H. crede că va obține pentru mine o traducere în versuri de la teatru. Aștept toamna asta... îți spun drept, ca pe o primăvară a vieții mele... Vino, Emy dragă, în str. Plevnei mai curînd să învingem amîndoi. Îți trimit și vreo două poezii pe care le-am scris aci... M-ar bucura mult să le găsești pe gustul tău...

G.D.L.

Foarte tîrziu am aflat că Demetru Ladima a fost poet.. Pot spune că abia cînd s-a sinucis, cetînd vreo două necrologice pe care le-am înregistrat cu o adevărată uimire (mai ales că vorbeau despre el ca despre un geniu neînțeles).

E puțin probabil însă că poeziile au fost pe gustul Emiei, căci văd că nu le-a păstrat.

Acum fumează privind fix, dar nu-mi vine să cred că gîndește, nici că se plictisește, pentru că știu că planurile ei sunt satisfăcute de vreme ce găsesc măcar aceste scrisori interesante în casa ei. Stă așa, cum ar sta un pește în borcanul cu apă, fără nici o nevoie de gîndire sau mișcare, cu fața în sus... Sîinii i s-au revărsat ușor înspre coaste cu banii arămii, moi lățiți.

Dragă Emy,

Speram să te mai găsesc acasă... Vin direct de la teatru. Am stat pînă la 2 1/2, Valeria îmi spune că ești invitată la masă la „Enescu“ de către un unchi al tău și că ea n-a vrut să meargă. N-am putut face nimic, căci aștepta o lume imensă, iar directorul a venit de la minister abia

tice. În semn de simpatie, amintind și de incidentele din sală, Camil Petrescu a scris o cronică dramatică favorabilă în *Argus*, an. XVIII, nr. 4175, 21 martie 1927, p. 1 (n. ed.).

pe la 12¹/₂. Și biroul șefului de cabinet și biroul de așteptare erau înșesate... Cei mai mulți erau nervoși, parcă erau la un doctor de boale nervoase... Am întâlnit vreo doi scriitori, multe actrițe tinere, care povesteau fel de fel de lucruri, cum au petrecut la băi... Era și directorul unui teatru particular, căruia vream chiar să-i vorbesc despre tine, dar m-am răzgândit, căci cred că e mai bine pentru tine la Național... Emy, am cunoscut un bătrîn admirabil, cu care am petrecut o oră aproape, plină de farmec... După ce ne-am cunoscut, în mod foarte simplu dealtminteri, căci m-a văzut că privesc atent, în biroul șefului de cabinet, un tablou alcătuit de el din fotografii de ale actrițelor celor mai mari, care au ilustrat Teatrul Național, Eufrosina Popescu, Aristizza Romanescu, Maria Ciucurescu, Tina Barbu, Lucia Sturza și altele. Un tablou foarte interesant, pentru că e neașteptat de variat și bogat, dar puțin cam comic pentru că unele din actualele stele sunt acolo îmbrăcate după moda de la 1906, cu mîneci cu bufanți, cu părul claie, peste care e pusă, cam spre creștet, pieziș, o pălărie de fetru bărbătească prinsă cu un ac, încît cred că — vorbesc de cele care trăiesc — bucuroase ar renunța la cîntea unui astfel de tablou istoric. M-a invitat, cînd a văzut că mă interesează, sus la bibliotecă să-mi arate alte lucruri colecționate de dînsul... Afișul de la premiera Fîntîna Blanduziei, fotografii de-ale lui Pascaly, Grigore Manolescu în Hamlet, Matei Mîllo în Lipitorile satului... Un ade-vărat muzeu adunat de acest domn mărunt, cocoșat puțin și cu față zbircită ca a lui Voltaire... La plecare, după ce mi-a povestit o mulțime de întîmplări, domnul Basarabeanu — așa se numește — mi-a cerut și fotografia ta, căci, încîntat de cordialitatea lui, i-am mărturisit ce caut la teatru, ca s-o puie în tabloul istoric. Emy... Emy, sunt sigur că va fi bine...

G.D.L.

Emilia ridică din umer cu o nedumerire disprețuitoare.

— Acum înțelegi ? Se dusesese la Național, și în loc să caute să vorbească cu directorul și-a găsit tocmai pe Basarabeanu ca să discute... Seara i-am spus-o... și mi-a promis că a doua zi vorbește neapărat cu directorul. Eram necăjită, căci tocmai atunci venise în București un fost deputat de la Birlad, care nu-mi lăsa un minut liber. Vreo-trei zile a trebuit să iau masa și la prînz și seara cu el.

Haide, încă una, pe hîrtie luată de la tutungerie.

Scumpa mea,

Scumpa mea... scumpa mea... Vestea bună... vei fi angajată sigur... Cînd ți-am spus că mă duc... Am fost... Azi era lume tot atît de multă ca ieri. Directorul a venit tocmai pe la 1 și un sfert... A primit întîi pe directorul teatrului particular, în urmă a intrat regizorul la el și a stat pînă pe la 2. După asta a primit pe doamna M.R.,¹ pe care șeful de cabinet a chemat-o la telefon de acasă... Începușem să deviu nervos... Toată lumea se înăcrise de așteptare... Unele doamne rugau stăruitor pe șeful de cabinet, un tînăr blond și foarte amabil. Cu toate că se făcuse ora două și ceva... a renunțat și la masă și la tot, a dat ordin să fie introdusă toată lumea... Ne-am aliniat în cabinetul lui, ca soldații la raport. Chiar ca la raport a început cu cel din dreapta. Mărturisesc că aș fi vrut să-i vorbesc între patru ochi. Așteptam destul de stînjenit să-mi vie rîndul... Era cît pe aci să-i vorbesc despre altceva, mai ales că vreo două fete înaintea mea, absolvente, ceruseră să fie și ele angajate și abia după multă răzgîndire le spuse să vie mîine.²

¹ Probabil actrița Marietta Rareș (n. ed.).

² V. ca director al Teatrului Național * practica anume sistemul audiențelor colective pentru ca solicitanții să se jeneze unii de alții și să poată el scăpa astfel mai ușor.

* I. Valjan (Ion Al. Vasilescu-Valjan), jurist, autor dramatic, gazetar (1881—1960), fost director al Teatrului Național (1923—1924).

...M-a recunoscut, mi-a zîmbit foarte amabil, cu figura lui de mandarin chinez, dar cînd i-am spus ce vreau, s-a cam întunecat. I-am explicat că e vorba desigur de unul dintre cele mai mari talente ale teatrului nostru. S-a întors zîbind către Horia Dumbravă, care era și el de față, dar se vede intrase pe altă ușe, că eu nu l-am văzut cînd a venit... A trecut pe urmă la cei din stînga mea. Horia mi-a făcut semn să aștept...

Tot timpul directorul era gînditor și parcă mă uitase cu totul... Și-a luat pălăria, și-a pus-o pe vîrful capului, iar fără să scoată nici o vorbă... Dumbravă mi-a făcut semn să viu după el... Cînd m-au văzut plecînd cu directorul, servitorii m-au salutat respectuos și parcă mirați. În stradă aștepta automobilul și înainte de a se urca, V., care stătuse mereu pe gînduri, de era să plec fără să dau bună ziua, ca să nu-l mai trezesc din reveria lui, m-a întrebat, dintr-o dată : „Domnule Ladima, nu vrei să faci o traducere pentru Teatrul Național ?” Am rămas uimit... I-am explicat că aș face-o bucuros, că aș avea chiar nevoie... Atunci mi-a întins mîna și mi-a spus să trec mîine pe la teatru... L-am întrebat însă ce face cu tine... M-a privit mirat, pe urmă a clătinat din cap și mi-a spus : „Spune-i domnișoarei să vie la teatru la mine”.

O întreb surîzînd :

— Te-a angajat ?

— Pînă la angajament a mai trecut însă o lună... Mergeam în fiecare zi amîndoi ca la școală, la director acasă — unde aștepta și mai multă lume, că era și avocat. Era însă un tip foarte bine și pînă la capăt tot m-a angajat.

Cît de neașteptată e toată străduința omului acesta, cu manșete rotunde ca niște burlane și mustața de notar —

Ca dramaturg a debutat cu comedia *Ce știe satul* (1912), căreia i-au urmat piesele *Nodul gordian* (1920), *Lumina* (1921), *Fata morgana* (1927) etc. (n. ed.).

dacă n-aș ști că s-a sinucis, toate necazurile acestea ale lui mi s-ar părea comice.

— Tot mai citești ? mă întreabă Emilia.

— Cit e ceasul ?

Întinde mîna să ia brățara. Cum s-a întors cu fața în jos tația i s-a sucit pe șolduri. Sînul mic e ca un fruct mare, molatec între subsioara brațului întins și pîntec...

— E patru și jumătate.

Iau un aer plictisit, ca și cînd m-aș întreba pe mine însumi, pe urmă așa, fără interes :

— Mai am timp, mai stau... Pînă la opt n-am ce face.

— De ce nu dormi puțin ?

Insistă atît să dorm și nu știu de ce... Ar fi o acceptare din partea mea, o găzduire care ar crea o situație de egalitate, sau are ceva de făcut ?

Pe un petec de hîrtie cu creionul :

Dacă vii înainte de cinci acasă, treci pe la teatru... Am vorbit cu regizorul să-ți dea să dublezi pe Porția din Shylock. E, pe la șase, la teatru.

— M-am dus în fugă și am căutat pretutindeni pînă l-am găsit pe Soare.¹ Mi-a spus că habar n-are... că și-a bătut cineva joc de mine. Ce-am pățit pînă să mi se dea un debut. Îmi venea să-mi dau demisia... M-am dus la director și am vrut să-i arăt gazetele de producție... Nu le-a citit și mi-a spus că are în cap o piesă de mare succes cu un rol pentru mine... Haloi-măsuri ! Venise Sfîntul Dumitru, și eu nici nu apărusem pe scenă la repetiție măcar.

„Sfîntul Dumitru“... Din nou se adună ca o figură de nori în mintea mea. Dacă aș gîndi m-aș simți poate bine, ca după o lăsare de sînge.

¹ Soare Z. Soare (1894—1944), regizor și director de scenă al Teatrului Național din București. Student și asistent al marelui regizor german Max Reinhardt (1873—1943). Unul dintre primele spectacole pe care le-a regizat Soare Z. Soare a fost *Shylock* (1924) (n. ed.).

Dar nu... alt bilet.

Dragă Emy, ieri am întâlnit la teatru pe autorul *Sufletelor tari*, care mi-a spus că nu te cunoaște, dar că în principiu nu are nimic de obiectat dacă vrei să dublezi pe doamna Filotti...¹ I-am cerut să-mi scrie două rînduri către regizor, să spună că el crede că ești indicată pentru rol. Știu că autorii au dreptul să-și aleagă interpreții... Prin urmare, de Sf. Dumitru vei juca sigur.²

— A trecut și Sfîntul Dumitru și tot nu mi s-a dat rol, îmi explică Emilia, care, sprijinită într-o rînă, citește cu mine.

Se aud bătăi în ușe și rămîn încremenit, cînd aud glas îndreptat spre noi :

— Emilia !

Mă lămurește în mod firesc... făcîndu-mi semn să stau liniștit.

— E Valeria care ne aduce cafeaua.

Aș vrea să mă acopăr. Mi se pare nemaipomenit... Ce gîndește, exact, femeia aceea, despre ce e înăuntru ? I se pare firească această situație ? Ce crede ea despre gîndurile mele ? S-o fi întrebînd asta ?

Emilia și-a pus baboșii, a strîns în jurul șoldurilor dol-dora chimonoul roșu și a întredeschis ușa. Mă acoperisem pînă la gît. A primit tava cu ceștile frunză și pahare cu apă, pe urmă a ieșit din nou. Am aprins țigarea și m-am gîndit așa, în mod stupid, întrebîndu-mă dacă Ladima o fi bănuit vreodată scenele acestea.

¹ Maria Filotti (1883—1956), actriță a Teatrului Național ; a interpretat rolul Ioanei Boiu în *Suflete tari*, piesa lui Camil Petrescu fiind pusă în scenă de Paul Gusti (1922) și reluată în stațiunea 1923—1924. La succesul piesei au contribuit G. Ciprian în Andrei Pietraru și Ion Sirbu în rolul lui Culai (n. ed.).

² În realitate nici nu ne întîlnisem la teatru, ci la „Capșa“, și mă rugase foarte stăruitor, aproape umilitor, să accept dublura... Dealtfel, nu mă interesează decît creatorii rolurilor, căci ei fixează momentul piesei... Restul interesează numai teatrul... Știu că direcția n-a aprobat însă această dublură.

„Sfîntul Dumitru“... L-am întîlnit iar, dar fără să ştiu nimic din ceea ce ştiu azi. Ce ciudat mi se pare să leg, deodată, de viaţa mea trecută o altă viaţă, la întretăiere, la o dată anumită. Ştii ce făceai acum un an la data cutare, pentru că viaţa ta trece, aşa ca un fir, şi prin data asta. Dar să descoperi că prin aceeaşi dată, altă viaţă trece cu firul ei şi se pare ceva din altă lume... Ai impresia asta, cînd citeşti în ziar despre o dramă recentă... „Se cunoscuseră anul trecut la curse... la Derby“... Şi numaidecît... „Dar la curse la Derby anul trecut eram şi eu ... Stai, ce făceam în ziua aceea?“... „Au venit şi au luat masa la un restaurant de pe 11 Iunie“... Nu, eu am fost la masă într-o familie... Iată ce făcea deci Ladima, care-mi apărea din neant parcă, la 26 octombrie, cînd firele noastre s-au întretăiat iar. Alerga după regizorii Teatrului Naţional.

Eram cu „rabla“ într-un şanţ, în dreptul unui loc viran dinspre capătul parcului Filipescu, spre Calea Dorobanţilor, tîrziu de tot, după miezul nopţii... Fusesse o zi călduroasă de toamnă, ca de vară... Pe la unele cafenele mai erau mese afară... Mîncasem la un restaurant de la Şosea, unde stătusem pînă pe la patru, cu prietenii. Plîngeam — cu cotul pe volan — cu capul întors pe spătarul fotoliului. Cineva s-a apropiat de mine şi atunci m-am oprit din plîns, fără să ridic însă capul.

— Domnule, ce naiba ţi s-a întîmplat?... Eşti rănit?... Sergeant, ei sergeant!... Vino încoace.

Sergentul i-a strigat de departe :

— Lasă-l, domnule, că e beat...

Streinul, a cărui voce îmi era totuşi cunoscută, dar n-o puteam identifica, a stăruit :

— Beat, beat... dar s-o fi rănit.

Sergentul a răspuns din nou :

— Lasă-l, domnule... Asta e obiceiul lui... Nu e întîia oară... Lasă-l în pace...

Abia cînd mi-am dat seama cine e, în lumina lunii tîrzii, la ora aceea, m-am înfiorat. Era domnul de la Mo-

vilă cu care mă bătușem în duel... Parcă era un strigoi, desprins de cele pămîntești.

Am ridicat încet privirea.

— Bună seara, domnule... și deschizînd porțița mașinei... nu vrei să stai puțin lîngă mine ?

S-a urcat cu oarecare dificultate, căci mașina, băgată în șanț, era destul de înclinată... N-aș putea să spun că bucurie m-a cuprins, ca o înseninare stelară, odată cu venirea omului acesta, care încă de la Movilă îmi dăduse o impresie de loialitate și bravură... Îl simțeam ca pe un frate bun.

L-am întrebat însă abia după un timp :

— De unde vii ?...

— Umblu așa năuc... uneori noaptea... cutreier mahalalele, ca o stafie, cînd toți dorm... Stau tocmai pe Rahovei... Dumneata ?

— Am umblat și eu cu mașina înspre Ploiești... Veneam spre casă...

Mi-era teamă să nu mă întrebe de ce plîngeam... dar mi se păru straniu, din punctul lui de vedere, că nu mă întrebă totuși... Calea Dorobanților la ora aceea era de obicei neumblată... însă de cînd se stricase șoseaua Jianu... multe mașini treceau pe acolo, spre oraș, claxonînd din pricina căruțelor care veneau cu alimente spre piață și luminînd cu farurile. Noi eram însă cam la cincizeci de pași din drum.

M-a întrebat tăcut :

— Ai țigări ?

I-am întins tabachera și mi-am scos și eu una... Bri-cheta însă nu lua foc...

— Ai chibrituri ?

— Nu.

A venit sergentul care ne-a dat să aprindem, și, după ce și-a aprins și el țigarea oferită :

— Văd că sunteți cunoștințe ?

— Da, ne cunoaștem.

— Bună seara... și s-a depărtat, călcînd cu tocuri grele...

Ladima a fumat țigarea toată în tăcere, întors cu fața cînd înainte, cînd răsturnat, spre cer... Cînd trăgea, îi vedeam figura palidă cu orbitele adînci, cu mustața ridicată. Lumina lunii pline făcea ca formele să aibă oarecare limpezime, dar totul era scăldat ca într-o umbră cromo... A zvîrlit mukul de țigare.

— Mai stai mult aici ?

— Nu știu...

A urmat apoi iarăși o lungă tăcere. Cum dincolo de șosea erau case mici de mahala, se auzeau din cînd în cînd lătrături de ciine. Dealtfel, e probabil că și puținele vile care se clădiseră aci, în plin cîmp, după un plan de parcelare pe care pentru moment nu-l puteai ghici, erau păzite de ciini. Prea erau departe de oraș.

— Cum îți convine... să plec ? sau să mai stau ?

— Dacă vrei, mai stai, pînă se stinge lumina de la ferestra aceea mare de colo.

— Aștepți vreo femeie ?...

— E acolo o femeie... dar n-o aștept... E doamna de la Movilă pentru care ne-am bătut în duel.

N-am putut să-i văd fața, dar am simțit că a tresărit, după cum și-a încheștat mîna în spătarul gros al fotoliului.

— Cum ? o cunoști ?

Am zîmbit și am simțit ca o voluptate grea, cu gust de pelin și doctorie, să-i spun omului acesta pe care-l ghiceam un suflet deosebit de al mulțimei, înțelegător ca un duhovnic lumesc, să-i afirm răs-picat și greu, cu ostentație.

— O iubesc de patru ani.

De cînd vreau să ajung odată aci, la această spovedanie, de aproape doi ani...

A rămas iarăși îndelungă vreme pe gînduri... Atunci încercam să ghicesc cam ce gîndește, cum aș fi așteptat

fără răsuflesse o sentință, dar azi, după aceste scrisori, știu mai bine.

— De ce i-ai spus vorbe atât de grele la Movilă ?...

— Pentru că îmi era cu neputință să văd alți bărbați ciocnind paharele cu ea, cu înțeles...

Aș fi vrut din tot sufletul ca omul acesta să mă întrebe mai mult... Era singurul pe lume căruia i-aș fi încredințat taina, pe care n-o știu nici părinții mei, faptul cumplit care e cancerul vieții mele, care mă face să fug de o femeie iubită. Posibilitatea de a povesti cuiva cât sufăr m-ar fi ușurat poate ca filtrarea singelui. Aș fi vrut să-i spun că de un an și jumătate viața mea e o viață de spion și condamnat... Aș fi vrut să-l rog eu să-mi ceară să-i povestesc, căci deși era atât de tăcut și îndepărtat, îl ghiceam în stare de o mare prietenie...

Mi-a spus rar, nedumerit :

— Mi s-a părut, la Movilă, că nu vă cunoașteți.

— Ne cunoșteam, dar nu ne vorbeam... Pentru ea venisem acolo... Ca s-o supraveghez...

Îmi venea să-i spun : „Dar ca să înțelegi, ar trebui să-ți povestesc multe... Ar trebui să știi cutare și cutare lucru.“ Azi îmi dau seama că putea oarecum să mă înțeleagă și fără să-i spun nimic...

Acum luna apusese și era răcoare... Fereastra, foarte mare, mai mult decât dublă, era mereu luminată. Vila, modernă de tot, se distingea albă, umbroasă, cu linii geometrice și balcoane dreptunghiulare. Fereastra era ca un far în noapte, spre cîmpul dinspre Floreasca înspăimîntător de plin de viață, la etajul al doilea, ultimul, căci nu erau decât două.

— Crezi că e cineva înăuntru ?

— Nu știu, dar cîtă vreme e lumina aprinsă nu-mi vine să plec. Poate că e un bărbat, poate că, singură, citește...

— Poate să fi uitat lampa aprinsă ?

— Poate și asta...

— De cînd ești aici ?
— De vreo două ceasuri.
— Și ai văzut mișcare în cameră ? Cred că s-ar vedea umbre mișcîndu-se pe perdea.

— Nu... n-am văzut nimic.
— Atunci nu e nici un bărbat... Dacă ar fi un bărbat înăuntru ar fi oarecare mișcare în cameră...

— Așa mi-am zis și eu... De dormit, chiar în doi — și mai ales — se doarme mai bine cu lumina stinsă...

Mărturisesc că și eu, singur, raționasem așa... dar nu-l spuseseam lui Ladima, îmi era teamă că, dacă totuși ar fi altfel, dacă totuși ar fi fost un bărbat înăuntru, aș fi fost ridicol, așa, în fața nimănui, a golului, dar aș fi fost.

— Are obiceiul să citească seara în pat... Așteptînd aci îmi pare că sunt cu ea... Nu vorbim „din cauză că ea citește“... Vrei să mai stai cu mine ?...

— Mai ai țigări ?

În clipa aceea, s-a mișcat o umbră la fereastră... S-au ridicat storurile și a apărut ea... S-a rezemat în coate pe chenar, și-a aprins o țigară... Am tremurat de coincidența țigărilor, căci parcă ar fi știut ce vorbim noi, parcă ar fi continuat, apărînd dintre culise, scena noastră... Era îmbrăcată într-un chimono alb de mătase care lucea în lumină și care-i înfășa bustul oblic. Apusese luna... era înspre zori un întunerec pufos acum, cețos... Era cu neputință ca ea să ne vadă în șanț... Îmi venea totuși să urlu, exasperat, de acolo în jos : „te iubesc“ și să fug apoi în noapte... După ce a sfîrșit țigarea, a plecat de la fereastră și, fără să lase storurile, a stins lampa.

Emilia, care se întorsese, mă întrebă uimită de ce nu beau cafeaua, că s-a răcit.

— O beau rece, îmi place să fumez aci la tine.

În realitate am așteptat-o, căci doream să citesc scrisorile neapărat împreună cu ea, ca s-o fac să-mi dea mereu

amănunte fără să-și dea seama, deși altfel e de o șiretenie frustă.

Am întrebat pe Ladima dacă vrea să mergem pînă la Sinaia. Știam că a doua zi e Sfîntul Dumitru și nu are, probabil, gazetă...

Mi-a spus că îi e indiferent... merge oriunde... Nădărduiam, gîndul meu intim era că pe drum vom avea mai mult de vorbit... că are să mă întreb, că va exista un om căruia să-i spun tot ce adunat, dospit în mine, îmi arde sufletul fără legătură cu nimeni, fără drept de vorbă... Dar nu m-a întrebat nimic. Toamna era bogată, iar Sinaia l-a impresionat mult, căci despre ea devenise vorbăreț.

— Ai avut o bună idee. E o melancolie limpede, regală, în aceste vile splendide și goale în soarele acesta care luminează viu, dar slab, bulevardele. O mai fi vreo pereche întîrziată pe aci, neîndurîndu-se să sfîrșească o poveste frumoasă ? La București melancolia are ceva mizer. E cu ploaie, cu lemne în stradă și cu canale desfundate, cu ziduri leproase, cu trotuarul spart, care te stropește, cu străzile sucite.

Aș fi vrut să-l socotesc invitatul meu, cum era, dar mi-a fost cu neputință să plătesc pentru amîndoi nota la masă... A plătit singur, trebuind să se deducă după listă... Avea ceva de „monsieur“. De atunci am mai fost de cîteva ori în parcul Filipescu, și pe urmă aiurea, cu mașina.

Tresar, căci Emilia strînge pachetul de scrisori.

— Ce faci, de ce iei scrisorile ?

— Mai vrei să citești ? ! întreabă mirată și mulțumită. Ți plac chestiile astea ? Parcă te gîndeai la altceva.

— Ce vrei să facem ? afară e prea cald...

Soarele, deși a trecut spre apusul cardinal și deci a ajuns pieziș spre ferestrele dormitorului, cum suntem în vară, e încă sus și pătrunde prin storurile de pînză gălbuie.

Aleg o nouă scrisoare și întreb, ca să-mi creez o introducere :

— Asta cînd ți-a scris-o ?

— Nu știu, să vdem ce e. Se aplecă pe mine, cu vârful
sinului drept îmi atinge umărul... Și rămîne nedumerită,
căutînd.

Scumpa mea, scumpa mea,

*Am trecut pe la 11¹/₂ pe la voi, și Valeria îmi spune
că dormi încă... Am rugat-o să nu te deștepte, căci e un
somn binemeritat. În stalul meu am fost fericit. Emy, mai
ales după emoțiile ultimelor zile. De două ori era să scoată
piesa... Când am mai văzut aseară că din senin, după o zi
de toamnă așa de frumoasă, începe să ningă, eram deznă-
dăduit... Mă întrebam ce vei face... ce enervată trebuie
să fii și tu... La început am crezut că fulgii mari și rari au
să se oprească... Pe urmă a început lapovița, pe la 7 a
înghețat și lapovița, iar pe la 8 nu mai umblau nici tram-
vaiele, nici automobilele... N-avem noroc, Emy... Mă mir că
au venit și cele cincizeci-șaizeci de persoane care au fost în
sală. Dacă însă cu astfel de sală iei aplauze la scenă deschisă,
însemnează că ești o artistă excepțională... Toți ochii erau
înlăcrămați cînd ai strigat cu fața contursionată de durere,
cu pumnii strînși... cu pieptul scos afară...*

Plină de importanță, dar potolită (și tocmai asta dă
impresia de plin de sine), Emilia mă lămurește :

— Cînd am debutat la Național în *Secretul mamei*.

— Daa ? și surd proteste, cum cauți să fii la nive-
lul copiilor, pronunțînd peltic cînd vorbești cu ei... Ei...
nu zău... ai avut succes ? Mă îndoiesc, așa, admirativ.

— N-a fost lume multă, dar am avut aplauze la scenă
deschisă.

Goală, cu piciorul stîng adus sub cel drept, de-i îndoiaie
plinătatea cîapsei, nu cred că minte.

*...După teatru te-am așteptat, în berărie la „Elveția“, să
te văd ieșind, așa cum ne fusese vorba... Un ceas am stat
pînă pe la 11¹/₂ — aproape lipit de geam.*

Viscolul încetase și se vedea foarte bine... Ți-ai fi recunoscut imediat mantoul...

— Aveam un mantou de vizon... îl știa.

Emilia numește așa probabil vreo imitație de cîine, lucrat.

...Pe A.L.¹ am văzut-o cînd a plecat, și pe Ciprian, și pe ceilalți. Aș fi fost atît de fericit, Emy, să bem împreună un pahar de vin, ca să sărbătorim seara asta atît de așteptată... Atît de greu pregătită... Surideam singur, în gînd, la nădejdea asta... Valeria îmi spune că erai obosită și că te-ai culcat fără să mînci chiar. Emy dragă, îți las aci un mic dar... E o cruciuliță pe care o am de la mama. Aș vrea să însemn cu ceva seara asta de succes din viața ta... Niciodată nu m-aș fi despărțit de ea... dar de gîtul tău își păstrează toată frumusețea gîndului care mi-a dăruit-o. Mama ar fi bucuroasă s-o știe la tine.

Îți sărut de zeci de ori mîinile,

G. D. Ladima

Mi s-au umezit ochii... Sunt tot cutremurat. Dar, ca în cazurile din război, cînd doi conaționali din misiune se întîlnesc, neașteptat, în teritoriu strein, însă ca să nu se trădeze, trebuie să păstreze tăcere și anonim, ignorîndu-se, caut să surîd indiferent, ca să nu trezesc bănuiala Emiliei. Am atîtea de aflat... Întreb cîscînd :

— Ce cruciuliță ?... O mai ai ?

— O cruciuliță de aur, așaa... E la Valeria în scrin. Mi-a părut cam rău atunci că nu ne-am văzut... Dar eram invitată de către un cunoscut la un supeu... la „Iordache“, într-o cameră separată... Erau vreo trei fete, două de la alt teatru, cu prietenii lor... Cînd am ieșit de la „Royal“ a doua zi, era 9 dimineața, și mi-era o teamă grozavă să nu mă întîlnesc cu el, căci pe acolo, pe Sărindar, sunt

¹ Probabil actrița Ana Luca (n. ed.).

numai gazete și mereu întâlnești gazetari. Dar era prea mare zăpada.

O văzusem și eu, după câteva zile, în *Secretul mamei*. Mi-a făcut rău... Avea un fel de suferință, fără frunte, aproape fizică, pe care Emilia o crede totul pe lume, cum boxeurul cu ceafa hipertrofiată de rezistență crede că mușchii lui sunt deasupra, sunt idealul civilizației întregi.

Trage încet din porttigaretul de baga roșie.

— Am avut și atunci o bătaie de cap și o grijă... Nae Gheorghidiu mă anunțase că o să vie la mine între 6 și 8, după ce iese de la Cameră...

Rămân uimit, am o tresărire, când aud numele ăsta, dar mă opresc numaidecît, căci altfel nu mai aflu nimic. Emilia poate fi sinceră numai cînd e nevoită să palavrăgească pentru ca să poată reține, din interes, vreun om care altfel n-o apreciază...

— De obicei Ladima (ea spunea pe nume tuturor și familiaritatea ei cu numele lor social părea și mai penibilă) nu venea pe înserate... Așa... uneori dimineța, alteori imediat după masă... De cele mai multe ori venea seara și apoi ieșeam la cinematograful sau stam acasă... Drept să-ți spun, mie nu-mi prea place cînd mi se vîră cineva, așa, în suflet. I-o tai scurt. Dar mi-era milă de el. Acum picase și nu era chip să-l urnim din loc... Se făcuse 6 și eram disperată. Pentru că n'eu așteptam din clipă în clipă să vie Gheorghidiu. Am luat-o înainte și i-am spus că așteptam pe un domn din Bîrlad, care e arendașul moșioarei noastre... și, mai scăzut, ca într-o paranteză șmecheră: 'I-am spus că avem o moșioară lîngă Bîrlad... Că trebuie să discutăm contractul... Cînd a venit Gheorghidiu, era foarte necăjit că îl găsește aci... dar l-am trecut numaidecît în dormitor, iar el a rămas cu Valeria. Ușa, vezi, e de lemn și nu se prea aude prin ea... Parcă aveam și ce vorbi. Că de obicei, cînd venea la mine, Gheorghidiu era grăbit și nu se dezbrăca, pentru că poartă brîul lui Iov, și-i venea greu să-l

puie la loc... Rămînea așa îmbrăcat, în vestă, și punea un servet pe genunchi ca să nu-și păteze pantalonii.

La început îl necăjise că întilnește pe altcineva, dar i-am explicat eu că e o rudă a noastră, pe urmă a început chiar să-i placă... Îl auzea vorbind încet cu Valeria, nu se înțelegea ce spune, dar vocile tot se auzeau... Gheorghidiu se oprea cîteodată să asculte, că era nebun și scîrbos... La plecare mi-a dat două mii lei : „Dă-i și omului care e în sufragerie cinci sute de lei“... I-am luat... dar cum era să-i dau lui Ladima ?...

De cînd povestește s-a ridicat drept. Capul rotund, cu liniile caligrafice, e însă tot absent. Stă așezată. Picioarul dinspre mine e îndoit de la genunchi, proptind pieptul și sînul, iar celălalt, dreptul, e lungit pe cearșaful alb. Belșugul coapsei îndoită a căzut puțin arcuit, spre așezarea de carne care-i susține trunchiul, acoperind astfel ca un val cald însăși feminitatea femeii, din care depășesc ușor vreo doi cîrlionți aurii. Acolo, înspre această parte de „înfruptare“ pielea pulpei struguroase, cu ochiuri alburii, se afumă parcă în partea dinăuntru a coapselor, și fiindcă explicația spontană, a spălăturilor, e absolut absurdă mă gîndesc deci la motivele atavice. Naiba mai știe ! Sînul, de o greutate mică, rotundă, e turtit ca o minge caldă de genunchiul acesta stîng de care se sprijină. Genunchiul însuși, neted și lucios ca sideful deasupra, a căpătat într-o parte și alta, deasupra subțioarei lui, două îndoituri de carne grasă, ca două toarte de vas. Celălalt picior e întins ca și cînd ar măsura așternutul. Picioarele înseși nu le-ar avea Emilia urite, dar degetele mari la fiecare sunt puțin întoarse în sus, ca și cînd ar ridica plictisite capul. Nu știu cum să spun, așa anapoda, uite am impresia că Emilia n-a privit niciodată un răsărit de soaree (și poate că ar trebui să fac cu ea un zbor în zorii zilei) și n-a privit cu ochii aceștia mari de tot, liniștit, niciodată, singură fiind, așa, fără motiv, o floare (mă întreb însă dacă eu însumi făcusem aceasta înainte de a cunoaște pe doamna T.).

O privesc și o ascult.

— Tocmai cînd mi-era mai mare teamă să nu se întâlnească prea des cu Gheorghidiu, am avut noroc că s-a supărat.

— Pe Nae ?

Mă privește solid.

— Nu... nici prin cap nu-i trecea. Nu bănuia nimic! Să vezi... Venise să mă ia de la teatru și tocmai atunci trecea pe acolo ajutorul de regizor, ăla care ne punea pe lista de figurație... Toate fetele sunt drăguțe cu el... Mimi Stoenescu s-a și culcat cu el...

Am rămas uimit.

— Mimi Stoenescu ?

— Da, dragă. Ce vrei să faci fata ? Mie îmi promisese... și se ținuse de cuvînt. Dar înțelegi, pentru viitor. Trebuia să fiu drăguță cu el... Cînd a trecut pe lîngă noi, l-am oprit : „Ce mai face băiatul dulce ?... Să-ți dea maica o pupică...” și l-am pupat. Ladima s-a făcut vînat. N-a scos o vorbă tot timpul pe drum, iar la plecare nu mi-a sărutat mîna... Mi-a strîns-o... așa... plictisit... N-a mai dat pe la noi vreo două săptămîni... Vrea să mă pedepsească, să mă facă să sufăr... Cum îmi convenea grozav... de parcă eu comandasem asta, l-am lăsat bineînțeles în pace... Dar cînd Gheorghidiu a plecat, nu știu unde, la o chestie de-ale lui, i-am trimis un bilețel : „Tot mai ești supărat ? De ce nu vrei să înțelegi ? Mi-e dor să te văd.” Mi-a răspuns cu bilețul ăsta... Și cînd a venit să mă ia la teatru, parcă fierbea de bucurie... atît suferise în două săptămîni.

Avea în mînă, mîna ei grăsuță, un bilet cu litere mai culcate ca de obicei, pe care-l luase din cutie pe cînd povestea.

Numai d-tale crezi că-ți este dor ? Nouă, crezi că nu ne e dor de d-ta ?... Și ce dor...

George

— De ce i-ai scris ?... De ce ai căutat să-l faci să se întoarcă ?

— Ne era uneori de folos... Și puțin plictisită, ca pentru un lucru pe care în definitiv nu-l prea pricepea bine : Valeria spunea că să nu rup... că e o greșeală... Că e mai bine să-l duc așa, cu zăhărelul... La întoarcerea lui Gheorghidiu... a fost însă un carambolaj ceva teribil. Într-o seară, deputatul a spus că vrea să vie la mine, după nouă seara. Mi-a dat și un bilet de cinematograf pentru Valeria, așa că ea, după ce a pregătit câteva sticle de vin și o gustare cu de toate, pe care le-a pus în dormitor, pe mescioara aia joasă, a plecat... Din greșeală, când a venit Gheorghidiu, am uitat să închid ușa de la intrare... Noroc că el nu scoate nimic de pe el pînă în dormitor. Că, să vezi... Tocmai aproape de zece aud sunînd... Vorba aia, m-am mirat... Gheorghidiu a tresărit, dar i-am făcut semn să tacă... Am tăcut și eu. A sunat așa... poate zece minute, că se vedea lumina din antreu, pe urmă mi-am dat seama, pe sub ușe... Poate că a apăsat clanța și a găsit deschis... A intrat... mirat, se vede, că e deschisă... ce-o fi vrut nu știu... că o dată i-am auzit pașii în sufragerie. Am sărit ca arsă... goală cum eram și am tras zăvorul... A simțit. A bătut furios în ușe... a zgîlținat-o... Lui Nae Gheorghidiu de groază îi curgeau balele... După cîtva timp s-a potolit, dar n-a plecat... Parcă s-a culcat dincolo pe divan și asculta. Drept să-ți spun, m-am speriat și eu. Îl știam nervos, în stare de orice nebunie. Bătrînul îmi spunea mereu bîlbîind de spaimă : „Poate că vrea parale ?... Asta mă plictisește. Ți-am spus... Cine e ? Ce vrea ?” Mereu se scula și se îmbrăca, puneu briul lui Iov — că acum, seara, îl dezbrăcase — și iar îl scotea... Parcă nu știa cum să se înfățișeze cînd celălalt o sparge ușa... După vreun ceas Ladima a plecat... A spart niște cești cari erau aci... o fi înjurat și a trîntit ușa... Tot mi-a fost frică și am ieșit cu băgare de seamă să văd... Plecase... Slavă Domnului... M-am dus acum să închid ușa... Ce să vezi ? Scosese cheia, încuiase ușa pe dinafară și luase

cheia la el... Uimită : o luase la el ! Eram acum închiși în casă... Nae spunea că în orice caz n-ar pleca, pentru că nu vrea să se întâlnească cu derbedeul, care, zicea el, sigur, îl pîndește în stradă... Da pe urmă... zău... ce să-ți spun, chestia vedeam că-l excită... Mă întreba, cînd îi venea mai bine... gîfîind... așa în șoaptă... aiurit... „Te iubește?... Spune... te iubește?...“

Ascult automat... S-a răsucit în minte, rănit, ceva ca o foaie aprinsă, dar Emilia continuă senină :

— ...Mai greu a fost cînd s-a întors Valeria... Un ceas ne-am căznit pînă să stricăm broasca... Azi îmi vine să rîd ce caraghioși eram făcînd amîndoi pe lăcătușii, cu securea de tăiat lemne, dar atunci i-aș fi tocat capul nebunului ăla. Și Valeria care înghețase la ușă... Tocmai la prînz mi-a trimis cheia și cu o scrisoare batjocoritoare, care n-o am aci, că am făcut-o bucățele... Mă făcea ca pe o femeie de stradă... Spunea că niciodată nu m-a socotit altceva... că nu m-a iubit... că-i e silă de mine... Că ar vrea să nu mă mai întâlnească niciodată. Vreo două luni de zile, așa... pînă la începutul lui februarie, n-am vorbit. Ne-am întîlnit de cîteva ori, dar a întors furios capul... O dată, la cinematograf, din întîmplare am fost alături... Cînd m-a recunoscut în pauză, s-a sculat și a plecat... Nu pot să spun că asta nu-mi cădea în vremea aia foarte bine... dar oricum, vorba Valeriei, era bine cînd venea, că tot aveau nevoie de el... Tocmai peste vreo două luni, cînd ne-am împăcat, i-am explicat așa, pe larg, că din cauză că am fost singură în casă, m-am speriat, că eram goală, că nu am știut cine e... că am crezut că e vreun hoț. M-a crezut. Și tot el și-a cerut iertare... Mi-a spus atunci cît a suferit... Pe divan a stat un ceas, hotărît că dacă se deschidea ușa și apărea un bărbat să mă strîngă de gît... Lui, spunea că nu i-ar fi făcut nimic... I-ar fi strigat numai să iasă... Și dacă n-ar fi ieșit, numai atunci l-ar fi sugrumat. Zicea că a suferit ca un cîine sîngerat, că i-a fost teamă că o să înnebunească și a pornit așa, cu ochii în foc și cu tîmplele pocnind... pe

străzi, prin zăpadă... fără să știe unde... Zicea că nu putea să respire și mai mult alerga... Pe urmă, după ce a obosit, s-a dus la femeii în Crucea de Piatră unde a stat pînă aproape de prînz... cînd mi-a scris scrisoarea și mi-a trimis cheia.

...Eu știam că el mai bine moare, dar nu face primul pas să ne împăcăm și de aceea îi scrisesem eu : „*Domnule, deși știi că ți-e capul plin de toate aiurelile, găsesc că de două luni e prea de tot. Vino să-ți explic ce a fost în seara aceea...*” Și-a venit... Era, săracu, așa de emoționat... Îi străluceau ochii, ba a și plîns... Era cît pe aci să mă dau lui, dar Valeria mi-a spus să nu fac greșeala asta, că pe urmă se duce de nu mai vine... dar l-am lăsat să mă sărute toată seara... căci Valeria ne-a lăsat singuri în dormitor... Toată noaptea mi-a vorbit... A plecat tocmai cînd se lumina de ziuă... Mi-a spus — zău — că e una dintre cele mai frumoase nopți din viața lui... Din oraș mi-a trimis un buchet de flori și cîteva rînduri... Trebuie să fie acolo.

Da... Cu scrisul mai aplecat și, mai halucinat ca oricînd :

Emy,

...*Îți repet și acum : iartă-mă ! Cînd mă gîndesc ce drăguță ești tu — cînd nimeni nu te obligă la asta, nu-i așa ? — și ce grosolan, ce dezgustător am fost eu... mi-e silă de mine... Aș vrea ca florile acestea să aducă o lumină și o bucurie care să acopere totul. Toate uriciunile vieții... și ale oamenilor... Dealtfel, suferința mea atroce a fost un cancer în aste două luni, cînd te căutam de dimineată pînă seara, dar dacă te vedeam, mă ascundeam ca să te las să treci, nebănuind de tine... Te pîndeam seara cînd ieșeau de la teatru, numai ca să te văd ducîndu-te cine știe unde... Emy, în clipa cînd am aflat că totul nu fusese decît un rod bolnav al grabei și imaginației mele — căci trebuia să-mi treacă prin cap că te-ai speriat... mi s-a părut că am reînviat. Eu, cînd auzisem în seara aceea de demență pocnetul zăvorului, cînd am înțeles că în pustiul mut, în care*

nu era un semn de viață, era totuși cineva, dincolo de ușa, cineva fără chip... și mai erai încă și tu, mi-am pierdut capul. Dacă nu ar fi fost sunetul sec al zăvorului, care m-a speriat, Emilia... ăsta e cuvîntul... m-a speriat... n-ar fi fost nimic. Am avut impresia unei catastrofe... Am încremenit cîteva clipe înaintea ușei încuiate. M-am purtat atît de trivial cu tine, Emilia, singura femeie din orașul acesta care găsește din cînd în cînd cîteva clipe și pentru un nefericit ca mine — fără nici un interes... Cu ce nerozii îți răspund ? Buna mea, draga mea Emilia, iartă-l pe

George

— O ducea rău, săracu, pentru că n-avea nici slujbă. Îmi spunea — că față de noi n-avea secrete — cum era amînat mereu la gazete... de azi pe mîine. (Ce lipsă de experiență, ce naivitate, gîndesc eu, să-ți iei confidentă a necazurilor materiale o femeie ca Emilia. Nu era un mijloc mai sigur să piardă totul decît solicitînd compătimirea ei. În afară de cazuri rare, e tristă imprudență să inspiri — chiar și fără să vrei — milă femeii pe care o iubești. Cum a putut fi atît de pușin înarmat, pentru asemenea luptă, un om atît de inteligent ? E drept că și credea prea mult în ele.)

Prin februarie găsise de făcut niște traduceri, la o librărie. Traducea un roman de trei lei, pagina... Uneori făcea pînă la patruzeci de pagini pe zi, dar mă rugase să nu afle nimeni. De Paște s-a terminat însă și cu romanul. Era foarte trist și-i plăcea să stea de vorbă cu noi, să-și spuie necazurile. Nouă ne părea rău.

Cred asta, căci răutatea Emiliei nu e agresivă, ci, probabil, crîncen defensivă. Dacă nu-i sunt interesele în joc, e desigur miloasă.

Emy dragă,

N-am putut ieși din casă azi... Sunt răcit și ploaia asta care nu mai sfîrșește mă descompune... Scara casei e udă

și murdară... trotuarele sunt sparte... unde lipsesc lespezile sunt ochiuri de apă... unde e puțin loc, trebuie să fie răsturnată o roabă de lemne, butoaie goale sau cărămizi... E cu neputință să mergi pe jos în voia ta... lăsându-te gîndurilor... Ghetele îți devin de două ori mai grele... Dezgustător început de primăvară... Cît îți sunt de recunoscător, Emy, că dai un rost vieții mele, deși eu o merit atît de puțin... Cînd capitala asta a tuturor vînzărilor, a tuturor compromisurilor, a tuturor tranzacțiilor oferă atîta femeilor frumoase, tu renunți la tot, ca să stai să ascuți la biețele mele prostii. Aș vrea să fiu bogat, Emy... Mă încălzește ca un vin fierbinte gîndul că aș putea veni să te iau de la teatru, în automobil, că aș putea să te chem la mine într-un interior uscat, uscat, Emy, înțelegi tu, cu covoare groase pe jos, cu baie... cu baie, Emy, cu fotolii adînci și lămpi regale, așa cum vād în interioarele luminate cînd trec seara pe bulevard. Aș vrea să fiu bogat, Emy, azi cînd îndur mai multă mizerie ca oricînd.

— Valeria bănuia, dar mie nu-mi venea să cred că erau zile cînd nu mînca, mai ales acum cînd nu mai avea slujbă la gazetă. Totdeauna oprea cîte ceva dulce la masă pentru el. La început nu lua, mai făcea nazuri, dar ea stăruia, cîteodată îl amenința și îl făcea să mănînce.

...Să fiu nu chiar bogat, Emy, aș vrea numai puținul luminos pe care l-am găsit la un confrate la Rîmnicul-Sărat, astă-iarnă, cînd m-a invitat pentru două zile la el. O casă mică, numai cu vreo patru odăi, luminoase toate, Emy, cu dușumele uscate, cu perdele albe la ferestre, cu un dormitor cu sofa mare, călduros, cu o cameră de mușafiri — ba nu, pe asta aș desființa-o, dacă ești tu cu mine nu mai vreau pe nimeni — al cărei așternut seara era olandă și dantelă, cu o mescioară, și pe ea o lampă portativă, să citești culcat... Biroul lui simplu de tot, dar așa aș vrea unul pentru toată viața : o masă mare de stejar... Rafturi negre, pînă la jumătatea peretelui alb, pentru cărți, un

fotoliu adînc pentru fumat țigarea. Ah, și-o nevastă, o nevastă plinuță, albă ca tine, cu ochii mari, verzi, numai viață, strălucitoare de curățenie și sănătate... ca un model de Tițian, așa ca Lavinia, ca Emilia, ca să prepare ceaiul... Să ai papuci calzi... Asta... asta... visez.

Și știu că e imposibil, Emy... Numai dacă nu cumva voi fi numit suplinitor într-un orașel de provincie... vream să nu-ți spun... dar gîndul mă roade... Trebuie să-l spun cu un ceas mai devreme... Am vorbit cu Pillat, nepotul Brătienilor, și mi-a promis că mă va recomanda dr.-ului Angelescu.¹

Tristul tău, George

P.S. Și o cameră de musafiri, Emy... Acolo va sta Valeria... scumpa Valeria pe care nici nu mă gîndesc s-o las aci...

— Era atît de copilăros, încît își închipuia că o să mă las de teatru ca să merg la... Rîmnicul-Sărat. S-a aplecat să examineze o cicatrice ca o aripioară albă pe care o am deasupra genunchiului : Cînd ai căzut cu aeroplanul ?

— Nu, automobilul ; m-am răsturnat lîngă Paris!

Emy dragă,

E o copilărie... Iată-te acum și geloasă... Dragă, dar n-a fost nimic, absolut nimic... În antract stăteam de vorbă cu autorul și, cînd a trecut Lena Coremati pe lîngă noi, el a oprit-o și-a întrebato ce impresie are... Pe urmă m-a prezentat... Spre marea mea mirare mi-a spus că mă cunoaște din cetit... Și chiar mi-a spus titlul unei bucăți a mea, apărută acum vreo trei săptămîni... Îți spun drept, asta m-a impresionat foarte mult și, om în toată firea, am început să mă bîlbîu... Pe urmă, foarte drăguță, ne-a invitat în loje pentru actul următor, căci se ridicase cortina...

¹ Dr. C. Angelescu (n. 1869 — m. 1948), om politic liberal, pe atunci ministru al Instrucțiunii Publice (24 noiembrie 1927 — 15 noiembrie 1928) în guvernul condus de I. I. C. Brătianu (n. ed.).

O găseam, îți spun drept, încântătoare dar, cum se zice, nu e genul meu... Genul meu e alcătuit dintr-un singur exemplar în lumea aceasta și acela ești tu, Emy... Dacă vrei tu, renunț și la ceaiul la care ne-a invitat pe mine și pe Horia Dumbravă.

— Dar ce-a fost asta ? Erai geloasă ? (Căci numai asta nu mi-o închipuiam.)

Emilia a ridicat din umeri ca la o glumă nesărată... A întors capul spre mine cu exces de mimică, pentru că fizionomia ei caligrafică nu funcționa decît în mare, scoborînd gura brusc în jos, cu buzele ca un cioc de rață, disprețuitor și făcea oarecum cu ochiul... ceea ce însemna : „Crezi asta ?“

— Făceam așa, pe nebuna... Nu, dar mă plictisea pramata... de cațaoancă, că-l invitate în loje. Așa face cu toți. Nu aveam eu chef ca el să stea în loje cu ea... Și pe urmă, lui, eu îi spuseseam mai mult în glumă, așa, haloimăs... ca să am ce spune, dar el o luase în serios. Și sfîrșind iar cu mimică, batjocoritor : Săracu... îi era frică să nu sufăr...

— Ascultă, Emilia, tu știai că suferă din cauza ta ?

— Așa sunt bărbații, își fac idei... Desigur că suferea... Dar era mîndru, nu arăta totdeauna... Și pe urmă îi plăcea să vie la noi... De multe ori cînd nu eram acasă, venea și mă aștepta. Sta de vorbă cu Valeria... ceasuri întregi... discutau... făceau planuri. Era pentru el foarte bine... Dar ce puteam face ? Aveam atîtea pe cap. Uneori mă mai supăram. Și cu o mîndrie groasă : Știi... pe mine să nu mă plictisească cineva prea mult...

Acum o nouă scrisoare pe hîrtie de caiet.

— Asta e scrisă la noi, cînd mă aștepta, e hîrtie de la rol.

Emy,

Te-am așteptat pînă la 12^{1/2}... Imi tot ziceam că vii și așa a trecut de miezul nopții... Valeria spune că ai fost să repeți la o camaradă acasă, și bănuiește că, întîrziind

și prinsă de ploaie, ai rămas să dormi acolo... Am jucat amândoi tabinet. I-am luat două partide, deși am prins-o trișind... ne-am certat... Era să ne luăm la bătaie... Pe urmă ne-am împăcat... în jurul unor lingurițe de șerbet și cafele... Ce bine era să fii și tu acasă, Emy... Serile în care te văd sunt singurele în care nu mă simt un ocaș al vieții. Mă odihnește un calm, o senzație de împăcare ca o morfină, în interiorul acesta al tău. Privesc în dormitor. Ușa e deschisă și lasă să treacă din sufragerie o fâșie lată de lumină, care cade transversal pe patul atît de alb, larg, curat, neatins ; în fund luna bate prin fereastră, luminînd pe dinafară abajurul galben.

Patul Emiliei într-adevăr e foarte curat, așternutul extrem de fin și alb, pentru că așa cer interesele ei. E poate obiectul cel mai îngrijit și mai luxos din casă, așa cum vînaătorii serioși dau cea mai mare grije și fac mari sacrificii pentru obiectele de vînat... Știu de asemeni că actorii, cînd vorbesc de garderoba lor, nu o consideră ca pe un lux, ci ca pe un utilaj profesional.

...În orașul acesta putred, în care totul e de vînzare... interiorul acesta e un refugiu de frumusețe și curățenie... Mă ridic să plec, Emilia, nu fără să sărut cald mîinile Valeriei, duhul îngrijitor, protector, organizator al acestui locaș de vis. Te văd în patul acesta alb ca zăpada, cu brațele goale, cetînd la lampă. Cu imaginea aceasta în mîinte, cu sufletul plutitor, cobor în strada cu trotuarul spart, cu ceața ploioasă... ca să străbat Bucureștii în lat, cu norocul meu.

George

P.S. Mă duc să-ți aduc mîine biletele... cred că le-a oprit Găiceanu.

— Nimeni nu putea să-l mai înțeleagă... Uneori se supăra din nimic, era bănuitor, îl vedeam nu știu cum, pripit, amărit, plecînd îmbufnat. Și tocmai atunci n-avea

dreptate. Alteori era așa de blind și de cumsecade. Uite, timp de o săptămână n-am dormit acasă, eram cu unul... Valeriei îi era urât singură acasă, sta cu el de vorbă și-i spunea că repet pentru un turneu... După aceea am plecat cu tipul la Brașov, iar Valeria i-a spus că am plecat în turneul Teatrului Național...

— N-a bănuț nimic ?

— Pe urmă, după ce m-am întors, a mirosit el ceva.

Emy,

Imi e peste puțină să pricep ceva... Cum poți să faci asemenea copilării ?... Eram ieri seară la „Giordache“, într-o cameră separată de sus, când, ieșind pe culoar, la plecare, spre miezul nopții, te-am văzut prin ușa deschisă de chelner, pe tine într-un grup de cheflui... Am crezut că-mi vine rău... Credeam că sunt beat, era să viu înăuntru... Am stat multă vreme în loc, ascultând... vorbeai, închinai, făceai propuneri, ce enormități n-ai spus. Erai desigur beată... N-am stat până la ziuă la ușa, de rușine, dar eram în stare să te aștept în stradă... Emy, tu ești un copil, nu-ți dai seama ce groaznic lucru e să primești o invitație într-o cameră separată cu divanuri murdare și oglinzi zgîriate cu pornografii... Dacă se află ceva, ești compromisă pentru totdeauna... Dragă, nu te lua după colegile tale... pentru că ele sunt niște dezmățate... Dar tu, Emy, gîndește-te la Valeria, gîndește-te la toți cei care văd în tine o artistă mare... Sunt sigur că n-ai știut despre ce e vorba... Mi-e gura coclîtă... Mă simt bolnav, Emy.

G.

Am rămas cu hîrtia înțepenită în mînă... Ea se sprijinise cu umărul de mine și sînul ei se instalase ca într-un culcuș, în îndoitura brațului meu, îl simțeam cu coastele. Întorc apoi capul într-o lungă mirare.

— La „Giordache“ ?

— Ah ! ce a mai fost și atunci... Ce motiv de certă, două săptămîni. De obicei n-aveam nici o grije seara cînd

mergeam în vreun local, că eram aproape sigură că nu-l întâlnesc... Totdeauna el mânca în birturi și prin bodegi. În seara aceea se înființa un club, nu știu ce spunea el, al scriitorilor. Și aveau o masă a lor într-un salon. Noi eram un grup de șase-șapte inși, mi se pare că era și Gina, Lența și pe urmă șeful de cabinet cu doi prieteni ai lui... Parcă trebuia să vii și tu în seara asta ? Da, da... Parcă așa spunea Mărginoiu ? Noi, fetele, ne cam trecusem și spuneam tot felul de prostii... Ne stropeam cu sifon, ne păcăleam unii pe alții. Și el era la ușe, dragă... închipuie-ți !...

În chipul acesta am înțeles oarecum cauza tragediei lui Ladima... Din pricina sărăciei nu putea să meargă în aceeași lume cu femeia pe care (oribil cuvânt) o iubea, și atunci era cu neputință să exercite vreun control... Toate datele îi scăpau... Ea, care era totul pentru el, pleca gătită și venea din oraș, cum ar fi mers într-o cetate nepermisă lui, de unde s-ar fi întors spunând ce vrea și cât vrea să spuie... El era nevoit să creadă și imaginația lui, necontrazisă de nici un incident al realității, putea să vadă o Emilie ideală, bună, suavă. Și mai ales o Emilie plină de mister. Dacă nu vezi cotidianul unui om, ci numai așa cum apare pe catedră, nu poți niciodată să-l cunoști. Construiești numai o figură de profesor... Cotidianul Emiliei nu era, cum s-ar părea, sufrageria cu Valeria, unde ea cobora oarecum ca o prințesă, ci patul ei plin de atâtea mistere, după-amiezile și serile cu supeuri, o lume cu care el nu avea mai mult contact decât are călătorul de pe scara vagonului de clasa treia cu vagonul restaurant, sculptor de lumină și tacîmuri, în cuprinsul de lemn lăcuit al căruia evoluează (deși doar la al șaptelea vagon) o lume absolut inaccesibilă, mai distanțată decât toate distanțele de parcurs în clasa treia, în cuprinsul întregii țări.

— A venit să se plîngă Valeriei... I-a bătut și ei capul ca să-i explice ce „imprudență” am făcut : „Dacă e posibil copilăria asta, Valeria ?... în cameră separată la «Gior-dache» ?...”

I-am spus cu jurăminte, bineînțeles, că n-am știut de ce e vorba... că am crezut că mergem în restaurant... că era ziua de naștere a Ginei... mai știu eu ce ?... Două săptămîni a suferit îngrozitor... Nu mă mai săruta... ca să mă pedepsească, „să mă facă să sufăr“... era mereu gînditor, devenise mai bănuitor ca oricînd. Mă plictisea, nu-i vorbă, puțin, căci firește știa tot teatrul că e amoretat de mine, dar nimeni nu credea că trăiesc cu el, căci toți știau că sunt cu Traian...

— Care Traian ?... E vreun actor ?...

— Ești nebun ?... Și a făcut o strîmbătură de silă, dar la ea nu cred că era o silă fizică, ci una morală, însă mica ei era nediferențiată. Nu m-am culcat niciodată cu vreunul din teatru... E o prostie... Întîi că se află și pe urmă încep invidiile, de nu te mai descurci : „Așa ?... te-ai culcat cu ăla și cu mine nu ?...“ Sunt foarte drăguță cu ei și atîta tot... Ce rost ar avea să mă culc cu Bălățeanu, să zic așa ?... Colegi...

— Dar Traian cine era ?

— Un inginer de la Căile Ferate... Venea cu mașina să mă ia... Tot teatrul știa că suntem împreună...

— Și Ladima n-a știut nimic ?

— La început n-a știut... pe urmă a aflat ceva... Dar am tăgăduit... spunînd că așa vorbește lumea... că Traian nu vine pentru mine... ci pentru Gina... A mers cam greu, dar pînă la urmă tot a crezut. Stai că-ți arăt acum, că sunt cîteva scrisori din vremea aia...

Intervin grăbit, speriat :

— Lasă-le la rînd... și surîd... Dar văd că ții minte ?

Bună, indulgentă :

— Cum o să uit cîte încurcături îmi făcea ?

Mă uit la ea și mă întreb însă dacă nu le-or mai fi cetit și alții, așa cum am făcut eu acum... dacă nu cumva ea le-a făcut accesorii ale patului ei profesional.

— Ce te uiți așa la mine ? mă întreabă senin, surprinsă.

O scrisoare pe toate fețele, cu litere mari lungi parcă...

Scumpă Emy,

Trebuie să-ți scriu, căci am impresia că e singurul mijloc în care mai pot comunica, de o săptămână încoace cu tine. Nu mai pricep nimic. M-am întâlnit ieri prin fața teatrului cu Gina și n-a fost chip să scot o vorbă de la ea... Ce sunt ascunzișurile astea ?... Până și Valeria a început să aibă, de câte ori o văd, un aer încurcat... Repetiții și iar repetiții deși am impresia că totuși nu joci decât prea rar pentru atâtea repetiții. Emilia, mai fii puțin și a mea... E așa de puțin ce-ți cer. Imaginea ta n-o mai pot dezlipi de viitorul meu... Dealtfel, e posibil să intervieu o mare schimbare în viața noastră. Sunt în preajma unui mare eveniment... S-ar putea, Emy, ca în scurtă vreme să avem bani... bani... să ai ce-ți trebuie, oferit de mine... Asta ar fi cea mai mare bucurie a mea, azi... Nu pot spune pentru moment... Ai să vezi... Ba da... trebuie să-ți spun... Îți reproșez că tu îmi ascunzi lucruri, și chiar în aceeași scrisoare, eu însumi mă fac vinovat de asta... Emy, un prieten mai tânăr, foarte, foarte bogat, mi-a telefonat acum două seri la gazetă, căci se vede că nu știa că am demisionat... Noroc că Negrea, secretarul, îmi știa adresa și mi-a trimis vorbă... A doua zi de dimineață m-am întâlnit cu el... În biroul lui am stat de vorbă un ceas întreg. Nu stă acasă, are locuință în oraș, pe Cometa. Foarte frumoasă, cu mobilă modernistă, care mi-a plăcut foarte mult. Uite despre ce e vorba... Un frate mai mic al lor a murit... și vor să facă o fundație culturală... Bătrînul vrea să dea toată partea eventuală de moștenire a celui mort — sau o bună parte, pentru această fundație... E vorba de vreo 7—8 milioane. N-au vorbit pînă acum cu nimeni și prietenul meu a ținut să mă consulte întîi pe mine. Din venitul cam de un milion pe an se vor face 100 de burse pentru școalele primare, căci bătrînul n-ar vrea să mai rămînă nici un neștiutor de carte,

10 burse pentru școalele secundare, 4 burse pentru Universitate... Din restul venitului, cam 5—6 000 de lei se vor da anual premii pentru literatură, muzică, pictură și teatru. Astea le-am fixat eu... A vorbit și cu bătrînul și cred că au căzut de acord cu mine. Va fi și un fond de ajutorare... Faptul că mi s-a adresat mie mi-a făcut o nesfîrșită bucurie... E posibil să fiu numit secretarul acestei fundații. Ar părea lumea altfel construită, Emy.

Ca să discutăm mai mult, am luat ieri masa cu prietenul meu la „Modern“... a plătit el. Mîine ne întîlnim de-a dreptul la masă, ca să continuăm. M-a invitat tot el, dar acum trebuie să găsesc parale undeva, că n-are nici un Dumnezeu să-l las tot pe el să plătească.

G.D.L.

Emilia vede că nu mai dau nici un semn de viață, ca un bolnav în criză.

— Ce ai rămas așa ?... Ia uite cum a rămas !... Își încruntă puțin privirea, ca să înțeleagă mai bine, cu ochii aceia mari, care nu văd decît simplu... Ți s-au umezit ochii ? Ce e ?

Noroc că pot minți așa, reflex aproape.

— Mi-am adus aminte de fratele meu care a murit și el.

Din cauza fratelui mi s-au umezit ochii, dar trebuie să mărturisesc, oricît ar fi de monstruos, că nu din cauza lui Sorin, ci din pricina acestui biet frate, frate adevărat, din același altoi de suferință, care era grav ca un profesor universitar, de o politeță de ambasador pensionar, surîzînd puțin îndepărtat, cu ochii calzi în orbitele prea mari... al cărui destin eu aș fi putut să-l schimb în această lună aprilie, cînd i-am vorbit despre această „fundație“ și n-am știut.

— Ai avut un frate mai mic ?

— Da...

E înduioșată...

Aproape că a turtit cutia cu scrisori, trebuie să se ridice în cot, ca să luăm alta.

Emy,

Ce-a mai fost ieri ? Știam că nu ai decît în actul trei și am venit să te iau... M-am jenat să intru în cabina voastră... îmi închipuiam că se îmbracă fetele și ți-am trimis vorbă... Mi-ai spus să te aștept și pe urmă n-ai venit... Fetele mi-au spus că te-a chemat directorul... M-am interesat însă și am aflat că nici n-a fost directorul în seara aceea la teatru și nici nu vine de obicei la spectacol. Te-am căutat apoi pretutindeni... Nimeni nu mi-a spus... Nu te văd aproape două săptămîni și atunci ne pierdem unul de altul ?... M-am întîlnit cu Gina, care vrea să-ți vorbească... Spune că nici ea nu te vede...

Întoarce spre mine capul rotund de pisică de lemn, cu orbitele geometrice.

— Ce-a fost și atunci... Traian mă aștepta la „Elysée,” și nici prin cap nu-mi trecea că Ladima vine să mă ia... A trebuit să rog fetele să-l ție de vorbă pînă plec, căci dacă s-ar fi luat după mine, îl știam, nu mai scăpam de el. Pe ele le amuza foarte mult așa... Vivi l-a luat în cabina cealaltă, și el a marșat... Ele rîdeau să se prăpădească... Nu pricepea nimic și era mirat de atîta prietenie și dragoste din partea lor.

Acum ține ea, în mîna grăsuță, scrisorile, și eu citesc peste umărul ei rotund. Am făcut-o înadins pentru ca să mi le comenteze, fără să-i cer anume asta, căci, desigur că, numai așa din reacțiune animală, ar refuza... Sub pretext că stau mai bine, m-am rezemat de ea cu un soi de familiaritate complice și tandră... Crește în mine o durere mărăcinoasă și sunt actor într-un teatru care, ca teatrul în teatru din *Hamlet*, corespunde unei drame adevărate.

Scumpa mea,

Mîine să te văd neapărat, Emy, am vești bune de tot... Nici nu știi ce înfrigurat sunt... Ieri am luat din nou

masa cu prietenul meu, afară din oraș... Nici nu mi-am închipuit că s-au deschis grădinile și mai ales că se poate mânca și ziua acolo... La „Flora“, la prînz, parcă ești într-o stație climaterică în străinătate... Grădină mare cît un parc cu parmalic verde, cu mese afară, așa în plin soare... Galuntarul bogat cu mîncăruri, chelnerii îngrijii își dau impresia de odihnă, de curat, ca de sanatoriu. M-am simțit așa de bine... Pe urmă, după ce am luat cafele și coniac, un coniac tare și ușor ca o flacăra galbenă, am făcut un tur cu mașina pînă la Otopeni... Cu toate că șoseaua era strîcată, mi se părea că nici în leagăn, cînd eram mic, nu m-am simțit așa de bine, la ora 2, după o masă bună, ca în fotoliul adînc și elastic al mașinii (puțin amețit de vin, e drept). Ei bine, Emy, fundația e pe cale să se realizeze... S-ar putea să mergem încă din vara aceasta la Rîmnicul-Sărat... Căci acolo vreau să mergem, Emy. Obligațiile mele de secretar nu mi-ar impune să stau în București... Așa încît în loc să trăim prost aci, am putea trăi curat și frumos acolo.

Cînd îți spuneam : „Eimilia, dă-mi un an de așteptare și încredere, și totul se va schimba...“

Fii mîine acasă... Trebuie să stăm de vorbă.

G.D.L.

— Mi-era imposibil... Traian nu mă lăsa nici un minut liberă... Dormeam și mîncam la el, dar Valeria nu-i spunea lui Ladima... Veneam numai să mă schimb acasă... El venea însă în fiecare seară și juca tablinet, așteptîndu-mă, cu Valeria.

— Și cum s-a terminat cu Traian ?

Trăsăturile caligrafice, adică fruntea senină cilindrică, sprîncenele aduse din condei, ochii mari neadînciți în pleoapele grăsuțe, catifelate, se strîmbă într-o denunțare :

— Intrigile, dragă... Că în teatru e ca un viespar... I-au scris scrișori...

Aș vrea s-o mai întreb, dar e în mine o drojdie de oboseală și nemulțumire, cînd îmi amintesc de...

Fundația s-a făcut. Nu are venituri de un milion, dar are, e adevărat, un secretar. Nici o clipă, nici ca o bănuială măcar, nu mi-ar fi trecut prin cap că am putea oferi unui domn atît de bine postul acesta... În îmbrăcămîntea lui serioasă, de profesor, în tonul academic, cum să-ți spun ? cu care vorbea, superioritatea intelectuală și de om de lume pe care o manifesta nu ți-ar fi permis nici o clipă să crezi că unui asemenea om îi poți face ofensa să-i oferi un post de secretar al unei fundații particulare pe care noi l-am încredințat unui tînăr student recomandat de un profesor. S-au dat premii, e drept, între altele și unul de poezie. Tata a cerut Academiei și unor scriitori cunoscuți să deacearnă „Premiul Sorin Vasilescu“ de 30 000 de lei. Trebuie să spun cu sinceritate că auzisem că e un excelent gazetar, dar n-am știut, pînă la sinuciderea lui, că Ladima e și poet, și mai puțin, cum au scris unii atunci, că e un foarte mare poet. Premiul a fost dat deci altcuiva.

— Vrei să trimit să mai aducă țigări ? La ce te gîndești ?

— Da... mai pe urmă...

— Chestia cu ce credea el nu s-a făcut, dar pe urmă a găsit ceva la o revistă, nu știu unde... Lucra... era așa... secretar... dar nu cîștiga mai nimic.

Emy scumpă,

‘*Țin foarte mult să te rog un lucru... Am invitat la masă... mergem într-un loc unde se mănîncă admirabil, e o cîrciumă pe Buzești, „La Nepotu“ — trei buni prieteni ai mei... Le-am spus — numai lor, Emy — pentru că suntem foarte buni prieteni, căci ne vedem în fiecare zi la cafenea, că va veni și logodnica mea... Emy, nu-ți închipui ce cald mi se pare cuvîntul acesta și înflorit, numai cînd îl pronunț : logodnica mea... Aș fi fericit să fiu într-o seară în mijlocul prietenilor mei buni, cu logodnica mea... (N-am mai spus la altcineva la nimeni că suntem logodiți, nu te supăra...) Dar cuviința cere să ți-i prezint dinainte.*

...Iată-i de pe acum, în scris. Unul, Bulgăran, este un mare savant, Emilia... Firește, nu e profesor universitar... pentru că numai diplomele contează în țara asta... Are o teorie extraordinară asupra atomilor... pe care o va scrie și o va traduce în franțuzește. A făcut descoperiri literare care au revoluționat istoria literaturii noastre... Cibănoiu a fost cancelar la Externe... n-a înaintat pentru că știi ce înseamnă să înaintezi la Externe ; să fii din lumea lor și să perii toată viața... Acum vreo cincisprezece ani, Cibănoiu a pus semnul mirării într-un ordin al secretarului general, care credea că St.-Loius e un oraș din Franța și numise un consul acolo... E un mare teozof, Emy, ai să-l cunoști... Colaborează la o mulțime de reviste teozofice franceze și germane... Are o bibliotecă imensă... Penciulescu, cel care întregește trinitatea, e, fără îndoială, cel mai deștept om din țara românească... Ripostele lui sunt celebre... Ras, negricios, cu o față de consul roman blazat, e de o cultură care sperie și pe profesorii universitari. N-a primit niciodată o catedră, a socotit nedemn de el asta... A preferat să fie suplinitor la un liceu particular, decât să se preteze la compromisuri. Un profesor universitar care își pusese ochii pe el, de când era student, și-a dat catedra și fata după altul, când a văzut că Penciulescu face... mof-turi. Ai să-i cunoști, Emy, și ai să vezi ce tipuri interesante sunt.

Prin urmare, dragă, trec mâine să te iau pe la 8¹/₂, nu ?

G.D.L.

Se întoarce, și acum încă deziluzionată, schimbă picioarele... se întinde, voinică, a plictiseală.

— Am fost... Vai ce seară... Erau niște rable, de parcă eram în spital... Unu n-avea dinți și făcea spirite... altul făcea pe curtezanu. Ce prieteni și-a găsit el !... Am stat numai pînă la 11, că mi s-a părut o prostie să pierd noaptea cu o adunătură ca asta.

Biletul ăsta (de la mine din mînă) l-am găsit de dimineață, vîrît pe sub ușe, e iscălit de ei trei.

Păcat, Emy, că n-ai stat... Prietenii mei te găseseră foarte bine... Le-ai plăcut enorm... Noi acum am încheiat... dimineața... Ei mi-au spus să trec să-ți las pe sub ușe biletul acesta pe care iscălesc cu toții. Cu cele mai dulci sărutări de mîini, G.

Gedem nu știe ce comoară are... Bulgăran... Nici ducele de Sagan n-a prezentat o așa frumusețe la un supeu prietenilor lui... Cibănoiu.

Dacă aveai de gînd să pleci așa de repede, de ce ai mai venit? Penciulescu.

Cam în vremea asta, plecam pe cîte două-trei zile din București cu Traian... că încă nu rupsesem cu el. Avea inspecții și mergeam și eu... Stăteam la hotel, pînă venea el, pe urmă ieșeam împreună la masă la restaurant. La Giurgiu... La Buzău... O dată am fost și la Roman... Ladima era foarte enervat și devenise bănuitor.¹ Caută țigări pe noptieră și nu găsește.

¹ Cam în vremea aceasta Ladima m-a rugat să-l aștept la plecarea de la o ședință a comitetului S.S.R., ca să mergem împreună. Abia după ce ne-am despărțit de Perpessicius, cu care plecam de obicei, în dreptul hotelului „Athénée Palace” — era în anul cînd se adăogau trei etaje hotelului „Splendid” * și circulam numai pe partea cealaltă — Ladima, care mă conducea pe nesimțite spre oraș, m-a întrebat, întîi cu un aer indiferent, detașat, cum am petrecut la un „ceai” dat de una dintre tinerele angajate ale Teatrului Național, dacă m-am amuzat bine, ce lume a mai fost și, tîrziu apoi și cu ocoluri, dacă s-a flirtat, cum mergeau simpatiile, pînă la ce oră din noapte am stat (căci am înțeles că, după cîte știe el, s-a stat pînă la 9 seara). Bănuiam unde vrea să ajungă, și-a ajuns foarte tîrziu, cu un suris galben și exagerat de viol.

— E adevărat că a fost acolo și un tînăr inginer... Traian Justinu? Un bun prieten al meu...

* Hotelul „Splendid” se afla pe Calea Victoriei, vizavi de „Athénée Palace”. La 4 aprilie 1944 clădirea s-a deteriorat, fiind bombardată (n. ed.).

— Nu mai sunt țigări ?

Acum o scrisoare fără titlu, dezordonată, fără scrisul acela culcat și mare, ci aproape drept și mai mic.

Aseară treceam, pe lângă un grup, în fața teatrului. Unul dintre actorii tineri povestea ceva și toți râdeau... Când m-am apropiat, toți au tăcut și păreau jenați... L-am luat pe Ion Sîrbul¹ deoparte și, după cîtva timp, necăjit, enervat, sîciit, mi-a spus, îndurerat : „Gedem, ești un dobitoc fără pereche... Nișescu povestea ce i-a făcut Traian Emiliei, pentru că a prins-o în cabină la un teatru particular cu un coasociat director... A văzut-o mergînd cu el la teatru, la o oră cînd nu puteau fi nici măcar repetiții... A urmărit-o, a intrat în teatru și de la ușa cabinei a ascultat și a înțeles totul. Pe urmă ?... Gedem, ești un dobitoc fără pereche... cu tot geniul tău... La revedere... Nu te mai apropia de grupurile care rid cu hohote... Nu uita să depui cărți de vizită la Anul nou și la ziua onomastică lui Traian Justinii. La revedere...” și a plecat bătînd mătănii.

Nu sunt, Emy, nici furios, nici nu sufăr. Mi-e numai o imensă, o nesfîrșită milă de mine... Fiecare suntem urși de la facerea lumii să fim așa cum suntem, așa cum e

Îmi dădeam seama cît de mult ține să afle, și înțelegeam, în aceeași clipă, că nu pot să nu fac parte din aceea cumplită coaliție care se formează de la sine împotriva unui bărbat înșelat... Lășitate, simplă dorință de a-ți simplifica existența, teama să nu pari poltron, un sentiment de vulgar orgoliu că ești în clipa aceea deasupra, nu știi ce, m-a împiedicat să-i spun ceea ce știam, lui Ladima. Poate și gîndul că l-aș face să sufere — și toți disprețuim, la alții suferința din dragoste, o credem neserioasă și găsim că ni se cere prea mult ca să ne „amestecăm în asta” — m-a făcut, cred, să nu-i spun că Justinii a stat tot timpul cu Emilia, care i-a făcut și scene de gelozie, că toată lumea îi consideră împreună că acest ceai s-a sfîrșit la nouă, dar a continuat cu o masă la „Roata lumii”, prelungită și ea, că în zorii zilei Justinii ne-a condus pe toți acasă cu mașina, rămînînd cu Emilia, care probabil a dormit la el.

¹ Ion Sîrbu (1887—1947), actor al Teatrului Național din București, printre cei mai apreciați de Camil Petrescu în cronicile sale dramatice, ca și de Victor Ion Popa (n. ed.).

ursit simburele să dea bostan, și bobul de grâu spic... S-a făcut în mine ca o lumină de moarte și înțeleg acum, neașteptat, toate întâmplările și toate faptele omenеști ale acestui an de delir, de cînd te cunosc... Cu bine, Emy, fii fericită, căci există soiuri de fericire pe lumea asta pentru tot ce a creat Dumnezeu.

G. D. Ladima

— Am crezut că acum s-a sfîrșit... A fost în mai asta, într-o ghină mizerabilă... Știam că pe întîi iunie sunt concediată de la Național. Speram să intru la alt teatru, particular... L-am pierdut și pe Traian... Și acum se mai supăra și Ladima. O lună n-am mai știut de el nimic... Pe urmă am aflat că e bolnav.

În anul acela, în iunie, am avut și eu un conflict cu el... Era în comitetul unei expoziții de cîini... Pentru că se știa că e unul dintre cei mai buni cunoscători ai raselor de cîini din țara noastră. Pe maidanul fostei primării se făcuse o curticică prăfuroasă, mărginită de cuști și cotețe, cu tot soiul de cîini și căței. L-am rugat să dea, în loc de premiul doi, premiul întîi pentru un pekinois mătăsos al unei prietene care nu-mi mai da pace.

— Nu te supăra, domnule Vasilescu, dar premiul întîi a fost dat de vreo zece ori pînă acum. Asta mă plictisește... Scuză-mă. Plec acasă. M-am săturat.

Emilia a luat un bilet, care, dealtfel, venea la rînd.

— Ce bilet este ăsta ? și îl cercetez mirat.

— De la un prieten al lui... de la Cibănoiu.

Domnișoară,

Iertați-mă dacă intervenția mea este inoportună și deplasată. Dar știu ce inimă bună aveți și sunt sigur că dacă sunteți cauza unei atît de mari suferințe, e că nici nu bănuieți răul pe care-l faceți... De vreo săptămînă, domnișoară, prietenul nostru merge spre moarte... Pe căldurile acestea grozave, e singur, fără nimeni lîngă el, și sunt sigur că prezența d-voastră cîteva minute lîngă patul lui...

ar fi ca un balsam... Doctorul i-a interzis să coboare și noi facem, cu rîndul, pe paznicii lui, dar avem foarte puțin timp liber.

Cibănoiu

— Eu tocmai plecam într-o excursie cu automobilul prin Ardeal... Dar s-a dus Valeria numaidecît... Ce-a găsit acolo zice că nu poate spune. El sta tocmai sus, la al treilea, pe Rahovei... Nu era măturat de zile întregi, o gîndăcime să te sperii, haine și ghetе murdare, resturi de mîncare. Pe cărți sta praful de un deget. El avea nevoie de pungi cu gheață pe frunte și seara comprese calde la fîcat... Era slăbit, neras, rufăria patului murdară, căci era o singură servitoare la toate trei etajele. Venea numai să măture și să aducă apă dimineața. Valeria a venit înapoi acasă... A luat un ciocan, cuie, cearșafuri de pat și o pernă cu fețele ei, a luat un reșo, că eu am vreo două-trei, că mereu se strică și nu vreau să rămîn fără nici unul.

Casa lui era veche, ca o cazarmă, dar avea electricitate și priză pentru reșo, așa că tocmai bine putea să încălzească apa.

Împreună cu Cibănoiu l-au coborît jos din pat... L-au așezat pe saltele în fundul culoarului. A deschis ferestrele, a curățat puțin de păianjeni, a măturat bine, a pus praf pentru ploșnițe și pîine muiată în acid boric pentru gîndaci. A dres ea singură patul, că Cibănoiu nu se pricepea la nimic... A potrivit rafturile de cărți. Pe urmă a prime-nit așternutul, a spălat vasele și paharele... Cibănoiu se minuna, nici nu mai recunoștea odaia... În fiecare zi, că eu eram plecată, se ducea la el ; de cîteva ori, cînd avea dureri, a stat și noaptea lîngă patul lui. Că era bolnav de fîcat, nu știu ce avea, că nu avea voie să bea decît lapte. Spune Valeria că avea niște dureri îngrozitoare, uneori își mușca mîinile ca să nu strige... Cînd îi treceau crizele stăteau de vorbă.. Și ei și lui le plăcea să stea la discuție... Spunea Valeria că despre mine n-a spus o vorbă tot tim-

pul... Ea adusese un borcan de dulceață de acasă și pregătea la reșo cafele, de trata prietenii când veneau... Seara se adunau toate rablele acolo și zice Valeria că petreceau foarte bine.

De văzut nu ne-am văzut toată vara... Eu fusesem la Bîrlad tot timpul... El mi se pare că a fost la un cămin de scriitori prin Transilvania... S-a angajat pe urmă la o gazetă de la Chișinău, dar nu știu de ce n-a stat decît două luni. Pe la sfîrșitul verii mi-a venit un angajament de la Teatrul Național de acolo. Am bănuir eu că trebuie să fie ceva cu el acolo... Dar n-am primit... Trebuia să transportăm casa și ne era greu.

Valeria dragă,

Nu înțeleg de ce te-ai grăbit atît să-mi trimiți cărțile împrumutate... Îmi făcea plăcere să le știu la d-ta... Dacă vrei altele, oricînd, toată mica mea bibliotecă îți stă la dispoziție... Știu că niciodată cărțile pe care le iubesc atît nu vor fi în mîini mai bune, mai îngrijitoare și atît de iubitoare ca ale d-tale. Mereu îndatoratul,

George Demetru Ladima

— În septemvrie, cînd ne-am întors, Valeria, care împrumutase niște cărți de la el — nu le-a cetit, că nu i-a plăcut nici una — i le-a trimis înapoi... Despre mine nu spunea nici un rînd, nici n-o întreba niciodată.. Aflase și el, poate, că în toamnă era să mă mărit cu Arghiropol. Eram ca și logodită...

— Arghiropol era un societar al teatrului ? Nu l-au scos la pensie ? Așa auzisem parcă...

— Da, și a stat la noi în casă vreo două săptămîni... Decît să fiu metresă pe degeaba a unui tenor, mai bine nevasta unui societar, că amanți găsesc eu cîți vreau... (Ea nu spune limpede că vrea un bărbat „complezent“.) Arghiropol a și stat aci, vreo trei săptămîni... Ladima știa... cînd ne întîlneam pe stradă, mă saluta foarte rece și așa... foarte demn... Că nu mai venea nici la noi... Îi spusese Va-

leria că m-am logodit și că de Sfântul Dumitru ne mutăm într-o altă casă, mai mare... La Național, însă, tot n-am mai putut să intru... Nici Nae Gheorghidiu nu putea face nimic, că acum fusese scos de la minister și îl atacau mai toate gazetele.

Domnișoară,

Am publicat astă-vară în cea mai de seamă revistă literară, Cugetul, în care public de obicei versurile mele, trei articole despre decadența teatrului românesc, care au avut oarecare răsunset, îndeosebi în generația tină, dornică de o spiritualitate nouă. S-a hotărât să facem o grupare pentru teatru, i-am spus: Proscenium.¹ Un tînăr regizor, Doriadi, care a studiat la Berlin cu Karl Heintz Martin², va pune în scenă. Înainte de spectacol vom ține conferințe arătînd ce vrem. Sunt nădejdi mari că vom revoluționa în întregime teatrul românesc învechit, rămas la formule vulgare, bulevardiere. Cea dintîi piesă pe care o vom juca va fi Învierea lui Tolstoi, într-un singur decor, cu proiectoare și recuzită modernistă... Te-am propus pe d-ta pentru rolul Maslovei și, după oarecare discuții, deoarece se pare că Doriadi vrea pe altcineva, s-a căzut de acord. Pe bărbat îl va juca un tînăr absolvent al Conservatorului, Priboescu, pe care probabil îl cunoști, pentru că se spun despre el lucruri extraordinare. V. I. Ștefanovici, unul dintre cei mai reputați esteți de la noi, va vorbi despre Tolstoi și regia lui Gordon Craig.³ Specta-

¹ Se referă, probabil, la gruparea experimentală „Atelier“ (dec. 1923 — ian. 1924). În cadrul manifestărilor organizate de Teatrul Popular au conferențiat, printre alții, Em. Corbu, V. I. Popa și I. M. Sadoveanu (n. ed.).

² Karl Heintz Martin (1886—1948), regizor german de teatru, unul dintre cei mai de seamă reprezentanți ai expresionismului. În primăvara anului 1922, venit în România, a montat la compania Bulandra piesele *Nyu* de O. Dimov, *Pelicanul* și *Beția* de Strindberg și *Lysistrata* de Aristofan (n. ed.).

³ Edward Gordon Craig (1872—1966), actor, regizor, pictor scenograf și teoretician de teatru englez. În *Modalitatea estetică a tea-*

côtele vor avea loc la Teatrul Popular. Sala va fi decorată în perdele cenușii, iar scena transformată.

G. D. Ladima.

— Deși nu plăteau nimic și știam eu cât timp se pierde cu repetițiile, am primit... Venea și el, în fiecare zi, la repetiții, sta într-un stal în întunericul sălii, și-mi vorbea foarte politicos. Îmi plăcea mult mai mult așa cum se întorseseră lucrurile. Miroseam eu câteodată că trece anume pentru mine pe la ușa regizorului.

— Și s-a jucat spectacolul ?

— De vreo trei ori... Am aci și critica...

A coborât și a scotocit într-altă cutie, unde erau tăieturi din diverse ziare... Afară de *Universul*, care nu găsea satisfăcătoare asemenea încercări și spunea că singura care a înțeles rolul a fost domnișoara Răchitaru, și de *Dimineața*, care lăuda mult pe Doriadi, pe Priboescu și remarcă în treacăt pe domnișoara Răchitaru, „care a fost în rol“, toate celelalte critici mai mărunte vorbeau, așa, călduros despre spectacol și rînd pe rînd arătau că mai ales în scenele de beție, Masolva a domnișoarei Răchitaru a cutremurat sala... „Are un temperament coplesitor, scria unul dintre critici, și Teatrul Național a făcut o greșală de neiertat concediind-o.“ Mai erau cîteva reviste, mici probabil, pe hîrtie velină, care cereau ca neapărat să se încredințeze un teatru permanent lui Doriadi.

— Eu eram bucuroasă că asta îmi slujea ca să cer să fiu reangajată la Național, mai ales că nu mai puteam conta pe Arghiropol... care, după ce stătuse trei săptămîni în casă la noi, rupsese logodna... Și încruntînd, prea

trului ca și în diverse articole și conferințe despre arta actorului și funcția regizorului, Camil Petrescu îl va menționa ca pe un inovator. Eseul *Despre arta teatrului* constituie o pledoarie pentru „spectacolul total“, în care Gordon Craig insistă asupra însemnătății textului dramatic și a mijloacelor de punere în lumină a detaliului scenic (n. ed.).

puțin, centrul de întâlnire deasupra nasului, a atîtor linii caligrafice : Iar intrigi și anonime... că știi cum e acolo !... A aflat și de falimentul băncii...

— Ce faliment ? întreb uimit.

Emilia se învinețește, se agită toată.

— Să nu mai vorbim. Pungașii de la „Banca Gompas“... Mi-au mîncat un milion... Că tocmai vream să iau o casă în parcul Principesa Maria... Că mereu ziceam să ne mutăm... Acum !... și își freacă vertical palmele desfăcute, cum ar toca banii cu două talgere de fanfară, în semn de „adio“.

Altă scrisoare, acum cu un scris mai nervos, mai grăbit și mult mai oblic, fără titlu.

E peste puterile mele... Trebuie să-ți scriu..., Trebuie să-ți vorbesc... Pînă mîine seară trebuie să se întîmple ceva, pentru că mi se rup zăvoarele minții... De trei luni îndur o suferință care întrece puterea de rezistență a nervilor mei, depășește tot ce e capacitate de îndurare și răbdare... Orice, Emy... dar vreau să fiu iar lîngă tine... Să te aștept jucînd tabinet cu Valeria... Mă cuprinde nebunia, mi se pare dintr-altă lume posibilitatea pe care o aveam de a-ți auzi pașii pe scară — oricît de tîrziu — de a te vedea intrînd pe ușe, scoțînd pălăria cu mîna stîngă și așezînd-o peste mînuși..

Să privesc, sprijinit în coate pe fața de masă cu pătrate albe și roșii, obrazul tău rotund și rumen, cu ochii mari verzi. Să ne certăm... să spui ce vrei... Sunt cel mai nenorocit dintre oameni, Emy, cînd sunt departe de tine. Prezența ta, alături de mine pe stradă, de cealaltă parte a mesei, în sufragerie, în aceeași încăpere, fie și într-o sală de spectacol, mi-e mai necesară ca unui morfinoman doza lui zilnică.

Cel puțin înainte te puteam aștepta... Sufeream atîta... Azi pînă și așteptarea aceea, acum cînd de trei luni nu

mai am dreptul acesta, mi se pare un paradis pierdut. Redă-mi-l... Pe lumea aceasta e tot ce mi s-a dăruit într-o viață de umilință, mizerie și suferință.

George Ladima

Nu pot să întreb, decît după o lungă tăcere, în care mă apasă un soi de deznădejde, cu toate că surîd.

— Ce i-ai răspuns ?

— M-am sfătuit cu Valeria și ea a fost de părere să-l chemăm... Mai ales că acum mă certasem cu Arghiropol și eram liberă de tot. Am întrebat-o pe Valeria dacă să mai spun vreo minciună ca rîndul trecut, să mă dezvinovățesc... Ea a spus să tac din gură... Că e mai bine pentru mine ca el să știe adevărul.

I-am scris o scrisoare că îl aștept a doua zi seara, cu mare plăcere... Și uite ce nebunește mi-a răspuns.

Era într-adevăr o scrisoare de înnebunit. Pe patru pagini nu era scris decît cuvîntul „mîine“, în coloană, pe fiecare pagină și de cîte 10—15 ori.

Mîine

Mîine

Mîine

Mîine

Mîine

Mîine

Și așa toate fețele. La urmă doar atît i „Va mai fi mîine ?“

— După aceea, ne-am văzut cam în fiecare seară... Avea bilete la cinematograful și teatru luate de la ziare și am ieșit împreună. De cîteva ori am stat amîndoi acasă de vorbă și se ducea Valeria la teatru.

— Ascultă, ai fost din nou a lui ?

— Nu... că nici n-a fost vorba de asta... Stăteam numai așa de vorbă, că altmînter era idealist!

Mă uit la ea, e tot senină, mare și goală!

Draga mea,

Toamna tîrzie e de aur, părul tău bălai e de aur, ochii tăi au li căriri de aur... Săptămîna asta e aurul vieţii mele... Sunt un nerod... Un nebun, că trei luni am suferit atît... Trimit două locuri din vreme pentru Valeria s-o invite pe prietena ei. Cibănoiu îmi spunea azi-dimineaţă că ar merge şi el bucuros cu Valeria la cinematograful. Noi, care am văzut şi *Carnea diabolică*¹ şi *Lord Satan*², vom rămîne acasă...

George

Să rămîi acasă cu Emilia, fără s-o ai !

Mă întreb ce poate fi intimitatea cu femeia aceasta, mai ales cînd nu e dezbrăcată ?

— Ce vorbeşti, seara ?

— Pînă noaptea tîrziu... Despre teatru, despre actori, ştia o mulţime de lucruri. Uneori jucam şi noi tablinet... Îi plăcea, aşa, să stea aci.

Emy scumpă,

Ceea ce-ţi spuneam aseară e pe cale să se îplinească. Azi m-a chemat prietenul de care-ţi vorbeam şi m-a prezentat unui deputat, n-ai de unde să-l cunoşti, Nae Gheorghidiu... A rămas să ne întîlnim diseară din nou acasă la el... Prin urmare, nu pot veni... N-am vorbit încă despre condiţii... Ştiu că va fi un buget foarte scăzut şi lefuri foarte mici. Sper să iau croînica dramatică... Gîndeşete-te puţin la mine diseară.

George Ladima

— Cînd am primit scrisoarea am rămas trăsniată... Nici azi, jur, nu mai înţeleg cum de el nu a văzut că Gheorghidiu este, ştii ? arendaşul pe care l-a văzut la noi.

¹ În octombrie 1927, filmul *Carnea diabolică*, avînd ca interpretă principală pe Greta Garbo, rula la cinematograful „Capitol“ (n. ed.).

² În octombrie 1927, filmul *Lord Satan*, cu Lya de Putty şi Adolphe Menjou, rula la cinematograful „Lipscaşi“ (n. ed.).

Urmează apoi o seamă de bilețele scurte... fie că Lădimă nu mai avea timp să scrie, căci acum scria aproape singur jumătate din gazetă, și încă articolele cele mai de seamă, fie că nu mai avea nevoie să scrie, căci pe Emilia o vedea în vremea aceasta, probabil, cînd vrea. Era o activitate înfrigurată, politică, războinică... Poate o fi fost și o diversiune sufletească... Nu sunt decît mici bilete :

• *Treci cu Valeria diseară pe la mine pe la redacție... Mă luați și mergem să mîncăm la „Mircea“.*

Sau altul, pe hîrtie cu antetul *Veacului* :

Nu te pot aștepta... Vino direct la teatru... Eu iau un ceai la redacție... Vezi să nu pierzi actul I, căci e o scenă foarte importantă... Observă că locul gazetei s-a schimbat, căci, din cauză că am apărut tîrziu, ni-l dăduse la fund și l-am trimis înapoi.

G.

Rămîn din nou îndelung pe gînduri... Toată vremea aceasta de vreo cîțiva ani încoace e a vieții mele, și trebuie să precizez că orice dată, chiar străină, trece prin existența mea ca un amestec de vis și realitate... Ceasul care a bătut orele regulate pînă am împlinit 28 de ani e de atunci puțin strîmb. Trăiesc o viață în care nimic din ceea ce se întîmplă nu mai e cu semnificație simplă... Totul trebuie să corespundă, ca în vis, la altă situație, faptele capătă înțelesuri noi, unele printr-altele. Cuvintele nu mai sunt semne pentru ce e dincolo de ele. Mai înainte viața mea avea zilele săptămînii : luni, marți, miercuri etc., care corespundeau cu zilele cifrate în calendar... cînd era ora 12, era ora 12... Dacă era cald, mi-era cald. Dacă aveam guturai, strănutam... Aveam un program, sau o lipsă de program, care se suprapuneau exact faptelor... Cînd cunoșteam un domn, era un domn, cînd cunoșteam „alt domn“, era „alt domn“, cînd mă culcam cu o femeie însemna că am avut-o, cînd un cunoscut spunea că-i plac țigările

Lucky Strike însemna că-i plăceau Lucky Strike. Dar de câțiva ani, printr-o acumulare de împrejurări deosebite, care ele înseși or fi avînd vreun tîlc, semnele nu mai corespund conținutului lor stabilit, faptele au alte cauze de cum le știu eu, dacă o femeie, care e zodia mea, rîde, nu mai înseamnă că e veselă ; cînd un domn e grav, corect și important, nu înseamnă că nu depinde în toată soarta lui de un cuvînt al meu, cînd fug de un suris, poate însemna că îl doresc, iar un domn cu mustați războinice, pe care-l prelungeam într-un raion universitar, aflu azi că ducea pantofii Emiliei la cizmar... Știu că asemenea devenire e normală pentru nenumărați alți oameni, dar ceea ce nu e normal e transformarea mea, automobilistul și atașatul de legăție Fred Vasilescu. Iar acum cînd eu nu mai sunt cum am fost, ochii mei, prin care văd lumea, sunt, mai mult ca oricînd, cum n-au fost niciodată, numai ai mei, și înapoia lor sunt eu, numai eu... Nu pot să fiu înapoia altor ochi... Noțiunea de normal eu nu o am decît comparînd existența mea de dinainte de a înlîni pe doamna T. cu existența mea de acum. Vedeam mai puține colori, doar cîteva nuanțe, mult mai puține fapte, alte bucurii... nici nu bănuiam atîtea înțelesuri cîte îmi sar în ochi de atunci înapoi. Erau chiar mult mai puține întîmplări pe lume și semănau, groase, oarecum toate. Mi s-au ascuțit simțurile ? Nu vedeam mai înainte nimic, ca atunci cînd treci pe lîngă un copac, plimbîndu-te fără să-l vezi măcar, deși nu ești distrat, numai pentru că nici nu-ți închipui ce ai putea vedea la un copac. Și nici nu-ți pui problema asta. Dar cînd tovarășul s-a oprit privind, și te oprești și tu, descoperi nenumărate forme și fapte. Coaja copacului e crăpată într-un anumit fel, care te sperie cu diversitatea lui, sunt flori la rădăcina lui, de soiuri foarte diferite, e și un mușuroi de furnici, pe care dacă-l privești atent descoperi alte întîmplări mici, dar neasemeni una alteia. Femeia aceasta e tovarășul care m-a oprit din drum, numai ca să privească el ceva, și de atunci am început să văd și eu o

mulțime de lucruri. Mă gîndesc că fără doamna T. n-ar fi existat în nici un fel Ladima în viața mea ; iar întîmplarea de acum, care mă îngheață și mi se pare în amurgul acesta călduros, în camera aceasta, dospită de suferințe și semnificații, nu m-ar fi oprit în loc nici cît să fumez o țigare. Fără să-mi descopere ea anumite răsfringeri de orgoliu și anumite gingășii, fără să-mi fi arătat savoarea umilinței, nu m-aș fi întovărășit niciodată cu un om care m-a făcut „gujat“ în plină lume ; fără ea n-aș fi știut că a te întilni noaptea cu un astfel de om și a porni cu el apoi la Sinaia poate însemna o bucurie scăzută, grea, mai adîncă decît o călătorie la Londra, pe care o așteptam atît cînd eram student.

Și dacă toate aceste există, și mai ales există așa, e pentru că în toate, în orice lucru, în orice întîmplare și neîntîmplare, de cînd am cunoscut-o, dăinuie ceva din existența ei, imaterial, cum vibrează în orice organ, cît de neînsemnat, energia întregului. Și nimic nu mai poate să fie altfel, cum rîul nu mai poate curge în sus. Mai ales de cînd a venit și lovitura cumplită (care m-a făcut să citesc atît și să caut explicații), lumea e azi pentru mine ca privită printr-o lupă și impregnată de gîndul existenței acestei femei, cum e orice obiect înmuiat vag verzui, cînd privești lumea prin ochelari verzui.

A bătut cineva la ușa.

— Emilia !... și, mai sec : Emilia !... Vino puțin afară..?

Își aruncă una peste alta pulpanele chimonoului roșu, lucitor ca atlazul, și după ce a vorbit ceva dincolo, închizînd ușa cu grije, se întoarce înnodînd fâșiile pe șoldul plin, cu o mutră mieroasă :

— Ascultă, nu te superi... dacă te las singur puțin..? A venit croitoreasa. Se scuză și nu știe că asta mă împacă, mă domolește de parcă a sunat de recreație... Îi spun cu un accent de sinceritate, pe care nu l-am avut niciodată în casa asta :

— Dar, Emilio, crede-mă.: mă simt foarte bine... singur... Sunt obicinuit... îmi place.

Mi-a fost destul de greu să-l conving pe Nae Gheorghidiu să-l ia director la *Veacul*¹ pe Ladima... El se gândea mai mult la un fost gazetar pamfletar, care schimbase câteva partide și trecuse cu dezinvoltură pe la vreo cinci gazete de toate nuanțele...² I-am spus însă, pentru că mă consultă foarte adesea, de se miră și tata, mai ales de când, la Londra, l-am pus în legătură, foarte solid, cu fabrica de arme și muniții cu care ne-am asociat, că trebuie să punem în fruntea gazetei un om nou, cu un trecut fără toartă de care să se poată agăța învinuirile, ca să dăm autoritate campaniilor noastre... Nae Gheorghidiu socotea că fusese „lucrat” de către colegii de partid și că numai din pricina aceasta fusese remaniat... Se duseseră împotriva lui câteva campanii foarte susținute, pe chestia fabricii de muniții din Ardeal și mai ales pe chestia recepției avioanelor... O gazetă scrisă cu multă vervă pamfletară vorbea în fiecare număr despre „cosciugele zburătoare” și de „fleoarta de la Comunicații”. Gheorghidiu, deși în oraș răspundea foarte cinic și uneori spiritual, în birou, acasă, era foarte abătut... De multe ori de la Cameră, după ședințele de noapte, venea la noi împreună cu tata și — îmi spunea mama — discutau în biroul cu foteluri negre, cu abajur verde, până târziu, spre ziuă... Aci tata era cel mai curajos și mai cu poftă de luptă : „Coane Nae, ascultă-mă pe mine... n-au nici o importanță toate

¹ *Omul liber* (1929—1931), în care au apărut, sub semnătura lui Camil Petrescu, majoritatea articolelor atribuite lui Ladima (n. ed.)

² Ioan Th. Florescu (n. 1871), om politic, jurist, deputat conservator (1904) ; trece în rândurile partidului liberal, deținând la Iași funcția de vicepreședinte al Camerei (1916—1917). În guvernul Ion I. C. Brătianu a fost ministru de justiție (19 ianuarie 1922—30 octombrie 1923). Fondator și președinte al partidului liberal-democrat, director al ziarului *Omul liber*. Prin fuziune (1931) a devenit președinte al partidului național al luptătorilor (n. ed.).

atacurile lor. Cine citește 'prostiile de la gazetă?... Ascultă-mă pe mine..."

Totuși Nae, neștiind ce crede Ionel Brătianu despre el, părea foarte enervat. De două ori a încercat să răspundă prin *Viitorul*¹, dar a fost cu neputință deși, personal, era unul dintre favoriții lui Vintilă Brătianu... A bănuیت aci un ordin al lui Ionel. Cînd s-a dus să întrebe cum de i s-a putut refuza un articol, lui, fost de două ori ministru, Ionel Brătianu l-a primit prietenos și absent, avea aerul că nu-i vine să creadă. Pe urmă l-a întrebat cum merge fabrica de muniții, dacă speră să înceapă curînd producția... Cînd Gheorghidiu a adus vorba despre *Viitorul*, a spus că nu citește nici o gazetă, că toate sunt proaste și „fără îndoială *Viitorul* mai proastă decît toate“.

După vreo cîtva timp, mai ales că foaia pamfletară îl batjocorea îngrozitor, a hotărît să scoată și el o gazetă... Ca de obicei, mai toți banii i-a dat tata, căci Gheorghidiu socotea că în afacerile comune el aduce destul inteligența și influența lui, urmînd ca tata — asociatul fidel de zece ani — să aducă materialul.

George Ladima, om în toată firea, cu reală prestanță, ca să zic așa, a făcut o foarte bună impresie... Mustața blondă, întoarsă în sus, bărbăția lui bățăioasă, un fel de încredere în sine l-au impresionat pe tata. Eu îl sfătuisem să aducă și un proiect de buget lunar, pe care să mi-l arate mie mai întîi... Am luat masa împreună în garnosiera mea... Bietul om era foarte mirat cînd a văzut la masă pahare de Murano și, timp îndelungat, a privit ca un copil cupele joase de forma ghindei, cu muchiile poligoanelor albastre și cristalul pereților albastrui, în locul paharelor albe, drepte sau cu un picior. Abia în anul acela începuse moda și promisem cadou un serviciu pentru douăsprezece persoane, garnitura întreagă, de la o doamnă prietenă,

¹ Oficinos al partidului liberal, condus, succesiv, de Vintilă Brătianu, I. G. Duca și Al. Mavrodi (n. ed.).

care niciodată nu vrea să vie în garsoniera mea, dar spunea rîzînd că : „Veghează asupra ei“. Bilanțul lunar adus arăta 280 mii de lei tipografia, 22 de mii localul, 100 de mii de lei cheltuieli de administrație, 300 de mii de lei lefuri redacția și administrația. În total 700 de mii de lei pe lună, în afară de 200 de mii cheltuieli de început (mobilier, instalație, reclamă)... Ladima îl scrisese pe o coală de hîrtie cu foarte multă grije, caligrafic aproape.

Mi s-a părut foarte rezonabil. Tata a întrebat însă cîte exemplare vom trage. I-am spus că Ladima socoate că vom putea scoate 10 mii de foi zilnic. Gînditor, și-a aprins țigarea și pe urmă m-a întrebat, cu privirea puțin obosită, fixă, fără ochelarii negri, cu un aer somnoros : „Cîte se vor vinde din ele ?“ I-am spus că toate, el a fost însă de părere că nu vor merge mai multe de șapte mii... „Cît face șapte mii înmulțit cu doi ?“ — „ ! ? “ — „N-o s-o vinzi cu doi lei bucata ?“ — „Cît fac paisprezece mii înmulțit cu douăzeci și șase ?“ — „ ! ? “ — „Păi nu ai douăzeci și șase de numere pe lună ?“ Am înmulțit, am adunat... „364 de mii“ — „Atîta e bugetul. Eu acopăr o eventuală pierdere de 100 de mii de lei pe lună.“

Tresar... dincolo a căzut ceva, un obiect... nu-mi dau seama ce, dar e profund neplăcut să te simți, gol cum sunt eu, prizonier într-o casă necunoscută. Nu știu cine e acolo... Nu știu ce se vorbește, ce fac cei din camera vecină... Aș vrea să trec dincolo să văd ce e, dar ar trebui să mă îmbrac, iar îmbrăcat nu știu cum aș mai ceti scrisorile. Aș deștepta atenția Emiliei asupra interesului pătimaș cu care le descifrez. Aș pierde și comentariile și amănuntele ei. Rămîn așa.. Aprind o nouă țigare și simt că a gîndi, a rememora azi, îmi face bine, că e o circulație în mine ca o descongestionare. A desluși, a trăi în trecut e ca o voluptate, fie și dureroasă, pe care nu pot s-o întrerup, cum creșterea nici unei voluptăți nu poate fi întreruptă prin propria voință.

A doua zi am mers cu Ladima la noi acasă (îi spusese-m să vie bine pregătit, arătându-i ce reducere avea de gînd să facă tata) și a fost o discuție de trei ceasuri.

— Domnule Vasilescu, spunea Ladima, gesticulînd așezat, cu amîndouă coatele pe masă, cu un zîmbet binevoitor, e cu neputință să scoatem gazeta cu suma asta. Uite aci oferta tipografiei : 600 mii de lei un număr în patru pagini, pe săptămîină, socotit un sfert de pagină reclamă, 10 mii de foi tiraj. Și, ca în parateză : 5 mii e zațul și tiparul, 5 mii hîrtia. Aci nu încape nici o reducere. (Totuși tata a obținut cu 50 de mii de lei pe săptămîină, la tipografia unui fost ajutor de primar liberal.) Local, în centru, mai ieftin de 200 de mii de lei pe an nu se poate găsi... Nu-i așa ?... Deci 16 mii pe lună. Lumină, apă, încălzit 3.000 pe lună, servitorul 3.000... adică 22 de mii pe lună...

Și a rămas, ca la un sfîrșit de demonstrație, cu umerii aduși în față, cu palmele desfăcute în lături, cu buza de jos răsfrîntă. Convins.

— De ce un local de 200 de mii de lei pe an ?

Ladima, încurcat, dar cu superioritate, a ridicat brațele ?

— Un birou pentru dumneavoastră...

— Nici eu, nici Fred, nimeni nu va călca pe la ziar... Nici nu se va ști că am vreun amestec în această chestiune... una directorul, una redactorii, alta administrația... Mai departe... și, înfundat în fotoliu, fără să privească, sprijinind cu mîna, de prisos, ochelarii negri, tata aștepta, oarecum agresiv.

Ladima și-a răsucit mustața, a consultat notele.

— 3 mii cheltuieli de administrație și expediție, de număr.

Bătrînul a ridicat capul, cu ochii pe jumătate închiși a nedumerire.

— Asta ?

Ladima a înșirat profesoral :

— Timbre, sfoară, transport, telefon, hîrtie de împachetat...

— Pune 1.500... de număr... 26 de numere... Și se îngîna după obiceiul lui, ca să aibă timp de gîndit : ă-ă-ă... da, 15.000... ă-ă-ă... zi 40.000.

Ladima ridica din umeri exasperat, cu mustața blondă bătaioasă...

Și pe urmă sec :

— 6.000 Rador... Telegramele din străinătate...

— N-avem nevoie... apărem la două după masă, le tăiem din gazetele de dimineață.

Spun drept că mă enerva spiritul de speculă al tatei.

— 300 de mii lefurile în administrație și redacție.

— Adică ? Și tata și-a ridicat ochelarii care-i căzuseră pe nas, cu o mîină, ca să privească mai drept, mai pătrunzător.¹

— Un administrator, 20 de mii.

Tata a sărit din fotoliu, a trîntit brațul în cămașe, cu manșeta burlan pe masă (că era cald de tot).

— 20 de mii pe lună ?

Ladima a scăzut tonul și a luat o manieră domoală de tratative diplomatice.

— Domnule Vasilescu, administratorul e tot atît de important la o gazetă cît și directorul. El răspîndește gazeta.

— Îți dau eu un om priceput cu 12 mii pe lună...

Cred că tata vrea să „dea omul“ ca să aibă și pe cineva de încredere la administrație.

— O dactilografă, 6.000.

— Ca să scrie articolele ?

¹ Cînd îl cunoscusem personal pe Tănase Vasilescu, mă surprinsese că poartă ochelarii fumurii și seara chiar. Mi-a explicat un prieten că acești ochelari erau la el o mască. În afară de faptul că îl ajutau să escamoteze drama neștiinței lui de carte, împiedicau pe cel cu care discuta să-i citească intențiile în privire, în schimb el putea examina în voie pe cel din față. Îi puneam de aceea, cînd trata afaceri, chiar seara. În ceea ce privește socoteala, e de reținut că de atunci pînă acum cifrele au scăzut într-o proporție de 20—25%.

— Nu, adresele abonaților, corespondența administrației.

Întors așa, cum sta, a întrebat mirat :

— Adresele abonaților nu se tipăresc ?

— La început, pînă se fixează, se scriu numai la mașină.

Tata a mirîit, și-a ciupit mustața tunsă...

— Hîm ! Hîm !

— Cinci mii de lei un expeditor.

— Asta ce e ?

— Expediază prin poștă gazeta, o dă în București vînzătorilor.

— Asta nu poate s-o facă administratorul ?... sau servitorul ?...

— Nu, aceia au altceva de făcut... În redacție : trei redactori a cîte 20 de mii pe lună... 60 de mii... doi a cîte...

— Mă rog, întîi pune un director cu 20 de mii pe lună... Doi redactori, unul cu 10 mii și altul cu 8 mii pe lună.

Lui Ladima nu-i venea să creadă :

— Domnule Vasilescu, dar e peste putință să găsești redactori cu 8 mii de lei pe lună.

— Cum nu ? Lasă... Cunosc eu gazetari care pentru 8 mii de lei pe lună îți scriu o gazetă întreagă... că mor, săracii, de foame...

Ladima s-a sculat din fotelul negru de la birou, unde semăna cu Marcel Prévost, luminat de lampa cu abajur verde...

— Domnule Vasilescu, așa nu se poate face gazeta. Și tata a simțit că a mers prea departe.

— Domnule, de ce-ți trebuie atîția redactori ?

— Îmi trebuie în fiecare zi : un articol de fond, un articol în mijloc, un articol coloana 6—7 în margine, un foileton... Unul dintre acestea îl voi scrie eu, celelalte trei, alți trei redactori... Vom face rotație la fiecare dintre ca-

tegorii. Mai sunt necesari doi redactori, pentru cursive și pagina literară, că trebuie s-o punem, cîțiva cronicari, trei reporteri, un secretar de redacție, un ajutor, doi corectori... E un minimum de personal la gazetă... Cum vezi, în total 166 de mii pe lună...

Tata a zîmbit aproape cu duioșie, ca unui bolnav.

— Ță... ță... ță... Asta nu se poate, domnule Ladima... nu se poate... Reporterii, n-ai nevoie de ei, tai din alte gazete.

Ladima a sărit în sus, cu mustața indignată, și ceea ce mă uluiește azi, cînd știu din scrisorile Emiliei ce lipsuri ducea, e îndîrjirea și hotărîrea cu care dicta sutele de mii.

— Dar atunci vom apărea cu material trezit, cunoscut din ziarele de dimineată.

— Îl mai aranjați dumneavoastră... În afară de dumneata, doi redactori și un secretar de redacție ajunge... Patru inși pot scri foarte bine o gazetă.

Amicul meu a făcut ochii verzi mari cît prunele, obrazii poroși i s-au contractat :

— Dar secretarul de redacție... nu scrie la nici o gazetă din lume. El numai adună materialul, îl pune în ordine, paginează...

— De ce să nu scrie ? Va scrie...

Rezultatul a fost că Ladima a plecat acasă... declarînd că în condițiile acestea el nu poate să-și „ia răspunderea“.

L-am căutat cu mașina... am trimis șoferul sus să-l cheme, căci îl luasem dinadins (și pe urmă l-am trimis acasă pe jos). Am fost la Șosea și i-am explicat ce greșeală ar face să refuze.

Știi că tata e în stare să discute, cu șanse de succes, orice i se prezintă, chiar chestiuni pe care nu le cunoaște, căci aplică principii permanente de conducere în afaceri. La fel a cîștigat și acum, căci Ladima a cedat, și bugetul a fost fixat la 336 de mii (adică mai puțin chiar decît fixase

tata însuși, în cea dintîi hotărîre a lui) plus o sumă de 100 de mii pentru „lansare“.

Localul a fost găsit pe strada Matei Millo, la etajul al doilea... Nu știu cum era, că n-am fost niciodată...

Ușa se deschide fără nici un avertisment, și apare din nou Emilia, care se îndreaptă spre șifonier.

Tresar enervat :

— Dragă, închide, te rog, ușa bine...

— Dar nu e nimeni... Dacă-ți spun... e o verișoară a noastră, croitoreasă, care a venit să-mi probeze rochia. Trebuie să-i aduc niște garnitură.

— Și-adineauri, ce a fost zgomotul acela ?

— Care zgomot... N-a fost nici un zgomot.

— O bubuitură, nu știu ce-a fost.

Cu fața mirat caligrafiată :

— A ! a căzut un ghiveci cu flori, cînd s-a întors Cleo în jurul meu, să prindă cu ace. De ce n-ai dormit ?...

— Dragă, n-am nevoie să dorm, mă simt bine și așa... Mai fumez... Dar închide repede ușa.

Caută, întoarsă, în sertarul de jos și cum stă așa, cu bucle pline așezate pe călcîie, șoldurile și coapsele imperiale, care întind chimonoul lipit ca o piele, desfăcute, i s-au dilatat enorm. E un maximum de Emilia, e propria ei statuie.

— Vin numaidecît, nu te supăra... Mai avem puțin.

E o situație imposibilă. Deși m-am acoperit cu cuvertura pînă la gît, mă simt gol, penibil de stînjedit pentru mine, pentru ele, pentru aceea care e afară și nu se poate să nu gîndească, să nu-și închipuie ce e înăuntru... Dar...

Succesul gazetef, trebuie să recunosc, a întrecut cu totul planurile dintîi. George Ladima, după ce s-a ocupat cu pasiune de organizarea ei, o scria — căci el o scria mai

toată — cu atîta înfrigurare și cu un soi de curaj aspru, neașteptat, încît izbutise să surprindă atenția și interesul publicului. O botezase *Veacul*, și cînd propusese numele acesta, Ladima avea o voce gravă și groasă, cu o drojdie de dispreț, căci îl transformase în simbol. Nae Gheorghidiu, nu numai că nu apărea în nici un mod la gazetă, dar nu lua parte nici la reuniunile de seară, după masă, la noi în biroul cel mare și întunecat, cu foteluri de piele neagră răbufnită, prea mari, cu lămpi de abajur verde, care nu luminau în jos, auriu, decît mescioarele pe care erau așezate... Tata era cel care discuta cu administratorul și cu Ladima. Dar nici tata nu apărea nicăieri ca proprietar, numai la tribunal, unde gazeta fusese înscrisă pe numele lui. Nae Gheorghidiu adusese însă în redacție un fel de prim-redactor, pe care-l impusese anume, cu indicația că nu trebuie să știe nimic Ladima... Mărturisesc că nici n-am văzut vreodată atît devotament, ca la acest gazetar, pentru Nae Gheorghidiu. Discreție, spirit de apărare, umilitate... El trecea dimineața pe la patronul lui și se ducea la redacție, cu articolele uneori scrise gata. De la început am bănuît însă că va fi greu de colaborat cu Ladima, căruia nu i se putea spune clar care va fi direcția gazetei. I s-a afirmat numai că va fi o reacțiune împotriva „conducerii“ liberale. El, mi se pare, după cele ce au urmat, a înțeles că e vorba de o reacțiune împotriva doctrinei liberale, ceea ce era cu totul greșit, căci și Nae Gheorghidiu și tată-meu înțelegeau să facă cel mult un soi de dezidență în partid.

Încă din primele numere, Mateevici (așa se numea devotatul lui Nae Gheorghidiu) a pornit un atac împotriva foi pamfletare, în care patronul lui era tratat de „fleoartă“ și „negustor de cosciuge“. Din greșeală, fără să știe cine a scris articolul, cel atacat a răspuns cu o notă veninoasă împotriva lui Ladima, personal. Seara la noi acasă, acesta tremura de enervare. Era uluit că a putut fi atacat personal și se vedea hotărît pe o polemică violentă, ceea ce convenea firește lui Gheorghidiu.

Timp de două săptămîni *Veacul* a dezlănțuit o campanie aproape sălbatică împotriva celui în care toată lumea vedea un fel de dictator al polemicei românești. Acesta nu numai că atacase pe Gheorghidiu, pentru „afaceri veroase“, dar izbutise să-l facă să treacă drept un imbecil ridicol, deși înainte de campaniile acestea, deputatul avea reputația unui om de spirit (nu-și mai amintea nimeni de asta). Ziaristul acesta, în aparență violent și dezordonat, nu era lipsit de o judecată rece, reținută, ca să zic așa... Cred că el și-a dat seama că opinia publică, la noi, e incapabilă de discernămint, dar în același timp și mult mai sensibilă ca orice altă opinie publică. De asta sunt sigur. Din pricina acestei lipse, orice scris produce impresie profundă și întotdeauna cel care scrie are absolută dreptate. Știu o anecdotă care mi se pare că s-ar aplica foarte bine opiniei publice românești. Se zice că un sultan a vrut să judece el însuși într-un proces. I s-au înfățișat deci părțile și a început să vorbească cel cu plîngerea... Uluit, sultanul s-a întors către cadiul, care făcea un soi de oficiu de grefier, și i-a spus, ca omul care a descoperit America : „Ăsta are dreptate... Să știi că are dreptate.“ Dar a vorbit și pîrîtul, vreme îndelungată, după ce se pare, căci sultanul s-a aplecat către cadiu din nou : „Și ăsta are dreptate !“... Atunci nedumerit, cadiul i-a atras, cu temenele, luarea-aminte că nu e cu puțință ca amîndoi să aibă dreptate... Și sultanul, uimit de această descoperire, i-a spus mîngîindu-și cu înțelepciune barba : „Și tu ai dreptate !...“ Oricine „înjură“ pe cineva la noi, în gazetă, „are dreptate“ și tulbură. Se înțelege de la sine că această excesivă sensibilitate a opiniei publice românești față de orice afirmație însemnează anularea însăși a oricărei opinii adevărate, capabile de luptă și rezistență. Pamfletarul acesta extrem de inteligent a înțeles acest lucru și atunci a adoptat ca principiu deliberat : beștelirea crîncenă a celui pe care vrea să-l combată... Ca urmare a faptului că nu sunt în stare de o opinie reală și de discernămint, românii sunt poate și neamul din lume cel mai sensibil la ridiculul exterior.

Am înțeles asta în timpul cît am fost la legația din Londra. Nicăieri nu sunt, cred eu, mai puțini maniaci, adică în realitate mai puțini oameni cu viața interioară ca la noi. Aș vrea să fiu limpede, dar cînd nu știi să scrii poți s-o faci boacăna ; nu vreau să spun că toți maniacii au viața interioară, dar țin să afirm că, după părerea mea, după cîte am înțeles de pe unde am fost, orice om cu viața interioară trebuie să-și organizeze traiul de toate zilele, să și-l simplifice pe baza cîtorva deprinderi sistematice, manii, cum le numesc ceilalți, care-l scutesc de atenție exterioară, de explicații și de pierdere de timp... dacă nu e încă limpede, poate că am să mai revin, căci faptul că englezii, francezii, germanii și nordicii dau cel mai mare număr de maniaci mi-a dat mult de gîndit cînd eram în străinătate. Și cred că e și ușor de constatat din istorie că mai toți oamenii mari au avut manii, adică au avut curajul să treacă puțin drept ridiculi. Un om ridicul e însă un om pierdut într-o țară incapabilă de discernămint și aprofundare. Asta a priceput uluitor de precis pamfletarul acesta care ridicase, ca să zic așa, la rangul de principiu, beșteleala... Găsea fel de fel de calificative oamenilor politici, unele de mare succes, cum a fost de pildă, acel de „bezofonul“ cu care l-a pricopsit pe un șef de organizație liberală provincial, gros, cu gît îndesat și vocea pîrîită. Pe Nae Gheorghidiu, pe care-l botezase „fleoarța“ (ras de mustăți, cu obrajii căzuți de primadonă de 60 de ani, se cam potrivea ca înfățișare), „tîrfa“, „negustorul de cosciuge“, timp de un an în fiecare zi, îl distrusese. Cred că dacă, după demisia cabinetului Știrbey, ¹ în care Gheorghidiu, alături de alți trei liberali, reprezentase partidul, Ionel Brătianu ² nu l-a mai luat în noul minister din august, e poate și rezultatul acestei beșteleli care uluise publicul și făcuse din cel atacat în fiecare zi, în articole și note, o figură popular ridiculă... Bietul Gheorghidiu aștepta la noi acasă,

¹ 20 iunie 1927 (n. ed.).

² Noul guvern, condus de I. I. C. Brătianu, a funcționat de la 21 iunie 1927 pînă la 24 noiembrie 1927 (n. ed.).

în frac, căci trecuse să iscălească niște hîrtii, sigur că o să fie chemat să depună „jurămîntul“ și nu-i venea să creadă cînd a aflat din ziare lista noului cabinet liberal, fără el. A fost bolnav o săptămînă... Cum am spus, campania dusă împotriva lui nu numai că infiltrase tineretului liberal convingerea că Gheorghidiu a compromis, prin afaceri veroase, prin contracte scandaloase, partidul, denunțîndu-l în fiecare zi, ca miliardar din furnituri și prevaricator, sau ca asasin al aviatorilor, încît toți îi cereau capul în partid, ca pe al lui Moțoc ; dar îl și înfățișase pe omul acesta, care înainte de război trecea drept un om „șarmant“ și spiritual, drept un idiot, pur și simplu, chiar puhav, respingător... Am încercat să arăt, și uneori am izbutit, celor cu care am discutat, că nu e adevărată legenda afacerilor fabuloase a acestui om... Ceea ce n-am izbutit însă niciodată a fost să mai creadă cineva că Nae Gheorghidiu e inteligent și spiritual.

Și totuși, dovadă că e inteligent e faptul că și-a dat seama de cauza răului și a găsit leacul. Trei săptămîni după campania cu accent feroce a *Veacului*, și numele lui, nici în vreo aluzie măcar, nu mai exista în gazeta care-l terfelise atît.¹

Încălzit, clocotitor, cu un soi de răutate în expresie, Ladima ataca acum întreaga clasă conducătoare... În gazetă singur Mateevici publica articole de laudă, și acelea priveau întotdeauna, firește, simpatiile și aranjamentele lui Nae. De asemenea, Mateevici mai ataca, tot fără semnătură, evident, căci gira Ladima, pe toți conducătorii tineretului.

¹ Cred că pot să confirm, și din proprie experiență, în viața noastră gazetărească, această impresie că — împotriva tuturor așteptărilor — nimeni nu e mai speriat și nu-și pierde capul mai ușor, cînd e la rîndul lui atacat personal, în viața lui proprie, decît un „temut pamfletar“. Oamenii aceștia sunt în situația acelor chirurgi care opresc hemoragiile organelor rupte în accident, desfac vîntrele oamenilor, dar devin palizi și se zăpăcesc cînd întîmplător se înțeapă la deget și văd sîngele propriu apărînd în picături roșii.

Erau loviți cu ciinșenie, urmăriți personal, unii cu adevărat desființați... *Veacul* semăna teroare, mai ales — ceea ce m-a surprins mult — în partidul liberal... La club, la consfătuiri, Nae Gheorghidiu era acum temut și ascultat... Mai ales că tata obținuse din partea lui Ladima făgăduiala că nu va ataca personal familia Brătianu (pretexta o îndatorire sentimentală din vremea războiului) și nici partidul însuși (care făcuse Unirea etc.). Căci aceste atacuri, se știa, erau singurele pe care nu le iertau niciodată Brătienii.¹

Succesul cel mai neașteptat a fost poate cel de ordin material... *Veacul* atingea, după două luni, tirajul excepțional de 14 mii de exemplare. Presupunând că aveau să se încaseze toți banii, era limpede că foaia, nu numai că nu mai era o sarcină, dar aducea oarecare câștig, mic, ce-i drept. Dealtfel, era făcută și cu o cruntă economie. Faptul că Ladima era absolut invulnerabil — și se făcuseră investigații la tribunalul din orașul lui de naștere, detectivii îi urmăriseră tot firul trecutului, îi scrutaseră viața — făcea posibilă orice campanie. De el nu se putea agăța nimeni... Nu i se putea riposta cu violența personală, penibilă aproape, cu care ataca el.

Nae Gheorghidiu, miercurea seara, când mânca la noi acasă, suridea cu fălcile rase și căzute, de copoi bătrîn : „Să știi că-l fac om pe ăsta... Îmi place... Unde naiba l-ai găsit, Lumînărarule ? Uite, îți dau cuvîntul meu că-l fac om.“ Cînd Nae Gheorghidiu spunea : „îl fac om“, punea în asta un fel de religiozitate înduioșată, sinceră, ceva care venea

¹ E de prisos să mai atragem luarea-aminte că tot romanul acesta e o ficțiune pură. Chiar dacă unele întîmplări, aci anonime, sunt născute prin sugestie dintr-altele care s-au întîmplat aieva, dimpotrivă, toate numele autentice, citate negru pe alb, fie ale autorului, fie dintre cele cunoscute, corespund unor momente strict imaginare. Acest „dosar de existențe“, se înțelege de la sine, este închipuit tot și numai unele necesități de convențional pe care le impune tiparul ne-au făcut să-i dăm o formă care poate să înșele.

dintr-un trecut îndelungat, că mă întrebam, la urma urmelor, impresionat : „Oare Ladima nu e într-adevăr om ?“¹

Pot să spun că în zilele acestea am văzut încă o trăsătură de caracter a lui Nae Gheorghidiu, care m-a impresionat...

¹ Tânărul Fred Vasilescu, fiul unui industriaș de mai bine de o sută de ori milionar, nu știe, pare-se, sensul perfect conturat și fără echivoc al acestui cuvânt în românește, el care la 22 de ani era atașat la legația din Londra (probabil că își închipuia că pe baza meritelor proprii), ca să fie apoi mutat la Geneva, în timp ce alții dintre camarazii săi, cu aceeași vechime și cu un plus de examene, făceau oficiul de copişti în Palatul lui Sturza. Prin urmare, nu știe că românii se împart în două clase distincte : oameni și ceilalți. Un om e cel care are existența civilă, adică își poate valorifica și supravalorifica orice merit, căci i se face credit prin simpla prezență, pe când ceilalți nici nu sunt încercați. El participă din privilegiul unei foarte restrinse categorii. (Sunt vreo câteva mii de oameni în România, la 18 milioane de locuitori.) Dintre oameni se recrutează miniștrii de profesie, deputații din oficiu, personalul legațiilor din străinătate, membrii tuturor celor câteva mii de consilii de administrație, plătiți cu tantieme care echivalează titlurile de nobleță, voiajorii speciali în străinătate, sau, scoborînd, să zicem între alții, directorul Teatrului Național, directorul Institutului de radio (cum credeai că se recrutează altfel ?) și, mai jos, tot soiul de directori și intendenți de muzee și instituții publice, care acordă locuință, luminat, încălzit etc.

Fred Vasilescu, care fusese pe front, numai pentru că întîmplător voise el anume asta, nu s-a întrebat deloc după ce criterii s-au recrutat atît de numeroși ofițeri tineri, ai tuturor cartierelor generale ? S-a ținut oare vreun concurs pentru șefii de popotă ? Dar pentru celelalte servicii au fost luați din tren la întîmplare ? Înainte de Revoluția Franceză, privilegiul era favoarea regală : titlu, deci avere (mai totdeauna), dar acum formula e mai simplă : avere, deci titlu, adică privilegiu. În războiul pentru-ntregire, soldatul pur și simplu (adică provenit din locuitor) avea dreptul și mai ales datoria să meargă zi de zi în linia întîia de tranșee și de foc, pe cînd soldatul-om avea dreptul și datoria (neînscrie, e drept, în Constituție, dar fixate printr-un ordin al Ministerului de Război), să cumpere un automobil și să rămînă „atașat“, pe lîngă el, la cartier, la Iași. Bîrlad, Bacău, Roman, Botoșani, sau Onești etc. E adevărat că ordinul publicat în ziare, în mod cîstit, nu fixa nominal pe cei care aveau acest drept și această datorie, dar de vreme ce numai „oamenii“ aveau bani să cumpere un automobil, chiar dacă sumele proveneau prin fraudă, e de la sine înțeles că

Veacul ducea o campanie de ecouri și *guerilla* mai ales împotriva unuia dintre fruntașii liberali, Anibal Dimescu, cel care trecea drept unul dintre conducătorii spirituali ai tineretului și care obținuse remanierea lui Gheorghidiu... Erau mai mult note de ironie și compromitere politică, fără vreo accentuare morală, căci Dimescu părea inatacabil mai serios. Se vede că vreun dușman, probabil chiar din cercul familiei, în sfârșit cineva, care nu avea curajul să atace pe față, dar îl ura atât de mult, încât ar fi vrut să-l vadă prăbușit, chiar fără ca măcar să știe să se știe că de la el îi vine,

restul locuitorilor erau excluși. Un om are dreptul să fie unde e, chiar dacă altul aduce meritul și soluția. Recent, un ministru nu a invitat oare, de pe banca ministerială, mărturisind că n-are soluții, pe cei cari au soluții pentru remedierea crizei, să vie să i le dea, ca să le aplice el, fiindcă el niciodată n-a făcut presupunerea că dacă n-are soluții, n-are dreptul să stea în locul acela, căci el se știa pe sine om? Gheorghidiu avea deci perfectă dreptate și știa bine ce spune: Ladima nu era un om. El nu putea fi numit, de pildă, membru în nici un consiliu de administrație, așa cum sunt numiți și încasează jetoane oameni cari n-ar putea să scrie exact titlul mai complicat și mai nuanțat al vreunei instituții, în consiliul căreia figurează. El nu putea fi numit nici director de bibliotecă la vreun Senat, nici la vreun muzeu, nici atașat de presă, ca atâtea zeci, în cine știe ce capitală străină. Nici Eminescu, de pildă, n-a fost om. N-a putut fi făcut mai mult decât revizor școlar (și deși a fost un excelent revizor, n-a putut rămâne nici acolo). Cu toate că a gândit, a formulat și a impus doctrina partidului conservator, el n-a fost niciodată deputat, nefiind, cum am spus, om. Toată lumea îl compătimește înțelegător pe omul care din pricina vreunei neșanse nu poate „să trăiască după rangul lui”, dar Ladima poate să crape într-o mansardă oarecare, în luna iulie, căci toți ceilalți oameni vor găsi asta aproape firesc. Bănuiesc că, pentru început, acceptându-l în calitate de paj într-ale „omeniei”, Gheorghidiu i-ar fi găsit lui Ladima două-trei sinecure, mai târziu l-ar fi ales poate, cine știe, în vreun consiliu de administrație și, dacă ar fi dovedit însușiri și suficientă domesticitate, poate chiar deputat.

P.S. Atragem luarea-aminte că tot ce e tipărit cu literă mică în josul paginilor, nu e din cuprinsul caietelor lui Fred Vasilescu, astfel că aceste lungi note, și cele care vor mai urma, pot fi eventual sărite la lectură.

a trimis la redacție un dosar, a cărui publicare scotea pe acest fruntaș nu numai din viața politică, ci și din cea publică... Până în cele din urmă, am ajuns la convingerea că a fost trimis de o femeie, care n-a ținut să păstreze, pentru folos personal, un asemenea document. Pagina era gata aproape culeasă, cu clișee fotografice și facsimile care ar fi produs senzație. Ladima, care se înverșuna ușor când nu-și vedea victimele în față, așezase totul cât mai expresiv. Nu știu dacă Gheorghidiu a aflat întâmplător, sau i-a spus Mateevici de acest chilipir polemic, destul că dând un telefon acasă la noi, a cerut ca tata să se ducă neîntârziat la redacție și să scoată pagina cu fruntașul liberal. S-o aducă la noi, unde avea să vie și el. A cerut, frământat de gânduri, cu un zor nervos, și dosarul și corectura foii. Le-a examinat îndelung... Pe urmă a împachetat-o frumos și a chemat la telefon, chiar de la noi, din birou, pe cel amenințat. Eram și eu acasă... „Alo... domnul Anibal Dimescu?... foarte bine... Aci, Nae Gheorghidiu...” Nu pot să știu ce mutră a făcut celălalt, dar cel de lângă noi avea fălcile rase, mari, căzute, dar ochii verzi, stinși totdeauna, îi avea acum ficși, își absorbea buzele... M-a uimit ce palid devenise. I se vedeau, mai puține, dar clare ca o stropeală roșie, păienjenisurile vaselor sîngerii din obrajii căzuți, din spinarea nasului poros și coroiat. Ședea în fotoliul larg, de piele neagră burducată, împărțit în romburi molii de uzură. Avea emoția unui debutant... dar, făcînd o sforțare de bolnav cu voință, a vorbit cu un aer de familiaritate, de indiferență și bunăvoință de neașteptat : „Uite ce e, dragă, una din gazetele de după-amiază pregătea pentru astăzi o pagină de necuviințe la adresa dumitale, pe baza unor documente probabil apocrife...” Și se strîmba țuguind buzele, ca un dos de găină, chiar la telefon. A tușit puțin, hm... hm !... „Întîmplător am aflat, din fericire la timp, și sunt bucuros că am avut atîta trecere ca să împiedic apariția... Îți trimit foaia, în corectură, ca să vezi despre ce e vorba și eventual să iei măsuri... Pretinsele documente eu nu le-am văzut.” Cred că

omul nevăzut de la capătul firului a leșinat, după ce a bîlbîit cîteva vorbe amărîte, la care Nae Gheorghidiu a mai adăogat : „Ți-am telefonat ca să fii acasă și să primești personal corectura, să nu cadă, cine știe, în mîinile cuiva. La revedere, la revedere.“

Pe urmă a rămas o jumătate de oră în fotoliu, emoționat, în lumina verde-gălbuie a abajurului, fumînd țigare după țigare, fără să știe că mama i-a dat bună ziua. Abia tîrziu a văzut-o, i-a spus cald, mulțumit, cu o voce bună obosită după atîta emoție : „Ce mai faci, spălăcito ?“ și a primit invitația la masă, căci la el acasă erau obicinuiți să nu-l aștepte. Tata a chemat un servitor, pe care l-a trimis cu corectura. Gheorghidiu a luat apoi dosarul, l-a băgat în servietă la el. La masă a fost drăguț cu toată lumea, parcă mereu înduioșat, liniștit, radios. Au devenit de atunci, el și Anibal Dimescu, cei mai buni prieteni... Nae Gheorghidiu a căpătat o sinceră afecțiune pentru celălalt... I se părea acum, nu știu cum, mai uman prin greșeala lui, mai aproape de sufletul lui, și-l iubea. A început să-i laude calitățile politice cu o ostentație exagerată. Au fost mai tîrziu mereu alături, mai pe toate chestiunile.

Ușa se deschide larg... și Emilia apare din nou cu o tavă pirogravată, și pe ea o linguriță de dulceată și cafea. Mi-e o silă cleioasă.

— Valeria spune că ți-o fi sete... cu căldura asta...?

Întreb cu jumătate voce :

— Croitoreasa, vară-ta, a plecat ?

— Nu, mai avem puțin.

Sunt stînjenit de parcă sunt un caz patologic. Alături de mine, în casa asta streină, e o viață de familie cotidiană. Mă simt, gol așa în pat, ridicul.

— Ascultă, dragă, mi-ai adus cafeaua, așa prin cameră cu ea ? Știe că sunt aci ?

Îmi răspunde cu buza de sus în piele scurtă, firesc, ca și cum ar mânca :

— Și dacă știe ?

— Cum : și dacă știe ?

— I-am spus că e un coleg de la teatru cu care repet...
și că tu acum citești pînă mă întorc. Ce vrei să fie ?

E stupid, dar în definitiv poate să fie și așa.

— Da... dar atunci închide ușa repede.

Într-o miercuri seara venisem pentru masa de seară, căci luni, miercuri și vineri luam seara masa la părinți ; cînd am văzut din birou, pe fereastră, în lumina felinarului, oprindu-se la poartă Steyrul, lung și înalt, ca un șlep vechi, cu cioc, ultimul în București, cred, al lui Nae Gheorghidiu, și el apoi a urcat cele cîteva trepte, greoi și cu obrajii căzuți sub fălcile strînse, cu hainele cu pulpane așa de lungi, că-l făceau pitic. Cînd era necăjit, și era cazul, părea mult mai bătrîn. Era afară zloată și fulguia. S-a oprit obosit în vestibul unde i-a ieșit înainte tata, și a rămas pe gînduri, cu paltonul pe el, îndelung. Tîrziu, ca din senin : „Tu nu știi ce scriu gazetele ?...” Și cum tata, în vestă, după vechiul lui obicei, era nedumerit, i-a întins un ziar independent de seară, cu o notă pe care o găsești la colecție, căutînd numărul gazetei, nu mai știu care dintre cele trei, dar data da, căci era aproape de Sfîntul Dumitru, cred 19 sau 20 octombrie. Țin minte data, pentru că alte întîmplări, mult mai personale, din lunile acestea mi-au rămas limpede în minte și îmi servesc ca puncte de reper.¹

¹ Iată după colecția ziarului nota :

„D. Periețeanu * a făcut marele act de curaj de a atrage atenția că adevăratul dezastru de la C.F.R. își are obîrșia în combustibilul cu care sunt aprovizionate C.F.R.

Cu venirea d-lui Nicu Teodorescu la Direcția Generală a C.F.R. s-a instalat la această direcție o concepție cu totul diametral opusă. Căile noastre sunt furnizate de întreprinderile particulare cu o cantitate de 250 de vagoane de cărbuni anual.

* Al. Periețeanu, subsecretar de stat la Comunicații de la 6 iunie 1927 pînă la 27 noiembrie 1927 (n. ed.).

Își sprijinea bărbia în ambii pumni, pe marginea foto-liului.

— Nu-ți miroase ?

— Pe cine bănuiești ?... Vreo încercare a gazetei de a storce bani.

— Nota e dinafară... E probabil să fie dată de cineva din partid... Ascultă, Lumînărarule, dacă apar articolele astea o să transpirăm mult, cu tot frigul de afară...

— Să întrebăm la gazetă ?

— De prisos... Nu e pornită din redacție, iar ei nu dau amănunte.

Au discutat îndelung, și eu i-am lăsat foarte necăjiți, căci aveam treabă în camera mea, ca să caut niște cărți de mecanică vechi. El a mâncat la noi, iar a doua zi tata era tare mulțumit... Nu știu ce au făcut, dar era încântat, căci gazeta de seară într-adevăr n-a mai publicat nici unul din articolele promise „pe mâine“.

Nu știu însă ce cap au făcut amîndoi, unde se vor fi găsit, cînd au cetit, în după-amiaza aceea, gazeta lor proprie.

Eu am trecut pe la 5 după-amiază pe acasă, ca să aduc mamei niște cumpărături, și i-am găsit pe amîndoi plimbîndu-se prin birou de parcă aveau nevralgie. În pagina ultimă a *Veacului*, un articol tipărit cu litere negre și dese denunța „scandalul nemaipomenit al furniturilor de cărbuni pentru Calea Ferată“. Un subtitlu pe trei coloane sporea în tărie : „Statul fefuit cu un miliard anual“.

Deocamdată, și din primul moment ținem să se știe, nu avem nici o obiecție de făcut în privința sprijinului, întregului sprijin la care are drept industria minieră. De existența acestei industrii, recunoaștem fără înconjur că sunt legate mari interese de viitor național.

Afirmăm însă, pe baza datelor pe care le posedăm și care vor fi relevate cu ocazia discuției la buget, că foarte ușor și fără nici o atingere serioasă a intereselor industriei miniere se pot reduce cheltuielile la C.F.R. cu mai multe sute de milioane, ba, prin oarecari efortări, cu miliarde.

„Despre asta pe mâine“.

Gheorghidiu avea din cînd în cînd cîte un surîs strepezit, de parcă ar fi mîncat aguridă...

— Ce-i de făcut ?... și a ridicat receptorul, căci sunase, cu gîndul aiurea. A răspuns ca în treacăt, în locul lui, tata : „Da... Tănase Vasilescu... da eu...” Tata întreba, cu privirea nedumerită, cine e ? iar eu îl priveam surprins... „Alo... Alo... Cine-i acolo ?...” iar după un minut de ascultare, cu fălcele căzute ca la un copoi, de culoarea tărîțelor, sec : „Du-te-n (și așa mai departe...), înțelegi ? du-te-n...” Și întorcîndu-se către noi : Unul care ne felicită pentru „admirabila campanie din *Veacul* în chestia combustibilului de la Călea Ferată.”

Tata a întrebat apoi la telefon, probabil pentru a doua oară, dacă a venit la redacție Ladima... De data asta l-a ni merit și l-a chemat la noi... A venit într-un palton maron, scortos, cu fular de cașa cu patrate galbene-roșii. Cînd a sunat, Nae Gheorghidiu a trecut greoi într-o cameră mai mică, vecină cu biroul, și a urmărit, fără îndoială, de acolo discuția.

Tata l-a poftit jos, a insistat, cînd Ladima voia să stea în picioare :

— Nu, ia te rog loc. Și apoi, indulgent : Domnule Ladima, buna duminică credință a fost surprinsă, și azi a apărut în gazetă un articol, despre care, ce să-ți spun ?... sunt uimit.

Ladima, parcă suflecat, cu buzele strînse și mustața ridicată :

— Da... care articol ?

— Cel cu Căile Ferate... cu furnitura de cărbuni.

A precizat de-a dreptul, oarecum bătaios :

— Eu l-am scris.

Tata a început să se bîlbîie... Și-a ridicat ochelarii negri, i-a pus iar... Nu găsea cuvinte... Cred că dincolo Gheorghidiu fierbea...

— Să știi că n-ai dreptate... Lovești prin asta în 15 000 de muncitori și într-o industrie națională necesară apărării statului.

Ladima fierbea.

— Domnule Vasilescu, e o glumă liberală această industrie necesară statului... Deocamdată văd că, pentru moment, îi e mult mai necesar statul ei decât ea statului... Dacă s-ar arde păcură, dacă s-ar importa chiar cărbuni, domnule Vasilescu, statul ar realiza o economie de un miliard anual... Am socotelile în sertar la birou... Acest miliard e băgat în buzunar de câțiva escroci, care constituie un consiliu de administrație și clientela lor (președinte al consiliului de administrație al uneia dintre aceste mine era Nae Gheorghidiu). Nu există stat în lume mai jefuit decât acest stat românesc.

— Domnule Ladima... Te-nșeli... te-nșeli grozav. Acolo sunt oameni încercați... cu dragoste de țară...

— O dragoste foarte costisitoare... Cunosc oameni cari și-ar iubi țara și pentru mai puțin de un miliard... Domnule Vasilescu... eu nu vă înțeleg... Ceea ce am admirat la dumneavoastră era despărțirea de liberali, căci vă bănuiam dezgustat, fără îndoială, de spiritul lor de jaf în averea statului... *Veacul* trebuia să fie — așa am crezut că doriți — un tranșeu de protestare împotriva unor metode vechi... O tribună pentru promovat tot ce e dorință de reînnoire în moravurile noastre politice... Așa a înțeles și publicul și de aceea ne caută și ne sprijină.

— Domnule Ladima... Domnule Ladima... poate că ne-am înțeles greșit. Dar noi nu luăm atitudine nici împotriva lui Ionel Brătianu, nici a lui Vintilă, nici chiar a partidului.

— Dar parcă e cineva care să vrea asta ? Se îndoiește cineva de cinstea lui Ionel Brătianu sau a lui Vintilă ? La urma urmelor nici cu partidul liberal n-am nimic, ca flămură, dar statul lui major e o adunătură de jecmănitori ai statului. Dealtfel, dacă nu ne înțelegem... e o soluție foarte

simplă... Vă rog să primiți dimisia mea. Și s-a sculat nervos în picioare, a vrut să facă un gest, pe urmă, prea schematic : Bună ziua.

Și a plecat pur și simplu. Tata a rămas în fotoliu, cu mâinile moi împreunate pe pîntec... Și-a scos ochelarii și a început să-i șteargă apoi, nedumerit.

Nae Gheorghidiu a apărut de dincolo, apăsător și așa de îngîndurat, încît capul îi părea și mai mare.

— E nebun... și după un răstimp... pentru el însuși : E nebun !...

— Ai văzut ?... pleacă de la gazetă...

— Cum o să plece ? Moare, fără el...

— Păi atunci ?... după cum văd nu e nici un mijloc...

Nae Gheorghidiu a fumat pe gînduri, a murmurat apoi, cu mimică și cu sinceră părere de rău :

— Păcat de el... Ce o să facă ? Rămîne pe drumuri iar. Și tot mai întristat : Nu se renunță așa ușor la o leafă de douăzeci de mii de lei pe lună. Pe urmă s-a întors spre mine : Ascultă, Fred, tu ești prieten cu el, tu ni l-ai adus. Na, două mii de lei și dă-i diseară să mănînce într-o cameră separată la „Chateaubriand“, dacă mai e deschis.

Am respins firește banii.

— Coane Nae... lasă banii acum...

— Nu, ia-i de la mine...

E adevărat că trebuia să fie o întîmplare absolut excepțională, ca să dea de la el...

Surîd, căci mă simt ca legănat, de nedumerire.

— Încerc... Numai că o să fie de prisos... E foarte încăpățînat...

— Fred, ascultă ce-ți spun eu... Fă-i binele acesta, dacă ții la el. Că are talent. Gazeta e bine făcută. Și, ca în paranteză : E ca vaca năvălășe, după ce a umplut șiștarul, dă cu piciorul în el și-l răstoarnă. Vezi... Începe cu icre negre... Dă-i și homar, fripturi în sînge și nu uita șampania... E nedus la dame de multă vreme se pare... Și scurt : Acolo dă tu de la tine, hai.

N-am avut încotro și i-am telefonat lui Ladima, întrebându-l dacă vrea să luăm masa împreună... A primit bucuros...

Dar toate încercările mele de a-l înmuia au fost de prisos. Stătea pe gânduri, rezemat de spătar, fuma țigare după țigare. Mi-a spus apoi cu o tristețe care m-a uimit și m-a acoperit ca un doliu :

— Dragă domnule Vasilescu... Nu te supăra... Eu sunt un om care scrie... Și dacă nu scriu ceea ce gândesc, de ce să mai scriu ? Nu pot altfel.

Totuși, în zorii zilei, am obținut făgăduiala că în chestia aceasta a cărbunilor va amîna campania pentru mai târziu.

În legătură cu gazeta mi s-a întîmplat în zilele acelea o neînțelegere destul de penibilă pentru nervii și demnitatea mea... Era la vernisajul unei expoziții colective ¹ a unui grup

¹ Prin acest detaliu, nu singurul de altfel, Camil Petrescu se abate de la încadrarea cu strictețe a întregii acțiuni între anii 1926—1928. Aici romancierul se referă la un moment din viața artistică a capitalei care a avut loc în 1924 : prima expoziție internațională de pictură, grafică și sculptură organizată de *Contimporanul* (noiembrie-decembrie). De altfel, în revista condusă de Ion Vinea apăruse cu cîteva luni înaintea mult discutatului eveniment un *Manifest activist către tînerime*, al cărui prim imperativ estetic iconoclast era : „Jos arta” (*Contimporanul*, an. II, nr. 46, mai 1942). La vernisaj, în sala Sindicatului Artiștilor, a fost, într-adevăr, o asistență numeroasă (cf. Tudor Vianu, suita de impresii *Prima expoziție internațională a „Contimporanului”*, în *Mișcarea literară*, an. I, nr. 4, 6 decembrie 1924). În decor constructivist, pe un fond cu efecte acustice percutante și ecleraj bizar, cuvîntul de deschidere l-a rostit ziaristul Eugen Filotti (1896—1977). Au expus : C. Brîncuși, M. H. Maxy, Marcel Iancu, Milița Pătrașcu, M. Teutsch, Victor Brauner și reprezentanți din Franța, Italia, Germania, Polonia, Ungaria (cf. Catalogul expoziției, în *Contimporanul*, an. III, nr. 50—51, 30 noiembrie—30 decembrie, 1924). Comitetul de organizare al expoziției avangardiste : Ion Vinea, Marcel Iancu, M. H. Maxy. În expoziție, pe lîngă plastică, gravură și sculptură, au fost mobile de M. H. Maxy (comisarul expoziției), o masă cu scaune de Marcel Iancu, vase de Marcel Iancu și Marigo (n. ed.).

de pictori și sculptori de avangardă... O expoziție foarte frecventată, cel puțin la vernisaj, din pricină că era moda de a fi ostentativ, de a fi neapărat îndreptat împotriva cuiva... Ciudat era însă că această expoziție era îndreptată chiar „împotriva artei“ (Jos arta !), mai curînd însă împotriva tuturor camarazilor care n-aveau talent, nici unul, pare-se, deloc. Mai venea lume și din pricină că la vernisaj avea să vorbească un ziarist foarte cunoscut, combativ și revoluționar permanent... Cum luasem obiceiul de a vizita expozițiile de pictură, am venit încă de pe la ora 11. Am găsit-o pe doamna T. acolo, înconjurată cu grabă și oarecare emoție de grupul de expozanți care făceau și oficiul de gazde, deși ei o socoteau oarecum de-a lor. Numai faptul că era ea acolo și pentru mine sala cartonată devenise nucleul Bucureștilor în ziua aceea. Împiedicat să vorbesc cu ea de atîta timp, simplul fapt de a o vedea și de a fi în aceeași sală îmi dădea un soi de febră interioară. Pentru că era toamnă tîrzie, deși vremea era mereu frumoasă, avea un mantou de stofă de culoarea piersicei palide, cu mînecele terminate prin mici manșoane atașate, de lutru castaniu, aproape negru. Din același lutru, gulerul înalt, croit ca de tunică, desfăcut la gît, îi încadra obrazii ca într-o catifea neagră, caldă, iar jos, la poale, din aceeași, o bandă lată ca de două palme, de jur împrejur. Înrudirea de culoare dintre opalinul stofei și căldura garniturii de lutru era un farmec în plus... O înconjurau toți, poate și pentru că știa să se facă ea singură înconjurată, avea un aer de doamnă ca o stăpînă neoficială, și erau bucuroși de un musafir care sporea interesul sălii... Surîdea mult, dar cu un soi de rezervă de om care nu ținea prea mult să se amestece cu ceilalți... Cu un aer binevoitor și absent, ca întotdeauna cînd era în lume... De obicei nu poza, dimpotrivă, acasă, între prieteni buni, sta pe scaun strîmb, dar aci parcă ține cu orice preț să evite familiaritatea...

Prin cuprinsul sălii (ai cărei pereți erau îmbrăcați într-o pînză de sac de culoarea cartonului și iluminați de sus de

niște jgheaburi mici de zinc care cuprindeau lămpi albe ca (campele de teatru) erau niște fotolii joase de forma celor americane, dar din lemn gros în întregime și tăiate parcă în felii negre, alternate cu gălbui. Totul avea un aer ușor improvizat, de decor de teatru...

Nu scosese mânușile mici de piele care îi răsăreau din minecile-manșoane și parcă sta dinadins cu coatele sprijinite așa ca să-i sublinieze frumusețea mobilă a mâinilor înmănușate. Picioarele de la genunchii goi și rotunji în jos (rochiile erau mereu scurte), în ciorapii de culoarea nisipului, desăvârșit întinși, erau lipite unul de altul, iar din pricină că fotoliul în care sta era cam jos, lungite oblic. În toată figura îi apăreau ochii acum de un safir mai fumuriu, nu albaștri intens ca altădată, și dinții albi, descoperiți, de câte ori râdea cu fața în sus, cu gâtul sprinten către cei cari o înconjurau în picioare...

Cînd începuse să fie lume tot mai multă, a apărut și Ladima într-un palton prea larg, cafeniu, cu fular de lînă în pătrățele galbene și roșii... Cum l-a văzut, doamna T. i-a ieșit înainte bucuroasă și aproape fără să se scuze față de ceilalți i-a luat brațul tirîndu-l într-un colț, cu toate că el se lăsa dus cu oarecare rigiditate orgolioasă...

Am înghețat... și, cu inima stoarsă parcă de un pumn nevăzut, urmăream nedumerit și cu o teamă ca de diagnostic figura ei foarte animată... Ochii îi deveniseră de un albastru mat, oțelii, își ținea cu mîna înmănușată, ca o agrafă minunată, mantoul deschis de nasturi și îi vorbea viu, cu o intensitate nervoasă... Mă întrebam uluit dacă nu e ceva între ei, dacă el n-a jucat un soi de teatru tăcut și intens, ascunzîndu-mi abil și fără gesturi totul, îmi ziceam, de pe altă parte, că e firească înflorirea aceasta de veselie cînd își vede un prieten care a intervenit pentru ea cu atîta bravură și loialitate, dar mă întrebam și dacă nu cumva gestul lui n-o fi impresionat-o atît de mult, încît să înceapă să-l iubească. Cu asemenea femeie, pe care tot ce e frumos ca gest și cinste o stupefiază, o tulbură, ești tot-

deauna neliniștit. Totdeauna „acuză” primirea, înregistra ca un seismograf fiorul oricărui gest frumos și eram frământat, căci simțeam că nu se poate ca ea să nu fi fixat bravura lui. Eram pe vremuri melancolizat (parcă acum nu ?) de orice actor care juca subtil, de un domn care spunea lucruri frumoase într-un cerc din care făcea parte și ea, de un tip prea bine care era dezinteresat amabil cu ea. Mai ales de cei cari erau bine, deși nu-i făceau deloc curte, mi-era teamă. Să nu stimuleze în ea orgoliul de a-i impresiona. Urmăream acum mimica ei, fără să înțeleg nimic, cu impresia nedefinită și totuși sîcîitoare că acolo se decide ceva care mă privește, ca o linie care se interferează cu linia destinului meu... Nu era întîia oară cînd o priveam și-i interpretam mimica, atunci cînd vorbea departe de mine. Ca și acum, de multe ori mă întrebam exasperat ce poate să spuie altcuiva decît mie. Aș fi vrut să fiu aproape să ascult, dar tot ce era bărbătesc în mine se cabra...

Pe de altă parte, știam că orice banalitate capătă din pricina vocii ei timbrate inflexiuni nuanțate, ca un tremur de înserare, un înțeles sexual care mă dezola. Cîteodată, cînd el răspundea ceva care o contrazicea vădit, trăsăturile feței ei se relaxau, gura i se arcuia în jos, obrajii i se destindeau dezamăgiți. Se vedea că e nemulțumită, energizată. Își privea mîna liberă strîngîndu-i gînditoare degetele înmănușate în podul palmei, pe rînd, ca o mîna arătătoare într-un afiș.

Eram exclus din convorbirea asta, ca dintr-un imperiu pierdut, care se crea din nou fără mine.

Atunci am simțit în mod stupid, ca și cînd gîndurile mele bărbătești n-ar fi fost luate în serios, de un spirit zeflemist strein, nevăzut, că trebuie să aflu cu orice preț, chiar al unei umilințe, ce vorbesc cei doi... M-am hotărît să mă apropii cu sentimentul de risc incalificabil cu care un trădător se duce la o legație streină. Nu faptul de a o spiona mă demoraliza, pentru că de mult, printr-un soi de pact rușinos cu conștiința mea, hotărîsem că trebuie să-i citesc scriso-

rile uitate, că trebuie să iau informații despre ea, ba de vreo două ori o urmărisem și pe stradă chiar. Ceea ce sporea mizeria mea era că spionajul de acum era riscat și ridicul, de o îndrăzneală de sugestionat, care nu mai poate raționa. Mă strecuram prin asistență, care acum era foarte numeroasă, calculînd să ajung în spatele lor, îmi alesesem chiar tabloul pe care să mă prefac că îl admir absorbit, cînd am fost reținut de o mînă solidă.

— Ce faci, diplomatule ?

Era scriitorul cunoscut, voinic și binevoitor, care mă privea cordial și protector...

— Ei, cochetezi cu arta ? Și întorcîndu-se către un domn care îl întovărășa : Domnul Fred Vasilescu, diplomat, sportiv, dansator etc., în flagrant delict de frecvență artistică... Ce femeie te aduce pe aci, spune drept ?

Mă întreba, convins că e cu neputință ca un tip ca mine să priceapă ceva din artă, sau, în sfîrșit, să aibă alte legături cu arta decît acelea de braconier al amorului. E adevărat că deși venisem dintr-un oarecare snobism, eram totuși acolo pentru o manifestație de artă și numai incidental acum arta și tot restul lumii erau trecute într-o zonă de interese limitate, cum era expresia la modă, și într-adevăr numai o femeie polariza toate gîndurile mele. Chiar de femeia aceasta el mă depărta, tîrîndu-mă cu seninătate spre un panou maritim, cu jumătăți de corăbii, cu faruri întrerupte, de parcă totul ar fi fost pictat pe sticlă, și spart fiind, n-a mai știut nimeni să potrivească bucățile la loc, punîndu-le apoi la împlinire.

— Ei, pricepi ceva ?

M-a întrebat provocător, cu un zîmbet voinic și batjocoritor, de parcă ar fi asistat la cine știe ce experiență caraghioasă. Eu eram acum însă toropit și indiferent la batjocuri ca un anesteziat cu stovaină, dar cu mintea mai limpede, mai intensă, cu mult mai activă decît de obicei...

Doamna T. ruga cu o stăruință nervoasă și excesivă pe Ladima, pîndind în privirea lui, cu zîmbete luminoase în-

trerupe, să vadă dacă ajunge pînă la el, dacă atinge în rezistența lui pedala care să răspundă afirmativ. El părea foarte încurcat, iar ea, pornită, avea aerul că depinde de răspunsul lui. Mi-era cu neputință să surprind măcar vreun fragment din conturul inteligibil al unei fraze, ca să pot reconstitui convorbirea lor, dar cum îi știam pe el foarte inteligent și pe ea atît de emotivă, simțeam că acolo e o devenire în care eu eram de prisos. Scriitorul insista mereu, fără să observe cît sunt de nervos, pînă cînd, surprinzîndu-mi direcția privirii, m-a interpelat mirat.

— Nu-oi fi pus gînd rău urîtei aceleia care stă de vorbă cu Ladima ? Șefule, te știam om de gust.

Parcă m-ar fi stropit cineva cu o cană de apă ca să mă deștepte dintr-o reverie stupefiantă.

Am ridicat din umeri ca insultat de această presupunere, dar în mine s-a instalat un semn de întrebare, ca gravat cu un stilet acid.

Să fie într-adevăr urită ?... E posibil deci ca un scriitor, om presupus de gust, s-o găsească urită ? E adevărat că acum, parcă scăpat de hipnoză, nici mie nu mi se părea frumoasă. Fața ei, care de obicei era absentă și gînditoare, înregistrînd interior și lin cele mai mici nuanțe ale clipei, de îi puteai urmări succesiunea gîndurilor doar pe crisparea ușoară a buzelor, pe obraji, pe ochii albaştriți ca trecerea umbrei unui nor pe apă, era acum foarte vie, prea expresivă, cu un fel de mimică nuanțată, ochii înșiși nu mai aveau vioriul-albastru al clipitei de gîndire, ci erau pozitivi strălucitori, dar ca de oțel, buzele se răsfrîngeau, de o mobilitate excesivă, pîndind răspunsul lui Ladima.

Nu era întîia oară cînd față de mine se spunea că e urită... Mai ales cînd era necăjită, legată de nemulțumiri practice, pierdea foarte mult... Ochii își schimbau culoarea și se adînceau în orbite. Corneea i se injecta cu fire roșii și parcă devenea de sticlă, toată se vestejea subit. Atunci își neglija și ținuta. Frumusețea ei era foarte sensibilă la viața interioară, și cred că niciodată n-a fost mai frumoasă ca la

vreo cîteva luni după începutul iubirei noastre, cînd părea exasperată de iubire. Și atunci avea ochii intenși, dar de o limpezime care făcea cu albul corneei (nu era chiar alb, avea ceva din catifeaua nedefinit verzuie a unei petale de trandafir alb, căruia i s-a injectat artificial, culoarea verde...) să dea o impresie de vis. Ardea toată așa cum nu mi s-a mai întîmplat să simt fierbinte un corp omenesc, de o sănătate mlădioasă și sprintenă de animal tînăr, buzele îi erau într-o tensiune mică de fiecare clipă, totuși fără răsfrîngerii tari ca acum... E adevărat, însă, pentru că depășisem parcă limitele, într-o vreme toate aceste amănunte se exageraseră ca într-o exasperare... Ochii deveniți prea fiști îi ieșiseră puțin în afară, albul lor se mărise straniu, buzele îi erau aproape crispate. Căpătase și un tic foarte nervos, de a duce mîna la rădăcina gîtului în adîncimea unde se întîlnesc tendoanele. Era în vremea celei mai mari exasperări senzuale dintre noi, cînd ne închideam ca niște demenți în vreo cameră de hotel ardelean, de sîmbătă seara pînă luni dimineața. Nu-i plăcea nici o perversiune, nici o „rafinerie“ așa-zisă de femeie modernă, dar punea atita iscusință, știa să abuzeze de toate posibilitățile posesiunii, să ceară simțurilor prelungiri iscusite, totul pînă în pragul nebuniei, cînd dezlănțuirile brusce, după atîtea rețineri, nu mai știam de ne vor lăsa în toate mințile. De sîmbătă seara pînă luni dimineața, arzînd mereu, nu era niciodată la fel, cum desigur nu e niciodată la fel capriciul ciocîrliei în zbor. Din pricina acestor ore îndelungi, petrecute împreună, întîlnirile cotidiene grăbite, totdeauna automatizate și deziluzionante, nu ne mai interesau. Așteptam tăcut și concentrat mica noastră vacanță săptămînală, căci buna negustoriță nu lipsea niciodată de la magazin (sau aproape niciodată). Cînd starea ei vizibil anormală s-a agravat, cînd fixitatea privirei a început să devie oarecum îngrijorătoare, dublată de o stare de neliniște și teamă permanentă, cu ticul nervos al ducerii mîinii la gît, cum alții și-o duc pe inimă ca să-i simtă bătăile (ea spunea că își simte acolo pulsul intens),

a trebuit să consulte câțiva specialiști. Eu însumi aveam dureri mari în ceafă și-mi simțeam parcă ochii de carton. Rup-tura, provocată apoi subit și brutal de mine, chiar în vremea acestei exasperări, i-a agravat net patologicul tulburării, pînă cînd, nemaiputînd umbla pe stradă, din neliniște nedefinită, a intrat într-un sanatoriu la Viena.

Cu toate acestea era frumoasă, cînd se consuma ca o faclă numai flacăre. Astăzi, cu tot dramatismul mișcărilor ei, sau desigur chiar din cauza asta, era urîță. Drept să spun, vag mă mulțumea faptul acesta, căci mă măgulea gîndul de a ști că e frumoasă numai cu mine și mai ales numai prin mine.

Cînd am scăpat de scriitori și cînd lumea s-a mai rărit, Ladima, despărțindu-se de doamna T., a pornit să cerceteze cu luare-aminte tablourile. Cînd a venit în dreptul meu a început să-mi vorbească brusc, nervos, simulînd totuși, de parcă am mai fi stat de vorbă în aceeași zi, convorbirea noastră fiind doar întreruptă... În dreptul nostru erau trei pinze ale unui pictor rus care înfățișau cîteva scene apocaliptic geometrice, însă cu o geometrie de raze lungi și de cercuri de culoare de aceeași nuanță, suprapuse, care-i plăceau mult lui Ladima, căci le examina nervos și stăruitor.

— Mare pictor... Asta da... e un progres în artă.

Mă întrebam dacă nu căuta să afecteze o preocupare periferică, tocmai fiindcă simțea că între noi a intervenit ceva care nu permitea lămurire, o situație falsă. Privea, puțin teatral, apropiindu-se și depărtîndu-se, ca să refere parcă pentru el însuși.

Pe urmă, brusc, fără să mă privească, în clipa cînd traiecul lui îl apropia de mine.

— Doamna Mănescu stăruie de două zile ca să primesc la gazetă pe un oarecare D. Știi ce buget de sărăcie avem și m-a enervat că a trebuit s-o refuz.

Știam cine e D. și a fost în mine ca o schimbare de cadril în neliniște, căci limpezit brusc din partea lui Ladima, devenisem nervos din cauza acestui D.

— Spune că e într-o mizerie care-ți face milă, că nu are nici un rost... Acum în iarnă l-a dat afară proprietăreasa. Să-i fac măcar un loc de corector. A trebuit să refuz și asta. Pe urmă tipul e absolut insignifiant.

D. acesta era un fel de tânăr îmbătrînit, care-ți dădea impresie de murdar. Ne întilneam foarte des la doamna T. Mărturisesc că mă irita prezența lui, pentru că era de o insistență de țințar gonit.

Îmi apărea destul de nelămurit, ca situație în legătură cu ea, mă întrebam dacă nu cumva e vreun frate de al ei, bănuiam cine știe ce dramă de familie. Foarte tîrziu am aflat că nu poate fi vorba despre asta, dar tipul nu era mai puțin ridicul cu ochii lui tulburi de slugă jignită, aducîndu-i flori și venind noaptea la ea.

Evident că era destul să mă gîndesc serios, ca să mă liniștesc (deși chiar simplă apropierea lui și tot jignează). Era peste putință ca să fie ceva între ei, oricît de mare ar fi fost așa de invocata perversitate femeiască... Întîi era un motiv de incompatibilitate. Femeia aceasta nu putea suporta fizic nici o urîțenie.

Asta mă făcea să nu mi-o pot închipui niciodată vînzîndu-se, de pildă, chiar în clipele ei de greutate materiale, vreunui bătrîn flasc, cu carnea învinețită, roasă de eczeme. Nu putea măcar să privească asemenea lucruri, fără să i se irite cu adevărat pielea. Pe corpul ei însuși nu putea suporta nimic. Avea cea mai curată piele pe care am văzut-o vreodată. Nu răbda nici o atingere murdară, nici o rosătură, fără să nu se furnice toată... Cred că aceste continue plimbări nervoase ale mîinilor ei în jurul gîtului, spre urechi, erau un fel de reflexe nervoase provocate de piele. Nu fusese bolnavă niciodată, parcă nici microbi nu-i putea suporta... Îmi spunea că odată, la ei în casă, toți copiii se îmbolnăviseră de scarlatină fără să se prindă de veste. Ea n-a avut nimic și au și renunțat s-o mai izoleze. De o rezistență vie, total imună, ea exagera însă în sensibilitate, organic, toate... Un simplu guturai o deprima

ca o catastrofă, un coș o împiedica să lucreze. Orice atingere din pricina sensibilității avea rezonanțe în tot organismul ei, încît cei care, voinici, suportau furuncule, fără să se întrerupă de la activitatea lor, și se păreau, prin contrast, de o nepăsare de rinoceri care suportă familiar cuiburi de păsărele în piele. O dată a fost intoxicată nu știu din ce cauză și ea a suportat săptămîna de boală ca o agonie, desființată de dezgustul vomitărilor, neadmițînd cu exasperare să fie văzută nici măcar de rudele alarmate, de suferința ei și de acest mister, toată săptămîna. Cum era să-mi închipui că femeia aceasta curată ca un cățel de rasă, care nu bea de două ori din aceeași apă din farfurie, care într-adevăr, dacă se servea din nou dintr-o mîncare de pui, cu sos, schimba iar farfuria, căci oasele și sleiala o făceau să leșine parcă (în case streine, știu că tocmai din pricină că nu putea cere să i se schimbe farfuria nu mai cerea niciodată din același fel), ar fi putut îndura apropierea parcă mirositoare, murdară, a organelor și secrețiunile lui D. ? Asta depășea tot ce-mi puteam închipui.

Astăzi încă, unul dintre sentimentele mele de orgoliu e că femeia aceasta, care arunca apoi pieptenul pe care și-l cerea vreo prietenă, a folosit de cîteva ori cu mine aceeași perie de dinți... Am uneori amețală, ca și cînd aș fi trecut pe lîngă un pericol, la gîndul că am avut curajul să fiu inconștient de natural lîngă o asemenea femeie (căci e probabil că mai ales la început, pînă i-am descoperit cu uimire sensibilitatea — eu o credeam vinzătoare de magazin banală — am fost cu ea aproape inconștient). Nu numai despre D., nu numai despre Ladima, dar despre Mărginoiu însuși, care avea un fel de iritație, furunculoză a pielii pe coapse — știam de la baia de aer cald — eram liniștit cînd gîndeam, căci îl compătimeam dinainte pentru imprudența de a apare gol, lîngă o privire atît de neliniștită și iscoditoare, cu senzații repulsive ca ale femeii acesteia. Iar „amor“, îmbrăcată, în mașină, ca atîtea femei, sau dusă de întîmplarea unui flirt nu făcea

cred niciodată, căci știu dezgustul cu care asculta povestindu-i-se astfel de cazuri. Sincer compăttimeam și disprețuiam pe bărbații cari s-ar fi aventurat înconștienți în intimitatea acestei femei, ca pe acei gafeuri care într-o casă mare nu și-ar fi dat seama unde sunt și ar fi fost ca la ei acasă, cu libertăți comode sub privirile imperceptibil consternate ale celorlalți musafiri.

Era destul, deci, cu toată iritarea mea spontană, să mă gândesc serios, ca să-mi dau seama că e peste putință ca între doamna T. și D. să fie mai mult decât o strângere de mână (și aceea încă, desigur, greu suportată).

Dacă intervenea pentru el atât de insistent, acum, era desigur din bunătate. Era cu adevărat foarte bună, un soi de bunătate spontană, din reacție imediată, parcă tot de natură epidermică, din incapacitatea de a suferi răul sau falsul, căci asta i-ar fi cerut eforturi sistematice, de care nu era în stare.

Acasă am găsit pe tata și pe Gheorghidiu — era o zi când ne întâlneam la masă — și cum acesta avea o criză de ficat (din cauza asta purta cred briul lui Iov), n-am putut vorbi nimic. Se trântise în fotoliu și transpira rece, cu ochii tulburi, șterși, cu valuri de zăduf în obraz, mereu căutînd, strîmb, o poziție mai comodă. Știam toți că suferă și mi se părea, nu știu, un soi de lipsă de respect să fac abstracție de durerea lui și să-i propun angajarea lui D. Mai tirziu n-am mai avut însă nici un prilej să intervin.

Dealtfel și tata și Nae Gheorghidiu erau din ce în ce mai neliniștiți și mai preocupați de soarta colaborării cu Ladima... El scria gazeta ca și când ar fi fost a lui și nici nu concepea măcar că ar putea să scrie altfel... Negreșit, aceasta aducea cetitori, dar contrazicea prea mult intențiile proprietarilor... Din ce în ce mai mult *Veacul* devenea un organ dușmănos industriei și comerțului, ceea ce în nici un mod nu se potrivea gîndurilor tatei, sau lui Nae Gheorghidiu... Într-o zi acesta ne-a arătat enervat un anunț ironic în pagina întâia a *Veacului*, pe două coloane,

în chenar, cu litere groase : „Fabricile de gheață cer sprijinul statului. Gerul excesiv face inutilă gheața artificială, năruind astfel o industrie atât de necesară apărării naționale. Se cere ca statul să ia asupra sa, cel puțin în timpul iernei, cumpărarea întregii producții de gheață, altfel fabricile vor fi nevoite să închidă, lăsând pe drumuri pe lucrători.“

Pe urmă, ieșirile împotriva industriei „parazitare“ au devenit tot mai numeroase... La început, lui Nae Gheorghidiu îi era teamă că această campanie împotriva industriei naționale să nu supere pe șeful partidului... Ionel Brătianu era însă atât de preocupat de problema regenței și a menținerii „actului de la 4 ianuarie“¹, încât tolera orice divergență, pe orice chestie, era gata să trateze cu orice partid, subvenționa chiar gazete care atacau pe liberali, cerînd numai atitudine convenabilă pe această „chestie închisă“... Mai cu seamă în zilele acestea, ale procesului Manoilescu², îngăduia orice, devenise împăciuitor, părăsind cu totul faimosul sectarism, numai în schimbul admiterii „actului“. L-am văzut în ziua proclamării la Cameră ; albise, obrajii i se micșoraseră și se adînciseră

¹ Prin actul de la 4 ianuarie 1926, Parlamentul a votat îndepărtarea prințului Carol de Hohenzollern de la succesiune și recunoașterea fiului său, Mihai, ca principe moștenitor. Partidul liberal nutrea speranța ca prin acest act politic să-și consolideze poziția (n. ed.).

² Mihai Manoilescu (1891—1950), economist, om politic, subsecretar de stat (Finanțe) în guvernul generalului Averescu (30 mart. 1926—3 iunie 1927) și ministru de externe în guvernul profascist Gigurtu (1940). La întoarcerea de la Paris, în noaptea de 23 spre 24 octombrie 1927, a fost arestat, autoritățile descoperind asupra lui 4 scrisori ale prințului Carol către I. I. C. Brătianu (atunci prim-ministru), Iuliu Maniu, N. Iorga și Averescu, prin care acesta își exprima dorința de a reveni în țară. Guvernul a hotărît ca Mihai Manoilescu să fie deferit imediat Curții Marțiale. În favoarea acuzatului, la proces, s-au pronunțat Averescu, Iorga, Iuliu Maniu, și I. Mihalache. Completul de judecată, dominat de ofițeri procarliști, la 14 noiembrie 1927 a decis achitarea lui Manoilescu, fapt interpretat ca un insucces al cabinetului liberal (n. ed.).

mult, părul dat peste cap era ca o chică de poet cărunt, ciocul era de asemenea schimbat. Nu l-aş mai fi recunoscut pe stradă. Şi asta numai în câteva luni de zile.

La început îi fusese teamă că, supărat din pricina remanierii, Gheorghidiu să nu se adaoge cumva la numărul acelor care, politicieni încercaţi şi abili, ştiau ce înseamnă „o chestie“, şi refuzau să recunoască „de drept“ „actul de la 4 ianuarie“, căci de fapt îl recunoşteau mai toţi. Îi era teamă că *Veacul* ar fi putut să aibă o atitudine echivocă... Cum, dimpotrivă, gazeta părea să fie anticarlistă, căci se făcea, vag de tot, e drept, ecoul ştirilor defavorabile prinţului exilat, cu două sau trei zile înainte de serbarea donaţiei Muzeului Simu¹, cu o săptămână deci înainte de moarte, Ionel Brătianu² i-a telefonat pe la 2 după-amiază lui Gheorghidiu, care a primit vestea năucit de uimire şi de fericire, că vrea să-l viziteze, dacă e acasă... Când a sosit, a fost primit de la porţiţa de fier de Gheorghidiu, iar după ce a luat loc în biroul cu uşile-oglinzi, împărţite în careuri, şi cu muchii de aur, liniştit ca un stăpîn acasă la el, a spus că ţine să-i aducă personal cordonul Coroanei României (pe care, după tradiţia liberală a remanierilor, i-l dăduse drept consolare) şi se scuza că nu avusese timp, din cauza împrejurărilor (moartea regelui,³ aranjarea practică a regenţei etc.), să i-l înmîneze... E de prisos să spun ce speranţe — împotriva evidenţei — a legat Gheorghidiu de acest „gest“ al lui Ionel Brătianu. A crezut că s-a întors iar roata norocului politic. Venirea peste o săptămână abia la şefie a lui Vintilă Brătianu⁴ marele pontif al industriei naţionale, l-a făcut să îngheţe de teama vre-

¹ Colecţionarul şi fondatorul Muzeului Simu, Anastasie Simu (1854—1935), a făcut donaţia într-un cadru oficial la 17 noiembrie 1927. Au participat reprezentanţi din partea guvernului, numeroşi oameni de artă şi scriitori.

² Ion I. C. Brătianu a decedat la 24 noiembrie 1927 (n. ed.).

³ Regele Ferdinand I a murit la 20 iulie 1927 (n. ed.).

⁴ Vintilă I. C. Brătianu (1867—1930) preia conducerea guvernului de la 24 noiembrie 1927 — 9 noiembrie 1928 (n. ed.).

unei imprudențe. E ușor de înțeles că a avut aproape o sincopă când a cetit chiar în ziua aceea, în *Veacul*, un articol îndirjit împotriva industriei și a băncilor „parazitare”. Prăbușirea Băncii Eleno-Române¹ de la Galați, urmată de sinuciderea directorului general, ca și prăbușirea în aceeași săptămână a altor bănci, ieșene, se dovediseră un grav simptom de maladie financiară. La rîndul lor, băncile bucureștene începură să avizeze la măsuri de salvare. Fiecare din ele avea imobilizate, în polițe dubioase, sume mari de foarte multe milioane, împrumutate dealtfel prietenilor politici, pe polițe de complezență, bani dați cu intenția să nu mai fie achitați vreodată și care nu erau în realitate decît plata unor servicii pe care aceștia le făceau cînd erau la putere, băncilor și industriilor lor. Acum acestea încercau să treacă statului, rînd pe rînd, aceste „portofolii dubioase”.²

¹ Crahul Băncii Eleno-Române a avut loc în octombrie 1927, cotidienele comentînd pe larg fraudele și procesul principalilor delapidatori (n. ed.).

² Articolul din *Veacul* e într-adevăr de o violență surprinzătoare de la titlu : *Portofolii putrede și suflete descompuse*, pînă la afirmația că : „ne aflăm nu numai în fața unui procedeu de un sadic cinism, care impune astăzi statului jefuit să plătească, tot el, păgubașul, comisioanele prevaricatorilor în sumă probabil de miliarde, dar și a unui act de demență politică, sortit să ducă la ruină statul actual, prin secătuirea tezaurului și prin distrugerea oricărui prestigiu de guvernămînt”.

În felul ei redacția *Veacului* era foarte interesantă. Cu discuții vecinice... cu vizite de actrițe, căci Emilia venea des cu prietene de-ale ei. Personal n-am făcut parte dintre redactori... Într-o zi însă, ieșind împreună de la o ședință a comitetului S.S.R., am stat mai mult de vorbă cu Ladima și i-am arătat absolut sincer și fără nici o intenție (deși m-aș fi simțit bine la o astfel de gazetă, căci am aflat abia mai tîrziu că e a lui Gheorghidiu) cît de mult prețuiam atitudinea și nervul cu care e scrisă foaia... M-a invitat să colaborez, însă numai după un timp de reflexie vagă, mai mult așa ca o politete... N-am putut să-mi dau seama dacă succesul îl zăpăcise într-atît, încît credea că nu mai are nevoie de nimeni, sau dacă nu era poate cumva faptul că, deși eram de atîtea ori de acord, mă prețuia totuși prea puțin. A adăogat mai tîrziu, e drept puțin

Nea Gheorghidiu a telefonat îndată după apariția ziarului tatălui meu, să vie neîntârziat la el.

I-a cerut să-i spuie limpede lui Ladima că *Veacul* nu numai că nu poate lua atitudine împotriva comerțului și

cam stîngenit : „Avem un buget penibil... Dă-mi din cînd în cînd cite un foileton... 500 de lei e tot ce putem plăti...”

Am primit și mă duceam adesea pe la redacție, unde după un timp începuseră să vie cîteva figuri de „suprafață politică”, dacă e permis cuvîntul... Excesiv sentimental, Gh. Ladima lua drept prietenie gestul acestora de a-l vizita — poate era și destul de măgulit de actul lor, de vasalitate oarecum — iar ei erau bucuroși ca, pentru două țigări fumate acolo, să-și asigure prietenia unei gazete atît de temute, unde se puteau face dări de seamă interesate, sau publica note, care totdeauna vizau ceva, caricaturi etc. Se făcuse astfel un fel de redacție onorifică, făcută din foști și viitori deputați, secretari generali, ba și vreo doi foști miniștri, cari treceau între 12—1 și 6—7, ca „să mai dea bună ziua campionului.”

Birourile ziarului erau tot așa de primitive ca o baracă improvizată... Pe strada Millo, trei camere mici, de apartament banal, la etajul doi. Una pe dreapta cu anunț : „Administrația”... O masă neagră, mare, pe care veșnic erau hîrtii în dezordine și registre încălecate... Expediția o făcea servitorul la o masă rudimentară. Prin colțuri, colecții, pe culoar alte teancuri. În stînga era o măsuță cu mașina de scris... Altă cameră era a secretarului de redacție și a redactorilor... O masă de bucătărie, lungă aproape de la un perete la celălalt și în jurul ei cîteva scaune... Nu era vopsită în nici un mod... bradul purta încă urma rindelei... Era doar acoperită cu hîrtie albă de ziar prinsă cu pioaneze.

E adevărat că niciodată nu erau mai mult de doi redactori acolo... Altfel n-ar fi fost de ajuns nici scaunele, nici cuierul.

Și mai era biroul directorial... Foarte mobilat în contrast cu sărăcia improvizată a restului... Dar era ușor să vezi că mobilierul era adunat cu pantahuza, de la proprietari probabil... O canapea și un fotoliu vechi, de piele, scoase din uz, un birou mare de tot, de stejar căptușit cu foițe de nuc, scorojite și căzute ici-colo, ca la o casă pereții leproși. Pe jos nici un covor... pe pereți originalele caricaturilor care apăreau în gazetă, înrămate englezește, cu chenar subțire negru... Se așeza fiecare cum putea... Uneori cînd musafirul era, de pildă, o fostă excelență care urca scara numai ca să spuie „una bună”, o replică picantă sau o anecdotă, se antrena povestind, pînă se instala de-a binelea în jumătatea de fotoliu a lui Ladima, care și așa se plimba mai mult prin odaie, iar cînd venea băiatul cu manuscrise sau corecturi, lucra în picioare pe colțul biroului. Am impresia că toată lumea știa a cui e gazeta și credea că și La-

industriei românești, dar că înțelege să le sprijine călduros în orice împrejurare... Să-i spuie că orice atac în această privință, cu tot regretul, va însemna o încetare de colaborare. Îl ruga însă pe tata să facă tot posibilul să-l convingă.

dima știe, dar cu toți găseau că are atîta libertate ca să poată fi de folos oricui.

Căci oricine era binevenit la redacție, în afară de o singură categorie de oameni : economiștii. Orice articol de finanțe îl scotea din sărite... *Veacul publica din cînd în cînd note de batjocură sîngeroasă... Corbii matematici ai mizeriei sau Aventurierii și șarlatanii improvizați medici financiari.* O „casetă” grasă cerea pentru economiști o uniformă deosebită :

„Oameni buni, faceți-le o uniformă ca la ciocli... Un soi de frac alb cu șireturi negre, ca să-i cunoaștem din depărtare pe stradă, să ne putem feri de ei”.

E drept că atitudinea lui era privită cu indulgență, căci chiar în redacția onorifică toată lumea era mai mult sau mai puțin economistă, ca dealtfel nouă zecimi din românii în haine negre, între anii 1918—1928. Deși erau însă de părere contrară, răspundeau directorului cu un suris de acceptare, care părea să spuie că, dacă nu admit ideile, oricum admiră vehemența lor literară... Ceea ce e sigur e că în această epocă economiștii erau foarte prețuiți și, în orice caz, singurii oameni cari aveau, în vremuri așa de grele, lefuri princiare. Mai ales că, asemeni medicilor în timp de epidemie, erau chemați în mai multe locuri odată și nu era unul să nu fie în cinci, șase consilii de administrație sau comisii deodată. Condiția ca să fii economist era să nu ai nici o profesie și nici carieră marcată, căci atunci erai socotit „diletant”. Făceau bineînțeles excepție de la aceasta inginerii și avocații, cari erau dimpotrivă bineveniți. Medicii erau admiși numai dacă nu mai practicau. Ceea ce e cert e că mai ales cei necunoscuți, în nici un fel, și îndeosebi tinerii se puteau instala, publicînd articole cu cifre, drept specialiști.

— Domnule Ladima, cum poți să susții asta ?

Ladima se-nfuria și suferea cu adevărat că nu poate convinge. Se plimba furios prin odaie și vocifera. Hainele negre, largi, de pe el, îi dădeau un aer de pledant patetic. Deși gulerul scrobit era foarte larg, avea ticul de a-l tot lărgi, cu două degete, ca și cînd tot l-ar fi jenat.

— Domnule, toți avocații fără clientelă, toți studenții cari nu și-au încheiat studiile acum au devenit, peste noapte, doctori în științele economice. S-au impus ca niște intendenți escroci în familiii burgheze și timorate. Nu e minister fără un oficiu de studii... Ba unele au cîte două, trei, și pentru direcțiile generale... Ei bine,

pe Ladima să accepte punctul acesta de direcție, căci n-ar fi vrut deloc ca el să plece. Când s-a spus aceasta, directorul *Veacului* a scris o scrisoare de demisie fără să spună o vorbă... Tata a rupt-o și l-a invitat seara după masă la noi. N-a venit.

asta nu va împiedica statul ca în curînd — ascultă-mă, în curînd — să facă disperat apel la experți streini.

Un fost deputat, voinic ca un luptător de circ, cu cap de copil, surîdea plin de el.

— Ha, ha, ha. Experți streini... și-l privea compătimitor. Crezi serios asta, domnule Ladima? Dumneata știi că economiștii noștri sunt consultați de către streini? Știi ce impresie extraordinară au făcut în comisiile de la Geneva?

Ladima arunca tocul enervat:

— Asta-i...! Lasă-mă... lasă-mă, domnule!... Ascultă ce-ți spun... Vor fi chemați experți streini... Nu e bancă fără zece economiști improvizați directori, cu birouri americane, cu zeci de dactilografe, cu portari în livrea și cinci călătorii pe an la Berlin-Londra-Paris... Nu e bancă fără „oficiul ei de studii“. Ei bine, asta nu va împiedica jumătate din ele, cel puțin, să se prăbușească... E un domn director general al uneia, care vrea să ne învețe săp-tămîna trecută finanțe, la Fundație... Ei bine, prăbușirea ăstuia va fi ceva mai tragicomică...

Și, descoperind ceva în gazetă, ridicînd mîinile cu manșete burlane, a trîntit foaia pe birou ca jignit personal.

— Uite, domnule, un tartor al economiștilor, raportorul general al bugetului, imbecilul de Oromolu*. Uită-te și dumneata. Exprimă în raportul lui nădejdea revalorizării leului... Ai înțeles?... Revalorizarea leului! Miliarde se vor cheltui cu asta... Cu aberația revalorizării monetei. Uite ziarul... citește.

În timp ce noi ne grămădisem pe foaie, ca să cetim raportul, el a început să-și ciupească mustața, și-a potrivit gulerul și a redactat o nouă casetă, cu rînduri groase de tot, pe două coloane: *Ministrul „bugetului de așteptare“ crede în revalorizarea leului și bazează bugetul pe ea... E naiv, nebun sau de rea-credință.* (A doua zi a apărut „Raportorul“ în loc de „Ministrul“ — și asta m-a mirat mult, îndemnîndu-mă spre tot soiul de presupuneri.)

Altă formulă care-l scotea din sărite era „criza“. Într-o seară de ninsoare abundentă și domoală, eram în redacție vreo cinci sau șase inși. Fostul ministru care spunea anecdote picante Emiliei și unei alte colege de la teatru (veniseră să-l ia pe Ladima), un de-

* Mihail Oromolu (n. 1876), om politic, ministru al Industriei în cabinetul lui Take Ionescu (17 decembrie 1921—21 ianuarie

Nici după moartea lui Ionel Brătianu, Gheorghidiu n-a intrat în minister... După ce s-a crezut câteva momente într-o remaniere, guvernul s-a reconstituit sub prezidenția lui Vintilă Brătianu cu aceleași elemente. Cum se simțea însă, datorită gazetei și mai ales prieteniei cu leaderul tine-

putat, cunoscut avocat liberal. Ladima, care citea ziarele de seară, și-a aruncat ochii pe caricatura dintr-unul, pe care abia îl despăturise... Înfățișa pe Vintilă Brătianu stînd de vorbă cu doi cetățeni jigăriți. Avea jos următoarea legendă :

„— Lăsați, că dacă facem stabilizarea, o să treacă și criza...

— Domnule ministru de Finanțe, să nu cumva să se stabilizeze... criza.“ **

Ladima a început să trîntească tamponul sugătoarei și tot ce a găsit la îndemînă, ca un copil înfuriat, căci era, cînd se aprindea, copilăros, în desenul cu caricatura pe care o zvîrlise cu furie pe birou.

— Ce cruntă prostie... auzi, criză !

Deputatul a rămas încremenit, fostul ministru s-a întors și el spre noi, dar cu mîna tot pe umărul actriței.

— Cum, domnule Ladima, dumneata crezi sincer că nu e criză ?... Poeții ăștia sunt teribili, domnule... Căci am auzit că ești poet... Spunea ieri cineva la „Capșa“...

Ladima publica versuri de mai bine de 20 de ani.

S-a oprit din plimbatul în cameră, parcă avea febră, cu ochii albaștri ca un smalt șters, în orbitele prea mari, cu gulerul scrobit prea larg pentru gît, mustața vie.

— Ce-i aia criză ?

Și deputatul avocat, îndesat și mînios :

— Sărăcie generală, domnule... Sărăcie... Ei, drăcia dracului. E țara săracă...

— Asta e criza dumată ! Ei, atunci e fals... Nu e criză, e o idioteție economică... Ascultă ce-ți spun. Lumea e bogată... e mai bogată ca oricînd, orice-ar spune economiștii dumată imbecili. Statul, el, trece însă printr-o criză cumplită. Și asta e cu totul alt-

1922) și guvernator al Băncii Naționale (1922—1927). Odată cu trecerea în partidul liberal a fost pe rînd deputat de Dolj și Făgăraș. Autor al lucrării *Problema monetară și stabilizarea* (1928) (n. ed.).

** În *Adevărul* (an. 40, nr. 13507, 29 decembrie 1927, p. 1) se află caricatura la care se referă. În chenar, sub titlul *Chestia zilei — stabilizarea* — apar Vintilă Brătianu și cei doi „cetățeni jigăriți“ ; dedesubt citim următorul text : „D. Vintilă : — N-aveți nici o teamă, prin stabilizare ieșim din criză ! ; Cetățenii : — Nu-mai să nu ne alegem cu stabilizarea crizei.“ Vintilă I. C. Brătianu

retului, în bună situație, Gheorghidiu a cerut altă satisfacție, anume șefia unei organizații din Banat, căci n-avea nici o situație politică definită, și-i era teamă că dacă partidul trece în opoziție, n-are să aibă unde candida cap de listă (căci numai șefii de organizații deveneau în genere

ceva... Nu e o criză economică.. e o criză a statului românesc, domnule deputat și domnule „fost și viitor ministru...” Înțelegeți !

Fosta excelență a suris indulgent, ca de o enormitate, și a spus fără emfază :

— Statul e sărac, pentru că e lumea săracă.

Ladima striga, gesticulînd, de erau să-i sară manșetele...

— Nu e adevărat... E sărac pentru că nimeni nu-și plătește impozitele. Nimeni, înțelegi dumneata ?... Pentru că toți îl dușmănesc.

— Aci e un cerc vicios... Dacă n-au oamenii, de unde vrei dumneata să plătească ?

— Nu-i adevărat... Dovadă că unii plătesc totuși... Culmea e că plătesc cei mai săraci, singurii... funcționarii.

Sigur de el, tacticos, ca și cînd ar fi făcut o întrerupere în Parlament, fostul ministru se oferi să aducă un argument decisiv cu blîndețe retorică.

— Domnule Ladima... Nu e chiar așa. Impozitul industrial și comercial în 1926 a dat 1.461 de milioane. Anul acesta să zicem că va da 1 miliard. Pe urmă ai avea dreptate... așa ar fi dacă veniturile statului ar fi scăzut numai la impozitele directe... Partea gravă și care dovedește criza este că au scăzut veniturile indirecte. Dumneata ești poet, cum spune dumnealui, dă-mi voie să-ți explic pe îndelete asta...

— Nu-mi explica nimic.

— Atunci nu putem vorbi nimic... Eu cum te las pe dumneata ? A scăzut adică venitul vămilor, al taxelor pe consumație. Au scăzut din cauza sărăciei consumațiile... și deci și veniturile statului... Numai la alcool de la 1 miliard și jumătate, au scăzut aproape la cîteva milioane anual.

Ladima nu se mai putea stăpîni, și nu conținutul discuției, cît această lipsă de disciplină în discuție era pentru cei doi o indicație despre superioritatea lor.

— Ei, bine, asta e nemaipomenit... Crezi dumneata sincer că se consumă azi mai puțin alcool decît înainte ?... Cu adevărat, crezi dumneata că azi se consumă numai cîteva vagoane de alcool în toată țara românească ?... Știi dumneata cîte fabrici avem ? Poate că mii și mii... Știi dumneata cîte plătesc impozit astăzi ? Mă în-

a fost ministru de Finanțe de la 22 iunie 1927 pînă la 9 noiembrie 1928 (n. ed.).

capi de listă). I s-a mai oferit de asemeni prezidenția unui „Credit național petrolifer“ cu un capital de peste 500 de milioane lei... Dar adevărata satisfacție a fost triumful lui în Cameră... De multă vreme pîndea o răfuială... Îl întrebasesm adesea pe tata, și eu, de ce Gheorghidiu nu

treb dacă vor fi două-trei care să nu fraudeze. Știi că mai toate băncile și industriile lucrează cu două rînduri de registre ? (Era în 1927, deci cu cîțiva ani înainte de criza mondială.) Aci e jaful cel mai sfruntat... Înțelegi toți cu agenții statului, nimeni nu mai plătește. Fraudele directe... evaziunile fiscale vor nărui statul românesc... Să-ți spun eu dumitale, un adevăr, ca fierul înroșit de viu : Nu există dușmani mai mari și mai aprigi ai statului românesc de azi decît ungurii și burghezia românească. Statul e sărac, falimentar... Marea industrie îi fură anual, sub pretext de furnituri naționale, cîteva miliarde. Prin jocul taxelor vamale protecționiste, mai jefuiește pe consumatori — am cetit un articol foarte interesant în privința asta — încă de vreo 8—9 miliarde anual. În schimb, nu știi dacă două-trei industrii plătesc impozite.

Îți spun eu că niciodată nu au existat un număr mai mare de bogați decît acum... Dacă s-ar desface safeurile băncilor ar ieși la iveală miliarde.

Devenise furios și avea în colțul gurii și puțin pe buza de jos cîteva fire de spumă. Mustața i se zbîrlise.

— De unde știi asta... ai darul Mafaldei ?

— Nu e nevoie să fii prea inteligent ca să știi asta... Toată lumea se vaită că lipsesc banii din circulație... Da sau nu ? E adevărat că nu sunt destui... Dar și așa... sunt vreo douăzeci de miliarde. Ghici ghicitoarea boului : unde se găsesc cel puțin 14 miliarde absente din circulație, azi ?... Domnule, dacă s-ar publica listele deponenților, ai rămîne uimit de ce ai afla... Dacă s-ar deschide safeurile... Bagă de seamă că nu vorbesc măcar de depunerile în străinătate, nici de valuta streină pusă la adăpost. Acesta e semnul timpului... Burghezia își distruge propriul ei stat. Nici de armată, care e pavăza și formula ei psihologică, nu mai îngrijește. E în plină criză de înconștiență și iresponsabilitate. Suntem la o răspîntie istorică.

Era aplaudat, ca să zic așa, cu surîsuri și glume admirative, în aparență mai mult, căci în fond îl găseau extravagant și-l desprețuiau cu indulgență. Fostul ministru, rotofei și revărsat, l-a bătut pe umăr.

— Simpaticești, domnule... Zi-i poet, și pace. Dar cum îți explici asta... că toată lumea se vaită ?... Băncile depun bilanțurile... concordatele sporesc în fiecare zi.

schitează nici un gest de apărare — el pe vremuri atît de spiritual și abil¹ — atunci cînd îl ataca o țară întreață ? și mi-a răspuns așa, gînditor, fără convingere, dar și parcă ar fi știut ceva : „Nu-au nici o importanță atacurile și... pe urmă nu e momentul“.

— Ei și ? Ce înseamnă asta ?... Unul dintre aspectele crizei e și această văicăreală generală, care are cîntecul ei. Domnule, să-ți spun ceva semnificativ și uimitor : a apărut la noi în *Veacul*, acum două săptămîni, un articol optimist și așezat, intitulat *Sfîrșit de criză* ?, în care se arată că un soi de afaceri cunosc o revenire în Ardeal... Ei bine, redactorul nostru a fost apostrofat tocmai de cel pe care credea că-l obligă : ce vrei, domnule, să deștepti atenția fiscului ?

— Sinuciderile se înmulțesc și dumneata găsești că nu e sărăcie ? Ai scris ieri un articol care mi-a dat lacrimi, vorba aia, despre muncitorul de la Petroșani care din cauza mizeriei și-a legat un cartuș de dinamită de pîntece și i-a dat foc... (Fusese o sinucidere care a înfiorat toată opinia publică.) Ai scris singur alt articol despre avocatul acela care s-a sinucis din mizerie. Adineori erai înduioșat de băiatul care a fost prins furînd o pîine și arestat... Cum poți să susții că nu-i mizerie ?

— Dar cine a susținut asta ?... E mizerie cumplită, dar numai într-o parte din populație, pentru că suntem imbecili... Nu e sărăcie generală... criză... E altceva : e o proastă distribuție... și ca și cînd a făcut o descoperire : Uite, mi-am găsit subiect pentru mine... Trecu la birou unde însemnă vreo două rînduri ca să ție minte.

A doua zi, într-adevăr, *Veacul* avea în mijloc, cu literă mică, dar neagră, următorul articol :

PROASTA CIRCULAȚIE

Sergentul din mijlocul străzii ridică și coboară bățul, parodiind în fața Operei pe dirijorul în frac dinăuntru. Automobilele cu fotolii adinci ca mormintele, gătite și iluminate pe dinăuntru ca niște budoare, dintr-o lume ireală, se urmează, cerîndu-și nerăbdător, cu tipăt aristocratic de claxoane, drum. E astă-seară mare manifestare de artă, v-o spunem serios, și fotoliul, scăldat

¹ Da, spiritual și abil, cîtă vreme nu intrase în marile afaceri, care nu numai că îl amușiseră, dar îl și demascaseră. Evoluția aceasta de la spiritual (aparent) la verso e normală la politicienii români.

Acum parcă era momentul... Partidul avea pe cap grija apărării actului de la 4 ianuarie, prietenia cu ministrul Dimescu îl împăcase cu tineretul. *Veacul* îi adusese și concursul celor care aveau nevoie de gazeta lui, deci majoritatea în Cameră îi era asigurată. Ambele partide

într-o baie de lumină electrică, a fost plătit cu 1.000 de lei, exact prețul a două sute de piini.

Iată acum, aliniată ca un parter de flori și plante, femeile cu umerii rotunzi, gîturi marmoreane mîngiate de coliere, mîinile albe încheiate cu cătușe de aur și platină.

Suntem, domnilor, o țară bogată, fără îndoială.

Asta a putut constata ieri și băiețașul care, flămînzînd de două zile pe străzile capitalei după ce a privit vreme îndelungată galantarele de la băcăniile împinse pînă în stradă și pînă în nările celor flămînzii, s-a decis să fure o pîine de la o gheretă din marginea orașului.

Nu l-au tentat nici homarii și langustele de la Ciobanu, nici șalăul cu spinarea lată de o palmă de la Teișani, nici rodiile, nici perele învelite în vată ca niște păsări bolnave. El nu vrea decît o pîine și e mai greu pentru unii, în această țară, să aibă o pîine, decît pentru alții să trimită acasă un coș cu icre negre, brînză scump putrezită și pateuri cultivate încă înainte de gîtuirea păsării.

Băiatul acesta n-avea decît 16 ani, dar mintea lui necoaptă a putut gîndi stupid că e mai bine să fure, cu pereții stomacului uscați și lipiți de foame, o pîine, decît să aștepte și să încerce a obține de la stat o furnitură. Greșeală scump plătită, căci a fost împușcat de către simbolul ordinei noastre sociale, domnul sergent din post.

Coliba puturoasă, cu trupuri măcinate de mizerie alături de palate cu multe camere, în care pe divanuri, pe mescioare, fiecare obiect, aruncat parcă la întîmplare, reprezintă o valoare care ar schimba destinul unui om, asta e capitala simbolică a noastră.

E o proastă distribuție în țara asta, ca într-un corp bolnav, distribuția singelui. Unele organe plesnesc de congestionate ce sunt, pe cînd altele, care lîncezesc, se atrofiază, se descompun, pentru că pînă la ele, în același corp, nu ajunge nici o picătură din lichidul nutritiv.

E neîndoios că dacă un aeroplan ar putea zbura deasupra acestei capitale și pilotul ar putea privi, ca în povești, prin acope-

mici din stînga nu țineau deloc să aibă o gazetă atît de „turbată” împotriva lor. A socotit — și nu s-a înșelat — că e momentul să pornească bătălia cu maximum de sorți de izbîndă... Timp de trei ore a vorbit explicînd, producînd cifre, invocînd mărturii... Din nou spiritual ca în vremurile

rișuri, ar vedea în același timp, alături de așternutul cu zdrențe în care femeia cu trupul mîncat de tuberculoză își alăptează copilul, și dormitorul luxos, cu trupul curtezanei neroade frămîntat de voluptate, după ce a fost ațîțat de bunătăți, plătite din jaful banului public.

Sufletele copiilor se ofilesc de la duhoarea vieții din jurul lor încă de mici. La 16 ani sunt impușcați adolescenți pentru că fură o pîine, iar la 20 de ani studenții își strîng tîmplele în mîini deasupra cărții, nu numai pentru că amețiți nu mai pricep nimic, dar ca să-și potolească, printr-o crispare, crampele foamei.

Ce viitor ne pregătește această hidoasă congestie a organismului social, ce posibilități să putem întrevedea în țara lefurilor de 4 milioane anual, care stau în cîntar cu pensiile de 500 lei lunar ?

Ce suflete pot crește într-o astfel de mocirlă morală ?

Lișiță tremurătoare, scoici flasce și nuferi, frumoși poate, dar paralitici, cînd noi avem nevoie de stejari și brazi, de animale să-nătoase, îmbătate de aer proaspăt.

Trebuie să luăm aminte. E prea multă suferință aci și prea multă juisare nerușinată. Organe prea bine nutrite, năclăite de grăsime... și inimi prea secătuite și deznădăjduite.

Se pare că în asemenea maladii chiar și medicina a revenit acum la anumite procedee terapeutice, care în ultimul timp cereau numai cîteva lipitori, dar care într-o vreme foloseau și operații curajoase.

G. D. LADIMA

P.S. Pentru o mai bună înțelegere a momentului, pentru a încerca o justificare a violențelor lui Ladima și pentru a realiza mai verosimil atmosfera acestor întîmplări, adăogăm, acum, cînd se tipărește cartea, la mai bine de patru ani de la moartea lui, și reproducerea întocmai a unei scrisori apărute de curînd într-unul din marile cotidiene, sub titlul gros pe două coloane :

IN JURUL CUMPĂRĂRII FABRICII „ASTRA”
DIN ARAD

Din partea d-lui general M. Ionescu, directorul general al Căilor Ferate, primum următoarea scrisoare :

bune, a fost foarte adesea întrerupt de aplauze prelungite... E drept că ele fuseseră aranjate încă din timp.

— Tănase, ești sigur de Covaci?... Să nu lipsească nici unul !...

Domnule director,

În ziarul *Universul*, nr. 282, cu data de joi, 13 octombrie 1932, a apărut o notă * în care se exprimă surprinderea că în timpurile grele de astăzi se cumpără fabrica „Astra” din Arad pentru suma de 360 mil. lei.

Pentru lămurirea acestei chestiuni, socotim necesar să vă dăm următoarele lămuriri : Calea Ferată, printre alte contracte de reparațiuni de material rulant, încheiate cu diverse fabrici particulare, are și contracte-legi încheiate cu consorțiul „Astra” și „Romloc”, în valoare totală de 445 milioane de lei anual, cotă obligatorie și cu o valabilitate a contractului pînă la 1 mai 1936.

Cum în prezent, prin reducerea traficului, s-au redus implicit și necesitățile de reparațiuni pe de o parte, iar pe de alta o

* În *Universul* (an. XLIX, nr. 282, 13 octombrie 1932, p. 9) apăruse pe două coloane o notă intitulată *Cînd țara se zbate în mizerie — statul cumpără o fabrică de vagoane cu 360 milioane lei*, din al cărei text reproducem un fragment edificator : „Politica nenorocită de etatizare — care pretutindeni s-a dovedit dezastruoasă — e continuată de guvernul național-tărăniștilor. Statul se substituie întreprinderilor particulare și pe vremea asta de mizerie cumplită aruncă sute de milioane. După «Cultura națională», menită să monopolizeze pentru *Monitorul oficial* imprimarele, statul cumpără acum cu 360 milioane lei fabrica de vagoane «Astra» din Arad ! [...] De data asta nu mai e vorba de risipă, ci de o inconștiență, de o nebunie, de o crimă.” Nemulțumit de răspuns, *Universul* (an. XLIX, nr. 284, sîmbătă, 15 octombrie 1932, p. 7) revine cu o altă notă violentă : *Contractele leonine cu statul și răspunderea ministerelor.* — În jurul cumpărării fabricii „Astra” și „Romloc”. De cumpărarea celor două întreprinderi de către C.F.R. era învinuit, în primul rînd, Virgil Madgearu (1887—1940), care făcea parte din guvernul național-tărănist (6 iunie 1932 — 14 noiembrie 1933). Textul notei din *Universul* se încheie vehement : „Iată de ce strigăm noi, ca desperații, prin coloanele acestui ziar, că atîta timp cît aplicarea răspunsurilor și sancțiunilor față de vinovații politici va rămînea o vorbă goală, nici o nădejde de îndreptare nu putem nutri, iar nefericitul popor român va continua să plătească, pînă la istovirea lui totală, prostia și lipsa de scrupul ale politicianilor de toate spețele cocoțați la conducere” (n. ed.).

— Ceilalți nu lipsesc nici unul... Dar Covaci nu poate fi în București, are un proces mare la Cluj... pleacă diseară...

Gura mică i se strîngea și mai mult, între fălcile mari cu obrajii căzuți, de babă.

clauză din contract impunînd Căilor Ferate să plătească ca beneficiu net 20% din valoarea contractului în cazul că nu se va da în lucru materialul rulant destinat reparațiunii, deși nu a lucrat nimic, și cum contractul cu fabricile „Astra” și „Romloc” se cifrează la suma de 445 milioane lei anual, numai prin faptul nepredării de reparațiuni, Calea Ferată ar trebui să plătească anual suma de lei 89 milioane ($0,2 \times 445$ milioane lei), iar pe întreaga durată a contractului ar urma să plătească 238 milioane lei ($89.000.000 \times 4,3$ ani) fără a avea nimic în schimb, aceasta fiind o penalitate obligatorie a contractului-lege, care nu se poate modifica sau anula sub nici o formă.

În asemenea condițiuni, consiliul de administrație a hotărît a se începe tratative pentru cumpărarea fabricilor „Astra” din Arad și „Romloc” din Brașov, pentru lichidarea acestor contracte, în baza ofertei prezentate în acest sens.

Printr-o comisiune compusă din trei membri ai consiliului de administrație, un subdirector general și un delegat al contenciosului, s-a ajuns la înțelegerea ca aceste fabrici să fie cumpărate pentru suma de 360 milioane lei, iar ca rezultat al tratativelor ușor se poate vedea că e mai avantajos să plătim 360 milioane lei și să dobîndim în proprietate cele două fabrici cu toate instalațiunile lor decît să plătim 382 milioane lei fără a repara nimic, fiind obligați să respectăm clauzele contractului.

Menționăm că și suma de 360 milioane lei se va plăti tot din cotele anuale ce se înscriu în buget pentru reparațiunile materialului rulant în fabricile particulare, modalitatea de plată a acestei sume globale fiind următoarea : 120 milioane lei se va plăti fabricilor „Astra” și „Romloc” din cota bugetară a anului 1932 ; 120 milioane lei din cota anului 1933 plătibilă în patru rate, iar restul de 120 milioane lei sunt datorii ale celor două fabrici către Banca Națională, sume pe care Calea Ferată le va lichida ulterior cu această Bancă.

Consiliul de administrație, prezidat de d-l ministru al Comunicațiilor, a aprobat tranzacția în forma propusă de acea comisie specială — 18 august 1932 — (procesul-verbal nr. 35), iar tot dosarul s-a înaintat Ministerului de Comunicații, care urmează a supune chestiunea aprobării Consiliului de miniștri.

— Ce proces ? Ce proces, Tănase ?... Dacă pezevenghiul ăsta nu e mîine în București, la Camera... îl dau afară pe cumnatu-său de la Credit !... Vreau să se știe cine umblă în două luntre... Înțelegi... unul să nu lipsească... Am nevoie să fiu aprobat zgomotos...

— Coane Nae, te mai îndoiești... Toată Camera are să fie cu dumneata...

— Pentru asta e nevoie de cheag, Tănase... Nu se poate face o găleată de iaurt fără o lingură de cheag... Douăzeci de inși care să dea semnalul... să mă susție... sigur... sigur, înțelegi ce înseamnă : sigur ?

Dealtfel Camera întreagă se simțea supravegheată, și nu numai interpelatorul, căruia i s-a publicat în *Veacul* un cazier penal, lui și unui fiu al lui, inginer, dar și cei ce l-au aplaudat sau au întrerupt în sensul interpelării au fost amenințați la gazetă : „un fost erou al navetelor a găsit ieri de cuviință să se illustreze printr-o întrerupere care a stîrnit ilaritatea Camerei”.¹

În felul acesta, se face o serioasă degrevare a bugetului Căilor Ferate, iar administrația intră în stăpînirea a două importante fabrici, care vor complecta nevoile de reparații ale Căilor Ferate în cele mai bune condițiuni.

Primiți, vă rog, domnule director, încredințarea distinsei mele stime.

Director general C.F.R. General de divizie M. IONESCU

N. B. Publicăm această întîmpinare primită prea tîrziu, rezervîndu-ne dreptul să revenim în numărul de mîine cu comentarii, din care se va vedea că autorul acestei nemernicii este tot faimosul M., pe care regimul de azi l-a mai cocoțat și delegat la Societatea Națiunilor.

¹ Succesul lui Gheorghidiu a fost într-adevăr remarcabil... Dacă într-unele gazete, atît interpelarea, cît și răspunsul n-au luat decît abia cîteva rînduri mai mult decît o comunicare despre un pod rupt („d-l Gheorghidiu în chestie personală”), *Viitorul* și gazetele cu tendințe liberale au publicat coloane întregi. *Veacul* avea firește titlul pe o întreagă pagină : *Spulberarea unui sistem de calomnii...* Și în cuprinsul paginei, numeroase subtitluri, pe cîte două sau trei coloane. Evident că nu e locul să-l redăm aci în întregime, deși ni se

Seara, după ședința Camerei, acasă la noi a fost un soi de sărbătorire. S-a băut șampanie, s-a comentat în toate modurile ședința, acuma faimoasă, și s-au făcut planuri de viitor. Veniseră, invitați de tata, vreo cîțiva depu-

pare caracteristic și pentru personajii, și pentru viața politică, și pentru modul în care statul românesc e servit.

Iată totuși cîteva fraze și momente de la început și altele de la sfîrșit :

„Domnule președinte, domnilor deputați,

Onoratul meu coleg de Galați a pus domnului ministru * al Industrii și Comerțului cîteva întrebări care denotă la domnia sa o curiozitate de invidiat aproape, căci psihologia ne învață, domnilor, că această însușire e caracteristică inteligențelor dezvoltate... Peștii, de pildă, s-a dovedit științificește, nu manifestă în nici o împrejurare nici un soi de curiozitate. (Mare ilaritate.)“

Ilaritatea era provocată nu atît de calitatea spiritului, cît de agresivitatea aluziei... Căci chiar în ajun, *Veacul* publicase niște scrisori din care rețesea că interpelatorul fusese în tinerețe înținut de o femeie, pe care azi nici măcar nu mai vrea s-o mai recunoască, deși era, biata, în mizerie.

„Nemulțumit cu răspunsul care i s-a dat, a dezvoltat în fața d-voastră o lungă interpellare, dovedind, cum s-ar zice, grai excesiv (ilaritate), dar, după cum vă vom dovedi, în detrimentul și al său propriu... și al intereselor țării, și — îngăduiți-mi s-o spun — și al bunului-simț.

Mi-a făcut onoarea unui capitol întreg din romanul d-sale, atît de specializat în romane... (Ilaritate.) Domnilor, nu mă supără că am devenit erou de roman, dimpotrivă, aceasta mă fletează — socot însă că și prin caracterul meu, prin gesturile mele, prin coloritul și prin pitorescul meu natural, înfățișez destule note pentru un roman, și că nu e necesar ca fantezia fără scrupule a unui autor prost să-mi atribuie altele care dovedesc cel mult un spirit sărac de invenție, bineînțeles atunci cînd nu e în beneficiu propriu. (Ilaritate.)

Trec, domnilor, peste nota naivă, de soi mahalagesc, că aș fi miliardar. Avera mea e mult mai modestă, din păcate, și nu eu, de pildă, aș fi împotriva unui proiect de lege care ar pretinde justificarea averilor. (Applauze.)

.....

* I. Mrazec, om politic liberal, ministrul Industrii și Comerțului în guvernele Barbu Știrbey (6—20 iunie 1927) și I. I. C. Brătianu (22 iunie 1927 — 9 noiembrie 1928) (n. ed.).

tați și senatori care, acum după succes, își dădeau un fel de aer de grup, „grupul Nae Gheorghidiu“. În realitate, el exista mai demult, dar componenții lui erau atât de demoralizați de atacuri, încît, solidari prin interese, nu

Domnilor, am fost acuzat că am lovit în interesele țării, eu, care totuși am putut pune la dispoziția apărării naționale o fabrică de muniții și pentru reparat materialul de război, în campaniile pentru eliberarea Ardealului, pentru care actualul prim-ministru mi-a adus mulțumirile sale... Sunt acuzat eu, care în vremea neutralității, cu două luni înainte de începerea ostilităților, am izbutit să smulg Germaniei douăzeci și cinci de vagoane de aramă, care s-au transformat în obuze întoarse împotriva năvălitorului. (Aplauze puternice.)

O voce ironică: Dînd în schimb o sută de vagoane de grîu... — Nu știu de unde a venit întreruperea, dar bănuiesc că e a unui om de onoare și de conștiință. Îl întreb deci loial: „Crede domnia-sa sincer că a fost o faptă rea acest schimb care sporea cît de puțin mijloacele de luptă, așa de puține, ale unei armate viteze, impunînd în schimb oarecare lipsă — ușor de suportat într-o țară agricolă — celor rămași acasă? (Aplauze puternice.)

După război aceeași grijă pentru stat și neam, înscrisă în tradiția partidului nostru, m-a făcut să iau o serie de inițiative, toate menite să sporească mijloacele de apărare ale țării... Că mă lovesc de critici cu atât mai îndrîjite cu cît sunt mai nedrepte?... Nu trebuie să ne sperie aceasta... Nimeni nu aruncă cu pietre decît în pomii cu rod... Dealtfel, domnilor, partidul liberal e obicinuit cu astfel de atacuri... Îngăduiți-mi să amintesc, domnilor, un mic episod din trecutul nostru... (E supărătoare această repetiție a unor cuvinte, dar e cu totul obicinuită în oratoria parlamentară, ca un tic, care probabil înlesnește ritmul gîndirii, sau respirația. De obicei, la corectură, oratorul o suprimă, dar Gheorghidiu n-a făcut-o — N. R.) Domnilor, s-a dus împotriva partidului nostru și îndeosebi împotriva actualului președinte al Consiliului una dintre cele mai sălbatice campanii, s-au ridicat cele mai deșănțate acuzații de necinste împotriva unui om despre a cărui onestitate azi nu e nimeni în cuprinsul României Mari, oricît de adversar, să se mai îndoiască.

De ce era denunțat, de ce trebuia înfierat cu «fierul roșu» primarul Vintilă Brătianu? (Aplauze puternice.) Pentru că dăruise acestei capitale tramvaie electrice... (Aplauze puternice.) Mai e cineva azi să nu-și dea seama ce binefacere a fost pentru această capitală minată de război, ca să se găsească, după încheierea păcii,

îndrăzneau să se afișeze prin convingeri. Ba unii își pregăteau așa, pe dibuite, alte orientări în partid.

În biroul cel mare, de o solemnitate veche și neagră-verzuie, cu toate luminile aprinse, Nae Gheorghidiu era

măcar cu o rețea modernă de tramvaie, în locul rușinoaselor cotigi cu un cal care îi străbătea străzile. Asta a fost una din crimele partidului liberal. (Aplauze prelungite.)

Abilitatea lui Gheorghidiu de a trage în rîndul atacărilor cu el pe Vintilă Brătianu, pe o chestie care a produs la timpul ei debateri atît de pătimașe, a fost incontestabil dintre cele mai reale și mai pline de efect, mai ales că reportajul indica în fruntea miniștrilor prezenți... pe șeful guvernului.

Interpelatorul produsese liste întregi de cifre și rapoarte, care dovedeau că fabrica de muniții al cărui președinte de consiliu de administrație era Nae Gheorghidiu, și acea de avioane, al cărei administrator delegat era, nu produc decît foarte puțin, de calitate inferioară și mult mai scump decît am putea obține din străinătate.

Timp de 3 ore Gheorghidiu a cetit alte cifre și rapoarte din care rezulta că fabricile produc, că produsele sunt de o calitate excepțională și că nu sunt deloc mai scumpe decît cele streine, dimpotrivă.

Și ca o concluzie...

„Dar eu vă întreb altceva... domnilor... Poate fi prea scumpă o industrie națională, care ne-ar permite în caz de război să fabricăm avioanele și armamentul de campanie în țară, în loc să mai așteptăm, așa ca în 1917, ca ele să ne sosească prin Dardanelele închise sau prin Arhanghelskul înghețat — adică să nu ne sosească, așa cum nu ne-au sosit ? (Aplauze îndelungate pe băncile majorității.)

Domnilor, dacă m-au îndurerat atacurile primite în ceea ce privește persoana mea, m-au revoltat cele aduse împotriva intereselor țării.

Domnilor, știu care e gîndul nemărturisit al celor ce mă atacă, dar nenorociri se pot întîmpla oricărei familii... Sublocotenentul în rezervă Ștefan Gheorghidiu și-a găsit pedeapsa în fundul ochiei... și nimeni dintre noi, dintre cei de același singe cu el, n-a făcut vreodată cel mai mic demers ca pedeapsa să nu fie executată pînă la ultima ei literă... Găsesc că este însă o neiertată lipsă de scrupule să fie atacat, fie și numai prin aluzii perfide, unchiul care a con-

plin de voie bună, deși cu un aer de primadonă obosită și amabilă. Asculta bucuros și cu o falsă absență amănunte și întregiri de felul acesta : „Coane Nae, când ai spus că fabrica de armament și muniții a fost o inițiativă și o dorință a lui Ionel Brătianu, m-am uitat la Duca.¹ S-a întrerupt din cetirea unui dosar și a făcut o mutră acră către

tribunul la înarmarea armatei române, pentru vina nepotului care a trădat această armată... (Vii aplauze.)

Domnilor, am fost atacat cum puțini oameni din țara românească au fost. Puțin îmi pasă când știu că acțiunea mea e spre folosul obștesc. Nici n-am căutat să răspund vreodată insultelor, care, recunosc, au devenit, nestinjenite, avalanșe.. În ziua însă în care calomniile de cafenea și de club cu cagnotă (aplauze vii) au ajuns pînă la tribuna Parlamentului, aduse de un om fără răspundere, atunci din respect pentru această adunare m-am simțit obligat să lămuresc acest caz, chiar cu riscul de a-i răpi din prețiosu-i timp (aplauze prelungite), nu fără speranța că asemenea ușuraticе acuzații nu vor mai fi formulate aci împotriva nimănui. (Aplauze puternice, repetate.)“

Din pricină că nici o gazetă nu mai îndrăznea, nu să-l atace, dar nici măcar să comenteze atacurile altora, succesul lui Gheorghidiu s-a prelungit și în săptămânile următoare în cercurile politice. A dat cîteva zile impresia că e un neînțeles, un nedreptățit, un element de sprijin al statului, calomniat. „Orice-ai zice, îmi spune un fost ministru, într-o seară, la teatru, dar statele nu se creează și nu durează prin oameni ca Ștefan Gheorghidiu, ca George Ladima (cred că ar fi adăogat și pe Fred Vasilescu, dacă l-ar fi cunoscut), ci prin contribuții pozitive ca Nae Gheorghidiu. Pentru un stat e mult preferabil un constructor, chiar veros, unui individualist oricît de strălucit, dar dizolvant... Nae Gheorghidiu a apărut — asta e impresia mea — într-o altă lumină Camerii, a izbutit să schimbe punctul de vedere, a convins... și asta a fost cauza succesului lui, care a fost realmente foarte mare, și impresia unanimă e că va fi rechemat pe viitor în orice guvern liberal.“

Adevărul e că s-a vorbit din nou, după ce înainte se ceruse atît de stăruitor „epurația partidului“, de oamenii de afaceri și de reintroducerea în minister a unor elemente „constructive“ ca „deputatul de Oravița“.

¹ I. G. Duca (1879—1933), jurist, om politic liberal, ministru de Interne în guvernul condus de I. I. C. Brătianu (22 iunie — 9 noiembrie 1928) (n. ed.).

Tătăărăscu.¹ Sau : „A, știi ? Chiar Dinu Brătianu² a dat semnalul aplauzelor cînd ai adus vorba de procesul tramvaielor.“ Sau, după o altă cupă de șampanie :

— Ascultă, Sassu³ a fost în incintă tot timpul ?

— L-am urmărit, a stat o bucată de vreme în picioare, lîngă banca ministerială, și pe urmă cînd a văzut că Vintilă Brătianu te ascultă atent, s-a dus spre băncile opoziției. Era otrăvit rău.

— Dar doctorul Lupu ?⁴ Știi cum asculta ? N-a lucrat nici o clipă, tot timpul a fost atent, și cînd erai între-rup-t de opoziție dădea semne de nervozitate.

Cu fălcile împăcate și gura de babă, Nae Gheorghidiu confirma :

— Cînd am coborît de la tribună mi-a întins cel dintîi mîna, sculîndu-se în picioare și aplecîndu-se peste banca ministerială : „Foarte bine !“

Cineva a întrebat :

¹ Gh. Tătăărăscu (1886—1957), om politic, fruntaș al partidului liberal și lider al grupării tinerilor liberali. Ministru subsecretar de stat în guvernul condus de Ion I. C. Brătianu (30 octombrie 1923 — 29 martie 1926 și 22 iunie 1927 — 9 noiembrie 1928) (n. ed.).

² Constantin Brătianu (1887—1950), om politic liberal, secretar al partidului și subsecretar de stat la președinția Consiliului de miniștri (3 august 1927 — 9 noiembrie 1928) (n. ed.).

³ Vasile P. Sassu (n. 1878, om politic liberal, ministrul Industriei și Comerțului în guvernul condus de Ion I. C. Brătianu (19 ianuarie 1922 — 29 octombrie 1923) ; în urma remanierii a fost înlocuit de Tancred Constantinescu (30 octombrie 1922 — 29 martie 1926). Vasile P. Sassu a mai fost ministrul Agriculturii și Domeniilor (2 octombrie 1934 — februarie 1937) și al Justiției (februarie — 28 decembrie 1937) (n. ed.).

⁴ Dr. N. Lupu (1876—1946), om politic, la începutul activității (1907) membru al partidului național-liberal, trecînd ulterior în partidul țărănesc. În 1927, neîntrînd în partidul național-țărănesc, partidul condus de Iuliu Maniu, dr. N. Lupu creează un nou partid țărănesc, dar continuă să colaboreze cu partidul național-liberal. A fost ministrul Instrucțiunii în guvernul condus de Barbu Știrbey (4—20 iunie 1927) și în guvernul condus de I. I. C. Brătianu (21 iunie 1927 — 23 noiembrie 1927) (n. ed.).

— Tancred unde era ? Nu l-am văzut deloc.

La care tata a jucat cu înțeles de nedumerire, nemulțumit, degetele mâinei stîngi, iar Nae Gheorghidiu a clătînat din cap, a privit pe gînduri, în gol.

— Tipul e cam suspect. Trebuie urmărit... Am uitat să spun. Știți cine m-a felicitat cînd am ieșit pe culoar ? Mirto¹... Mirto, care mă întrerupsese tot timpul. Spun serios... Nu s-a oprit în loc, dar mi-a strîns mîna, așa, grav : „Mi-ai plăcut... Atît îți spun : Mi-ai plăcut.“ Mare pezevenghi !

Altul a observat, mirat și bucuros :

— Domnule, Dimescu a fost magnific la întreruperea lui Madgearu... Să știi, coane Nae, că a făcut o foarte bună impresie că el de pe banca ministerială te-a sprijinit așa de frumos.

Gheorghidiu zîmbea, împăcat cu tot universul.

— Dar bietul Dumăroiu ?... Ce cumsecade... N-am schimbat în viața mea zece vorbe cu el, și ce frumos m-a susținut ieri... S-a repezit cînd vocifereau național-țărăniștii să se ia de piept cu ei, și cerea furios lui popa Imbroane² să cheme la ordine pe Madgearu...

Pe urmă, timp de vreo săptămînă, Nae Gheorghidiu a primit neconținut telegrame și scrisori de felicitare.

Masa de miercuri de la noi, căci Nae se simțea strein la el acasă, de cînd îi murise băiatul cel mare, a fost mult mai bogată ca de obicei... Tata l-a invitat și pe Ladima, care deși se considera demisionat, conducea încă, girînd gazeta...

¹ Eduard Mirto (1881), jurist, membru marcant al partidului național țărănesc. A făcut parte din Parlament, ca deputat, în anii 1922, 1926, 1927, 1928 (n. ed.).

² Avram Imbroane (1880—1938), cunoscut de Camil Petrescu în perioada cînd politicianul era redactor-șef al ziarului *Banatul* (1919), transformat în *Banatul românesc* și scos la Timișoara. Stabilit la București, a colaborat cu articole politice la *Epoca*, *Universul*, *Adevărul*. Un timp a fost membru al partidului averescan, după care s-a înscris în partidul național-liberal și a fost ales deputat în 1927 și vicepreședinte al Camerei Deputaților (1931) (n. ed.).

Se conta pe o destindere și socoteala n-a fost greșită... La-dima a fost cucerit pur și simplu de verva și cordialitatea lui Nae Gheorghidiu... Deși unele spirite ale acestuia îi făceau aproape să se înroșească... La sfârșitul mesei, era limpede că povestea cu demisia va rămâne moartă.

Gheorghidiu l-a tachinat afectuos și l-a obligat să fumeze o țigare de foi.

Ce mai e și asta ? Alături e un scandal absolut de neînțeles... Emilia vociferează, amenință... bate cu pumnul în masă... Nu înțeleg tot ce spune, căci nici nu spune nimic, în definitiv... Sunt numai apostrofe, care corespund altora mai scăzute, dar tot așa de minios îngrămădite unele într-altele. Asta îmi mai trebuia, gol cum sunt acum... Încep să regret totul... Am impresia că am intrat într-o aventură stupidă... Nu trebuie să te scufunzi în anumite promiscuități, ispititoare o clipă, dar care te pot tirî fără să știi unde. Din când în când, tonul invectivelor scade ca să se ridice iarăși — discuția trebuie să aibă loc acum în antreu — cum se ridică și scade răpăiala rafalelor de ploaie, pe acoperiș.

E ora aproape opt. Perdeaua gălbuie nu mai pare luminată dinafară, a devenit aproape fumurie. Încep să mă îmbrac și las totul baltă.

Emilia intră cu chimonoul strîns pe ea, ca o mantie de căpitan, cu mîna în șold, încruntată. Cînd face pașii mari și energici, piciorul dus înainte iese pînă la jumătatea coapsei de sub pulpăna de mătase. Are o plînatate de modelări de gutuie molatecă, și te miri că baboșii de mătase cu toc subțire pot suporta atîta autoritate.

Nici nu ia notă măcar că m-am sculat să mă îmbrac... E în exercițiul demnității ei și nu mai există nimeni pentru ea.

Ba nu, acum mi se adresează de-a dreptul, pasionată, cu un ton de autoritate... Nu mai are nimic din Emilia veche... S-a încălzit.

— Ascultă, dragă, să-ți dau un sfat... Ascultă-mă pe mine... Uite, să-l vezi pe om că moare în drum și să nu-i

faci un bine... Să știi de la mine : azi e o prostie să ai inimă bună.

Filozofia Emiliei are ceva peremptoriu și primar, de fasole prost fiartă.

— Dar ce e, dragă, ce s-a întâmplat ?...

Nu poate să-mi răspundă, clocotește încă, plină, ca o căldare acoperită.

— Aaa... Aaa... Pe mine să nu mă scoată cineva din sărite... C-oi fi eu bună... Că dau și bucățica de la gură dacă văd că omu e cumsecade. Da știi, vorba aia, să nu mă calci pe picioare mult, că te plesnesc... Auzi colo ? Mie mi-e milă de ea, și ea ?...

— Dar ce e, dragă, lămurește-mă și pe mine.

S-a oprit din plimbare.

— Pramătia de vară-mea... Auzi colo... Eu, îmi lucrez rochiile la ea numai de milă, că o știu nenorocită, părăsită de bărbatu-său cu doi copii pe cap... de n-are nenorocita ce să mănînce, că stă tocmai la dracu-n praznic... Pe Raion... Dacă am nevoie de ea, trebuie să-i scriu cu o săptămînă înainte ca să primească poștala.

— Ei și ?

— Că să-i plătesc !... Bine, să-ți plătesc, cît face socoteala ? Că „atît și atît“... Cum „atît și atît“ ? Păi, să vezi, „două rochii din nou și două transformări“. Care transformări ? Că rochia de cașă, una, și ailaltă frez. Să-ți plătesc pentru rochia frez, că i-ai pus o garnitură acolo ? Ei, știi că-mi place ?... A început să bîzîie, ba pe urmă a devenit și obraznică... Că ne batem joc de munca ei, că se trudește de dimineața pînă seara...

— Dar cît îi plătești tu pentru o rochie ? întreb cu oarecare bănuială.

— Cît, necît... vorba e c-o plătesc, cît n-ar merita ea... Că sunt proastă de bună... Uite, recunosc singură că sunt proastă de bună... Că vezi că unele se laudă... Eu nu mă laud, da așa e... Cînd am auzit-o, mi-a sărit muștaru... „Madam... Madam... ! Ține-ți morișca, madam, că ți-o aduni

de pe jos... Ee... Cînd mi-oi înfige mîinile în clăia dumitale
ți-o fac ondulație permanentă..." Am dat-o pe ușă afară.

Sunt îndepărtat ca un astru.

M-am uitat în curte, dînd colțul perdelei puțin la o parte... Radiația luminii se domolise, spre apus cerul era roșu-gălbui... Dintr-un soi de culoar au ieșit doi tineri, studenți pare-se, care probabil așteptaseră să treacă dogo-reala soarelui. O bătrînă încovoiată lua apă de la cișmea, improșcînd caldarimul strîmb al curții... Nici ei, nici ea, fără îndoială, nu se știau priviți în clipa aceea de sus, de după perdea și n-aveau în nici un mod reprezentarea interiorului răvășit și goliciunea de aci.

— Ce, vrei să pleci ?

Își sprijină corpul de mine și îl simt în toate acciden-tele lui. Brațul pus pe umărul meu, rotunjimea de fruct a sînului elastic și robust, patul cald al pîntecului apăsător pe șoldul meu, cu greutatea voluptoasă în plus a micului pîntec de grăsime și pe urmă, lipită de piciorul meu, coapsa ei caldă. Simt în mine o voință încropită și streină, o inițiativă de ciudată independență a șalelor, care contrastează cu liniștea gîndurilor și intențiilor mele. Memoria a tot ce e dezagreabil în intimitatea Emiliei mi-a dispărut cu totul. O clipă mi-am spus că, din pricină că a stat mult în cealaltă cameră, trupul femeii și-a dobîndit iar personalitatea, pielea i s-a aerisit, are ceva nou, o nedefinită impresie de început. Nu, poate să fie și asta, dar trebuie să fie și altceva. E o constatare pe care o fac întîia oară, dar o simt verificată printr-o serie nesfîrșită de experiențe anterioare, deși niciodată nu le-am gîndit ca atare, e mai mult ca o concluzie a unor amintiri, de împrejurări diferite, dar în același ordin de senzații. Corpul Emiliei e altul din cauza mătăsei. E de neexplicat ce acuitate dă simțurilor mele pipăitul unui trup tînăr de femeie printr-o suprafață mobilă de mătase. Dubla alunecare a mîinii care vrea să prindă, întîi pe luciul artificial și, în același timp, pe deasupra trupului însuși, ridică parcă senzația în mod ma-

terial la pătrat. Însuși felul țesutului mătasei parcă prinde capetele nervilor din palmă și totdeodată întărește conturul și plinătatea formelor feminine. E drept că nu orice mătase, ci un fel intermediar între *crêpe de chine*-ul prea moale și atlasul prea păios, așa cum era chimonoul de acum al Emiiei (și cu adaosul că pentru mine îndeosebi mătasea neagră e nesfârșit mai tulburătoare decât celelalte). Dealtminteri cred că e mai ușor de controlat afirmația, observînd ce relief ferm capătă orice picior de femeie, prins în teaca diafană și mîngietoare, ideal adaptată, ca o piele de lux și lucioasă, a unui ciorap de mătase. Cînd înainte treceam podul palmei peste sfîrcul sînului, pielea era lipicioasă și senzația avea ceva năclăit. Cînd acum, prinzîndu-i talia cu stînga, îi trec podul palmei peste învelișul lui întins de mătase, îl simt lunecînd din ce în ce mai viu, parcă frecarea și lunecuşul lucios degajează cu adevărat un vag curent electric...

Și totuși, după cîteva ocoluri mîna se insinuează, cu o fatalitate ancestrală, pe sub învelișul mătăsos, căutînd oricum pielea adevărată, ca șarpele culcușul. Brațul îmi alunecă, simțînd totul, pe șanțul suav al șirei spinării în sus spre grumazul voinic...

— Mai rămîn... Ieșim mai tîrziu la masă, împreună...

Dar din nou nu ghicește nimic, trupul îi e fără antene capabile să capteze realitatea clipei... Jos, dintr-o intrare sec dreptunghiulară, cafenie de tot, apare o femeie păios de blondă, cu fața puțin cadaverică, pe care nici măcar fardul nu poate prinde, și devine de aceea strigător.

— Uite, vezi pe asta, săraca, e bolnavă de rinichi, de nu știu doctorii ce să-i mai facă... Nimeni nu poate să spună ce are.

Parcă mă deștept dintr-un somn haotic... Parcă se întreține circuitul care trecea prin mine și prin femeia aceasta, și recad amorf. S-a sfîrșit. Gîndului de adineauri i se asociau neconținut altele, dublate în același timp cu anumite estompări, căderi în subconștient, pentru ca totul să

mă poarte către răsturnarea femeii pe pat... Acum totul se asociază în mine cu sugestii de scursori mirositoare, de membrane veștede, negre, vinete. Așa cum adineaori Emilia devenea femeia unică din lume, acum toate femeile, după felul celei de jos, sunt făcute din putreziciune în toate organele lor, și scursori.

— Cînd mi-aduc aminte, reia gînditoare Emilia, ce-am pățit și eu cu rinichii...

M-am dus și m-am trîntit pe patul larg, cu cearșaful împărțit de tăvăleală în mici arhipelaguri de cute.

— Vîno să mai citim scrisori... Dacă s-o mai răcori, mergem să mîncăm undeva afară... Iau o altă scrisoare. Asta cînd ți-a scris-o ?...

Emy,

Treci mîine pe la Teatrul Național... Vezi că directorul vine pe la 10 dimineața — înțelegi ? — la zece și te primește imediat. Dealtfel am vorbit și cu Bulfinsky, directorul Teatrului Mic. Mi-a spus că ei vor juca deocamdată numai comedie și că viitoarea premieră e sau Antonia¹ sau O lună în paradis², o comedie nemțească... Ar fi admirabil să intri însă la Național... Săptămîna asta se pune în repetiție Învierea³... ar fi s-o dublezi pe Marioara Voiculescu.

Scumpa mea, nu fi supărată. Bilete pentru conferința lui Dekobra⁴ diseară nu ne-au venit la ziar. Dacă vrei,

¹ Piesă hibridă de Melchior Lengyel, amestec de teatru și operetă, jucată pe scena Teatrului Mic (stagiunea 1926—1927). Comentat defavorabil de toți cronicarii dramaticei, spectacolul a constituit o cădere, un insucces al companiei Bulfinsky-Fotino (n. ed.).

² Comedie de Rudolf Oesterreicher și Rudolf Burgmeister (n. ed.).

³ Premiera *Învierii* (dramatizare de Henry Bataille) a avut loc pe scena Teatrului Național la 11 noiembrie 1927, rolul Maslovei fiind interpretat de Marioara Voiculescu (n. ed.).

⁴ Maurice Dekobra (n. 1885) a ținut conferința cu titlul *Amorul cosmopolit* la 28 octombrie 1927, seara, în sala Ateneului Român (n. ed.).

aveți locuri la cinematograful la Capitol. E Casanova cu Mosjoukine ¹. Concursul de fotogenie al gazetei nu e serios. Mai bine ar fi să trimitem fotografiile direct la Paris. Spune dacă vă duceți diseară. Mie mi-e cu neputință să viu... E o masă colegială, cu toți redactorii... N-are nici un sens să vii și tu, nu vine nevasta nici unuia.

G.

— Era așa pe toamnă. Începuse el să scrie critică de teatru. Dar știi, ce critică !... Îi speriasse pe toți. Toate fețele se luau bine cu mine, din cauza lui.

Încă o scrisoare fără titlu.

Valeria, spune unchiului tău că am vorbit la Casa Pădurilor... Dacă are actele în regulă, să se ducă la subdirectorul Stănescu. Spuneai că vrei tu să te ocupi puțin de camera mea ? Dar nu e nimic de aranjat, Valeria... Cum n-am bagaj decât un geamantan, iar cărțile le-am și expediat astăzi... Camera e mobilată : divan roșu, scaune cu spate de catifea roșie, un birou (scaunul înalt cu catifea roșie parcă e jilțul lui Ștefan cel Mare). Totul e cam vechi, dar îmi convine mai ales că are și baie... Îmi place că nu mai am scări de urcat și, cum îți spun, am și baie. E un fost vestibul, neacoperit, între două camere, căruia i-au făcut acum un acoperiș de sticlă... și au instalat baie... Cam scurtă pentru mine, nu e vorba, dar merge...

G.D.L.

Pe un bilet dreptunghiular, lucios, cu antetul Teatrului Național :

Ești angajată stagiară clasa III pe ziua de 1 decembrie... Vino azi să mă iei la masă și să-ți dau amănunte.

G.

¹ Ivan Mosjoukine (Ivan Mosjikin), actor francez de teatru și film (1889—1939). Filmul *Casanova* a rulat pe ecranele noastre în toamna anului 1927 (octombrie-noiembrie) (n. ed.).

— Te-a angajat ?

— A, păi acum îi ştiau de frică. Ce-a fost cu cronica de la *Faust*¹. Toată lumea a cetit-o şi în foaier şi la direcţie.

Nu te supăra, dar nu pot veni... Vreo câteva zile sunt ocupat şi ziua şi seara... Voi trimite bilete pentru cinematograf. Te-a căutat azi la prînz, credea că vîi pe aci, Gina...

Emilia rîde cu ochii limpezi ca o cană cu apă, şi încearcă, fără succes, un surîs cu gura mare de ţărăncă de pe Volga :

— Îmi aduc aminte... În serile acelea vream să mă întîlnesc cu Stoianovici la el acasă. Că de, începusem să mă feresc... Nu se ştia cum aveau să iasă lucrurile... Îmi băteam capul cum să fiu liberă vreo câteva seri... că acum de cu zi aranjam ce facem în fiecare seară, nu mai era chip să dispar fără să-i spun unde mă duc... Mi-am adus aminte că el, cînd se supără, nu mai dă pe la noi câteva zile... Nu ştiam ce să mai inventez. Şi am început să-i spun încet la ureche Ginii, care era la noi, o mulţime de prostii. La început n-a întrebat nimic, dar cum eu nu mă lăsam, a spus așa, în glumă mai mult, într-o doară :

„Ce şoşoţiţi, fetelor, acolo ?“

Eu i-am răspuns însă acru : „Nu te interesează...”

A rămas trăsniţ. Pe urmă, continuam, iar jucînd teatru. El s-a sculat în picioare, şi a spus întristat : „Atunci plec, dacă sunt de prisos...” Fără să mă uit la el, i-am spus că n-are decît să plece, dacă nu-i place, că nu-l ţine nimeni.... S-a ridicat în picioare, alb ca varul, şi n-a mai spus o vorbă... Trei zile n-a mai dat pe la noi... Pe urmă, cînd am văzut că nu e nimic serios cu Stoianovici, mi s-a făcut

¹ A fost una dintre cele mai controversate puneri în scenă (Soare Z. Soare) şi interpretări din stagiunea 1925—1926 (cf. cronici şi articole în *Adevărul*, *Dimineaţa*, *Rampa*, *Lupta*, *Cuvîntul*, *Neamul românesc*, *Ideea europeană*). În distribuţie : G. Vraca (*Faust*), R. Bulfinski dublat de G. Ciprian (*Mefisto*), Aura Buzescu dublată de Dorina Demetrescu şi Ketty Ştefănescu (*Margareta*). În alte roluri feminine episodice, Puffy Georgescu (*Lizeta*) şi Ştefania Popescu (*Fata de burghez*) (n. ed.).

milă de el și m-am dus la redacție... Era prăpădit de bucurie, eu însă făceam pe îmbufnata, ca la teatru... S-a apropiat de mine și mi-a spus glumind : „Bună ziua, domnișoară... Ați terminat secretele ?“ Stăteam bosumflată, pe urmă am început să rîd cu hohote... Mi-a luat mîna și mi-a sărutat-o. „Astăzi pot să întreb ce-i spuneai ?“ „Du-te și întreab-o. Îi spuneam că eu cunosc un tip bine, care scrie la jurnal...“ I se făcuse ochii cît pumnul și i se ridicase mustața în sus toată... „Îi spuneai asta Ginei ?“ „Te cred... dacă rîdea ea cu hohote, cînd întrebai ce-i șoptesc și eu nu vream să-ți spun.“ Rîdea, fericit, și-mi mîngîia părul : „Ce copil ești ! Ce copil năzdrăvan, care complică totul...“ Mă gîndeam, zău, pe vremea aceea să mă culc iar cu el... Dar Valeria mi-a spus iar că e mai bine să-l duc așa cu zăhărelu; mai ales că el nu cerea nimic.

În vremea asta, spre Sf. Niculae, într-o seară, era și Gina la noi, care îmi dădea replica, a venit vorba despre viitor... așa... că e bine să se asigure omul... A doua zi, mi-a scris o scrisoare, care trebuie să fie aici... era chiar pe vremea asta.

Emy dragă,

Deși n-am scos o vorbă, să nu crezi că nu mi-a dat de gîndit ce ai spus tu aseară... Emy, îți spun astăzi limpede, fără să mi-o ceară nimeni. Nu am părăsit nici o clipă nădejdea că tu ai să fii nevasta mea. Dacă nu am făcut nimic care să-ți arate cît de adîncă și nestrămutată e dragostea mea, dacă nu ți-am cerut decît cîte un sărut, a fost pentru că te iubesc atît de mult, că nu doresc să fii a mea decît ca nevastă... Și dacă gazeta prinde, dacă voi dobîndi posibilitatea materială, îți voi cere să fii nevasta mea. Pînă atunci, cu surîsul tău din fiecare zi, cu sărutările furișate, sunt cel mai fericit logodnic din lume... Îți sărut cu recunoștință ochii a căror lumină îmi limpezește turburările și amărăciunile.

George

Emilia e amuzată, cu dispreț, de ideea lui Ladima că i-ar fi putut fi nevastă.

— Ascultă, Emilia, la urma urmelor de ce nu te-ai fi măritat cu el ?

A răspuns, îngînînd ca o precupeată chibzuită :

— Ei, pentru ce vrea el !... și fără să termine revenind cu ocol : Nu se putea... Era și caraghios îmbrăcat... Parcă era un tată... Nu-mi venea să ies cu el, și ca și cînd ar goni un gînd... nu, nu se putea...

Nu mi-e prea greu de întregit schema gîndurilor ei așa : El vrea o nevastă numai a lui... Vrea să merg cu el la Rîmnicul-Sărat, sau mai știu eu unde... Pentru asta, avea prea puține mijloace... Poate că ar fi fost bun ca un bărbat „înțelegător“, care să știe să închidă ochii cînd e nevoie. Dar nici pentru asta nu era bun, căci era prea puțin prezentabil... Se îmbrăca prost, prea-prea pentru ca să servească drept paravan unei asemenea actrițe.

Poate că acesta a fost și norocul lui Ladima, fără ca lui să-i treacă măcar prin cap.

Îi era rușine să iasă cu el... E drept că era ceva ridicol în silueta demodată ca o figură dintr-un catalog vechi, prăfuit, a lui Ladima... Prea avea aerul unui profesor, înăcrit, de geografie, de provincie. Simțeam asta și eu, cînd ieșeam cu el seara la masă la „Chateaubriand“ sau la „Cina“. L-am lăsat să înțeleagă o dată ce gîndesc, ba chiar i-am propus să meargă cu mine la un croitor.

Într-o seară, însă, eram la „Elysée“, mi-a spus așa în bătaie de joc :

— Dumneavoastră, snobii, care urmați moda...

Deși tonul era glumeț, nu era lipsit de puțină acreală. I-am spus atunci, foarte serios, mai serios decît se aștepta el :

— Iartă-mă, domnule Ladima, ce găsești dumneata exagerat în îmbrăcămintea mea ?

A surîs şiret pe sub mustaţă, poznaş ca un copil, care însă vedeam că nu vrea să mă supere, ci numai să mă tachineze.

— Hm... hm... Cămaşa de mătase...

— Nu e de mătase... E o simplă dejalenă...

— Aaa... deja... cum ai spus, dejalenă ?...

— Da, acum dejalenă. Dealtfel, de obicei port olandă, fireşte. Dar aş pune orice, cu condiţia să fie de calitate bună ; pentru că revine mai ieftin chiar dacă pare altfel. Cum observi, n-am măcar gulere cu colţuri exagerate. Mî-necile cămăşii, e adevărat, sunt strînse pe încheietura mî-nii... Dar, sau largi, sau strînse, ce sens ar avea din punctul dumatăle de vedere ?

Rîdea, gîdilă, convins că m-a lovit unde mă doare.

— Dar costumele pe care le schimbi mereu ?... parcă eşti cucoană... La cinci după-amiază : hai acasă să mă schimb.

— Vorbeşti serios ? Mi s-a părut ciudat că l-a impresionat asta. Garderoba mea e compusă în totalul ei, dom-nule Ladima, din următoarele rînduri de haine : un frac, un smoching, o haină neagră cu pantaloni cu dungi, cenuşii. Un costum maron pe care-l pun de dimineaţă... Îl schimb în fugă spre seară, cu unul bleumarin, pentru că nu voi să atrag luarea-aminte în localurile în care intru printr-o culoare bătătoare la ochi. Şi nu-i drept că maron-ul se vede de la distanţă ?

— Zi-i „castaniul“, sună mai româneşte.

— Dacă aş fi scriitor, poate că aş zice şi eu „castaniu“ în loc de maron, dar cînd vorbesc nu vreau să mă deosebesc de cei din jurul meu.

Pe urmă, crezînd că m-a prins, sorbea din paharul auriu, măsurîndu-mă şiret, de jos în sus.

— De ce nu pui costumul bleumarin şi ziua ?

— Pentru motivul foarte simplu că, purtat mult, bleumarinul capătă luciu şi se învecheşte numaidecît. Decît să

le port 6 luni fiecare, le alternez mai bine pe amîndouă în decurs de un an.

Își tăia friptura în farfurie cu o pedanterie de copil binecrescut.

— Lasă, că vara pui altele. Crezi că eu nu te-am văzut, și parcă denunța un flagrant delict, în costumul acela de flanelă cenușie... la modă ?

Firește, ironia era neînțelegătoare.

— Recunoști că trebuie să pun din cauza căldurii un costum ușor ?... Flanela aceea specială nu ține cald deloc... Dacă aş pune unul de dril, ar trebui să-l spăl în fiecare zi !... Și ipocrit : Nu-mi dă mîna.

— La Tekirghiol purtai pantaloni albi totuși, cămașe albă cu mîneci scurte, abia de-ți treceau de umeri.

— E mai greu să-ți explic... dar dumneata ești un artist și trebuie să înțelegi asta... Mi-am așezat tacticos cuțitul și furculița în farfurie. Am văzut la Movilă oameni tineri care, chiar pe căldura aceea, purtau haine negre, cămașe cu guler legat, care se înmuia ca o cîrpă, de parcă aveau, în iulie, bandaje fierte în jurul gîtului. Nu găsești că era urît lucrul acesta ? Nu mai spun că, acolo în praf, hainele se stricau foarte repede... Eu făceam o economie considerabilă, timp de trei luni, de haine, purtînd două perechi de pantaloni, foarte ieftini, de flanelă sau tenis, pe cînd altfel, în trei luni, așa tăvălit, se poate strica un costum bun de stofă scumpă, mai ales la volan.

— Dar albul care se spăla în fiecare zi ?... și-rîdea așa ca și cînd mi-ar fi spus : șmecherule !

— Vara, totuși trebuie să porți alb... încă o dată, dumneata ești un artist, înțelegi, așa ca dispoziție : într-o stație de vară, albul dă o impresie de proaspăt, de curat, de înviorare și vacanță...

— Știi ce mi s-a părut însă caraghios ? Am văzut că prietenii dumitale, snobi și la modă, purtau în jurul gîtului o batistă roșie, sau dacă vrei, o basma cu nodul într-o parte... de parcă ar fi suferit de gîlci...

— Da... asta da... Dar, nu-i așa ? Eu n-am purtat-o. Nu așa înțeleg moda, care are lucruri bune.

Suride ca un profesor indulgent, care, la cafea, vrea să facă mici pozne protejatului lui.

— Da... scrobeală englezească, tăietură englezească, stofă englezească... Hm !...

M-a întrerupt comic, pipăindu-mi haina, de am devenit livid, căci ne-am fi trădat obiectivul convorbirii pentru cei din boxele cu canapele, din față.

— Englezească... hm !... hm !...

I-am prins mîna și i-am dat-o jos.

— Acum, te rog, crede-mă... Pot să-ți spun că noi — adică tata — suntem acționarii principali la cea mai mare fabrică de postav românească... Ei bine, stofa noastră iese la soare, îți transformă mînicile în covrigi de stofă, îți face genunchi după două zile, iar după alte trei luni se roade. Costă 600 de lei metrul... Cu stofa de pe mine nu se întîmplă nimic din toate astea. (Era un bleumarin-închis, dar cu țesătura în dungi împletite fin, ca brodată.)

— E drept că e foarte frumoasă !

— Costă 2000 de lei metrul... Te miri, nu ? Ți se pare enorm... De cînd crezi că o am ?

A spus așa, într-o doară, jucîndu-se cu șervetul, glumind :

— N-o fi de anul trecut ?

— E de acum patru ani, căci îți dau cuvîntul meu că de acum trei ani mi-am mai făcut doar un costum, deși dumneata mă faci snob și mă ironizezi că mă schimb ca o cucooană.

S-a mirat cu un accent sincer.

— Dumneata, despre care se spune că ești cel mai elegant om din București ? Ei, n-am să cred asta acum.

— Te rog să crezi că nu fac mai mult de un costum pe an. Mai întîi că n-am bani. Cheltuiesc prea mult cu pasiunea mea pentru avion. La patru ani o dată fac patru-cinci costume pentru patru anotimpuri... pe care le schimb între

ele... Trebuie să știi însă un lucru... Că e bine să lași ștofa să se odihnească.

— Ei, asta-i acum ? Și ironic... pipăindu-și mustața ca să vadă dacă e bine răsucită. Dar dacă vrei dumneata, o s-o facem și pe asta.

— Vorbesc foarte serios... Purtate prea mult, ștofele își pierd elasticitatea... Ce să mai vorbesc de pantofi ? Un pantof purtat neîntrerupt se arde, și arde și piciorul. Pantofii trebuie schimbați de câte două-trei ori pe zi.

— Nu zău, îți spun drept, am numărat, odată, uimit, la dumneata, în șifonier jos, douăsprezece perechi de pantofi.

— Ca și hainele, ca și cravatele schimbate des, unele perechi sunt vechi de ani de zile... Durează indefinit când nu-i porți în fiecare zi neîntrerupt... De ce surizi ? Uite, am cetit într-o gazetă că la New York se face în fiecare an revizuirea podului de la Brooklyn cu grije, căci se știe că și fierul obosește. Nu ride... pe mine mă amuză foarte mult almanahurile, și le citesc cu plăcere... Dumneata știi că și bateriile electrice, care firește folosite se descarcă, atunci când își întrerup serviciul, dacă nu sunt cu totul descărcate, adică dacă sunt lăsate să se odihnească, își revin binișor ?

— Ascultă, toate le înțeleg, că văd că ești doctor în materie, mă rog, dacă ești doctor, ești doctor.

— De ce ești ironic ?...

— Dar explică-mi un lucru... De ce plătești o pereche de ciorapi 350 de lei... îți spun drept că am înghețat când am văzut asta, săptămîna trecută, când am intrat amîndoi la magazinul de lângă teatru.

— Am să-ți răspund la asta, spunîndu-ți ce-am pățit odată... Într-o zi, întîrziind la Roman, într-o chestie de aviație, mi-am cumpărat de la un magazin de acolo trei perechi de ciorapi, pe care i-am găsit mai buni dealtfel... Era vară, alergam mult, că era vorba să fixăm acolo un aerodrom intermediar. Spre seară, eram extenuat și cu picioarele umflate, mi-era aproape rău... Timp de trei zile

am crezut că sunt bolnav... Am venit în București... Aci nu mai aveam nimic... din cînd în cînd însă mi se umflau picioarele... Pînă cînd, așa printr-o asociație de idei, am descoperit că de cîte ori puneam ciorapii cumpărați la Roman, de atîtea ori mi se umflau picioarele. I-am aruncat și-am scăpat de necaz. Mai tîrziu un chimist mi-a explicat că erau vopșiți, economici, cu vopsea toxică, proastă, neprecipitată, care intra în pielea piciorului, umflîndu-l și provocînd o transpirație toxică.

Ladima se făcuse palid, în mod comic, ca un sergent major care are lipsă la magazie.

— Știi că eu sufăr foarte mult de picioare... Mi se mflă...

Am început să rîd, eu acum.

— La dumeata trebuie să fie altceva... Așa sunt scriitorii... N-ai văzut că în scrisorile lui, Eminescu se vîita mereu că-i sunt picioarele umflate ?

M-a privit în ochi, mirat, și foarte serios, așa grav, deodată :

— Ascultă, e adevărat, ai citit scrisorile lui Eminescu ?

Am ridicat din umeri afirmînd nedumerit, am înțeles însă că și el, ca și cealaltă lume, mă crede și mai prost și mai incult decît sunt. Nu știam dacă să mă bucur că fac o impresie atît de neașteptată, sau să mă întristez că dacă spun ceva rezonabil, surprind, uimesc. Am socotit că e mai bine să nu stărui. ¹

¹ Această reputație de prost și incult, de care se bucura Fred Vasilescu „Luminăraru”, era una dintre cele mai false din cîte se pot închipui. Am vorbit eu cu el foarte adesea și m-a surprins prin spiritul lui — domol oarecum, e drept — dar foarte aplicat. Nu mai vorbesc de priceperea lui în motoare, electricitate, sau cai de curse, care era cu totul remarcabilă. Îl ascultam adesea îndelung, explicîndu-mi calități, particularități... Dar și așa, cum fusese cîțiva ani atașat de legatie, călătórise mult, văzuse multe, avea o lectură de tînăr diplomat francez și de amator de cai, englez, în același timp, făcută, în afară de cunoașterea oarecum anecdotică a istoriei, cerută de carieră, și dintr-o lectură de magazin ilustrat englezesc, la curent cu noutățile și curiozitățile practice ale culturii, foarte in-

E drept că aceste scrisori le citisem pentru că îmi spusese doamna T. să le citesc. Căci ea citea memorii și colecții de scrisori cu pasiune. Abia după un timp a reluat, încît m-am mirat.

— Bine, bine, dar cum se face că totuși costumele dumitale nu se demodează ? După cîte știu, apar în fiecare an modele noi, în jurnalele de modă.

— Da, însă diferențele sunt foarte mici... vorbesc de moda bărbătească... Reverurile ceva mai late sau mai înguste, aripioara lui cînd în unghi ascuțit, cînd în unghi drept cu ele. Variază iar, puțin, lungimea vestonului. Altă schimbare privește spatele. Acum cinci ani, chiar după război, talia era sus, adică era mai îngustă, ca pe un corset de mușchi, ca la ofițeri... Acum doi ani, era talia jos, iar în dreptul spatelor, spre coastă, cobora în două mici falduri. Acum se poartă spatele hainei de sus pînă jos egal de lat, dreptunghiular, peste cîtiva ani s-ar putea să se poarte iar cu vreo mică modificare. Dealtfel, e foarte important la bărbat, căci asta dă o impresie de îngrijit — l-am privit cu intenție — să aibe ghețele frumoase și cămașa cu gulere care-i vine pe măsura lui. Aci am făcut o pauză cu înțeles, căci el purta niște gulere largi, scrobite, care îmbătrîneau gîtul, dîndu-i ceva rahitic. De asta vream să-l dezvăț mai întîi, făcîndu-l să puie gulere moi, de culoare, care ar fi fost mai ieftine și mai ușor de spălat.

— Domnule Vasilescu... Uite pe tînărul acela care dă bună seara cucoanei de vizavi, cea în haine cafenii... Are vesta încheiată cu un șir de nasturi pînă la nodul cravatei, ca un abate, de nu i se vede deloc cămașa... Haina abia-i trece de șolduri, iar pantalonii sunt jos strînși pe

teresanță... Dar cum lumea arareori admite că o femeie frumoasă e și inteligentă, hotăra că un monden piptănat, lipsit de spirit (adică incapabil de „spirite“, glume, jocuri de cuvinte, căci altfel nu era lipsit în convorbire de un umor abia perceptibil, dar pătrunzător), blond, ca un amarez de teatru englez, uneori prea tăcut, e neapărat prost.

gleznă, ca niște pantaloni de pielea dracului, din cei care poartă pictorii... E sau nu la modă ? Să-ți spun sincer, nu mi se pare o vanitate mai puerilă decît aceea de „a fi la modă“. Ce lecție de modestie ar trebui să li se dea acestor domni !

— Domnule Ladima, dar e o glumă... Asta numești modă ? Dar așa se îmbracă pe stradă cîțiva dansatori cari apar seara, la varietouri, în frac vărgat, de „fantezie“, ca să-și debiteze numărul și cîțiva băieții de liceu cari, dezorientați, îi imită. Un mare croitor la Paris 'mai curînd se spînzură decît să facă asemenea costum. Nici măcar la București nu are să accepte vreunul dintre cei doi-trei mari croitori să „taie“ un asemenea costum. Aceștia, în principiu, nici nu lucrează pentru băiețandrii de douăzeci de ani, oricît de mult ar plăti ei. Costumele astea de prost-gust le fac de obicei croitorii de mîna doua de pe strada Regală, Academiei, Brezoianu, sau mai știu eu care...

— Ei, cum, tăgăduiești că e o modă ?

L-am privit lung.

— O modă bărbătească, de cînd lordul Derby a adoptat fracul negru și de cînd s-a fixat costumul acesta „nemțesc“, cred că nu există... Mici deosebiri de amănunte, fără nici o importanță... E drept că, în genere, bărbații cari au trecut drept faimoși eleganți, cari au prețuit în mod deosebit accesoriile, le rămîn credincioși... Sunt așa de mici, încît nu sunt remarcate în genere decît de cei cari sunt de obicei atenți la îmbrăcăminte. Vreau să spun că mai toți bărbații rămîn la idealul de eleganță pe care l-au avut cînd au îmbrăcat primele haine „la modă“, nu fără un dezgust de aristocrați conservatori față de inovații. Uite acest superb exemplar, care e Tony Bulandra, a rămas la culoarea verde de dinainte de război,¹ care azi nu se mai poartă, la manșetele scrobite, la monoculul cu șnur negru, iar cînd vine în salon intră cu mânuși albe, purtînd mereu tocurile

¹ În 1927, firește. Căci acum, în 1933, a revenit.

înalte. Acesta era maximum de eleganță cînd a început el să joace pe cuceritori. Uite regizorul Teatrului Național, Soare Z. Soare, care a risipit foarte multe milioane. Nu va renunța decît simțîndu-se nenorocit la cămașa și gulerul scrobit, la vesta cu tiv de pichet. Cînd Păstorel Teodoreanu a terminat liceul se purta, provincial, la Iași, haină neagră, pantaloni gri și gambetă. E îmbrăcat foarte luxos, poartă cămașe de mătase de patru mii de lei, dar nău a renunțat la nimic din felul primului lui costum.

Aș fi vrut să-i spun mai multe atunci, dar, deși știam ce vream, nu aveam gîndurile limpezi, nu izbuteam să mă exprim. Cînd scriu însă acum e cu totul altceva. E foarte ciudat cît mă ajută scrisul să gîndesc. Spun lămurit : să gîndesc. Pînă aștern o frază pe hîrtie, alta se formează, de la sine, în minte, adîncind-o pe cea dintîi. Cînd sunt în fața cuiva, nici nu pot să gîndesc ca lumea, întocmai ca în liceu, cînd știam lecția foarte bine, dar dacă mă scoate la tablă, din cauză că eram în fața tuturor, din pricina profesorului, nu mă puteam concentra și deci nu puteam să gîndesc.

Căci e îngrozitor să gîndești în fața tuturor... cum nici încă altceva nu pot face cu martori, ca la examen. Am fost unul dintre cei mai proști elevi ai liceului Lazăr, și au trebuit multe intervenții ca să trec. Prin urmare, nici lui Ladima nu i-am spus ceea ce acum îmi apare foarte lămurit. Găsesc, împotriva convingerilor obicinuite, că tocmai a nu urma „moda“, adică a nu fi îmbrăcat ca toată lumea, e o dovadă de vanitate puerilă... Cei cari vor să fie individuali în îmbrăcăminte, tocmai ei se fac vinovați de lipsă de modestie... Trebuie să ai o astfel de înfățișare, ca să nu te deosebești niciodată din jurul tău... Cîteodată, mă gîndesc pe mine însumi cu barbă și mă simt, așa din senin, umflat în pene. E impresionant ce idee înaltă trebuie să aibă un om tînăr despre capul lui cu barbă... Eu, de cîte ori văd unul, așa, impozant, îl și rad în gînd, iar rezultatul, imaginea realizată astfel, mă amuză enorm. De

aceea, cînd Ladima a vorbit de vanitatea puerilă a modei, îmi venea să-i spun că mai curînd mi se părea puerilă vanitatea astă a mustății lui imperiale, care atrăgea luarea-aminte, acum cînd eram cu el în restaurant. Dealtfel, tocmai poeții cari disprețuiesc moda sunt cei cari caută să se deosebească prea ades printr-o înfățișare prea personală, pe care unii o afișează ca pe o firmă prea indiscretă. Multă vreme am crezut că redingota neagră, închisă la gît, cravata lată, tot neagră, gulerul scrobît, milităresc, pe care le poartă profesorii nemți, sunt o dovadă de modestie și dispreț pentru cele lumești, de ignoranță simpatică și naivă a „modei” actuale. Cînd am fost însă în Germania, am înțeles, cu o uimire pe care nu poți să ți-o închipui, că, dimpotrivă, ei sunt foarte mîndri de această adevărată ținută, pe care o cultivă dealtfel cu multă grije, ca pe o uniformă de intelectualitate, menită să-i deosebească de restul mulțimii de rînd... Dacă mă gîndesc și mă gîndesc, îmi vine să cred că și o îmbrăcăminte urîță, cu o cravată înnodată neîngrijit, într-o lume corect îmbrăcată, e o dovadă de suficiență... Întîi, dovedește că nu te sinchisești de părerea celor în mijlocul cărora trăiești, iar pe de altă parte, că nu te stingherește să atragi luarea-aminte și să fii comentat.

Dar atunci nu i-am putut spune lui Ladima nimic din toate acestea, iar el a continuat convorbirea, după ce și-a ars romul din ceașca de șvarț.

— Atunci, dacă nu fac haine la modă, de ce mai sunt mari croitori ? De ce snobismul cutărei firme ? Atunci mai bine să-ți cumperi haine gata.

— Nu... nu... Vezi, aici te înșeli... E o deosebire hotărîtoare. N-ai decît să privești atent un rînd de haine gata... Au întotdeauna umerii prea înguști, încît cusătura nu vine ca o trăsătură caligrafică de la umăr la subsioară, ci căzut scurt și nesigur, din pricină că sunt tăiate în serie... pentru orice întimplare... De aceea, gulerul nu cade la ceafă, pe gulerul cămășii, frumos, ci rămîne căscat ca o

gură de știucă. Haina, jos, e totdeauna prea lungă — pentru că fabricanții presupun că media cumpărătorilor au oarecum burtă... Mînecele au jos la pumn deschizătura prea mare, pentru orice mîină... De pantaloni, ce să mai spun ? În față, chiar acolo unde orice ai spune, cade întii privirea, sunt strîmți, scoțînd în relief oasele, în loc ca toate cusăturile să cadă frumos la vale, ei au încheietura trasă într-o parte și alta, ca șireturile la ghete. Dealtfel, însăși marginea, conturul hainei de-a gata, are cusătura vizibilă, nu e la vreo doi milimetri mai înăuntru, acoperită... O haină gata e ca și o haină de împrumut. E făcută pentru un tip mijlociu, standard... pentru altul decît tine. Pe cînd un croitor mare e un adevărat artist... El face o singură haină, pentru un singur corp... Atunci haina capătă galba ei, unică, așa cum îi e destinația. De cele mai multe ori, firește, el aranjează natura... Nu mult, căci nu i se poate cere imposibilul, dar cît de cît. Haina lui are cusăturile, de la umeri la subsioară, așa, cum să spun, ca niște jumătăți oblice de paranteză (nu i-am spus așa, dar așa trebuia să-i spun), la ceafă gulerul nu cascade, reverurile se petrec frumos unul peste altul... Haina cade pe corp, fără să se agațe nicăieri, cum învâluie, căzînd, mătasea, rotunjimea unui manechin. Jos e adunată rotund pe pantalon ca să nu rămîie loc gol sub ea ca sub o umbrelă. Pantalonii se fac, cu ajutorul cîtorva cute, foarte largi sus, ca să nu sublinieze, ca un tricou de tenor, partea din față, și să nu acopere dosul, strîns ca niște cioareci.

— Domnule, dar te pricepi... Cînd mi-oi face haine te rog să vii cu mine ca specialist.

Aproape că jubilam că am cîștigat partida. Mă și vedeam la croitor cu el.

— Dă-mi voie să-ți spun că mai toți prietenii mei mă roagă, și nu refuz, să viu cu ei la probe. De ce n-aș face-o și pentru dumneata ?... oricînd, mîine !

Eram convins că mi-am atins scopul și mi-am înapăcat mica mea manie. Dar parcă necunoscutul i-a apărut plin de pericole.

A devenit gînditor.

— Lasă, că mă intimidezi... și-l speria ideea.

Nu știu, mi-ar fi făcut plăcere să-l transform pe acest demodat prieten, într-o singură zi, ca în filmele americane. Să-l fac să-și tundă mustața, să puie cămăși care să nu-i mai stea independente de corp, scrobite, ci cu gulere care să-i mîngîie gîtul, cravate furmos înnodate, pantofi englezești, haine sprintene... Sunt sigur că ar fi plăcut mult femeilor. Și fără îndoială că leafa destul de frumoasă pe care o primea acum i-ar fi permis să cheltuiască două mii de lei, cel mult, pentru îmbrăcăminte.

— Va să zică modă nu e? Ci numai croitor mare? mi-a spus, după ce și-a răsucit o țigare, dintr-o tabacheră plată de lemn, fapt pe care îl înțelegeam, căci dovedea pe fumătorul de gust, care știe că e mai bun tutunul din cutie, și după ce a pus-o cu grije într-un țigaret special, cu vată înăuntru.

— Nu, nici așa... E modă... Însă privește mai curînd stofele. Asta e drept... Țesătura stofelor și culoarea se schimbă destul de des. Nu numai din progresul natural al chimiei și țesăturii, dar și ca să depărteze fraudă... În general, stofele bune au preț de producție foarte ridicat, din cauza materialului scump folosit. Din pricina asta, alți fabricanți fără scrupule, din cei ce produc și vînd în cantități considerabile, imită stofele și țesăturile la modă, bune. Totdeauna însă cu o întîrziere de doi-trei ani, ba și mai mult, pînă își lichidează imensele lor stocuri... Observă vitrinele scumpe, să vezi că au mai totdeauna alte culori decît vitrinele bazar. Alte cravate, alți ciorapi, alte cămăși, alte stofe... A fost la modă, imediat după război, un poplin gălbui destul de fin. Imediat, după ce au terminat vechile stocuri de zefir, marii fabricanți au produs depozite întregi de poplin galben, mult mai vulgar însă,

făcut cu multă economie, din spirit de speculă... Atunci, poplinul din material bun, produs cu grije, a căpătat linii și vărgi. Peste trei ani a fost imitat și acestă... Acum magazinele de lux făc cămășile de dejalenă... Peste cîțiva ani vom avea și dejalenă pentru strada Carol. Dacă ești atent la cravate, observi că — la un interval de trei-patru ani — ți se oferă la colțul străzii o cravată „la fel“ cu aceea pe care ai cumpărat-o de la magazinul de lux, însă de zece ori mai ieftină. La adăpostul culorii și desenului caută să te înșele la calitate... De aceea producătorii „scumpi“ schimbă imediat. De aci, moda țesăturilor.

Era trecut de miezul nopții. Grigoraș Dinicu trecuse de la bucăți moderne de cîntece sentimentale, languroase... Unele mese se goleau, imediat curățite de chelnerii „eleganți“ ca niște diplomați. Femeile, toate interesante, din pricina îmbrăcămînții și a coafurii care le îngăduia să arate și să sublinieze ce au mai frumos, camuflînd restul, mai formau, în boxe ori pe lavița roșie care era de-a lungul peretelui, sub căderea bogată a luminii, centrul de atenții calde pentru cei de la masă, sau fermecau strict iluzoriu, în parabole largi, pe cei din restul restaurantului. Îl vedeam limpede pe Ladima ametit de frumusețea lor, dar fără să izbutesc să-l fac să simtă, deși era în realitate o problemă de stil, adică așa cum înțeleg eu, de unitate : cît de grotescă, iar în fapt imposibilă (spre sincera mea părere de rău) ar fi fost alăturarea lui, așa cum era, de un trup femeiesc, cu grije și gust îmbrăcat, ca o floare studiată. În realitate, el, care era împotriva, atragerii atenției, izbutea să izbească toate privirile, să se izoleze între toți, prin îmbrăcăminte, în acest salon cu oglinzi multe, prea luminate. Am vrut să-î subliniez asta cu oarecare brutalitate. La masa din fund, spre galantarul casieritei, era un grup mare de oameni tineri și alții mai în vîrstă... Între ei era unul, un fel de cazac uriaș, cu barbă albă, scurtă, răzvrătită, cu plete, șuvițe cărunte lipicioase, cu un chimir lat, care atrăgea toate privirile...

Mi s-a părut că aş putea bate şaua pentru Ladima.
— Crezi că domnul acela n-ar fi atras mult mai puţin atenţia, îmbrăcat aşa ca să nu difere de cei din jurul lui?... Moda uniformizează... e o lecţie pentru amorul propriu.

I s-a coborît mustaţa pe colţul gurii de spaimă, m-a privit cu ochii înfundaţi în orbite.

— Taci... taci... E marele poet german Däubler, sărbătorit de redactorii unei reviste literare.

Am îngheţat, cu sentimentul disperat că am comis una dintre cele mai crunte gafe din viaţa mea, şi întimplarea m-a vindecat definitiv de a mai da asemenea lecţii.

Şi totuşi Emilia asta nu are dreptate, căci dacă l-ar fi privit cu cât de puţină sinceră simpatie, ar fi trebuit şi sigur că ar fi izbutit ca ea să-l facă să-şi schimbe îmbrăcămintea.

Arunc mukul de ţigare surizînd şi examinez, întîi eu, biletul pe hîrtie cu antetul *Veacului*.

Emy,

La regizor nu se găseşte rolul. Trebuie scos din nou. Am rugat pe domnişoarele dactilografe. Treci după-masă să-l iei.

Am reţinut pentru revelion o masă de patru locuri la „Enescu”. Se mai pot pune la nevoie două scaune... Vreau ca 1928 să fie început cu frenezie. Acest 1928 vreau să fie anul vieţii mele.

George

Anul morţii lui... Nici o bănuială...

Aş vrea să nu mai recad în mine însumi, dar biletul acesta singur stîrneşte în mine o goană de forme şi lumi. Încerc să rezist şi n-am punct de sprijin.

Revelionul din 1928... Viaţa omului acesta mă tîrăşte în vremea care s-a scurs, cu propria mea viaţă, cum trage un fluviu apele râului afluent... Nu vorbisem cu doamna T. de un an şi jumătate... Amintirea îmi îngreuiază tristeţea... Las totul şi fumez. Gîndul că venea al doilea reve-

lion, pe care nu era să-l facem împreună, mă umplea de o disperare care mă pătrundea ca un frig... Trotuarele înguste erau pline de o lume grăbită, numeroasă de obicei, dar devenită manifestație de stradă în zilele acestea de târguieli.. Toți oamenii aceia aveau un rost, aveau un ideal măcar de douăzeci și patru de ceasuri, căutau o beție... Pe Calea Victoriei zăpada se pulverizase, încît se făcuse ca un soi de tărițe, deși rămîneau, din cauza pavajului neîndreptat de la război, mici mormane de gheață stratificate. Parcă din cauza atîtor respirații gerul se înmuiașe. Primisem de dimineață telefoane de la prieteni pentru invitații și desigur că peste tot orașul gînduri se căutau într-o circulație amețitoare, ca mișcarea în filmele voit accelerate. Am primit cea dintîi dintre aceste invitații, la L. C., pentru că înțelegeam că e de prisos să mă rezerv, știam că oricîte vor mai veni, una singură va lipsi dintre ele...

Fiindcă la băcănii târguia atîta lume, pentru că în blănuri și în șoșoni scurți de tot, ca rețezați, lăsînd să se vadă ciorapul de mătase între ei și strînsorea mantoului, treceau atîtea femei... era în mine un neastîmpăr altoit cu tristețe. Mi-a venit și mie o poftă nebună să târguiesc și să fac bucurii la întîmplare... Aș fi vrut să știu ce va face ea seara... cu cine va ciocni un pahar de șampanie. Bună cum e, cui va ura, cu obrajii rumeniți, cu rîmbul înflorat al surîsului, cu ochii strălucitori și lichizi : „Noroc și an bun...” ? Va avea în toată seara un gînd bun și pentru mine ? Cine-i va lămuri, în minte, amețitor, umerii mobili ca merele în decoltajul mătasei, și rădăcina nervoasă a cefei ?

Am început să colind magazinele, ca să văd cum târguiește lumea.

Pentru nepoței cumpărasem de Crăciun un cinematograf „Baby“, un aparat de radio și tot soiul de jucării de pom... Am luat pentru cumnatu-meu o garnitură de birou cu tocuri rezervor, pentru soră-mea am găsit la un maga-

zin o lampă minunată, făcută din cuburi, ca s-o determin să adopte mobila modernă. Micei actrițe i-am trimis un aparat fotografic, promis cândva în glumă.

Aș fi vrut să-i trimit ei ceva, nu un cadou, un buchet de flori. De șapte-opt ori am trecut, alunecând peste mușuroaiele de gheață, prin fața magazinului... Am zărit-o de vreo două ori înăuntru, ocupându-se de clienți, foarte numeroși pentru lămpi, mescioare și obiecte de artă, care își alegeau singuri și probabil cereau lămuriri, întrebau de cost... Trei sute de mii de oameni, din acest București, de la trecătorul în mașină, la comisionarul trimis să ia pachetul, oricine ar fi putut intra s-o vadă pe femeia asta în pulover roșiatic și rochie de culoarea cafelei cu lapte, să-i vorbească, să vadă figura puțin băiețească, oricând gata să se transforme într-un suris de soră sau „regină care vrea să se facă populară“, numai eu nu... Aș fi putut sărbători revelionul la „Cina“, între femei pe care alții le găsesc „splendide“, aș fi putut colinda cu mașina pe la jumătate din locuințele luxoase din București, în noaptea asta, când toate femeile erau decoltate și împodobite... Oriunde aș fi fost primit... Dar totul era anulat de faptul acesta, net, că nu puteam urca două etaje, în parcul Bonaparte, ca să mă trîntesc pe un divan, eveniment care ar fi corespuns pentru mine cu o de neînchipuit întoarcere, permisă numai de încheierea păcii, dintr-un război de patru ani în tranșee.

Aș fi fost bucuros, s-ar fi potolit tumultul din mine dacă aș fi avut măcar posibilitatea să întreb la telefon ce face seara și să-i spun, fie și cu un suris îndurerat : „Mult noroc... multă sănătate“, după ce i-aș fi trimis un dar.

Nici măcar o floare anonimă nu-i puteam trimite... Ar fi știut de unde vine și asta însemna pentru mine prăbușirea.

Experiența unui revelion precedent îmi arătase riscurile unei astfel de încercări.

Acum doi ani, cel dintîi revelion pe care nu-l făceam împreună ne găsea certați, despărțiți de mai mult de patru luni... îmi spuneam totuși că n-o să poată trece acest început de an fără să-i fac un dar, care aș fi vrut să fie și o recunoștință, și un cheag de emoție risipită într-altă vreme departe de ea, și o durere nouă, arzătoare. Aș fi vrut de asemeni să aibă și o valoare comercială... Mi-era teamă să nu aibă dificultăți materiale... Era singura femeie care mă interesa pe lumea asta, și cum niciodată nu primise, în cei doi ani de dragoste, nimic de la mine, socoteam că n-ar fi rău s-o scutesc, într-o măsură oarecare, de cine știe ce întîmplări viitoare...

Cu o lună jumătate înainte am studiat un catalog de bijuterii și am comandat în Belgia, prin cel mai bun bijutier din București, o brățară de platină cu briliante. Era făcută din opt dreptunghiuri de mărimea unui mic ceasornic, cu cîte un briliant mai mare la fiecare capăt... Costase 800 000 de lei... Mă gîndeam să i-o ofer de ziua ei, dar și mai bine de revelion, căci atunci cadourile au un aer mai puțin direct și personal... Sau dacă nu, eram hotărît să-mi creez, de la o zi la alta, o împrejurare oarecare, anume ; să aibă aerul unei stricte și firești întîmplări, fără urmare, ca să nu fiu nevoit să dau explicații.

În cele din urmă m-am hotărît s-o aștept la ieșirea din magazin... Bănuiam că nu are să închidă deloc, dar îmi ziceam că tot va merge la masă... Așteptarea asta a fost una din cele mai grele din viața mea... Mi se părea că toată lumea știe ce aștept, rezemat de bara galbenă din vitrina unei drogherii vecine, dar nu chiar din fața magazinului, și credeam că toți mă compătimesc și mă găsesc ridicul... Zeci de prieteni, cari au trecut pe acolo, văzîndu-mă, m-au tachinat, întrebîndu-mă dacă aștept vreo midinetă... Mereu trebuia să găsesc motive și explicații... Abia pe la două și jumătate a ieșit... Cînd a trecut pe lângă mine, în mantoul de taupe, rotunjit, castaniu-verzui, cald, de simțeam o pornire nebună să-l mîngîi, să-mi lipesc

obrajii de el, am înghețat. Surprinsă însă, după ieșirea din magazinul cu lumina artificială, de albul amețitor al nămiezii, era probabil puțin zăpăcită și de mișcarea curgătoare de pe trotuar.

M-am urcat în mașina lăsată pe str. Sf. Ionică și am pornit după ea, încet, hotărît să provoc în dreptul ei o încurcătură, care să mă oprească în loc... Nu era prea greu în ajunul acesta de An nou... Când am ajuns, am cerut zgomotos loc... A întors capul tresărind, căci îmi cunoștea claxonul. Am privit numai cu coada ochiului... Ea a rămas aproape încremenită pe loc și toată figura i s-a strîmbat ușor ca de durere... Albul ochilor s-a făcut mai mare, mai limpede și platina cu reflexe liliachii a pupilelor mai intensă, mai alarmată. Buza de sus, din cauza gurii desfăcute într-un suris de tristețe, lăsa să se vadă dinții albi din față... Îi înflorise toată fața, mărginită de bordura ca de șapcă a pălăriei cloș, de gulerul mare al mantoului care-i înconjura capul și-l depășea, de fularul de mătase, care era ca un plastron de culoarea caisei, înfioat, pe piept. O vedeam în oglinda de la volan și am întors capul încet... Deși se uita la mine, n-a prins de veste, de parcă plutea în nereal — și m-am mirat de asta — căci pe urmă privirile noastre s-au întâlnit... Am ridicat pălăria și mi-a răspuns liniștit și cald, parcă ne certasem aseară, de parcă n-ar fi trecut patru luni fără să ne salutăm. Am oprit pe dreapta în dreptul Pasajului Român, deși îmi veneau mașini în față... Am coborît și i-am ieșit înainte.

— Sărut mâinile... Și tremurînd aproape : La mulți ani.

Avea ochii mirat deschiși, mai viorii, cu adevărat ca vioarelele, înlăcrimați... N-a spus o vorbă și mi-a luat apoi brațul. Mi l-a strîns, pornind alături, lipită de mine ca o stringere la piept, transformată din cauza locului. Simțeam parcă prin stofa paltonului mîngîierea mantoului ei castaniu-verzui.

— Unde mergeai ?

Nu mi-a răspuns nimic... Tăcea, așa, nervos, la brațul meu... fără să mă privească...

Mi se părea că am febră, nu mai am nici un contact direct cu lucrurile. Pe orice aș fi pus mîna n-aș fi putut prinde bine, vorbele nu veneau singure, iar în jurul meu nu mai treceau oameni, ci mergeau forme... De nervos ce eram, simțeam nevoia să vorbească neapărat căutînd penibil.

— Pot să te întovărășesc puțin ?...

Era puțin cam caraghios, de vreme ce ea îmi luase brațul și mi-l ținea strîns.

Abia acum m-a privit liniștit și voif.

— Mă duceam să mănînc ceva la un mic restaurant aci...

— În pasaj ?

— Da... dar acum nu mai pot mîncă... Hai, pe stradă...

— Magazinul e închis ?

— Nu, a rămas acolo doamna Landrino, care a fost mai devreme la masă.

La Riegler în față erau țigănci care se instalaseră ocazional cu coșuri mari de vîsc și mimoze ; alergau ușor după trecători.

A surîs limpede, cu fața mereu ușor crispată, ca o strîmbătură de voluptate și durere în același timp, iluminată de ochii vii, care parcă descopereau acum lumea. A luat o ramură de mimoză ca un mugur de salcie, mi-a desfăcut paltonul și mi-a pus-o la butoniera vestonului... A desfăcut apoi poșeta neagră, mare. Am vrut să duc mîna în buzunarul hainei, dar m-a împiedicat aducîndu-mi aminte :

— Diseară e Anul nou.

— A, da ! E Anul nou... Atunci primesc... Primesc cu o condiție... Să-mi dai voie să-ți fac și eu un dar... Și am scos mimoza ca o amenințare.

I-a înghețat fața și a capitulat frumos.

— Primesc.

Eram chiar în dreptul marelui bijutier... Nici n-a mai avut timp să protesteze. Pe galantarul acela, care e ca o vitrină de fluturi și șerpi albi în muzeu, și-a așezat coatele nervos și a început că caute... A descoperit cel mai cuminte inel... ca un fir de sîrmă, de aur, cu un safir... de altfel foarte frumos...

S-a întors surîzătoare, arătînd încîntată, jumătate din dinții albi de sus, mai limpezi ca bijuteriile mici de fildeș.

— Am găsit.

Am privit glumeț, scoțîndu-mi mînușele groase de piele și dictînd cu o prefăcută energie.

— A nu... Cine oferă aci ? Eu sau dumneata ?

A devenit palidă, de i-a rămas numai gura roșie în toată fața și s-a sprijinit de galantar... În clipa aceea, eu am avut, înțelegînd, ca o declanșare fluidă... Fără să mă gîndesc, automat, parafrasasem una din glumele noastre cele mai intime, cele mai senzuale : „Mă rog, aici cine iubește !“ spunea uneori, cînd o țineam îmbrățișată, exasperată de dorință și cînd, tiranic, sadic, nu-i îngăduiam nici o mișcare, de rămînea cu tot corpul întins, încordat, crispat, în așteptare. Am transpirat întreg, ca de un scurt-circuit în artere și abia după cîtva timp am putut vorbi, dar nu către ea, căci între noi totul era epuizat, ca după o posesiune, ci către bijutier, întrebîndu-l, așa, stupid, ce rezultat știe de la Consiliul de coroană din ziua aceea de la Sinaia, unde fuseseră chemați toți șefii de partide și vreo doi jurisconșulți. Pe urmă am căutat cîteva brățări, am rugat-o să le încerce, ca să maschez premeditarea, și privindu-i vinele încheieturii, sub pielea subțire, împletite ca dorințele, i-am prins în jurul mînei întoarse, care era ea însăși o bijuterie, brățara comandată.

De plătit, firește că m-am făcut că plătesc imediat, dar mă întrebasesm mereu dacă să-i spun prețul bijuteriei, sau să-l las să-i fie surpriză... Mi-am spus însă că e o copilărie... că ar fi putut să cadă mai tîrziu pe mîna vre-unui șarlatan, și că era mai bine să știe prețul adevărat...

Am iscălit deci în fața ei un cec, anulat în prealabil, de 800 000 de lei, cît costase brățara. Era cel dintîi dar pe care i-l făceam de cînd ne cunoșteam... Aveam superstiția stupidă că dacă îi ofer măcar o floare, dragostea noastră se termină... Și, de aceea, luptînd cu mine însumi, în doi ani nu-i oferisem nimic. Cu sufletul alterat de sentimentul irevocabilului, cu care, dealtfel, eram de acum familiarizat, resemnat după nădejdi contradictorii și înfrîngerii definitive, îi pregătisem acest întîi dar.

Cînd am ieșit, apăruse, de după norii lînoși, iar soarele.

— Mai ai o jumătate de oră... Nu ți-e frig ? Mantoul castaniu-verzui, deși își îngusta forma, acoperind cald genunchii, era scurt și nu ciorapii de culoarea nisipului aveau să-i țină cald, mai ales că șoșonii erau atît de scăzuți și mici. Vrei să mergem să mîncăm împreună la o grădină oarecare ?

Am oprit o mașină de piață... Niciodată nu primise să meargă în mașina mea... În cei doi ani, iubirea noastră rămăsese oarecum secretă... Din cînd în cînd ne refugiam în cîte un orașel de munte, de cele mai multe ori plecînd cu trenul : Deva, Sighișoara, Bran, Nehoiaș, sau, cînd nu era sezon, pe coasta mării. Chiar la teatru, aveam aerul că ne-am întîlnit acolo, la masă eram împreună numai la ea, sau numai la mine în garsonieră, unde ne închideam uneori de sîmbătă pînă luni dimineața, ca niște condamnați ai voluptății.

Am mîncat la un restaurant de pe 11 Iunie, singuri în tot salonul, în acest ajun de An nou. Era pentru mine o bucurie chiar numai s-o privesc, cercetînd-o ca pe un tablou... Femeia asta, care la început nici nu mi s-a părut frumoasă, m-a făcut să descopăr frumusețea. Cădea pe gînduri uneori și, ferindu-și parcă privirea de a mea, rămînea în profil. Pălăria părea o glumă, iar marginea ei, ca o mică streășină de fetru castaniu, tăia o diagonală sinuoasă ocolind pe deasupra sprîncenei stîngi, peste ochiul

drept, peste obrazul rumenit de trecerea de la frig la cald, pînă la lobul urechii, pe urmă, arcuit spre ceafă, lăsînd cîteva bucle de un arămiu des, întunecat, afară. Zimbea lumii gîndurilor ei, arătînd trist dinții albi de sus. Sprijinită în cot, își rezemase bărbia de dosul mînei sucite, cu degetele mîngîietor lipite de gît. Era într-o vestă de jerse, cu linii-dungi paralele, roșcate, negre, cafenii, pe care o purta, văzusem pe fereastră, și în magazin.

În asemenea clipe, ca și atunci cînd era îmbrăcată pentru serată sau bal, frumusețea ei avea în ea ceva absolut nepămîntesc, transfigurat, și asta explica de ce atîți bărbați vorbeau despre ea cu un soi de emoție pe care ceilalți, care aveau prilejul s-o vadă doar întîmplător, în momentele ei de plictiseală, necazuri sau nedispoziție, nu o înțelegeau.

Am vorbit despre multe, fără să cerem nici unul, nici altul, explicații pentru ce a fost.

— Ce faci diseară ? am întrebat, neliniștit că îmi va pleca într-o lume necunoscută.

— Nimic... Vino la mine... și fără să se gîndească : Vreau să bem, diseară, șampanie...

Mi-am simțit obrazii moi și năclăiți de o sudoare rece... Să fiu cu ea diseară, în dormitorul fără mobilă, fără covoare, ca o cameră în care azi te-ai mutat, numai cu un pat alb și o mescioară joasă, fără șifonier pentru haine — căci se dezbracă într-o odaie alăturată în care erau dulapurile și masa de toaletă, după ce ieșea din baie. Să fie din nou goală și să bea șampanie... Ca un sinucigaș care dă totul pe o clipă, îmi vine să zic... da.

— Ce rău îmi pare, nu știam că te voi întîlni și m-am angajat pentru toată seara... M-am gîndit la cei care se duc la operație, fără anestezie... Dar poimîine, nu la... haide la... Acum e partea cea mai grea... Firește oriunde, în afară de : la mine sau la ea acasă... Cînd iubirea noastră a fost timp de doi ani interioară, va trebui să fie acum

numai pe drumuri. E o schimbare ca o răsturnare în existență.

— E la Cartea românească expoziția lui Teodorescu-Sion¹... Vrei să vii s-o vedem ?

A rămas contrariată, cu surîsul trist care îi ridica puțin colțul gurii, arcuindu-i buza de jos, făcînd-o paralelă oarecum cu conturul bărbiei ; căci atunci cînd zîmbea, gura i se încadra ca într-un romb instabil, fără cele patru unghiuri, fiindcă unul era înlocuit de nas, altul topit într-o gropiță în bărbie, iar două schițate, aproape imperceptibil, în obrajii arcuiți ușor.

Și, ridicînd din umeri, jucîndu-se cu mânușile de piele neagră :

— La 11 dimineața ?...

Ca și cînd ne-am fi descoperit o vocație nouă, am vizitat, în cele două săptămîni care au urmat, toate expozițiile și muzeele din București... Eu eram într-o aiureală de fericire continuă...

Știam însă că totul va avea un sfîrșit, deci după două săptămîni am început să lipsesc de la *rendez-vous-uri*... M-a găsit o dată, chemîndu-mă la telefon și am rugat-o să mă ierte, pentru că sunt puțin bolnav... Sunt nevoit să stau în casă.

Speriată :

— Ce-i asta ?... Ce ai ?

— Nu știu.. puțină febră...

— Dă-mi voie să vii să te văd.

— Ești prea bună, dacă... nu te reține nimic...

M-am dezbrăcat numaidecît, am întredeschis buzele ca să mi le ardă puțin respirația, am făcut un adevărat exercițiu de paloare...

A venit, și-a aruncat mantoul și pălăria în fotoliu, și s-a așezat doar jumătate lîngă mine, pe divan, cu picioa-

¹ Expoziția I. Teodorescu-Sion s-a deschis la 17 ianuarie 1926 în sala „Ileana” la Cartea românească (n. ed.).

rele lungi, oarecum paralele cu divanul, cu genunchii lipiți goi și strînși în mătasea ciorapului, căci rochia de serj bleumarin era prea scurtă.

Mi-a luat mîna, dînd o clipă în lături bucelele arămii care-i cădeau pe față din cauză că aproape își smulsese, preocupată de mine, pălăria.

— Dar, pentru Dumnezeu, ce ai ?...

— Nu știu, nimic, puțină febră...

Mi-a mîngîiat matern părul, m-a privit în ochi, cu zîmbetul acela care-i încadra gura întredeschisă în așel romb inefabil, îndurerat, cu acea strălucire a ochilor vio-rii de tot, care făcea să fie văzută de departe... Și pe urmă, hotărît, și-a lipit buzele de ale mele. Am făcut o grimasă.

— Nu... nu... Cine știe ce am...

A început să mă strîngă în brațe...

— Mi-e totuna, orice ai avea...

M-am desprins, moale de deznădejde :

— Te rog, astîmpără-te... nu... nu...

Și ca să nu creadă că ar fi altceva, că n-o iubesc, după ce m-am desprins, i-am sărutat mîinile ca pe unele frumos așezate dintr-o icoană.

N-avea totuși mîna mică și cu degetele molatece de madonă, ci lungă și subțire. Articulațiile apăreau la orice indoitură pe dosul mîinii, altfel delicate ca niște vii accente circumflexe, subliniind vîlcelușele dintre ele, bune de umezit cu vîrful limbii. Degetele albe, prelungi, nu se terminau în unghii ascuțite, ci mai curînd late, ca niște petale mici lăcuite roșu, mîini fără grăsimi, nervoase, de prințesă, pe care, resfirate, le ducea neconținut, cînd ca să aranjeze o buclă, pe după ureche, imaginar căzută, cînd ca să strîngă mica eșarfă în jurul gîtului, ca un domn care și-ar potrivi cravata.

— De ce-mi privești mîinile ?

Surîdeam, fără să știu ce să spun.

Am prelungit o săptămână boala aceasta închipuită, care mi-o dăruia pe ea în fiecare după-amiază la ora 7 jumătate precis... Mincam seara împreună, la mine, lângă divanul larg, pe o mescioară joasă, și o priveam fericit cum își plimba mâinile pe olanda feții de masă, printre cupele joase de cristal albastru de murano, pe tacîmurile de argint, căci totul căpăta viață cînd era ea acolo.

Eram din nou ca în liceu, cînd visam să fiu bolnav, numai ca să vie îngrijorată, să mă vadă, o doamnă frumoasă, soția unui prieten al tatei... N-am mai lăsat-o să mă sărute, spunîndu-i că doctorului îi i-e teamă de un tifos... Își apăsă gura pe a mea cu o dorință de împărtaşanie a răului care mă cutremura.

Peste o săptămână, ridiculul situației nu mai putea fi prelungit și am anunțat că plec în Franța să-mi recepționez un avion comandat.

Intr-adevăr am lipsit o lună de zile... Eliberat de groaza apropierei, i-am scris de acolo în fiecare zi, scrisori de dragoste smintite, cu voluptatea de a urla în fiecare rînd că o iubesc, de a mă umili în declarații de robire absolută.

M-am întors în zbor pe la începutul lui aprilie și am început probele de antrenament și încărcare de benzină... Vream să bat recordul în linie dreaptă fără să mă decid în ce direcție... Bănuiam că pînă în cele din urmă voi porni spre Capetown.

Veneam pe la ora 3 acasă foarte obosit, mincam fumam o țigare, și pe urmă, îmi luasem obiceiul să mă duc s-o văd la magazin : Era întotdeauna de la 9—1 acolo și de la 3—7... Se ocupa foarte serios, își sfătuia clienții în alegere, lăsînd fetele să se ocupe numai de mărunțișuri... Studia modelele noi în revistele streine de artă, discuta cu maestrul pe care-l aduseseră de la Berlin despre modificări de materiale... Ajunsese foarte pricepută... Dealtfel, citea toată ziua, și nu numai române, ci tot soiul de cărți : tratate de drept și medicină, colecții de acte, sociologie, dar mai ales istorie... Pînă și din cărțile mele, și nu numai din

cele adunate în carieră, ci și de aviație, a cetit. Reviste de artă și literatură (de la ea am luat obiceiul să citesc și eu *Nouvelles littéraires* și *Candide*). Dar ceea ce m-a mirat mai mult era că nu lăsa să treacă nici o zi, ziarele... O dată i-a spus cineva că asta e o apucătură bărbătească.

— Iartă-mă, eu nu mă duc la ceaiuri să aflu „noutăți“ de la cucoanele care știu atâtea ; și nici nu mă interesează cam ce spun ele.

Cînd se mira cineva că o femie atît de frumoasă ca ea se ocupă atît de mult de magazin, rămînea totdeauna pe gînduri.

— Munca aceasta înseamnă pentru mine independența, banii cîștigați îmi dau dreptul să fiu eu însumi, să cumpăr cărți și lucruri frumoase, să nu fiu jignită de proprietar și să fiu scutită de oferte necuviincioase.

Avusese norocul ca întreprinderea să realizeze cîștiguri foarte frumoase, încît, după doi ani, mai împrumutînd bani, izbutise să clădească în Parcul Filipescu, înspre Calea Dorobanților, o casă mică, dar foarte modernă, cu două apartamente de închiriat, în afară de cel mic oprit pentru ea.

Nu a lipsit, în decurs de cîteva ani, decît de cîteva ori de la magazin, și numai din cauza mea... dar și atunci ruga pe asociată să fie prezentă... Nici sîmbătă măcar, nu făcea *weekend*. Magazinul avea un fel de retragere ca o strană, mare cît o cameră... acolo era o masă groasă modernă, cu cîteva fotolii joase în jur, o etajeră cu cărți și reviste. Citea, desena și aștepta să fie întrebată de fete. Mi se pare că și dumitale ți-a răspuns odată : „Dar asta e viața mea... Ce vrei să fac ?“

— Te împaci cu gîndul că ai să trăiești 30 de ani așa ?...

— Uneori n-aș vrea să trăiesc deloc... Dar dacă mă gîndesc bine... nu e chiar așa de rău... Stau acolo între lucruri frumoase, alese, uneori gîndite, mîngîiate de mine... Dacă n-am nimic de făcut, citesc toată ziua și tot e un cîștig. În fiecare seară merg la cinematograf... O lună pe an

călătoresc, dar e cinstit să adaog că nu uit interesul magazinului, vreau să văd ce mai aduce nou modernismul în mobilier.

— Dar iubești ?... Nu ești geloasă ?... Nu ești neliniștită ?...

— Nu cred în iubire.

— Nu crezi dumneata în iubire ? Nu te atrage iubirea ?...

— Ba da, mă atrage... Poate că e singurul rost al unei vieți mărginite, comune, cum e viața noastră. Și-mi place... dar știu că nu durează... că nu corespunde unei realități... Îmi place mult să privesc o noapte cu lună... și uneori stau vreme îndelungată la fereastra mea, privind, dar știu bine că luna e altceva decât ceea ce pare... Nu întind mâna s-o prind... E mult și ceea ce dă, fără intenție și efortare.

Aproape toată luna lui aprilie am fost în fiecare după-amiază în magazin. Era o bucurie liniștită, între mobile noi, frumoase... Retras în firida aceea (încăperea fiind prea mare, de când cu criza de magazine, se construise în interior, ca să zic așa, sau mai bine se împărțise încăperea în două, dar unul dintre magazine, o tutungerie, nu mergea pînă în fund, lăsînd astfel o bună porțiune celuiilalt) parcă mă afundam într-un vis.

Am învățat o mulțime de lucruri în aceste trei săptămîni. Ce nu-mi explica femeia aceasta ! Aș fi ascultat orice... Ne consumam într-o iubire rarefiată, prelungită după-amieze întregi. Și totuși simțeam, nefericit, că nu e cu puțință ca femeia asta să nu se întrebe de ce n-o chem la mine, de ce, logic, nu transform în fapt pornirea mea.

În ajunul Sf. Gheorghe... catastrofa atît de temută luni de zile n-a mai putut fi ocolită...

După-amiază mi-a trimis un buchet de liliac și o mică valiză cu pijamaua ei, peria de dinți, un alt obiect de toaletă mai intimă și papucii, izmeniți ca doi porumbei... „Astăzi este aniversarea iubirii noastre... Voi dormi la tine... E cu neputință altfel.“

Mi-am dat seama cît de mult mă lăsasem tîrît de această paralizantă cedare din fiecare zi... Numai un gest disperat putea restabili situația... I-am înapoiat totul cu două cuvinte : „Cu neputință“.

Probabil că a sosit într-un automobil, căci peste o jumătate de ceas a fost la mine, forțînd aproape ușa.

— Fred, ce înseamnă asta ?

Cred că eram palid ca dr. Tokkeramo¹ din *Taifun*.

— Nimic... Răspunsul meu.

M-a certat cald... gutural.

— Dar Fred... Fred, ești nebun... Tu mă iubești.

Am luat, cu o voință de ghilotinat, o atitudine aproape necuviincioasă :

— Doamnă, cred că faceți o confuzie... Vă prețuiesc nesfîrșit ca inteligentă... și-mi place prezența dumneavoastră... dar nu mă interesați ca femeie.

A rămas ca paralizată... i-au dat lacrimile... Nu putea să spuie nimic, scîncea.

— Dar Fred... Fred... mă iubești, nu e gest al tău să nu-mi spună că mă iubești.

Am luat o atitudine de diplomat insultat :

— Doamnă, găsesc că e de un gust îndoielnic și această presupunere, și această insistență... Dealtminteri, ții să vă previn că aștept din moment în moment o femeie...

— S-a frînt toată. părea mult mai mică... își mușca buzele, cu ochii plini de lacrimi. S-a întors spre fereastră, s-a sprijinit cu cotul de o etajeră de cărți, cu capul reze-mat în palmă. Părul scurt și fluturat, din cauză că își sco-sese pălăria repede, era tot înapoi, lăsînd descoperită frun-tea și urechea. Ochii priveau pe jumătate închiși, îndure-rați ; distanța dintre pleoape și sprincenele chinuitor înăl-tate se mărise mult. Buzele erau trist întredeschise, puțin

¹ Personajul principal în drama lui M. Lengyl. Intelectual ja-ponez stabilit în Europa, Tokkeramo își asasinează din gelozie fe-meia iubită. *Taifun* s-a reprezentat în București și pe alte scene ale teatrelor din țară (n. ed.).

de tot, nu se vedeau dinții. Linia maxilarului de jos se vedea accentuată nervos. În gulerul de batist al bluzei, gîtul îi palpita în gropița de la claviculă.

S-a întors ca sub o povară, și-a luat rar, ca un somnabul, mânușile, și-a pus peste *tailleur* blana de vulpe în jurul gîtului și a plecat. Așa au luat sfîrșit trei luni de trăită nerealitate.

În mai, a avut o legătură de două săptămîni, pe care a rupt-o bursc, pare-se, după ce acumulasese destul dezgust... Am fost fericit cînd s-a împrietenit cu Eleonora Demetriade... Sufăr mai puțin cînd văd că se interesează de o femeie... Cînd a plecat la Movilă în august, căci la Berlin nu avea să plece decît în septembrie, m-am dus, bineînțeles, după ea... ca să ajung la conflictul cu Ladima, din grădina „Popovici”. Cînd nu pot să-mi închipui în amănunte, în cadrul ei, viața pe care o duce... mi se aprinde ceva în minte, ia foc totul în mine...

Ar putea fi altfel ? De doi ani viața mea e un șir de contraziceri stupide, de hotărîri mari și gesturi curajoase, alternate cu acțiuni gratuite și greșeli mici, infame, de o inconștiență care mă îngheață pe mine însumi și anulează totul.

Emilia îmi flutura mîna în dreptul ochilor, ca și cînd ar vrea să mă trezească.

— La ce te gîndești atîta ?

— Nu știu, e atît de bine la tine aci. Afară trebuie să fie oribil, pînă s-o mai răcori puțin.

— A fost azi o zăpușeală ! Mă mir că nu plouă.

Plictisită, mai ales că suportă greu căldura, s-a sculat și s-a așezat pe marginea patului, cu trunchiul puțin cam strîmb. Picioarele cu coapsele mari, lățite de marginea drotului, îi atîrnă de la genunchi în jos... Pernița mică a muntelui lui Venus îi acoperă cu totul, cînd stă așa, floarea de mătase. Pîntecul, deși ferm, mai face încă o cută ceva mai sus, paralelă cu pernița... Sîinii par și mai mult două gutui pline de sevă. Fesa din stînga îi e mai turtită decît

cea din dreapta, așa cum stă cam aplecată într-o parte... sprijinită într-o mână. S-a gândit parcă la ceva. S-a dat jos și a căutat o fotografie a lui Stoianovici.

— Numai să vezi...

O cercetez lung, deși nu mă interesează, dar ca să nu îmi trădez interesul exclusiv pentru scrisori. Pe urmă :

— Hai să mai citim :

Valeria dragă,

Îmi pare rău, dar nu pot să te ascult... Nu mai rămân nici un ceas la gazetă... Am primit două scrisori, de la cine știi, dar e de prisos. N-am alt răspuns. E pentru a treia oară când sunt pus în situația asta.

Crede-mă, și mie mi-e greu să renunț la o leafă, care, așa cum e, îmi e atât de necesară. Mi-e greu să renunț la celelalte avantagii — pe care le enumeri — ale gazetei, dar mi-ar fi silă de mine dacă aș continua.

Nu, Valeria, este peste putință... Îmi pare rău de camarazii mei... și mie mi-era agreabil să lucrez cu ei. Toată viața mi-e plină de uriciune. Când alții au vilă și casă și onoruri, pentru că au renunțat la mândria de a fi ei înșiși, mie nu mi-a rămas decât dreptul de a scrie și mai ales de a scrie ce gândesc. Dacă nu scrii ceea ce gîndești, de ce să mai scrii ? Sunt alte mijloace de făcut bani, mai practice, mai rodnice decât acela de mercenar al condeiului... La urma urmelor, pentru ceea ce mi se propune e prea puțin leafa de gazetar... Domnii aceștia nu mă cunosc. Dacă e vorba să accept asemenea îndeletniciri, atunci vreau să fiu și eu ministru ca ei, vreau moșie și castel în Transilvania. Într-o cameră mobilată nu se poate locui bine decât cu o biată conștiință limpede.

G.D.L.

Emilia își turtește cu regret buzele una de alta, clatină din cap și se lungește iar, plictisită, lângă mine.

— Ce nerozie a mai fost și asta ! S-a supărat, ca proasta, pe gazetă și și-a dat demisia. Ce-am stăruit pe

lingă el... Valeria s-a ținut de capul lui o după-amiază întreagă. „Nu și nu, că el pleacă“. Abia trecusem revelionul.

Din pricina unui articol în care Ladima denunță vehement un cartel industrial, Gheorghidiu, care se vedea în scurtă vreme din nou pe banca ministerială, și de altfel în înțelegere cu tata, au hotărît să se creeze la gazetă o „direcție politică“ pe care au încredințat-o redactorului-șef, devotat lor. Toate articolele cu caracter politic trebuiau deci revăzute de Mateevici. În realitate nu era prea limpede rostul acestei direcții, și mai ales nu era limpede ce rol mai avea în redacție Ladima. După o zi de încercare, când a văzut ce încurcate sunt atribuțiile respective, el și-a dat demisia... Cele două scrisori i le-a scris tata, rugându-l să nu se grăbească, să fie înțelegător și să ia situația așa cum e. L-am rugat și eu să rămână... Mi-a spus cu un gest dezolat : „Domnule Vasilescu, îți spun cinstit, chiar dacă aș vrea să rămân, n-aș putea... Nu sunt în stare să scriu două rînduri care să nu vie dintr-o convingere adîncă. Stau înaintea paginii albe cîte o jumătate de oră și nu găsesc nimic, idiotizat. Ce vrei să scriu, dacă nu scriu ce gîndesc ?... Nu sunt Mafalda să știu ce ar dori alții.“

Emilia clătină din cap cu părere de rău.

— Necazul cel mare a fost altul... Peste două săptămîni era premiera mea... Tocmai atunci nu mai era el critic. Eu știam ce are să fie... Toți dușmanii lui au tăbărit pe mine... Nu mai spun de alea din teatru, care atîta așteptau. Nu-i vorbă, știu eu cine mi-a făcut-o.

Mă uit la ea, cum stă culcată pe o coastă, întoarsă spre mine. Sînul de jos e sprijinit de brațul de sub el, cel de sus întinde puțin pielea la baza lui, ca un fruct greu și se sprijină pe tovarășul lui de jos. Șoldul îmbelșugat stă arcuit mult și genunchiul plin dedesubt e adus în față. Din pricină că îi e cald a dezbrăcat iar chimonoul.

Nu știu dacă „i-a făcut-o cineva“, nu știu dacă „dușmanii lui au tăbărit pe ea“. Ceea ce știu e că într-o piesă modernă, omenească și simplă, într-o atmosferă de inti-

mitate, ea s-a apucat să urle ca o disperată. Ceea ce ar fi mers într-o melodramă sau într-o dramă boulevardieră era aci penibil. Emilia era cu totul alături de rol, din care nu pricepuse nimic, și nemaștiind ce să facă, deoarece nici regizorul nu știuse ce să-i arate, a încercat să plaseze eternul și teribilul ei cuplet din *Modelul*, deși pe alte cuvinte, procedeu justificat doar de faptul că și aci era vorba de o femeie părăsită. Cam așa făceau pe vremuri, mi se spune, tenorii de operetă, cari rugau pe șeful de orchestră să intercaleze undeva un cuplet cu care, cine știe când și unde, avuseseră ei succes.

Nenorocirea a fost că s-a rîs în sală, tocmai cînd Emilia se credea mai dramatică. Și n-a fost o colegă de vină... Am asistat la premieră și pot să spun că rîsul „era în atmosferă“. A fost destul un mic accident... De la galerie, cînd ea a terminat, patetică, înclinînd capul pe umăr, o frază pe care o credea zguduitoare : „Să te gîndești din cînd în cînd la mine“, un student, probabil, a confirmat apăsător și grav : „Bine !“ și sala a izbucnit în hohote.

Dealtfel, întregul spectacol a fost foarte „înjurat“ de presă.

Emy dragă,

Ce vrei ? Ce sunt eu de vină... De ce îmi trimiți teancul de cronici ?... Pe mine nu mă înjură toți cei pe cari i-a muștruluit pagina literară ? Uite Avîntul vorbește de un poet ridicul și agramat : îmi citează o strofă... Am refuzat revuiștilor o cronică făcută de ei înșiși, acum Gîndacul, uite, scrie despre mine, citește tăietura asta, ca să vezi cît de spiritual sunt „Autorul cunoscutului volum de versuri Spanac (celebrul Ladima, îl știți) a intrat ieri să se tundă, într-o frizerie din centru. A fost o adevărată panică în personal și mai ales printre mușterii. Atunci patronul, care-l știa după caricatură, din revista noastră, a avut o inspirație genială... «Domnule, eu cumpăr Spanacul d-tale ? Nu. Atunci d-ta de ce vrei să fii clientul meu ?...» Mîndru,

Ladima a scos de sub paltonul ros ca o capră rîioasă, trei volume de versuri : Spanac. «Le ofer gratis... dacă și d-ta mă tunzi gratis...» Ștefan, patronul, a căzut lat, în mijlocul prăvăliei și a fost stropit cu toate flacoanele de fricțiuni din galantare, dar pînă la ora la care închidem gazeta nu și-a revenit.“

G

— E adevărat că și pe el l-au tăbăcit rău. Ce și-au bătut joc de el ! Mereu găseam în cabină ziare însemnate cu creionul. Mi le puneau acolo „inimile bune“ din teatru. Că nu s-au lăsat pînă nu m-au dat afară.

Și, dezgustată, întoarce capul în partea cealaltă. Se încruntă și nu se mai interesează de mine. Citesc singur cîteva bilete.

Emy dragă,

E absurd să-mi reproșezi mie plecarea ta din teatru... Ce înseamnă asta : „Sunt absolut sigură că dacă nu-ți dădeai demisia de la gazetă nu aș fi ajuns unde sunt“. De ce să crezi că eu am atras toate dușmăniile prin „polemicile“ mele ? Și de ce să nu admiți că a fost o greșită distribuie a ta și că piesa e proastă ? Crede-mă, Emy, sufăr și eu cînd văd că ești batjocorită prin gazete și reviste. Ai dreptate, în chestia cu scaunul, bănuiesc și eu că e mîna vreunei colege invidioase... Mă duc mîine la teatru să vorbesc cu directorul.

G

Emy... era foarte multă lume și n-am putut intra... voi trece mîine. Diseară ești acasă ?

G.

Am vorbit cu directorul... Spune că el n-are nici o vină... Hotărîrea a fost luată de comitet, 130 de angajați sunt prea mult pentru Teatrul Național... În fiecare zi sunt articole în gazetă pe chestia asta... Și din 130 de angajați 92 sunt

femei... E o proporție exagerată... Spune că a concediat pe cele mai noi dintre angajate. Mi-a adăugat, ridicînd din umeri : „Am concediat șase fete, angajate acum doi ani, cărora nici nu li s-a dat măcar roluri de încercare, ca să se vadă dacă au biete fete talent... D-ra Răchitaru cel puțin a jucat și, în unanimitate, critica cere s-o dăm afară... Ce vrei să fac ? Să îndur campanii pe chestia asta ? Să dăunăm teatrului, ca s-o ținem ?...

Emilia, nu-ți închipui cît sufăr... nu e decît o singură soluție... trebuie să montăm cît mai curînd un spectacol de avangardă... Am să aleg o piesă care să-ți convie. Gerul ăsta mă exasperează și el. Pe Săridar au desfăcut strada ca să repare canalul sau nu mai știu ce... Mi-e silă... Scîrbos oraș. N-am primit nici o știre de la Gina... Dacă aș putea să plec. Dacă aș putea să mă odihnesc.

George

Emy dragă,

Nu știu de ce ții atît să mergi la balul acesta... Am auzit că nici nu mai este ce a fost odată !... Înainte de război „Balul sindicatului ziaristilor“ era un bal la care venea toată lumea bună... Dar acum.... E foarte greu de obținut invitații... Am cutreierat ieri toate redacțiile, deși îmi venea foarte greu, că am alunecat pe zăpada înghețată și mi-am scrîntit piciorul. Nu am întîlnit din comitet decît pe Necșulescu... Îmi spune că s-au desființat biletele de favoare... Că să viu la intrare, că e unul dintre colegi, și mă lasă înăuntru... I-am explicat că e vorba de altcineva... Mi-a spus că am dreptul să viu cu o doamnă. E tot ce am obținut... Îmi pare foarte rău că nu pot să-ți fac serviciul ăsta... Sunt și altfel nespus de trist, Emy... în viața mea n-am fost atît de trist... Rămii acasă... Să rămînem sîmbătă seara acasă... Vreau să stăm mult de vorbă... Ah... dezgustătoare iarnă... Mi-e silă de tot... și sunt obosit... E ceva sfîrșit în mine, Emy... Vreau să stau puțin lîngă tine... Cî-

teva cuvinte... ale tale ar fi ca un balsam. Dacă ți-aș ține o seară întreagă mîna în mîna mea, poate s-ar mai împăștia gîndurile acestea care rotesc deasupra mea ca niște corbi... S-a sfîrșit, Emy.

Cu sîrutări de mîini.

George

Dar ce bal era ăsta ?

— Balul ziaristilor, țineam neapărat să merg. Alea din teatru se pregăteau toate. Nici măcar un bilet nu mai era în stare să găsească.

Îmi aprind obosit o țigare. Mă învăluie o tristețe ca o presimțire. Îmi scapă scrisoarea din mîină, ca o frunză uscată.

Emy, este imposibil... Deși spui că ai văzut invitația la Gina, mie mi s-a spus că s-au desființat... E posibil să fie altceva, dragă... Comitetul sindicatului colindă ministerele și băncile, plasînd bilete... Fiecare dintre ministere ia cîte-o loje-două, și douăzeci, treizeci de intrări, pe care ministrul și secretarul general le împart apoi la prieteni... Probabil că Gina are un astfel de bilet... Dacă aș avea smoching aș merge eu cu tine, și ai intra cu mine... însă l-am vîndut de acum 5 ani... Dar mai bine ascultă-mă, încă o dată, Emy... nu face să mergi... Vine acum acolo o lume imposibilă : cocotele și servitoarele, se spune, fac majoritatea femeilor... Dă-mi mie mai bine seara aceea, Emy.

Niciodată n-am fost atît de trist și părăsit ca acum. Am încercat să răspund infamiilor din Semnul, dar mi-au refuzat în toate părțile articolul... Necșulescu, pe care îl credeam cel mai bun prieten, uite ce scrie :

E alăturat un petec de gazetă, cu un articol pe două coloane. Un pasaj însemnat cu roșu, sub titlul : *Nu e nevoie de o lege a presei.*

„O lege de cenzură a presei e o aberație... Chiar cînd între gazetari se strecoară aventurieri și șantagiști, ei sunt

repede eliminați și exemplul nenorocitului acela de Ladima, care a dispărut din presă în mai puțin de trei luni, e destul de elocvent.“ Prietenii, Emy...

George

Cam la o săptămână după plecare, el a venit la *Veacul*, cu un articol foarte violent, un fel de răspuns uneia dintre gazete, care-l ataca în fiecare zi. Mateevici i l-a adus seara lui Gheorghidiu, care a ridicat din umeri și i-a spus să nu-i publice : „Ce să ne mai băgăm în chestiile astea ?

Emy, e o copilărie... Frac și nici smoching închiriat nu pun pe mine... în nici un caz... orice s-ar întâmpla...

L.

— Mă mir, atîția inși împrumută frac și smoching. Dar n-ai idee ce încăpăținat era.

O privesc lung, ca pe o haină, și iau altă scrisoare.

Dragă Emy, nu înțeleg de ce atîta insistență... Dar, în sfîrșit, pentru că ții tu atît... Vin așa în haină neagră și cu un domino... pe care zici că l-ai găsit... Dar trebuie să trec mai întîi pe la Vasiliu... Pe urmă am treabă la S.S.R. Cred că de acolo scap pe la 8 1/2. Mi-e foarte greu să merg prin ger, mă ustură respirația. Voi veni la tine imediat după masă...

— Țineam să merg cu orice preț pentru că știam de la Gina că o să vie acolo Cobîlcea, un basarabean, prieten cu Gheorghidiu... Eu mergeam în rochie de seară nemascată... Găsisem și pentru el un domino... În bal, vorba aia, aveam să ne pierdem unul de altul... de la ușe chiar.

Emy dragă,

Imi pare bine că te-ai convins și tu că a fost o greșeală să mergem la acel bal... Mai întîi faptul că n-am avut nici măcar domino și a trebuit să îmbrac o jerpelitură de costum de conspirator de la operă mi-a stricat de la început

cheful... Pe urmă, înghesuiala aceea stupidă de la intrare. Să aștepti o oră pînă se mișcă gloata dinaintea ta... Nu mai spun că eu n-am înțeles nimic din tot balul, pentru că toată seara te-am căutat pe tine... Degeaba spuneai că să nu ne pierdem unul de altul, căci era zadarnic... N-am făcut decît să urc și să cobor scările Eforiei, înghesuindu-mă într-un bîlci de costume de tot soiul, căutîndu-te de la balcon pînă pe scenă. Era într-adevăr o stiveală și o căldură înăbușitoare... Abia se găsea cîte un colț retras... Aș vrea să-ți spun un lucru... De ce te-ai supărat aseară cînd ți-am spus că nu e frumos să vorbești cu tinerii aceia, de la altă masă? Tu erai nemascată, Emy, eu de asemeni din cauza căldurii mi-o scosesem... În asemenea cazuri nu mai ești în necunoscut. O femeie bine, nemascată, chiar la un bal mascat, nu trebuie să îngăduie familiarități... Bărbații aceștia sunt de o necuviință nereușită.... aseară am avut tot timpul impresia că ne-a urmărit un automobil cu farurile stinse... Cînd am coborît, ne-a luminat însă de două ori cu farurile brusc aprinse... Cred că au vrut să-ți fixeze casa....

— Vai, ce am mai pățit la balul acela. Dacă l-ai fi văzut în costum. Ce mutră nenorocită avea... Să rîzi să te prăpădești... Nu puteam să mă mișc din cauza lui... Aproape că mă ținea de mîină... Și vorba aia, nu pentru el venisem la bal... Cum ajungeam la înghesuială, și dispăream... Multă vreme nu i-a trăsnet prin cap să mă caute pe culoare, sus la balcon... Acolo am stat de vorbă cu un tip foarte bine, căruia i-am spus să ne despărțim și să ne urmărească pînă acasă la plecare... că vom pleca la 3 fix... Să aștepte să plece cumnatul meu... (i-am spus că Ladima mi-e cumnat) și pe urmă am să apar la fereastră... Am vrut să nu creadă că sunt singură, că unor bărbați le face proastă impresie asta... Pe urmă am mai căutat să mai fac alte cunoștințe... Dar nu puteam scăpa de el... Nemascată, că spunea că-l în-

bușe masca, era și mai oribil... Când i-am spus lui Miți să-l ție puțin de vorbă... nici n-a vrut să audă... Fugi, dragă, de aici... Ce vrei să rămîn de pomină !... Nu vezi, parcă-i Donchișote. Naiba să-i ia pe bărbații de la Operă... Au adus mai multe costume pentru noi, fetele, și pentru bărbați... Dar eu m-am dus prea tîrziu și n-am găsit decît costumul ăla de cavalier, pentru el.

O privesc atît de mirat și de strein, că o clipă am impresia că a înțeles totul. Lumina lămpii de pe noptieră vine însă din spatele meu, încît fața îmi e într-o umbră ușoară, pe cînd ea e luminată în plină față, iar umerii i-au căpătat luciri de sîdef.

Emy dragă, am venit prea tîrziu, am fost după-masă cu un prieten aviator, la aerodrom la Pipera. Îmi pare rău că nu te găsesc. Diseară ești acasă. Vreau să-ți vorbesc.

G.

Treceam cu mașina de la restaurant, spre aerodrom și l-am întîlnit pe Academiei. L-am întrebat dacă vrea să meargă cu mine și am fost bucuros că a primit. Zoream acum antrenamentul, căci vream să plec, cît timp era favorabil, spre Capetown. Toate încercările din vară eșuaseră și a trebuit să aduc noi transformări Bréguet-ului, schimbînd rezervorul, care nu putea lua decît 4 000 de kilograme de benzină — cînd eu aveam nevoie, ca să încerc și un record mondial de distanță, de peste 8 000 de kilograme — și aducînd unele modificări trenului de aterizare, zborurile de antrenament erau foarte obositoare mai ales din cauza discuțiilor și a intrigilor de la aerodromul militar, unde îmi aveam adăpostit avionul... Sunt o seamă de aviatori tineri, foarte curajoși și foarte dornici să se distingă cu orice risc — prin biruințe răsunătoare... Din păcate, nu sunt încercați decît arareori, căci, și pentru ca să concurezi la moarte, trebuie, pare-se, protecție. În concursuri internaționale, în raiduri de mare importanță, sunt folosite mai totdeauna cam aceleași elemente, așa cum

rolurile se dau la teatru oficial aceluiași actori favoriți ai direcției. Din pricina asta măcnesc mari nemulțumiri, iar printre cei mai urâți, în lumea aviatorilor, simt că sunt și eu. Faptul că dispun de un avion al meu, faptul că am utilajul aerodromului la dispoziție, faptul că am libertatea oricărei inițiative îndurerează, ca un memento social, pe cei oropsiți, cari nu-și pot oferi, la un preț bun de glorie, nici măcar viața.

Plecarea mea spre Capetown a fost anunțată în toate ziarele, fără dezvoltare prea mare gazetărească, dar repetată cu destulă stăruință... Fixasem întâia dată această plecare la 20 februarie, la 1 noaptea, nădăjduind să ajung în zorii zilei deasupra Mediteranei, să petrec a doua noapte peste Africa și să pot zbura cea de a treia noapte, peste ținuturile necunoscute ale Transvaalului... Cum se obișnuiește, din snobism mai ales, foarte multă lume modernă și sportivă a ținut să asiste la plecare... O telegramă de la Constantinopol, anunțând vremea rea, m-a făcut să amîn raidul cu două zile. Deși anunțată la aceeași oră, lumea n-a mai venit în număr mare, avînd aerul că „s-a păcălit o dată”. Exasperat însă, a trebuit să amîn din nou, din cauza unui incident stupid. Indicatorul de turaj, deși din vreme controlat, acum era gripat. Am crezut că am să leșin, așa, de exasperare. Prea era mare ghinionul, prea se amesteca parcă un geniu al răului.

Firește că am început să fiu ironizat de către toți cei care, deși nu plătiseră intrarea, pretindeau spectacolul după program. Furios, am decis că a doua zi voi pleca fără să anunț pe nimeni, la 4 dimineața, ca să nu mă mai plictisească nepoftiții pretențioși.

Am dormit toată ziua în ajun (provocîndu-mi o insomnie cu o noapte înainte) și am venit cu două ore mai devreme să văd dacă mecanicul și inginerul fabricii mi-au pus aparatul la punct. Era un sfîrșit de noapte cețos, cu un orizont alburui, cu vagi dungi negre-fumurii... Stele puține, dar reci și strălucitoare. Deși eram încă în iarnă,

bătea un vînt cald, dinspre miazăzi. Terenul verde era fără zăpadă, dar ici-colo cam moale, și gîndul că-l voi străbăta cu 8 000 de kilograme de benzină mă irita ca o contrazicere ciinoasă. Prin jurul hangarului, pe lîngă gherele teie sentinelelor, erau mușuroaie de gheață înzăpezită.

N-aș putea spune că nu eram emoționat, dar putea să fie și din cauza acestor preparative de sfîrșit de noapte răcoroasă de tot în februarie, care aveau un mister de pornire la atac în zorii zilei. Sau poate că era și neobicinuința de a fi sculat la o oră atît de mică, așa ca un condamnat deșteptat pentru execuție. (Ar fi fost altceva dacă, nedormind, aș fi prelungit o noapte pînă în zori.)

În afară de inginer și vreo trei mecanici, de fratele meu, de un căpitan care prezenta Areo-Clubul pentru omologare, mai erau sora mea și vreo trei ofițeri piloți. Aeroplanul fusese scos din hangar și adus pînă în lumina lămpii foto-electrice. Globurile electrice din fața hangarelor, din cauza aerului puțin cețos, rece, dădeau o lumină difuzată, reverberată, de parcă iluminau cavouri aliniat. Îmbrăcaser salopeta ca pe niște nădragi pînă la piept, pusesem casca cu ochelari deasupra și, învățat de incidentul din ajun, căci altfel aveam încredere în mecanic și în inginerul fabricii noastre, am început, dînd tircoale păsării mele cu formă de torpilă înaripată net, o verificare personală și amănunțită : jocul elicei, cablurile comenzilor, conductele de benzină și ulei. La ampenaj, profundorul îmi pare înțepenit și tresar, dar respir numaidecît : mecanicul îl încerca în același timp cu mine, însă în sens invers. Benzina era pusă, după indicația mea, în trei rezervoare. Unul între mine și motor, iar două laterale. Printr-o apăsare de pîrghie, în caz de pericol puteau fi desprinse de aparat, că să evit incendiul sau prăbușirea.

De la o vreme, am băgat de seamă o mașină de piață închisă, izolată de celelalte mașini cu care veniseră cei prezenți, și m-a pătruns deodată fiorul unei bănuieli... Am ghicit, am văzut cu o putere de dincolo de mine, nu știu,

dar am deslușit pe perna din fund ca o arătare, un chip de femeie. Mi-am simțit tot corpul, mișcarea singelui în capilare și mi s-a tulburat respirația... Era linia știută a hainei de blană și mai ales gestul mâinii întinse, adus pe rever, în mânășă mușchetar, ca să acopere pieptul. Așa cum numai unii au văzut pe apostol în noaptea fugii, eu singur vedeam și înțelegeam. Venise, fără îndoială, că să participe cu privirea la preparativele plecării, ca să aibă ultimele clipe... N-am îndrăznit să mă apropiu, dar acum era în mine ca o povară duioasă, care-mi umezea ochii și, deși eram mai apăsător, mișcările îmi erau mai vii.

Nu mă îmbrățișez cu nimeni dinadins, dealtfel mi se pare și prea teatral. Când să urc carlinga, cu salopeta desfăcută la gât, piciorul îmi lunecă pe treapta de aluminiu. Tresar superstițios și mă îndirjesc în mine însumi. Aparatele de bord au fost examinate ieri toată ziua, acum mi-arunc ochii doar asupra compasului. Rotesc manșa, apăs cu piciorul palonierul : comenzile răspund. În oglinda rotundă, așezată în dreapta, puțin întoarsă ca la automobile, pot privi cu atenție limuzina de culoare, pare-se, neagră. E nucleul viu al cîmpului acesta în sfîrșit de noapte.

— Contact !...

— Contact.

Motorul pornește, pornește, ies scînteii. Tresar... Tura-jul e ciudat... întreb cu privirea pe mecanic. Dar și el asculta încremenit. Înțeleg. Am tras prea repede maneta. Reiau progresiv. Motorul prinde și vrambajul lui înfioară zările, ca și vijelia stîrnită de helice. Delegatul Aero- Clubului îmi înmînează carnetul de rută, cu viza plecării.

Mi-arunc din nou privirea în oglindă și fac gestul de înotător, dînd brațele înapoi ca să se ridice calele. Flutur mîna către sora mea, care e cu fața crispată de emoție. Aparatul a pornit și iau direcția în plin vuiet. Tremur tot. Din pricina încărcăturii nu mă pot desprinde. Merg interminabil pe iarbă. Trag furios manșa. Nici un răspuns. Mă

cuprinde deznădejdea că nu voi putea decola. Întorc înversunat, reiau terenul de la capăt și aștept ca avionul să-mi ceară singur să-l decolez. Gata, hangarele cad în jos, orizontul se desface... Noroc... Am și pornit spre sud.

Peste câmp aleargă după mine, ca un cățel după automobil, o mașină deschisă. O recunosc și am un fior care se adaugă la acel al aerului rece. Fac un viraj întins, întorc cu totul, cobor în dreptul mașinii puțin și descriu un cerc larg. Reiau apoi direcția... trag ușor și sigur de manșă, aparatul cabrează întins spre ultima stea.

De acum voi fi singur între cer, pământ și ape, ca porumbelul care a zburat peste pământ după potop. Zi și noapte. Solidaritatea femeii cu mine e ca zborul a două suflete în nesfârșitul lumii. Sunt mulțumit și de o coincidență... Nu-mi închipuisem că are să vie, dar dacă a venit e de o sută de ori mai frumos. Unui tânăr avocat, fost coleg de școală, îi lăsasem sigilat, încă din ajun, testamentul meu făcut în dublu (o copie în caseta de la bancă).

„Las tot ce am, tot ce mi se cuvine, doamnei Maria T. Mănescu. Rog pe părinții mei s-o socotească drept fiică a lor“...

Vrambajul motorului cutremură toate straturile golului și mă așez ca o sentinelă în post, fără efortări mari de atenție la început, ca să-mi cruț puterile, cu ceafa pe spătarul de piele.

Cînd m-am întors peste o lună, de la izvoarele Nilului, în cinci-șase etape fără glorie, cu un aparat reparat de mine însumi, între atîtea articolașe, scrisori și depeși din inimă unele, atîtea ipocrize, era o telegramă care mi-a transformat tot sufletul într-un surîs neîntrerupt, cîteva zile întregi :

„Nu e nimic, băiat prost, ai să mai încerci o dată“.

Repetam cu voce tare, copilărește, textul telegramei și mereu mă înduioșa ca înțîia dată.

Erau în cuvintele acestea o familiaritate „oarecare“, dacă vrei, dar o prindeau, cum o prindea orice gest. Avea

o eleganță firească, vie, animalică, dacă pot spune așa, care dădea un alt înțeles, sau un surplus de înțeles, cuvintelor și o făcea să-și poată permite orice gest, cît de riscat, orice greșeală împotriva presupunerilor elementare de eleganță, căci în loc să piardă, dimpotrivă, aceste abateri îndrăznețe deveneau la ea noi motive de frumusețe. Putea să ridice și să fluture mîna într-un cinematograf ca să cheme o prietenă că a găsit loc, însă avea mîna atît de frumoasă, încît această era un gest cu adevărat de ducesă familiară.

Minca uneori castane pe stradă, cu o lipsă de cochetărie mondenă desăvîrșită. Ei bine, și asta o prindea. Totuși cred că acest cuvînt nu e poate cel mai îndreptățit. Căci se poate spune că „îl prinde“ pe cineva un gest, cînd îl face intenționat și dacă „îl prinde“ implică și judecata că „a reușit“. Dar doamna T. numai la examen și la reușită nu se gîndea. Era atît de proporționată, atît de subțire și plină femeiește în același timp, încît își putea îngădui orice atitudine șezînd pe scaun și nu avea nevoie să stea distinsă ca o nevastă de oficiant. Mai ales între prieteni — căci evita din sensibilitate familiaritatea cu cei streini — ședea la masă sau în fotoliu, sucită, încovoiată, sau de multe ori, cu capul pe un braț al lui, cu picioarele trecute peste celălalt, de parcă ar fi fost dusă pe brațe. Așa cum o pisică, oricum ar sta, e totdeauna elegantă (fără de poza caracteristică din abecedar care e singura urită). Cred că o femeie, dacă are ochi inteligenți, dinți albi, miini subțiri și picioare nervoase, își poate îngădui orice. E un anume soi de bunăvoie elegantă, care e chiar opusul eleganței intenționate și care decurge din principiul superiorității sufletești, așa cum aș fi vrut să lămuresc cînd vorbeam de Miți Mărculeanu și de comediana de la Paris. Acea atenție lăuntrică, acea permanentă tensiune intelectuală a doamnei T. nu numai că o scuteau de poze exterioare, dar îi valorificau orice mișcare, dîndu-i semnificație, cum un luminat interior pune în valoare frumusețea unui vas Gallé.

Căci pe cînd Emilia, de pildă, are ceva dintr-o unealtă prost conducătoare de electricitate, sau îți dă totdeauna impresia unei baterii descărcate, din pricina proastei fabricații, doamna T. pare străbătută neconținut de un fluid, care o face excesiv sexuală, chiar în gesturile de obicei inerte la celelalte femei (de pildă, să aștearnă un șervet pe o mescioară, să scrie atent o scrisoare, să privească mirată un tramvai). Cred că acest curent continuu era de fapt gîndire. O gîndire adevărată o simți cum simți pulsul cuiva, sau mai exact, cum ar trebui să constăți, atingînd, că un corp e viu, numai din senzația de circulație. Mai că îmi vine să spun lămurit că inteligența se poate descoperi și prin pipăit. Și cum calitățile la nevoie se cunosc, cred că inteligența doamnei T. se vede mai ales în acea grea încercare pentru femei, care e boala. Nimic nu e mai dezgustător decît o femeie proastă, bolnavă... Îți amintește, fără înduplecare, că omul e făcut din mațe. Sunt unele din acestea care vorbesc despre metehnele lor, fără necesitatea unei confidențe măcar... În tren, în tramvai, în vizită... „A, eu sufăr de multă vreme de rinichi.“ „Nu mai spune? Și cum vine ? că eu am piatră la ficat“... „Nu, la mine e numai bășica... și la ovare, de la o sarcină...“ Și dau lămuriri despre aceste beteșuguri, cu o mulțumire de sine, ca de niște performanțe. Mi s-a întîmplat să vorbesc uneori cu doamna T. chiar despre purgativ, firește. Ei bine, nu era nici senzația de „rușine“, stupidă și mahalagească, dar nici vreun fel de publicitate sau aplicație, ca și cînd ar fi fost vorba de cine știe ce ispravă, așa cum am văzut de atîtea ori. Era ca un fel de intenție-paranteză — ca să zic așa — cu un surîs puțin dezolat.

— Te doare capul ? Va trebui să iei un purgativ..:

— (Plictisită, cu o strîmbătură comic jalnică) : Vai ! (Tochmai cînd era bolnavă, inteligența ei era deasupra, delicată, melancolică, de prințesă devenită sclavă.)

Să ne întoarcem de la acel Capetown, neatins, fără noroc pentru mine, la această Emilie cu carnea de gutuie

moale, la povestea aceasta pe care puteam să n-o cunosc și totuși o știu eu singur, în toată după-amiaza asta, în tot orașul. Sting țigarea și iau un scurt bilet.

Emy, nu pot accepta invitația... E o copilărie propunerea ta.

George

— Valeria spunea că de vreme ce Cobîlcea îl invitase și pe el la masă, dîndu-l drept cumnat... putea să vie... avea să mănînce și el o masă bună la „Giordache“. Îi cerusem doar un lucru, să-și pună guler curat, că de cînd plecase de la gazetă era într-o mizerie...

Emy, nu te supăra că ieri am plecat și v-am lăsat pe voi la expoziție... Mi-am adus aminte că trebuia să întreb ceva la fotograf.

Încă o dată, nu te supăra.

George

Ride gros, plin, sănătos.

— Era altceva... El nu știuse că se plătește intrarea... Și, cînd s-a cerut taxa, s-a făcut ca varul de alb... Cred că deși ne invitase, crezînd că e gratuit, n-avea bani nici pentru el, necum pentru noi două. A început să bilbîie, de-ți era milă de el...

Emy, scumpa mea,

Întotdeauna nevoia de a-ți scrie crește în mine ca o voluptate, dar poate că niciodată ca acum. Dăinuie în mine încă frumusețea orelor de aseară, așa cum dăinuie în ghiocul proaspăt vuietul haotic al mării. Asemenea seri justifică și scuză toate amărăciunile iubirii. Ce împăcare profundă îmi dă surîsul tău așa de cald, cînd mă privești!

Și trebuie să fie asemenea seri lungi, petrecute împreună, ca să-mi dau seama cît de puțin te cunosc, ca să-ți descopăr noi însușiri.

Niciodată nu ți-am admirat frumusețea mai mult ca aseară, Emy... Nu vorbesc de capul tău, care, ți-am mai

spus-o, îmi amintește desăvârșit de Lavinia, fiica lui Tițian, purtînd în tabloul pe care l-am văzut în singura mea călătorie în străinătate, o tavă cu fructe. O impresie de sănătate trupească și sufletească, de bucurie luminoasă, bună și sinceră. E totul numai armonie în tine, Emy. Te ascultam aseară și te-aș fi ascultat încă ore întregi. Regăseam în tine, ca la începutul de neuitat al iubirii noastre, inteligența aceea egală, subtilă și liniștit pătrunzătoare ca o mireasmă. Niciodată n-am întîlnit un mai firesc bun-simț, o judecată mai adîncă și așa de frumos domoală. Liniștea ta, cînd povestești, iluminată de surîsul plin, cîstit, cu care subliniezi unele momente, mă face să înțeleg cît de fără pereche ești în această lume cotidiană și meschină în care trăim. Emy, iubirea ta îmi sporește orgoliul de bărbat.

Cu cel mai cald și mai recunoscător sărut,

G.D.L.

O întreb surprins, uimit, despre ce e vorba.

Suride larg amuzată.

— Am stat cu el de vorbă, săracu, o seară întreagă. Că știi... uneori... cînd nu era nimeni de față (ca să nu se compromită ?) eram drăguță cu el. M-a pus să-i povestesc fel de fel de lucruri. De la Bîrlad. Din teatru. M-asculta ca un copil. Nici nu-i mai venea să plece.

Mi-e cu neputință să cred că scrisoarea lui Ladima e sinceră, că toate acele însușiri erau cu adevărat descoperite. E prea mare deosebirea dintre ele și ceea ce arată Emilia, ca să fie posibil ca un îndrăgostit, fie el și Ladima, să le și creadă, scriindu-le. Socot că el se amăgea, cu oarecare luciditate. Seamănă, într-un anume fel cu Nd.. bătrînul care stă de vorbă cîțiva ani la noi la țară. E fiul unui fost ministru de prin preajma războiului pentru Independență. A moștenit o avere frumoasă pe care a pierdut-o la cărți, toată. Chinuit pînă la demență de acest vițiu, după ce a stors de unde a putut și cît a putut, făcînd datorii ru-

șinoase, a rămas muritor de foame, prin cafenele, la bătrînețe. Acum vreo zece ani, tata, făcîndu-i-se milă de el, i-a spus să vie la una din moșiile noastre și să rămîie acolo. Are cel puțin casă și masă, fără grije. Ca întotdeauna și acum simte nevoia să joace, dar vechilul și alți cîțiva mai răsăriți de pe acolo nu vor să joace cărți cu el fiindcă n-are parale. Cum face însă rost de bani, de la mine sau de la prieteni, întîmplător, aleargă să-și caute parteneri. Aceștia, știindu-i patima, se lasă greu, spunîndu-i acum că ei nu au parale. Pînă în cele din urmă tot el le împrumută banii de joc, numai și numai să poată juca. Dar la sfîrșit rămîne fără nimic, căci ei dacă pierd îi împrumută din nou întruna, dacă dimpotrivă cîștigă, nu-i dau înapoi decît datoria, dar lui nu-i împrumută niciodată nimic. Multă vreme am crezut că experiența asta, măcar în zilele cînd o încearcă, trebuie să-l dezguste definitiv de asemenea tovarăși de joc. Totuși nu... Mi-a spus-o singur. E mulțumit că a jucat chiar și așa.

Ceva din această mulțumire e și în scrisoarea asta a lui Ladima, care, pătimaș, împrumută însuși Emiliei tot ceea ce-i trebuie ca s-o poată iubi și o iubește anume, pentru ceea ce i-a împrumutat chiar el.

Emy, sunt neliniștit... Lenuța îmi spune că e a treia zi cînd n-ai coborît din pat... Trebuie să faci să te vadă neapărat un doctor. E îngrozitor... Trei zile am lipsit și eu, și trebuia la întoarcere să mi se întîmple ceva... Vin mîine cu un doctor prieten să te vad.

George

Întorc întrebător capul spre ea, căci tristețea din mine e tot o apă cu durerea omului acesta.

— Era un raclaj și, din cauza lui, o infecție care m-a ținut în pat aproape o lună... de două ori am crezut că mor... M-am opus, cred și eu, să vie doctorul lui, să afle ce am... Cobîlcea, care la început îmi dăduse bani pentru operație, cînd a văzut că s-au cam încurcat lucrurile, n-a

mai dat nici un semn de viață... Gheorghidiu nici el, deși i-am trimis o scrisoare. În fiecare zi se ducea Valeria cu cîte o scrisoare, ca să aducă bani, dar mai totdeauna era degeaba... Bărbații sunt scîrboși... Cînd ești bolnavă, nu exiști pentru ei.

Ea a deprins ritmul meu sufletesc, s-a angrenat povestirii înseși, de aceea îmi dă toate explicațiile firesc și ca o confidență simplă.

Emy,

Am înțeles aseară, dintr-un gest al Valeriei, că o duceți puțin cam greu, că boala asta cade prost. Sunt sărac, Emy, și sufăr îngrozitor că la vîrsta mea nu sunt în stare să fiu de nici un folos femeii iubite, care suferă atît cît suferi... Ieri, după ce a plecat doctorul, a cărui privire am pîndit-o, ca un ciine ochii stăpînului, încercînd să ghicesc în ei, am rămas multă vreme sfîrșit de oboseală și pustiu sufletește, în sufragerie... Mi-e silă de mine, Emy... Să văd cît de greu izbutește Valeria să facă față pentru medicamente, pentru hrana zilnică și să nu pot nimic ! Mai ales că am și eu necazuri... Am fost recunoscător ieri proprietarului care n-a mai insistat... Ce să fac ?

George

P.S. îți trimit, ca să-ți mai treacă timpul, cum stai așa în pat, vreo două cărți de citit. Îți trimit și Cugetul unde am o poezie.¹

¹ E în numărul de pe martie al *Cugetului*.

SAMARCANDA

Muntele sticlos din fund e la trei nopți
Depărtare cu privirea. Șahi răscopți
Plîng ce-a fost cu ochii scoși. Oigurii mei
Cresc în vaduri, văile vulesc de ei.

Merg spre turnul nalt, cît norii albi de grindeni,
Țările vecine-l văd de pretutindeni,
Margini nu se știu, priveliștea n-are,
Caravanseraiuri fumegă-n hotare.

— Cum îți spun, am suferit foarte mult; că din toți bărbații care-i vedeam mereu, cât am fost bolnavă, unul n-a mai dat pe la mină... Ladima sta toată ziua pe lângă casă, mereu speriat de orice păloare a mea... Uneori mă plictisea cu tot felul de întrebări prostestii... Emy, cum te mai simți?... Emy, ia cutare... e foarte bun pentru apen-

Sus pe munți spînzurători cît cerul gol
Cheamă trecătorii şuiînd domol.
Muşte cît găinile rotesc. Leproşii
Vămuiesc chervanele, aprind chiparoşii.

Curcubeul peste Asia întreagă
Cheamă-nţelepciunea voastră să aleagă.
Iată flăcări, stele, luminează albastre,
Naşterea pe scut a seminţiei noastre.

Bajazet închis cu amintirea-n cuşcă
Gratiile ca zăbalele își mușcă.
Hoarda, hoarda mea de aur peste tot.
Prapur cu minciună, cepeleag despot.

P.S: Am avut foarte adesea, lungi și nervoase discuții cu Ladima, la redacție, la S.S.R. sau la cafenea despre poezie. Disprețului meu, de altfel numai verbal, pentru această falacioasă preocupare, el îi opunea un dispreț de mag pentru orice altă formă literară decît poezia. În acest sens, după cîte am înțeles, folosea el expresia „poezia pură“, vînd adică să însemne cu ea anume opera acelor poeți cari n-au scris și nu vor scrie niciodată nici teatru, nici romane, nici critică, genuri, după Ladima, vulgare. El concepea structura sufletească a poetului ca o deosebire de speță, nu ca o simplă polaritate. Creatorul de poezie e un profet, un iluminat, e construit altfel decît ceilalți oameni, are simțuri în plus și darul de a transforma orice atinge. Pentru el frumusețea, tradusă prin muzicalitate, era un rit, îndeplinea un oficiu esoteric. Ironiile mele pe care le găsea „lipsite de înțelegere“, le opunea esența imaterialității lui.

Îl indignau poeziile cu înțeles curent, cu „morală“ sau chiar cele cu un tîlc oarecare.

— Atunci ești partizanul „poeziei pure“, așa cum o înțelege abatele Bremond, ca o pură incantație muzicală, indiferentă față de conținutul material al vorbelor, prețuind numai unicitatea lor formală, încercam eu să-l determin să-și formuleze sentimentul interior al ordinii lui poetice,

dicită... Că-i spuseseam că am apendicită... și fetele care știau ce am — ele veneau, săracele — râdeau să se prăpădească atunci când el da zor cu apendicita. Ești de vină, Emy, când ai fost la masă la unchiul tău, cu siguranță că ai mâncat ceva cu simburii. Nebunele alea râdeau cu lacrimi, ținându-se de burtă.

Spre surprinderea mea, protesta cu îndârjire :

— Nici vorbă, nici vorbă ! Abatele e un rătăcit, un impostor. Nu există o opezie pur formală. E o aberație. Poezia trebuie să aibă un conținut, trebuie să exprime ceva.

— Dar atunci nu e poezie normală, „impură“, ca să zic așa ?

Ridica brațele nervos și indignat de cursa pe care i-o întindeam :

— Nu, nu, nu... înțelege !... Ceea ce e normal nu poate fi poezie.

— Atunci ești întocmai de părerea suprarealistului André Breton, care socotea că poezia are ca obiect subconștientul, exprimat mai bine în incoherența paralizicilor generali, frenetici, a căror modalitate suprarealistă caută s-o realizeze cu oarecare pietate.

Ladima se îmbufna și declara că nu mai discută cu mine, că sunt iremediabil neînțelegător.

Mă prefăceam uimit.

— N-ai spus singur că poezia trebuie să exprime anormalul ?

— Da... Nu însă orice anormal... Nu mai sunt și alte stări, supranaturale ?

— În sensul acesta, un fizician de geniu e și el supranormal... Îi înglobezi activitatea în poezia pură ?

Hotărât, indignat, mișca brațele ca niște visle.

— Nu...

— Atunci ?

După o lungă pauză, cu emoție, aproape :

— Dar visul ?

Conveneam numaidecît, nu fără ipocrizie :

— Acum te înțeleg. Ești un adept al onirismului... E un punct de vedere care se poate susține. Oniricul și orificul au fost delimitate de multă vreme ca perimetre ale poeziei... Dar atunci revii la lipsa de conținut. Visul și muzicalul sunt pură incoherență.

Mă privea cu o adevărată oroare, și explica domol :

— Nu... Nu... Nici chiar așa... și căutînd mereu : Există indivizi cari au anumite vise, un fel de realitate transfigurată. Ca viziunea unei supralumi... Nu știu dacă e construită numai cu elemente din realitatea normală, sau e viziunea unui alt plan de existență. E un peisaj diformat, dar nu într-un mod vulgar, ca într-un vis de pensionar care a mâncat mult, ci după un potențial superior, care este de esența poetului.

M-am dus ieri la cine ți-am spus, să vînd cinci foiletoane, pe care le-am scris... N-a vrut să-mi plătească înainte decît pe unul. A spus că după apariție... Mai încerc și la Adevărul... Am vorbit cu dr. Nicolaevici... El crede că se poate.

— Zău, săracu, avea inimă bună și noi rîdeam ca proasatele. Tot Valeria a avut dreptate. Într-o seară, mai demult, cînd avea și el bani, Gina ar fi vrut să mergem undeva să supăm și aștepta ca el să ne invite, că fusesem împreună la cinematograful. El însă nu ne-a invitat și atunci Gina ne-a spus nouă că zgîrcit trebuie să mai fie. Dar Valeria ne-a certat rău : „Ia mai taceți din gură cu asta. Fiecare își știe mai bine socotelile lui decît i le știu ceilalți... Nu e bine să judeci pe nimeni“.

Și ai să vezi că, săracu, tot a găsit bani.

Emy, uite aci alăturat 5 000 de lei... ți-i trimit mai de vreme, căci eu mă duc să fac corectura la foileton și nu mai e timp... Țiu să știi de ei cu un sfert de oră mai de vreme... Nici nu-ți trece prin cap de unde-i am. Încearca-

— Dă-mi un nume de astfel de poet, pe care-l socoti apropiat de dumneata.

— De ce nu ? Gérard de Nerval, Edgar Poe, Baudelaire, Huysmans, în proza lui.

— Da... pare-se că ne apropiem...

— Am să-ți citez o strofă din Gérard de Nerval, care e, dacă vrei, semnul sub care stă destinul versurilor mele :

*Je suis le ténébreux, le veuf, l'inconsolé,
Le prince d'Aquitaine à la tour abolie.
Ma seule étoile est morte. Et mon luth constélé
Porté le soleil noir de la mélancolie.*

— Da... în sfîrșit, ne apropiem... E întrebarea dacă e realizat în operă. Așteptăm volumul promis de vreo zece ani... Poeziile dumitale sunt prea risipite prin reviste.

— Nu știu dacă-l voi publica nici zece ani de aci încolo.

sem în zece locuri să obțin un gir pe o poliță... A fost imposibil... Sub pretexte caraghioase : că „din principiu nu girez“... sau că „am avut odată un conflict“ și altele, n-a fost unul dintre amicii cu semnătură să nu mă refuze. Când, ieri, l-am întâlnit mergînd pe jos, pe Calea Victoriei, pe Nae Gheorghidiu : de zece ori m-am luat după el și de zece ori am renunțat, convins că mă refuză... La un moment dat, s-a întâlnit cu o doamnă cu care a stat în loc, mai sus de Biserica Albă, poate un sfert de oră... Dacă nu aș fi venit pînă acolo, aș fi renunțat... Parcă aveam tetanos, așa eram de încordat și nehotărît totuși... În fața porții lui, după ce am traversat, ca să am aerul că viu din față și că ne întîlnim întîmplător, l-am salutat. Am spus că vreau să-l rog să-mi facă un serviciu și i-am arătat ce vreau... N-a spus nici da, nici ba, la început... Pe urmă m-a întrebat ce mai lucrez și dacă l-am mai văzut pe I. Pilat... Mi-a arătat că el se teme de o nouă prăbușire a leului. Dezolat aproape, i-am amintit sfios : „Domnule Gheorghidiu, dacă mi-ați da girul d-voastră... mi-ați face un enorm serviciu...“ A răspuns distrat, cu două degete în buzunarul vestei ca de obicei, că ar fi o adevărată nenorocire dacă tulburările antisemite continuă. Nu mai știam ce să cred. Peste vreo zece minute, i-am amintit iar... Și am rămas uimit cînd în modul cel mai firesc, ca o paranteză, mi-a spus : „Sigur, dragă, că da... Se poate... Ai poliță? Bun. Ai complectat-o? Ei, bun.“ Eram tot dezorientat. „Să merg înăuntru s-o semnați?“ „De ce? E de prisos. Du-te colo, reazem-o de fereastră și trage-i o semnătură pe dos cu numele meu... La ce bancă o scontezi? 5000? Ce te miri așa... N-ai de gînd s-o scoți? Atunci ce-ți pasă?... Semnează acolo cum o fi... Gheorghidiu și pace... La revedere... Du-te, cred, mai bine la Banca Industrială cu care lucrez eu...“

L-am semnat... M-am dus, am dat polița și în zece minute am luat banii. Emy... în zece minute... mi-a venit rău... Duceam un petec de hîrtie și, pentru că era sem-

nată N. Gheorghidiu... luam în buzunar cinci hîrtii mari de cîte o mie... Aşteptînd, am văzut cum cărau acolo, în cuştile sălii mari, coşuleţe şi coşuri chiar, cu teancuri de mii de lei.

Ceea ce arată, pînă la uimire şi dezolare, cît de complicat este sistemul acesta al relativităţilor în iubire e că în acest timp eu îl invidiam cu emoţie şi admiraţie pe Ladima, care în vremea aceea se ducea foarte ades după-amiază să ia o cafea şi să citească reviste la „Arta decorativă”. Cînd îl întâlneam venind de acolo, eu, căruia acest lucru îi era imposibil ca unui condamnat, aveam impresia că el mai păstrează pe haine un soi de polen sufletesc. De citit, citeam şi eu, acum mai mult ca oricînd şi cu un neîntîlnit soi de înverşunare, căutînd mereu asemănări, cum caută unii bolnavi, care nu ştiu sigur ce au, în cărţile de medicină, simptome asemănătoare cu ale lor. Şi ceea ce mă impresiona cu deosebire nu erau analogiile de situaţie şi potrivirile de caracter, oarecum prea tari, prea reliefate, care nu-mi spuneau mare lucru, cît un anumit soi de corespondenţe în sensibilitate, care mă înfiorau cînd le descopeream. Este uimitor cît de mult seamănă, în reacţiile simţirii lor, doi oameni care iubesc, oricît ar părea că au caractere diferite. (Dar poate că au aceleaşi caractere şi de aceea iubesc cu adevărat ?) Determinismul psihologic e atît de mare, încît cu toată iluzia deosebirilor de structură, sunt incidente de asemănare, amănunte, care te îngheaţă. Ca pe drumuri diferite să ajungi în acelaşi punct, îţi dă emoţia pe care o încearcă cel care, în pădure, vede că, ori în ce direcţie ar merge drept înainte, ajunge mereu de unde a plecat. Şi cu cît e mai mare fineţea şi caracterul de nuanţă al întîlnirilor, cu atît nedumerirea din noi răsună mai interior. Că lucrînd fără să ştie unul de altul, Boyle şi Mariotte descoperă în acelaşi timp aceeaşi lege, a gazelor, sau că Newton şi Leibniz, mereu fără să ştie unul de altul, au descoperit fiecare calculul diferenţial, e mai puţin impre-

sionant decît să afli faptul că doi oameni încearcă aceleași simptome psihologice din pricina, aceleiași boli fizice, în senzații pe care le cred de neexperimentat, indicibil personale. De aci vine prestigiul imens al doctorului care știe să întrebe pe un bolnav nu despre simptomele globale, puternice, ci despre impresii crezute pur subiective. Nu despre durerea „în dreapta“, despre crampe sau despre junghiul din piept și tuse, ci despre cele care traduc senzații, crezute cu neputință de întîlnit la altcineva. Nu-i așa că uneori ai impresia unui miros de cîrpă arsă ?... Nu ai adesea senzația că pleoapele sunt de carton ? Simți nevoia să te întinzi ? Îți face rău carnea cu fibre mari și dimpotrivă plăcere cea cu fibre scurte, dese ?

Adică dintre cele care-ți par, implică la medic sagacitate și deci cunoaștere profundă.

La fel te cîștigă prin pătrunderea lui nu autorul care prezintă în carte cazuri și caractere groase, cam unanim cunoscute, ci anumite nuanțe considerate aproape secrete, care sunt însă cu atît mai revelatoare, căci garantează ele singure și pentru adevărurile generale de suprafață. Uimirea cea mare, înspăimîntătoare uneori, e să descoperi cît de total seamănă între ei oamenii prin ce au mai subtil și mai secret, cînd se cred așa de diferiți ca aspect.

Cam prin martie am aflat de la Ladima, pe care l-am întîlnit venind într-o după-amiază de la „Arta decorativă“, de oarecare dificultăți cu care lupta doamna T. și care se puteau sfîrși într-un mod aproape dezastruos pentru ea. Dar mai întîi ar trebui poate să spun cum a devenit proprietară, asociată, a acestui magazin, căci e în legătură cu cîteva întîmplări.

După divorț, din pricina prăbușirilor valutare care reduceau toată averea părintească la casa din Cîmpulung și la cîteva petece de livadă, doamna T. a trecut prin clipe foarte grele. Cînd mai tîrziu i se spunea, în glumă, firește, că este o excelentă negustoriță, răspundea ades pe gînduri : „De cîte josnicii mă scutește asta“.

Mie mi-a povestit cît de silă i-a fost de ea însăși, cînd la vreun an după divorț, locuia la o prietenă și nu se hrănea decît cu cîte două ouă la pahar pe zi : „Mi se scîlciaseră pantofii și-mi ardeau ciorapii de atîta purtat, nu puteam să mă spăl în fiecare zi ca lumea ca să nu deranjez prea mult pe prietena care mă găzduise. Devenisem acră, de dezgust trezit, de umilințe înghițite și neajunsuri.“ Pe vremea aceea a încercat să intre dactilografă la birourile din capitală ale fabricii noastre (am aflat mai tîrziu), dar după trei luni Gheorghidiu a dat-o afară... probabil înșelat în așteptări. Mi-a spus cineva că era urîtă pe vremea aceea și prost îmbrăcată. După ce a încercat vreo două bănci, ca dactilografă, i-a venit ideea care a salvat-o. Pe Calea Victoriei, o doamnă bătrînă, dar de familie bună, ținea un magazin de mobilier și obiecte naționale... Firește, pirogravura și țesăturile sătești erau principalele mărfuri ale prăvăliei care mergea acum prost. Doamna T., care trăise doi ani arpoape la Berlin, unde arta modernă făcuse începuturi puternice, și care păstra legături frumoase cu casele de acolo, căci fostul ei bărbat, fiind inginer al unei fabrici de tractoare, frecventa mult industria, s-a gîndit să folosească această împrejurare.

S-a adresat bătrînei doamne, propunîndu-i să facă amîndouă tovarășie. Una aducea magazinul cu chiria plătită, alta un transport de marfă modernă și serviciul de „directoare“. Cu puținii bani pe care i-a obținut de acasă, cu bunăvoința prietenilor de la Berlin, i s-au dat o seamă de obiecte de artă în comision. La început o garnitură de biurou, de nuc placat, cu lac modern cafeniu, alt biurou cu plăci groase de stejar sprijinite pe alte două plăci ca un paralelipiped culcat. Etajere mici, asimetrice, scăzînd ca treptele, capricios... biblioteci cubice, de arțar placat și lăcuit, tot cu rafturi asimetrice... Pe urmă lămpi ca zărurile mari, mate, și nu mai știu ce statuete, subțiate, stilizate.

Succesul a fost neîntârziat și-au primit comenzi mai ales pentru bănci. Cum doamna T. cunoștea o mulțime de reviste de artă, peste puțin timp au renunțat complet la pirogravură și țesături naționale, introducînd noul stil cubist. Au botezat magazinul : „La Arta decorativă“. (E drept că au început cam în același timp cu un pictor modernist.)

Mai tirziu, din pricină că transportul costa foarte scump și mai ales se sporise vama, doamna T. a adus un specialist din Germania, pentru preparatul placajului de lemn ; i-a dat ca ajutoare cîțiva lucrători de la Tîrgu-Mureș și au instalat pe Șoseaua Iancului un atelier de mobilă și obiecte moderne.

Ore întregi ea studia retrasă în nișa care semăna cu un birou al magazinului, și pe urmă, fie că indica direct modelul, fie că făcea schițe proprii, căci învățase admirabil desenul, dădea în fiecare zi, timp de o oră sau două, indicații șefului de atelier. Dealtfel, nimic nu se întîmpla în magazin și atelier fără știrea ei... Cînd era invitată se scuza, și la mirarea celorlalți adăoga, surîzînd cu amărăciune : „E mai bine totuși decît dactilografă...”

Acum avea cele mai diverse modele și realizări, pe principiul dispariției oricărui ornament înflorat, și al geometriei chiar în asimetrie, căci luxul sta numai în prepararea și calitatea lemnului.

Paturi-divane joase, cu o singură tablă la căpătii, placată, fără nici un fel de zorzoane, alte paturi-divan, cu niște lăzi geometrice la un capăt, pe care se puteau pune vase moderne și statuete stilizate, iar înăuntru așternutul. Fotolii ca niște cuburi scobite liniar, sau scaune simple ca acelea țărănești, dar din lemn placat, dădeau o impresie de lux nou. Un paralelipiped, pe el o placă mare patrată, era o masă de sufragerie. Lămpi-sfeșnice de birou, făcute din arcuri negre simple, sau lămpi de tavan, în loc de lustre, cu niște cutii de sticlă mari, mate. Covoare colorate

împărțite geometric și asimetric, împreună cu draperii de culoare întregau totul.

Cam în vremea asta am cunoscut-o eu. Hotărîsem să-mi montez o garsonieră și, cum nu știam ce îmi trebuie, am intrat așa, la întîmplare, la „Arta decorativă“, atras de vitrină. Am fost întîmpinat de o vînzătoare simpatică. Purta ușor o rochie neagră, serj, cu o floare de piele, neagră, de asemeni, la piept, în stînga. Figura era prea pronunțată în trăsături, ca de băiat, cu ochii destul de mari, dar cam apropiati... Mai tîrziu numai am văzut că sunt viu colorați. I-am explicat ce vreau și mi-a dat sfaturi cu un aer atît de detașat, atît de indiferent față de vînzare sau cumpărare, că m-a convins... Se înțelege că și asta e o tehnică negustorească mult mai fină și mai abilă decît lauda deșănțată și puerilă a mărfii, în principiu. M-a întrebat cîte camere sunt, ce formă are garsoniera, ce culoare au tapetele, cîte ferestre etc. Și cred că am spus o mulțime de prostii, căci nu prea știam ce vreau. Și nu înțelegea nimic.

Nedumerit și simțind nevoia să fac o glumă...

— Nu rămîne decît să veniți s-o vedeți.

Se așezase cu coatele pe o vitrină, aducînd umerii cam prea rotunzi, ca merele, legați în arc la spate, încovoiați în față, căci rochia deschisă sus, în elipsă, descoperea cînd pe unul, cînd pe celălalt.

— Nu văd de ce n-aș trimite un maestru în locul meu, dar nu văd iarăși, dacă țineți să vin, de ce n-aș veni... Și zîmbea cu o amabilitate de vecină, parcă, atît de îndepărtat și indiferent, că nu știam ce să cred.

Îi priveam mîinile subțiri, nervoase, care nici un moment nu stau în loc, și contrastau astfel cu imobilitatea limpede și cu absența ochilor.

— Domnișoară, îmi este imposibil să știu ce vreau. Spun sincer... Dar uite, dacă ești bună, spune-mi, suma de 200 de mii de lei, cît vreau eu să cheltuiesc, ajunge pentru ca să-mi mobilezi trei camere ? Uite, asta e cheia apartamentului... care e într-o casă nouă și e gol. Îl poți

vizita, poți hotărî mobila cum crezi dumneata că e mai bine... După vitrină, văd că în orice caz te pricepi mai bine ca mine... La 22 aprilie vreau cheia și apartamentul... Te previn, domnișoară, că la nota dumitale voi face o reducere de 20 la sută.

M-a privit foarte mirată, măsurîndu-mă cu capul în-

— Da, desigur că da...

tors, lung, spre mine.

— Atunci...

Și nedumerită...

— În sfîrșit... dacă dumneata vrei așa...

— De ce nu ? Tot acolo ajung...

A mai șovăit puțin.

— Da... vreau să spun... știi... se obicinuiește un așa-numit acont ?...

Cred că l-a cerut pentru că în prima clipă i-am părut neserios.

— A, da... N-am însă bani la mine...

— Nu face nimic. Veți trimite suma de 50 000 de lei, în cazul acesta, după-masă sau mâine.

„Bună negustoriță“, mi-am spus.

— Aveți vreo preferință ?

— ! ?

— Spuneți-mi cel puțin ocupația ? Îmi îngăduiți să întreb, nu ?

— Sunt secretar de legăție în Ministerul de Externe.

În prag i-am repetat :

— În seara de 22 aprilie dorm la mine acasă. Nu ?

Cum aş putea să-ți descriu bucuria pe care am simțit-o intrînd în noua mea locuință... Era și ceva din plăcerea cu care pui întîia oară un rînd de haine, dar era de vină și frumusețea locuinței.

După-amiaza era cu soare proaspăt de april, cald cu razele foarte lungi, parcă umede și, nu știu cum să-ți spun, mai grele decît de obicei, cînd am trecut pe acolo. Dar servitoarea, angajată de harnica mea furnizoare, nu m-a lăsat

să intru, „că așa a spus domnișoara“. Este caraghios, însă de-abia așteptam să văd cum e, așa cum îți dai seama că e caraghios să aștepți să vezi dacă ți-au reușit niște fotografii, dar tot aștepți cu nerăbdare.

Trebuia să mă duc la club, la o partidă de *bridge* și nu m-am dus. Azi mă gândesc de ce puțin depind întîmplările esențiale din viața noastră. Am pornit-o cu „rabla“ spre Șosea... Aș fi vrut să fac o plimbare de o oră pînă la Ploiești, lunecînd ușor, numai ca să simt pe ochi, în jurul gîtului, pe mîini, prospețimea care adia a primăverii. Dar de la aerodrom gropile îți tăiau orice poftă de viteză și de îngîndurare la volan.

M-am întors pe la 8 jum[ătate]... Se inserase... Vestiarul nu era gata, n-avea nici măcar cuier și am trîntit pălăria pe parchet, așa copilărește, ca să fac tot ritualul... Din vestiar o ușe, în față, da în birou, iar alta, mascată, în stînga, da într-un hol mic... Mi-a deschis ea însăși cînd am sunat și, emoționat, am intrat în birou... Dădea o impresie de întunecare geometrică intimă. Îl tapetase cu un fel de sac fumuriu. În loc de birou propriu-zis, o masă foarte lungă, fără sertare, ca o blană groasă, de stejar lăcuit afumat... În spate, trona un fel de casă de bani, de stejar lăcuit, cu o ușe groasă, nu cu sertare... Peretele opus era ocupat de un divan-colțar, lung și îngust, deasupra cu raft de cărți, în lături cu etajere subțiri, tot pentru cărți sau vase de flori. Un alt cufăraș lăcuit pentru licheururi, o masă din trei blăni, două întretăiate și acoperite cu alta patrată în mijloc. Fotolii mici, cubice. Pe jos un covor de o singură culoare, cafenie-verzuie, ca și ștofa divanului, ca și draperiile.

— Aci ai să-ți primești prietenii. Aci, nu în dormitor, și surîdea... Un birou mare, fără sertare, că nu ești profesor. Dosarele diplomatice, te întorci și le pui în dulapul acesta masiv. Prietenii dumitale vor vrea să stea comod... de aceea divanul lung... N-am pus jilțuri adînci, ci jumătăți numai, în jurul acestei mese de licheururi, și arătînd-

du-mi dulăpiorul : acolo păstrezi sticlele de băuturi. Raftul acesta, jos, e mai puțin pentru cărți, mai mult pentru bibelouri. Cubul acesta e lampa de birou... Lîna divan sunt alte două mai mici cu abajur de hîrtie pergamentată.

Ceea ce mă încînta era simplitatea geometrică, fumuriul acela lăcuit pe care luneca privirea... impresia de confort și strict necesar, în cel mai real lux.

Trecînd ușa subțire :

— Cu holul ăsta mic era mai greu, că are prea multe uși... Noroc că trei din ele sunt mai spre capătul acesta. Am pus și aci un divan larg de tot de forma locului și taburete, cuburile astea, cu aceeași pînză ripsată, căci am impresia că nu vei primi vizite solemne și oficiale, ci vor fi prieteni cari vor să stea tolăniți. Cînd îți vine în birou cineva cu care ai de vorbit mai important, ei pot trece aci. Mescioara asta joasă e pentru lampă, ceașca de ceai, cafea, dar poate sluji și ca etajeră de cărți și bibelouri. Dar știi că îți trebuiesc tablouri ? O mescioasă pătrată, uite, dacă ei fumează, sau beau cafele. Am pus dormitorul acolo, ca să fie mai ferit. Intri și de aci din hol, dar mai are dacă vrei o ieșire, sau o intrare, căci prin baie comunică foarte comod cu sufrageria, iar de acolo, cu scara de serviciu. A întregit surîzînd : Dar e păcat că și ieșirea din fund e tot prin gîngul de la intrare. Holul era albastru ca si-neala.

Dormitorul, dominat de fumuriu lăcuit și de auriu, căci și tapetul era cu pătrate de culoarea paiului degradat, avea un pat-divan mare foarte jos, sprijinit pe picioare mici, ca un scaun, scurte și drepte. Pe el o mare cuvertură de catifea păroasă, auriu, jos un puf, cît o roată, de rips albastru. Un dulap care abia îmi venea pînă la piept, dar gros, cu uși laterale, era între căpătîiul patului și peretele din fund.

— Să-ți încapă hainele bărbătești, lateral. La noi, cu rochiile înguste e mai ușor. Deși pare bloc cu patul, se detașează însă ca să se poată curăța ușor. Deasupra e su-

prafața lăcuită, cît o masă de mare, poți pune lampa, cărți, bibelouri, orice vrei.

Opus dulapului era o oglindă mare dreptunghiulară, cu o monogramă de metal negru în stînga, așezată deasupra unei lăzi de arțar lăcuit, lungă și joasă.

— Mobila asta nedefinită e un fel de cuier dacă vrei, de atîrnat seara hainele, căci nu mai sunt scaune cu spătar pentru haine, ori de pus obiectele pe el.

Mai erau două fotolii joase, largi, cu spate de divan și cu răzămătoare laterale de nuc lăcuit, arcuite pînă în podea, comode, cu duble perne de mătase înflorată, albastre de tot.

În colțul liber dinspre fereastră, îmi cumpărase, cu o amuzantă competență, aparate de gimnastică de cameră, vîsle și minge de box.

Am trecut apoi în sufragerie prin baie, pe care o lăsase montată cum a fost, adăogase numai o etajeră de sticlă și nichel, în fața unei oglinzi mari de cristal. Sufrageria, cu tapete ca nisipul, avea un dulap scăzut și lung cît peretele, iar în fața lui o masă lungă...

— Dacă ai prieteni, ori o așezi în mijloc, ori o transformi în galantar cu gustări... Cînd mănînci singur acasă, ai masa asta pătrată, din mijloc. Ți-am pus scaune înalte țărănești, ca formă, dar modernizate. Ușa astălaltă dă în hol, adică e aproape lipită cu ușa biroului, deci cînd le deschizi pe amîndouă, musafirii dumitale pot avea biroul, holul și sufrageria la dispoziție, lăsîndu-ți odaia de dormit în pace. De aceea i-am pus și o perdea groasă de stofă... Știi, uneori e bine să nu știe camera din stînga ce face camera din dreapta. Mai lipsesc, firește, multe lucruri... Tablouri... bibelouri... Poate un aparat de radio, patefon, telefonul, pentru ca locurile să devie confortabile pentru dumneata.

Treceam amețit dintr-o cameră într-alta... Azi, mobila cubistă s-a generalizat și nu mai face impresie, dar acum patru ani nu erau în București decît extrem de puține

locuințe mobilate astfel. Abia dacă începuseră unele bănci. Mie îmi place nespus de mult și cred că e îndreptățită această preferință a mea... La o masă oficioasă, când eram la legația de la Paris, numaidecît după război, se discuta despre epoca noastră... Pe drept cuvînt, un invitat francez spunea că e o epocă mare, căci are în ea războiul mondial cu întîmplările și forțele manifestate în el. Un scriitor tînăr, de la secția de propagandă a Ministerului de Externe francez, susținea însă, dimpotrivă, că e o epocă de imitație și crasă vulgaritate.

„O epocă fără stil — spunea el atunci, în 1919 — o epocă fără spirit de invenție în artă. Nu vezi, casele noastre mari practică stilul vechiturilor ? Resturi : Louis XIV, Louis XV, Louis XVI, Empire etc., cumpărate scump la licitație, ceea ce e o rușine. Obiectele uzuale n-au nici o formă, sunt degenerate din modelele vechi, casele limită tot arhitectura Renașterii, a barocului, a rococoului.“ „În schimb — a întregit cineva ironic — avem revoluția în artă : cubismul“, și toți au început să rîdă. Mi se pare însă, dacă mi-e permis și mie, un profan, să am păreri în această privință, că dacă acest cubism e poate caraghios cînd desenează capete din triumphiuri diferit colorate sau alte năzbitii, nu se poate însă tăgădui că în arta decorativă (căci e singura artă care se schimbă de la epocă la epocă, pentru că Shakespeare și Racine rămîn permanent valabili), adică în arhitectură și mobilier, cubismul a creat „stilul epoci“, cum se va zice probabil mai tîrziu, dîndu-ne semnul deosebirilor de alte timpuri, și deci chiar titlul de noblețe pe care îl cerea tînărul scriitor încă din 1919.

Dacă o fi așa, dacă n-o fi așa, eu tot eram plin de bucurie.

— Domnișoară, trebuie să bem neapărat un pahar de vin pentru inaugurarea locuinței mele. Și pe urmă, zăpăcit : Dar mai întîi s-o plătesc.

A zîmbit.

— Da, dacă vrei și asta... nota... este pe birou... Păstrează-o astă-seară, verific-o... Mîine e Sf. Gheorghe. Treci vineri pe la magazin.

— Da, vineri... Te rog mult însă, domnișoară, să bei cu mine un pahar de vin.

A aprobat, cu un surîs nedecis, cu o ridicare nedumerită a brațelor.

Scriam un bilet ca să trimit servitoarea la club, să-mi aducă un *menu* și cîteva sticle de șampanie.

Citea peste umăr și m-a întrerupt.

— Dar bine, ăsta e un banchet întreg...

— Un simplu dineu, *menu*-ul clubului.

A privit surîzînd, răsfătat.

— Știi ce ? E obicinuită șampania pentru inaugurări... Eu însă prefer un vin franțuzesc, cu condiția să nu fie „Bordeaux“... Eventual un „Hermitage“ roșu, sau un „Château-neuf-du-Pape“. Nu ?

Am privit-o, mirat de preferințele atît de precise și oarecum savante. Mi-a cerut apoi lista și a tăiat tot ce cerusem, scriind : șuncă slabă sau pui rece, brînză albă sau șvaițer cel mult...

— Un Rocquefort ?...

— E dezgustător...

O priveam mirat, căci femeile preferă mîncărurile și mirosurile complicate.

A scris singură abia descifrabil.

— O cutie de compot de caise... „Știrbey“, căci prăjiturile nu merg cu „Bourgogne“, și a subliniat marca. Toate acestea se mai pot lua de la băcănia de sub „Athénée Palace“, inclusiv vinul.

Acum venea, firește, bucuria de a mîncea în garsoniera mea, despre care în oraș se vorbea cu anticipație, căci anunțasem că mă mut de acasă. Nu avusesem pînă atunci decît o cameră mobilată, bună cînd întîrziam prea mult în oraș.

Parcă eram un copil care se juca de-a menajul...

Și uite nici azi nu-mi dau bine seama, dar cred că dacă mi-a plăcut s-o rețin la masă, a fost, nu ca femeie, cât ca parte integrantă a acestui moment nou pentru mine... Era așa de potrivită acestui interior aranjat de ea, încît mi se părea că dacă o să plece, are să plece sufletul casei. Mă gîndeam, mai tîrziu, îndurerat, dacă nu cumva, mobilînd atîtea case, ea nu va mai fi făcut cumva parte integrantă și pentru alți beneficiari... Știm vreodată ?

Culmea era însă altceva... De obicei nu era nici o femeie care să nu-mi dea senzația că pierd timpul cu ea ; în sensul că mi se părea că puteam să fiu, cînd eram cu ea, mai bine cu alta mai interesantă, într-alt loc, la Șosea acasă la ea, sau aiurea... Mă plictiseam în mod stupid, rîvînd mereu, fără sens, ca să zic așa, la vrabia de pe gard... Mai ales după posesiune, era ca un fel de grabă plictisită, fără jenă, să plec numaidecît de acasă... Acum, dimpotrivă, nu vedeam ce ar fi putut să fie într-altă parte mai interesant decît ceea ce aveam ; mi se părea că la ora asta aci trebuie să fiu, că nicăieri nu ar putea fi mai bine... dar mi-am explicat atunci că e din pricina locuinței.

Gustarea a fost delicioasă, de-ți venea să aduni și firimiturile de pe masă... Are dreptate... Mîncărurile acestea simple sunt mult mai bune.

— Nu-i așa ? mi-a spus ea... Dau o impresie de curat și sănătos... Nu de putred și amestecat.

— Nu vă plac... preferințele complicate ?...

Ședea cu amîndouă coatele pe masă, cu brațele tinere și rotunde, îmbrăcate în albul atît de delicat al bluzei, cu mîinile subțiri și lungi, crescute parcă din manșetele moi de batist și mereu plimbate în jurul obrazilor, sporindu-le feminitatea. Pe degetul arătător drept, avea un inel cu piatra neagră de onix, banal, dar care o prindea, sporindu-i albeața.

— Nu, domnișoară, serios, spune-mi ce preferi ?

— Îmi place lumina... apoi pământul... cartea... rochia... fructele... zăpada... tot ce e neprefăcut... net.

Și-și ducea mereu mina gracilă și nervoasă ca să-și aranjeze când bucele care nu-i cădeau dealtfel, când rochia care nu i se părea niciodată decentă.

Mai târziu m-am mirat mai puțin, când am văzut ce îngrozitor de complicate sunt însă aceste gusturi simple, deși, dealtfel, tocmai pentru acestea și pentru alte, neașteptat de simple, o botezasem ciobănița, căci avea oroarea oricărui pretins rafinament și dezgustul oricărei perversiuni (ceea ce nu excludea, dimpotrivă, epuizarea pînă la demență).

Vinul îi încălzise obraji.

— Luăm cafeaua în birou ?

— Nu, în micul hol...

Am rugat-o mai târziu să rămîie la mine.

A zîmbit, privindu-mă cu ochii albaștri, puțin galvanizați, cum sta așa trîntită pe perine în colț, cu mijlocul puțin frînt, cu un picior întins și cel deasupra îndoit de la genunchi, apărînd mulat prin rochie, parcă era la ea acasă — și gîndul acesta mă amuza.

Surîdea, mereu, cu ochii vioi strălucitori, în albul unelor verzui și mat al corneei.

— Vrei să inaugurezi casa ?...

— Nu... dar tot ești aici. Ești așa de bine aci... Parcă e un cadru pentru dumneata.

A zîmbit iar, își rezemase un cot de o pernă de catifea albastră de tot, patrată, care înfățișa astfel brațul nervos ca pe o decorație rară. Din cînd în cînd își trăgea rochia taierului dedesubt, căci i se descoperea genunchiul îndoit.

— Motivul e serios... și lungită acum de-a latul divanului fuma, cu amîndouă coatele înapoi, sprijinite nervos și delicat de spătarul albastru și molatec, făcut parcă numai din perine scumpe de puf. Dar știi că la mine acasă am cu totul alt cadru ?

Pe urmă a stat mult pe gînduri ; încurajat am revenit.

— Ai putea să pleci de aci ?

— Vrei să spui de lângă dumneata ? și-i sclipeau ochii viorii de ironie.

— Nu, de pe divanul acesta...

Am venit lângă ea și am rugat-o — jur — frumos cum n-am rugat nici o altă femeie în viața mea.

— Rămii aci.

Gura foarte mobilă în rombul ei inefabil accentua ironia.

— Nu ai impresia că amorul acesta ia o nuanță conjugală ?

— Dacă pleci de aci... plec și eu... mă duc la club... oriunde... nu știu.

A tras din țigare, s-a gândit îndelung, mi-a întâlnit privirea, care ruga cu emoție, a examinat parcă abajurul de hîrtie pergamentată, albăstrie, sprijinit pe vasul sferic siniliu care purta lampa. Pe urmă s-a întors spre mine, s-a ridicat în picioare.

— Bine, rămîn... dar cît e ceasul ? 11 ? Mă duc pentru o jumătate de oră și mă reîntorc.

— Ce mai e și asta ?

— Nu știu ; dacă vrei.

— Pe cuvîntul dumitale că te reîntorci ?

Își pusese peste bluza-cămășuță taiorul care-i strîngea talia, iar la gît vulpea.

— Mă reîntorc.

— Dă-ți cuvîntul.

S-a oprit din încheiatul mănușilor negre care-i veneau peste mîneci, și-a ridicat privirea viorie, umedă, spre mine.

— Nu mi-l dau, pentru că e posibil ca jos în stradă să am chef să nu mă mai întorc, dar... cred că... totuși voi reveni.

Îngrozitoare așteptare... nesiguranța asta... emoția că o voi vedea dezbrăcată, deși părea să aibă corpul mult prea slab... curiozitatea să știu cum e în felul ei... cînd va fi goală prin casă... cum are sîinii... Am fumat țigare după

țigare. S-a întors peste vreo patruzeci de minute. Când am auzit-o jos, m-am speriat ca de o halucinație. Aducea un pachet, ca de carton, în hîrtie albă. Am crezut că e ceva de la vreo cofetărie.

— Ce mai e și asta ?...

Și-a aruncat vulpea de la gît, a pus pe un taburet pălăria și mănușile negre deasupra.

— Lasă-mă să-l duc în baie... și l-a desfăcut pe jumătate surîzînd comic, ca să-mi arate...

Erau o perie de dinți, săpun și încă un anume obiect de toaletă.

— Dă-mi încă un pahar de vin, că prospețimea de afară m-a trezit... Am cutreierat pe stradă cu mașina, să găsesc o farmacie deschisă, servită de vreo femeie... E stupid, dar mă jenez să cer unui bărbat, fie el și farmacist, asemenea cumpărături.

— Ți-e frică să nu ai copii ?...

— Nu asta în primul rînd, pentru că un copil mi-ar plăcea să am... Dar dacă amețeaua dinții mă face să accept un bărbat... o clipă după aceea mi-e silă de el... Aș muri, de nu ar fi o cameră de baie alături. Nici chiar bărbatul meu...

— Care bărbat ?

— Nu are nici o importanță că dumneata îmi spui mereu domnișoară, ca încasatoarelor de la tramvai, dar am fost măritată... Sunt divorțată acum.

Am rămas mult pe gînduri... Era ceva foarte jignitor în indiferența asta cu care vorbea.

— Dar știi că e cam dezagreabil pentru un bărbat ceea ce spui ?

— Te simți jignit dumneata ?

— Da...

— Nu știu, poate că aș putea fi altfel, cînd aș iubi un bărbat, dar nu l-am iubit nici măcar pe fostul meu soț, care m-a dezgustat cel dintîi... De ce ești posomorit ? Pot

să-ți spun că-mi plăci. Dar nu atât de mult — și a scăzut vocea — ca să te iubesc.

Și-a aprins o țigare și am imitat-o... Mă liniștisem cu totul și o simțeam acum puțin cam streină. Așa a început această întâmplare atât de plină de durere, care a urmat. Nu mă iubea și n-o iubeam, nici măcar n-aș putea spune că o doream, căci fusese mai mult enervarea că pleacă, și despre ea cred că, de asemenea, nu mă dorea. Ostentația cu care se ametea cu vin mă lămurea cu totul în privința asta. Hotărisem amândoi, simplu, un fel de posesiune lucidă, rece. Eram așa de stins, că o clipă am avut fiorul că nu voi putea fi bărbat, mai ales că acum toată curiozitatea de a o vedea goală dispăruse, căci îmi întărisem așa, fără motiv, din simplul fapt că se întorsese, bănuiala, provocată de faptul că avea clavicula mlădioasă, dar, oricum, vizibilă, că e prea slabă.

— Mai e vin ?

I-am turnat din nou. Era pe colțul divanului, cu mîna sprijinită pe mescioară, cu genunchii mai sus decît mijlocul corpului și, unul peste altul, picioarele întindeau desăvîrșit ciorapii, ca și cînd ar fi fost cu intenția de a-i prezenta.

Fuma foarte îngîndurată, și eu mă întrebam cum să fac s-o sărut.

S-a ridicat hotărît.

— Nu rămîn.

Am tresărit încremenind, căci vedeam că se gîndise prea mult la ceva și bănuiam că regretă că a rămas.

— De ce ?

Gîndul că pleacă îmi dădea din nou senzația că pierd ceva de preț.

Și enunțînd comic :

— N-am nici pijama, nici cămașe... Și probabil, n-ai nici dumneata. Eu ți-am cumpărat numai puțină rufărie de pat și de baie... Mă gîndeam că ai să trimiți servitoarea să-ți aducă lucrurile personale de acasă.

Mi s-a părut așa de copilăroasă și comică, încît era să izbucnesc în rîs.

— Atunci, te duci înainte, te dezbraci și te culci... Ce nevoie ai sub cuvertură de cămașe ?

S-a gîndit, a tras din țigare, iar mîna, ieșind din manșeta de batist albă, mi-a dat repetat impresia unui pistil palid, de crin alb, uriaș.

— Bine, mă duc, dar să nu vii decît cînd te voi chema eu.

Am fumat încă o țigare cu liniștea unui bărbat care știe că alături o femeie se pregătește pentru el. Faptul că era o femeie pe care nici nu o sărutasem încă făcea totuși stînjitor de neobicinuită împrejurarea și aproape că mă întrebam nedumerit ce are să mai urmeze și mai ales prin ce treceri.

Am fost chemat pe nume și am intrat în odaia de dormit... Cu capul pe perină strîngea, cu pumnii virîți dedesubt, cearșaful, pînă sub bărbie, sus. Am rămas încremenit... În locul femeii atît de sigură de ea, de pînă adineaori, atît de conștientă de tot, era acum în pat un cap de fetiță puțin speriată, cu ochii mari umezi, în care tremura neliniștea, gura îi era crispată într-un surîs, care putea fi și îndurerat și pedepsit de emoție...

M-a înduioșat adînc. Mi s-au împurpurat obraji de uimire. Am îngenuncheat pe puful mare cît o roată, de lîngă patul scund. Mi-am apropiat capul, privind tulbure ochii limpeziți și totuși plini de neliniște, care cereau o inutilă și copilăroasă îndurare. Gura sfioasă ar fi vrut mereu să zîmbească, dar nu izbutea să arate decît puțin de tot din albul dinților de sus. Am apăsător și am simțit-o puțin umedă și caldă sub buzele mele. I-am petrecut mîna stîngă sub ceafă, cu mîna dreaptă i-am prins bărbia — și după ce i-am desfăcut și zdrobit ușor buzele ca să le potriveșc în toată suprafața lor gurii mele, am sorbit toată neliniștea și toată duioșia lor, ca un destin început.

Dar cotul mîinii mele drepte, ale cărei degete îmi apropiu de buze bărbia și gura ei, a zdrobit, prin pînza cearșafului, un fruct mic și elastic al pieptului, care m-a înfiorat. Am smuls cearșaful, cu toată opunerea speriată, și l-am aruncat în mijlocul camerii, ca să nu se mai poată acoperi. Am descoperit atunci un corp de femeie despre care pot spune că la fel n-am mai întîlnit niciodată. Cum stătea așa, culcată pe spate, sîinii mici, priviți de deasupra, abia se deslușeau, se încheaga totuși o zonă molatică, deasupra căreia, simburile mic, înconjurat de un bănuț de culoarea vinului, odihnea ca pe o perniță discretă. Cînd corpul era privit lateral, însă, forma nedefinită a sîinului se unduia cald spre subțioară într-o suavă întorsătură, pentru ca să revie într-o nouă rotunjime, dedesubt, a omoplatului, care invita sub el palma... Toate aceste lunecări calde de linii anulau impresia pe care o făcea cînd era îmbrăcată că ar fi slabă. Coșul pieptului, lămurit, lăsa să apară ocolul ultimelor coaste, atunci cînd porneau lateral, iar pîntecele se strîngea ca un trup de șarpe. Mușchii subțiri, înfășurînd strîns talia, creau undiri sub piele și dau o impresie de susținut și robust. O linie pornea de la gît, se adîncea ușor între sîini, se menținea mai largă între îndoiturile spre afară ale ultimelor coaste, cuprîndea în ea ochiul micuț și gingaș din mijloc, așezat ca pe o perniță, ușor contractată, și pe urmă se pierdea în liniștea triunghiului ca mătasea porumbului. Încheieturile coapselor se ghiceau și ele, răzbătînd puțin în marginea molatecă a pîntecului, lăudînd feminitatea caldă a bazinului, dar la spate șoldurile aveau o rotunjime desăvîrșită, tare ca de măr, în așa fel, încît îți puteai petrece mîna pe sub șalele înguste de copilandă fără să salți prea mult mijlocul care-ți mîngîia el palma cu degetele resfirate de sub el. Ce m-a uimit îndeosebi erau însă picioarele, care începeau nu din dreptul șezutului ca la atîtea femei, ci de sus, din șold, lungi, rotunde, robuste, abia îngustate spre genunchi. Înăuntru, liniile gingașe, cu împletiri de vine ușor transparente, care

arătau drumul încheieturilor dintre coapsele rotunjite, tari, și pîntecul, mic și moale, erau limpezi, tocmai prin această deosebire de densitate, și lung oblice.

Și sub apăsarea buzelor simțai unduirile de floare tare ale acestui corp, sprinten chiar cînd era nemîșcat. Era ceva cu totul de necrezut în toate acestea, o nedumerire sporită probabil prin întorsătura nesperată, față de ceea ce bănuiam și așteptam, fiindcă o credeam prea subțire și slabă.

Ca și cînd aș fi vrut să văd din nou ce ochi sunt înzestrați cu un asemenea trup, mi-am apropiat fața de fața ei. A întors capul cu un zîmbet rănit, cu ochii de un albastru umed, intens, pe care pupilele, mărite mult, îi făceau aproape negri acum, căutînd parcă un sprijin în gol. Ardea toată, cum nu mi se întîmplase să întîlnesc un trup arzînd... Cu silnicie am vrut să-i stăpînesc ochii, dar i-a întors tot mai mult. I s-a răsucit puțin și trupul, iar în clipa aceea piciorul dinspre mine cu coapsa lungă s-a îndoit, lăsînd să se vadă, pe sub ea, rotunzimea moale, dinăuntru, cu ochiuri de culcuș, a celeilalte coapse. Și a fost o întunecare a gândului și a vederii... Ca o răsturnare de oglindă... O arsură a gândurilor. Am adus dintr-un gest cearșaful de olandă, cu suprafața ca de zăpadă întărită, și l-am aruncat peste ea, peste cap, ca un giulgiu, ca să nu mă vadă dezbrăcîndu-mă. Apoi, torturat de imaginea acelei undiri, lăuntrice, de coapsă, i-am răstignit în pumni umerii, și, scos din minți, m-am încăpățînat să-i privesc silnic ochii și frîngerea buzelor, pîndind în întredeschiderea și frămîntarea lor vestea urmării de uimiri în frîngerea trupului chinuit.

A stat în camera de baie atît de mult, că am avut timp să fumez trei și patru țigări, cu o senzație de împăcare, de plînatate, cum n-am avut niciodată în viața mea pînă atunci... Era ca o bucurie egală, liniștită, peste tot ce a fost și peste tot ce am știut, în fața a tot ce avea să vie, în toată existența lumii... Dacă mișcam un braț, dacă îndo-

iam puțin un picior, dacă trăgeam din țigare numai, această senzație de bunăvoie adîncă se făcea și mai simțită, cum se face mai simțită o voluptate continuă cînd intervin atingeri mici noi.

Cînd a deschis, revenind, ușa mascată, trupul ei a arătat o nouă frumusețe. Talia îi era lungă, încît sîinii săltați de tot acum, ca niște nuferi culcați, păreau susținuți sus de coșul pieptului, dacă nu ai fi avut impresia că îi trag spre umeri mușchii lungi ascunși sub piele. Linia plină a coapsei pornea din mijloc, continuînd, din șalele înguste și spatele prelungit arcuit, întinsă pînă la genunchi, iar de acolo ocolită nervos pe pulpă, spre călcîiul mic, cu tenoane clare.

Părea puțin zăpăcită de lumină, dar după ce s-a întors să caute comutatorul ca să stingă, dîndu-și seama că e mai aproape patul, a fugit fricoasă spre mine. Cînd și-a sucit încă puțin talia ca să caute butonul, am văzut într-o clipă că, privită din profil, linia întreagă a corpului ei, de la creștet la călcîi, vie, puțin oblică, făcea în dreptul șalelor un zigzag dulce și rotund.

N-am vorbit încă multă vreme, iar începutul, după o îndelungată frămîntare interioară, a fost o întrebare a mea, cu un zîmbet nedumerit de tot, emoționat.

— Ascultă, și iar am privit-o uimit în ochii albaștri, sfioși, de ce mi te-ai dat ?

M-a fixat și ea lung și nu mi-a răspuns, avea o liniște înduioșată în privire, care mă tulbura.

Am venit peste cuta de cearșaf care se formase între noi și ne despărțea corpurile. O simțeam și prin olandă, caldă ca un trup de pasăre.

Am zîmbit nedumerit.

— Mi se pare atît de ciudat că mi te-ai dat. Spune-mi, mă iubești ?

— Nu...

— Atunci ?

Din nou m-a învăluit cu privirea, ridicînd pupila spre mine, spre pleoapa ei de sus. Gura i se mărise într-un zîmbet întristat și trebuie să spun, deși am vorbit despre el adesea, că atunci întîia dată mi-am dat seama de acel romb vag care-i încadrează neasemănat de frumos gura îndurerată cînd surîde.

— Nu știi... n-aș putea să-ți explic. M-a impresionat gestul de a-mi da cheia... A dizolvat totul în mine...

— ! ?

— Trăiesc într-o lume atît de rea... neînțelegătoare. Vocea îi părea înlăcrămată. Și-a mușcat ușor buza de jos.

— ! ?

— O lume cupidă, frămîntată de bănuieli meschine... Gestul cam trăznit... așa cu voie bună... m-a cutremurat... Simțeam că trebuie să-ți răspund cu ce e mai bun în mine...

I-am luat mîna caldă, i-am mîngîiat părul. Mi-a zîmbit copilăros.

— Ceea ce făcuseși era draguț, iar lucrurile frumoase sunt puține... dacă le lași fără răspuns e păcat... Și arcuind ușor umerii, întorcînd iar capul, ca o lămurire mică a gestului ei : Mi-ai cerut asta. Și-a culcat apoi încet obrazul cu o bucurie tristă pe brațul dus sub căpătîi.

De la o vreme, simt că Emilia mă privește cu o liniște penibilă. Mă examinează cu o curiozitate de muscă plictisită. Dar trebuie să merg spre destinul gîndurilor mele, pentru că mă duce într-acolo o memorie care scapă oricărui itinerar al rațiunii, cum viața vegetativă scapă controlului voinței. Dealtfel, această trăire în trecut, aprig și voluptos durereasă, ține, fără îndoială, de ordinul vegetativ. N-aș putea să o provoc oricînd vreau și nu mă pot sustrage ei orice efortare aș face.

Întrebarea Emiliei mi-e penibilă ca o întrerupere dintr-o îmbrățișare prelungită.

— Ai dormit ?

— Nu.

— Erai cu ochii închiși...

— Mă gîndeam... Mă gîndeam la bietul Ladima acesta... Ceea ce calculasem cu grije să nu mărturisesc mi se pare îngăduit să afirm acum cînd mint. Pentru întîia dată, încurajată, Emilia are o vorbă afectuoasă pentru el.

— Era băiat bun, săracu... Mă mai necăjea el cîteodată... Dar îi părea grozav de rău... Venea pe urmă să-și ceară iertare... Ce puteam să fac?... Mi-era milă de el... Dar... Înțelegea și el că nu se poate altfel.

O privesc uimit...

— Crezi că înțelegea ?

— Daa... mai ales la urmă... sigur că înțelegea... Uite... așa, cam o săptămînă după ce m-am făcut bine... a fost, aci la noi, o scenă grozavă... Iar îl apucaseră aiurelile. Ascultă, nu știi dacă tu îți aduci aminte... Ai venit tu o dată la mine. Așa cam pe la Bunavestire sau pe la Florii... Nu... nu te-ai urcat sus. A venit singură Gina să-mi spuie să mă îmbrac și să viu jos la mașină, ca să mergem la masă...

— E adevărat... dar nu pricep absolut deloc... în ce mod sunt amestecat eu în această întîmplare...

— Să vezi... El era la noi... Abia mă făcusem bine și, săracul, era foarte bucuros... Adusse prăjituri și hotărîsem să stăm, împreună cu Valeria, toată seara, toți trei. Vorbea vesel, rîdea, povestea...

Cînd a venit, Gina a văzut situația încurcată și nu știa ce să facă. Mi-a făcut semn și mi se pare că el a văzut că are să-mi spuie ceva... Am trecut amîndouă în dormitor și mi-a spus că tu ești cu mașina jos, că mergeți la masă și că ea a venit să mă ia și pe mine, că tot n-am mai ieșit de atîta vreme... Drept să-ți spun, mi-a făcut mare plăcere asta... De o lună și mai bine nu mai mîncasem în oraș... și am și început să mă îmbrac numaidecît... Ea a coborît jos, zicea că ai zis că ți-e urît să aștepti singur în mașină. I-am spus că vin numaidecît, dar să așteptați după colț, căci mi-era frică să nu vie Ladima... Cînd m-a văzut îmbrăcată... el, care amuțise, m-a privit galben.

— Unde te duci ?

Vorba aia, deși mă plictisea... i-am spus :

— Fac doi pași cu Gina pe jos și mă întorc.

— Ce mai e și asta ?... Ziceai că rămâi acasă ?... Spune-i Ginei să rămâie și ea.

— Dacă-ți spun că facem doi pași pe jos și ne întoarcem... Era foarte abătut și-și frîngea mîinile... Nu știa ce să spuie. Parcă nu mai putea respira.

— Ascultă, Emilia, te rog nu pleca... Rămîi aci, rămîi cu noi astă-seară.

Avea și el hazul lui, ce să-i faci ?

Îmi aranjasem lucrurile în poșetă, îmi căutam mînușile... Atunci a venit el spre mine fierbînd :

— Te rog să-mi spui cine te așteaptă jos în mașină ? Cînd am văzut obrăznicia asta, m-am enervat... Ți-am spus eu : sunt bună, bună cît vrei, dar cînd văd că cineva se obrăznicește...

— Asta nu te privește pe dumneata...

A rămas așa ca năucit.

— Cum nu mă privește ?

— Da de unde pînă unde, asta ?

S-a apropiat de mine, că, zău, drept să-ți spun, am crezut că o să mă lovească. Îi ardeau ochii.

— Ascultă, Emilia, nu ți-e rușine să-mi spui asta ? Îmi venea să-i trîntesc poșeta în cap, dar mi-era milă de el. L-am repezit scurt.

— Te rog să mă slăbești și să nu te amesteci unde nu-ți fierbe oala.

Am crezut că face spume la gură... a început să urle la mine, trîntind lucrurile pe masă.

— Ești o mizerabilă... Acum înțeleg mai bine ca oricînd. Ești cu adevărat... Dar ce nu m-a făcut: tîrîtură, tîrfă... Eeee ! Eeee ! Cînd am văzut asta, am crezut că-mi vine dambă... Cînd m-am uitat o dată la el și cînd l-am repezit.

— Ia ascultă, domnule Ladima... domnule Ladima... și Emilia pune pe silaba *dom* un accent greu, ca spatele ei, iar repetarea numelui o face cu o ironie suierătoare. Unde te trezești, domnule ? Dar ce, ai contract cu mine să mă pisezi atât ?... Auzi, asta-i bună... Da ce, dumneata ai plătit chiria aici ? Ai numărat dumneata 30 de mii la Bunăvestire ?... Și pe urmă i-am arătat ușa, scurt... Te rog să ieși afară... A început să urle iar... bălăbănind mâinile.

— De plecat am să plec... Atîta nerușinare m-a săturat. Înțelegi, m-am săturat... M-am săturat... Mi-e silă... Mă sufocă dezgustul... Și încă din prag, urla furios... „Mi-e silă !...” Am coborît repede, fără să mă sinchisesc dacă mă așteaptă și mă urmărește... dar nu s-a luat după mine... A luat-o mergînd furios spre dreapta...

A doua zi, pe cine crezi că a văzut Valeria venind, palid, domolit și pocăit, ca un cîine cu coada între picioare ? Pe Ladima !... Ea, bună, l-a primit, i-a făcut cafea, și el a stat pe divan, fumînd pînă pe la cinci, cînd am venit eu. Ei, ce era să fac ?... Am stat îmbufnată în dormitor vreo jumătate de oră... pe urmă mi s-a făcut milă și ne-am împăcat.

Povestea asta pune între mine și existență ca un soi de catifea care împiedică orice contact și control. Îmi amintesc organic de toate indigestiile pe care le-am avut. Atît de multe fapte care sunt totuși în clipa noastră nu le putem bănuî în viață, la doi pași de noi... Din cauza mea, Ladima s-a răsucit în el. Și nici o fibră n-a tresărit singură în mine.

Emy dragă,

Îmi ceri să răspund eu pentru tine la întrebările puse de tînărul gazetar... Lasă atunci pe mîine, Emy, Emy, sunt îngrozitor de obosit. Simt că se macină ceva în mine. Steaua vînătorilor asta nu ar fi o greutate, deși eu o scriu aproape toată, căci și articolele pe care le primesc de afară trebuie să le refac în întregime... tot eu o corectez, eu o paginez... Trebuie să răspund și la corespondența pe care o trimit

cititorii... Și pe ce drumuri de viață și de moarte e gândul meu cînd tai un di ca să pui un de... Sunt obosit... Am și acasă plictiseli... Nu știu dacă am să rămîn, pentru că atît cît îmi dau ei nu scot nici chiria și o cafea cu lapte pe zi... Aș vrea să introduc o cronică dramatică, deși e o revistă de specialitate, Emy, dar nu știu dacă o să-mi dea teatrele bilete. În orice caz, la nevoie, cumpăr și tot mă duc... Vreau să continui neapărat ceea ce am început la Veacul... Îmi spui că ai primit cu poșta tăieturi din gazeta cu ecouri, în care sunt înjurat... nu e nimic... nimic, Emy... Nu știu dacă tu cunoști un vers din Rimbaud, care nu-mi mai iese din cap de vreo două luni încoace :

Des serpents géants dévorés par de punaises

Cu astfel de „oameni“ lupta e zadarnică...

Anecdota din gazeta lor despre răutatea mea e o stupiditate... Nu cred că sunt așa cum mă văd ei... Dimpotrivă, simt uneori că e în mine o imensă doză de bunătate inutilă... O bunătate cu care nimeni nu are ce face... O bunătate care se trece ca un fruct necules. O bunătate care se resoarbe, descompusă, ca o otravă.

Cu bine, Emy, draga mea.

G.

P.S. — Am trecut ieri pe la cizmar să văd dacă pantofii sunt gata... Trec mîine să ți-i aduc.

Înțeleg, intens, ca un șurub răsucit în gândul meu, că va trebui, cu orice preț, să iau aceste scrisori, care nu trebuie să mai slujească, pentru nimeni în viitor, drept afrodisiac.

Mă întreb însă dacă nu va fi nevoie, pentru ca să cîștig încrederea Emiliei și să-i pot cere scrisorile, să mă culc (ca să întrebuițez barbarismul și eufemismul acesta) cu ea din nou. Dar numai gândul acesta și mă descurajează... Niciodată n-am avut-o de două ori pe Emilia... O dată da, căci vin amețit, de pe drum de imaginea care mă obsedează și, oricît de mediocră, înțlia ei îmbrățișare nu mă

dezmeticește decît aproape de urmă. Dar a doua oară nu, căci încep să mi se năzare toate lipsurile ei, și nimic nu vine să-mi contrabalanseze sugestiile de dezgust care urmează.

Ceea ce mă surprinde însă e constatarea că nu-corpul Emiliei mă împiedică s-o am încă o dată, ci capul. În anume sens, corpul ei nu e lipsit de frumusețe. Așa cum stă pe spate acum, cu mîinile sub cap, cu un picior îndoit, iar cu celalt, dinspre mine, întins, nu pot spune că e urîtă. Nici un moment carnea nu atîrnă pe ea, căci e tînără. Sîinii s-au înmuiat, dar fără să-și piardă conturul. Și-au lărgit numai puțin baza... Pîntecele nu coboară brusc, cînd se termină coastele, căci are coșul pieptului lat, ci rămîne așa între coaste și încheieturile scurte abia aparente, ale coapselor, ca un vas plin cu cîteva ocoluri de gutuie însă și care se suge puțin în dreapta și în stînga. Ochiul mic, închis al buricului, e subliniat de o cută ușoară, dintr-o parte într-alta, ca un arc de paranteză culcată ce se topește ușor spre șolduri. Ceea ce are îndeosebi plastic e pernîța de carne triunghiulară, care precede cei cîteva cîrlionți de mătase blondă ai feminității ei. Acolo, încă, are o frumusețe proaspătă de blondă grasă... E sigur că acolo e, în felul ei, mai frumoasă decît doamna T., care este acoperită cu un puf arămiu excesiv.

Toate ar fi cum ar fi, dacă n-ar avea capul pe care-l are. Rotund, cu fruntea limpede de orice cută, cu nasul frumos, îndreptat în jos, cu arcadele geometrice arcuite spre tîmple. Orbitale ei sunt fără adîncime. Ochii mari, sus, sunt despărțiți, cu o îndoire, de sprîncenele trase, iar jos obrajii pornesc imediat de sub gene, reducînd la minimum pleoapa. O frumusețe ideală desenată de un profesor de caligrafie, fără nici un mister, care ține în același timp și de acadea și de parfum prost. Mă gîndesc iar : cap de pisică de lemn cu coc la spate.

Se spune adesea : femeile nu trebuie să arate prea mult din corpul lor, căci atunci dispare „misterul atrac-

ției"... Ca și când misterul unei femei ar sta în sexul ei, iar nu în sufletul ei. Unii merg mai departe și se întreabă cu îngrijorare, auzind despre progresele nudismului. Cum ? să dispară ceea ce făcea misterul femeii, îmbrăcămintea ? Atunci dispăre și feminitatea.

Dar sunt femei goale ca un măr, care au mai mult mister decât zeci de femei îmbrăcate pînă sub bărbie. Numai cine n-a avut numeroase femei în viața lui poate judeca astfel, și mai ales numai cei care au avut femei care din primele trei cuvinte s-au isprăvit ca farmec. Altfel ar ști că sunt femei care fac, după-amiază, din picioarele lor un colan în jurul gîtului bărbatului, iar seara sunt aceleași doamne cărora el le sărută mîna cu emoție.

Dacă ar fi adevărat că pe măsură ce o femeie se dezbracă pierde din personalitatea ei, ar însemna că la plaje, de pildă, femeile să fie mai puțin considerate decât pe stradă, ceea ce e cu totul fals. Chiar când e aproape goală și leneș lungită în nisipul cald, i se vorbește unei femei frumoase cu trup de șarpe și ochii limpezi, fără îndoială mai frumoasă decât îmbrăcată, cum i s-ar vorbi într-un salon. Dealtfel, pe plaje se flirtează întocmai ca într-un salon. Într-o convorbire cu o femeie interesantă, deci deopotrivă de interesantă și în costum de baie ca și în costum de stradă, după întîile clipe de examen, ceea ce trece în paranteză, nu e cum s-ar crede, psihicul, ci trupul. După cîteva zile mai ales, când căldura animală, a pielii virgine ca să zic așa, a dispărut în plin aer și în bătaia soarelui, când această epidernă proaspătă și lîncedă (cărui protecția rufăriei fine îi dă sugestii de culcuș, păstrînd în ea acea căldură animală, care e ca o respirație vie a feminității) se îngroașe și se înăsprește puțin, trupul se apropie de ineficacitatea statuară. Și pe urmă raporturile sunt cu o abstracție mai mult sau mai puțin totală de el ; căci rămîne admirat de cunoscători ca o nouă îmbrăcămintă parcă.

Dealtfel, Tekirghioul-Movilă oferă și o altă experiență, pe care am făcut-o cu destulă uimire.

Așa-zisele băi reci în lac au despărțăminte pentru dezbrăcat, deosebite pentru bărbați și femei... Un gard de uluci, prelungit vreo zece pași în apă, deosebește cele două imperii ale goliciunii totale. În lac însă, mai ales datorită soților care caută să-și regăsească soțiile, despărțirea încetează, deși nu sunt nici măcar maiouri. Privirile aruncate spre mal îți oferă viziuni de paradis. Nici un amănunt nu-ți scapă, și identificările nu sunt grele. Ei bine, seara dansam cu femeile pe care le văzusem „fără mister“, cu aceleași sentimente ca la orice bal. Transpusă la altă scară, viața dintr-o stație de mare e absolut la fel cu viața corespunzătoare de la oraș : gelozie, prietenie, bucurie, preocupări de interese, admirație, emoție, pudoare psihologică, dacă mi-e permis să zic așa.

Nudismul nemțesc e camaraderie, cum camaraderie sunt în genere raporturile lor. Flirt ar fi pentru francezi și țigănie pentru țigani, cum e și când sunt îmbrăcați. (dar nu mai mult, căci dispare atunci o parte din obsesia sexuală).

Se spune că unii bolșevici, socotind iubirea cu veleități de alegere și exclusivitate, drept o prejudecată infiltrată de spiritul burghez, au încercat s-o desființeze printr-o educație contrară, tratând amorul ca pe un instinct, asemenea celorlalte, fals împodobit pînă acum cu o aureolă pasională. A fost redus la stricta lui importanță prin educația neipocrită a sexelor laolaltă, prin nuduri integrale, pe stradă chiar, și prin încurajarea împerecherilor libere. Eroarea cea mare a fost că au crezut că amorul în acestea rezidă... Dar doi inși pe o plajă, în care e o învălmășală de picioare și mâini, se gîndesc și se simt ei pe ei înșiși cu totul deosebiți de ceilalți, care rămîn tot atît de numeroși și de asemănători între ei ca pinguinii pe mal. Numai că s-au gîndit și au și creat o nouă realitate.

Iubirea este preferință și, posedată — după regulament — de opt ateliere întregi, o femeie nu poate fi împiedicată de planton să prefere în gând și să suridă cu privirea, cum nimeni nu poate împiedica orgoliul de a te ști preferat și recunoștința înduioșată pentru asta. Căci dacă preferința însăși poate fi interzisă, gândul preferinței scapă oricărei opreliști. Mai mult decît atît nu e necesar pentru iubire. În timpul retragerii, am sosit într-o seară, uniformizați de noroi, nerași de o săptămînă, sleiți, la un conac de pe Ialomița. O doamnă a improvizat o masă... Nemîncați, o parte din camarazii mei s-au năpustit haiducește asupra farfuriilor... Asistam, privind, să termine ei, ca să mă servesc și eu, dar nu mai rămăsese nimic. Atunci am simțit îndreptată spre mine privirea femeii tinere și frumoase. Mi-a surîs înțelegător și i-am răspuns zîbind. Mi-am aprins o țigară și am renunțat aproape. După masă, cum se mai schimbau cîteva vorbe, m-a întrebat : „N-ai mîncat nimic ? Vino, pentru că am spus servitoarei să-ți prepare ceva...” Și am mîncat în camera ei, unde am rămas pînă dimineața. E un raționalism excesiv, programatic, în proiectul egalizării tuturor oamenilor în materialitatea lor, căci deasupra unor mlaștine chiar se ridică adeseori jocul flăcărilor albastrui, care poate că pentru animalitatea noastră e actul gîndirii.

Dealtfel, femeile „cu mister”, adevărat nu sunt cele care fac „lampa mică”, sau pun abajur de hirtie roză (ca acei negustori de stofă care înadins astupă ferestrele, pentru ca, în semiîntunericul prăvăliei luminată scăzut, să-ți vîndă marfă proastă). Căci femeile frumoase sunt iubite și după ce s-au dat, desfăcînd picioarele ca niște bacante, și după ce au înșelat, și după ce au revenit.

Și oricum, femeile care înseamnă destinul unui om, cele adevărate, care sunt foarte puține (căci restul sunt femele), își încep misterul după ce s-au răsturnat în patul bărbatului.

„Mister“ e acel inefabil care face ca o pereche de ciorapi descălțați, aruncați pe un scaun de o femeie oarecare, să fie o pereche de ciorapi, dar aceiași ciorapi să fie cu totul altceva cînd ți se spune că aparțin unei femei adevărate... să fie ciorapii tulburători ai doamnei N. sau T.

Mai mult decît o văzusem eu pe această doamnă T. nu poate fi văzută goală o femeie. Doi ani. Și totuși astăzi e ca și cînd n-aș fi văzut-o niciodată astfel. Răsrîntă în trecut, închipuirea mi-e încă arsă de goliciunea acestei femei. O văd limpede, căci am privit-o cu nerușinare, și nu mi-e un colț al trupului ei necunoscut, aș putea să-i descriu cu amănunte orice clin. Și totuși închipuirea nu-mi satisface curiozitatea, am impresia că e ceva care scapă celei mai îndrăznețe investigații. Atît de chinuit sunt, încît uneori, obsedat de sexualitatea ei, regret că nu o am fotografiată, răsturnată, într-una din acele poze obscene, și aș vrea-o exasperat de obscenă, așa cum se oferă pe sub mînă, cu fereală de poliție. Dar simt că și atunci, cu acel document dinainte, nu aș găsi ceea ce doresc, cum nu-și poate domoli setea cel cu gura uscată, în vis, oricît ar bea.

O privesc din nou pe femeia de lîngă mine, așa culcată pe spate, oferită neantului, goală și plictisită. Încolțește în mine bănuiala derizorie că din pricina ei, probabil, s-a sinucis Ladima. Din pricina acestei femei lipsite de orice mister lăuntric, pe care el proiectase toată imaginația lui ca o pînză albă. Mai sunt două-trei scrisori și nu din ele, fără îndoială, voi afla taina morții lui.

O privesc lung, dezarmat.

— Ascultă, Emilia, cînd s-a sinucis Ladima ?

Pare-se că se gîndește, duce un deget la comisura din dreapta a buzelor, cum alții îl duc la frunte.

— Păi să vezi... Era așa cam după Sfîntul Georghe... Așa... în... aprilie... Ba nu... în mai... acum știu... la 2 sau 3 mai.

Așadar, nu sunt nici patru luni de la moartea lui și vorbește despre el ca despre un mort de pe aceeași stradă, sau, așa, din același sindicat. Cît de sincer și total indiferent trebuie să-i fi fost el, dacă ea, nici măcar după moartea lui, nu afectează acea prietenie, superfluă, ușor de acordat morților, și nu joacă măcar de formă acel teatru ancestral al doliului.

Valeria, a fost numai un schimb de cuvinte... N-a fost bătaie... e încă o măgărie gratuită... Nu mai aduna stupiditățile lor... Dacă ți le trimit, aruncă-le... Spune-i și fetelor că am fost ieri la „Banca Industrială” să cer amînarea poliței și mi s-a spus că a plătit-o Gheorghidiu... M-am dus la el să-i mulțumesc... nici nu știam ce trebuie să fac... mi-a spus că nu-i nimic că o să-i plătesc cînd oi avea... că să nu mă mai gîndesc la ea. Eram așa de emoționat, că nici nu știam cum să-i mulțumesc. În mizeria aceasta... În uriciunea acestor zile, cînd dezgustul de tot și de toate mă pătrunde ca o umezeală, omul acesta mi-a adus un suris și o lumină. În ceasul cel mai greu al vieții lui, Dumnezeu să-i fină socoteală de acest ajutor, dat unui părăsit și înșelat de toată lumea... S-a sfîrșit... simt că s-a sfîrșit... Sunt încolțit din toate părțile și în curînd nici o mișcare nu va mai fi posibilă. Vin după-masă la voi, Valeria. Chiar dacă nu-i Emilia... voi mai sta așa... fumînd în sufragerie...

— Era foarte necăjit. I se promisese un post la o gazetă și se ducea în fiecare zi. Pe urmă nu l-au mai angajat. Cum n-avea ce face, scria poezii. Uite, într-o revistă erau două odată. ¹

¹ Sunt două poezii apărute în Logos, numărul pe martie.

CER FINAL

Dar iezerele unul lingă altul sute,
Cînd rîd arhipelagurile lumii mute ?
Geyserii lungi lumina descompun,
Cu munții de cristal și alaun.

Cred că i se crease bietului meu prieten o atmosferă aproape irespirabilă, încît într-adevăr era evitat de toată lumea. Începuse în jurul lui, probabil, acel păienjenis de intrigi vagi și insinuări abile, țesut de acei pe care-i maltratase în scris, cu un aer quasi obiectiv, cu o ipocrită indulgență, dar tocmai prin această absență de interes vădit era de mare putere de sugestie și se întindea ca o igrasie. Spre uimirea mea, Nae Gheorghidiu, întrebat o dată față de mai multă lume, de către un deputat care vrea

Iradiază sorii albi, cînd doi, cînd patru,
Terasele de ape vii în amfiteatru...
Grădinile Semiramidei, lateral,
Din răsărit pîn' la apus, în sus de val.

Azvirle orgile planetei jerbe grele
De imnuri spre spiralele de stele...
Cînd evantalii latescente trec domol,
Ca reci comete dincolo de gol.

Fășii de lumină caută gîndind
Sfîrșitul lumii. Rar se sting și se aprind...
Așa era... așa era întîiul ceas.
De nu m-ar fi chemat pe cruce aș fi rămas.

PARAFĂ...

Marea crîncenă de plumb visează salbe
Și resoarbe înveninată spume albe.
Pe deasupra-i sîrma-ntinsă între munți,
Pentru pașii mei alături, și mărunți.

Doamne, din ce gropi, din ce canal,
Mă azvirli ca pe un cadavru, sideral,
Ce descrie cu picioarele lipite
Traectorii în ocol, de monolite ?

Timpul se dilată-n gol și vin prin spații
Către mine, flămînzite constelații...
Sorii noi au nimburi tari de sfinți. Eu trec
Ca o pasăre salvată de înec.

Semnul e de aur, știu, blestem de sol...
Negreșit, Steaua Polară. Dar apoi ?

să scoată o gazetă și căuta să-și facă redacția, din ce motive a plecat Ladima de la *Veacul*, l-a recomandat pe acesta cu o falsă căldură și cu o falsă ironie în același timp.

— A... e bun, e foarte bun... Și întorcându-se spre tata... Nu-i așa, Tănase? Numai vezi să ai mărunțișuri în buzunar mereu, că-i cam place să tapeze... Și în orice caz să nu-i dai mandat să iscălească chitanțele de publicitate... Altfel e băiat bun...

Tata a dezmințit cu un aer indulgent și familiar, care a convins mai rău.

— Glumește dumnealui așa... Da, e băiat bun.

Nae Gheorghidiu a suris grav, larg, neconvins.

— Ei, dacă Tănase zice că glumesc, așa o fi. Că el știe. Că el era cu fondurile.

Eu, care știam că de nimic nu are mai multă oroare lumea asta ca de „tapeuri” și care știam că Ladima nu numai că nu cerea niciodată nimic, căci era normal să-mi ceară mie înaintea tuturor, dar nu mă lăsa să-i plătesc nici măcar nota când mîncam împreună, fierbeam și am intervenit hotărît, arătînd că nici vorbă nu poate fi despre asta.

Dar Nae, extrem de amuzat, m-a aprobat cu o perfidie groasă.

— Și ăsta are dreptate... Fred trebuie să știe mai bine ca oricine că erau asociați la... masă...

Toți au rîs zgomotos, găsind, dealtfel, că obiectul nu merită prea multă bătaie de cap și că nu va comite nimeni nici un păcat dacă îl socotește pe Ladima șantajist și tapeur. De la o anumită înălțime poți să calci rîzînd pe omizi și gîndaci. De angajarea unui tip atît de ridicul evident că nu mai putea fi vorba.

— Ce-a fost asta, ce s-a întîmplat...? O ceartă?

Se gîndește fără o singură încrețitură a frunții.

— Era, nu știu, cam a treia zi de Paști... Ba nu... nu... că în toate trei zile de Paște fusesem în excursie cu automobilul la Sibiu, cu Micropolu, un tip de la „Banca Generală”. Ladima venise în fiecare zi, de sărbători, și stătuse de vorbă cu Valeria... Mai jucau tabinet, mai mâncau cozonaci așa, ca de Paște... El știa că sunt la țară la Birlad și că viu miercuri dimineța. Și cum m-am întors, s-a și înființat la noi... de nu mai puteam scăpa de el. La 1 trebuia să vie grecul să mă ia la masă... și Ladima nici nu se gîdea să plece... Atunci am făcut pe gentila cu el, ca să nu bănuiască... Știi, nu mai vream să mai facă iar scandal... I-am spus că mi-a fost tare dor de el... l-am sărutat... i-am spus că tare aș vrea să mergem împreună la cinematograful... Că acum să mă lase, că sunt obosită ! Uite... adorm de-a-n picioarele. Vino la 4 și jumătate la „Lux“... așteaptă-mă în hol. El a primit fericit... Mi-a sărutat mâinile... Era foarte vesel. Dar ca naiba, eu am uitat de el și nu m-am dus la „Lux“... Ba a fost și mai boacăna... Pe la 5 m-am dus să-l iau pe Micropolu de la bancă, pe Smîr-dan, că lucra și după-masă... Am ieșit de-acolo amîndoi abia pe la 6... și tocmai căutam o trăsură prin dreptul „Lux“-ului, n-aveam nici o grije de Ladima, că îl credeam plecat de mult. De unde să-mi treacă prin cap că el o să aștepte un ceas și jumătate. Ei bine, era acolo... se plimba prin fața cinematografului... Cînd m-a văzut la braț cu grecul i-a venit rău... a venit de-a dreptul acasă. Nici nu putea vorbi de atîta suferință... A stat vreo două ceasuri, la masă în sufragerie, cu fruntea sprijinită în palmă... Valeria a încercat să-i vorbească, dar n-a răspuns nimic... Ei i s-a părut la început că plînge, dar zice că nu plîngea... Sta așa, cu fruntea în palmă, trist și gîndea... Pe la 8 a plecat și abia atunci i-a spus Valeriei : „Am vă-zut-o pe Emy cu un domn la braț“. Zice că a plecat surî-zînd singur, ca un nebun. Atunci eu i-am scris a doua zi

un bilet, rugîndu-l să mă scuze că l-am făcut să aștepte și să sufere... Asta e răspunsul lui.

Dar nu face nimic, Emy... găseesc că așa trebuie să se întîmple... Ești prea bună că te interesezi dacă sufăr... Fii liniștită... Dealtfel, ca să sufăr, ar trebui să mai am orgoliu... să mai fiu în stare de iluzii... Să te mai iubesc... Dar asta nu mai e cu putință, deși îți pîndesc poarta și gesturile, deși te aștept și îmi aranjez viața așa cum îmi e, după tine... Emy, ceea ce simt pentru tine nu e nici dragoste, nici ură... E ceea ce simte somnambulul pentru lună...

Incolo nimic...

G.

Dar peste o săptămînă iar a fost scandal... Era la noi cînd a venit Micropolu, care, tîmpit, se jena de el... Atunci, Valeria i-a făcut semn să plece, că nu vream să-l pierdem pe grec. El a plecat, dar a așteptat un ceas la poartă...

A doua zi, mi-a trimis scrisoarea asta, ultima.

Dacă după cele întîmplate ieri te aștepți, de la mine, la o scrisoare furioasă, însîngerată, ai să rămîi fără îndoială, din cale-afară de surprinsă... Loviturile din urmă găsesc locul amorțit. Chiar dacă sunt mai tari sunt simțite ca prin pîslă... ca întîmplate altora... Firește, îmi era greu să-mi închipui odinioară că aş putea aștepta la poarta unei femei pînă i se încheie amantul — probabil întîmplător — la pantaloni, dar acum văd că nu moare nimeni din asta...

Te rog mult, un singur lucru... Inapoiază-mi, astăzi chiar, toate scrisorile și, dacă le mai păstrezi, versurile pe care ți le-am trimis. Te rog foarte mult asta. Trimite-mi-o înapoi chiar pe aceasta pe care o primești acum.

George Demetru Ladima

O privesc uimit...

— Ei bine, vād că nu le-ai înapoiat ?

— Valeria a spus ca să-i răspund că le-am pierdut... A spus că ce e asta să ceară înapoi scrisorile ?... Cum poate să ceară asta un om binecrescut ?... Dar pînă la urmă nu i-am mai răspuns nimic... El a venit singur să le ceară și i-a spus Valeria că nu mai păstrez nici una.

— Și pe urmă n-ați mai vorbit ? Nu v-ați mai văzut ?

Își strivește a nedumerire buzele caligrafice.

— Nu... că... așa... cam la două săptămîni s-a omorît. Deci între 1 și 3 mai.

Se închide în mine un iris uriaș, ca peste o vedere pe ecran. Tac îngîndurat și pe urmă întreb, privind lung, după ce am tras din țigare :

— De ce s-o fi sinucis ?

Nu șovăie nici o clipă, ridicînd spre mine ochii ei mari, inutil deschiși.

— Mai întreb ? Din mizerie... Vai de capul lui... Într-o vreme nu mai mîncă poate nici o dată pe zi.

Că scrisorile acestea nu trebuie să mai rămîie în mîna Emiliei, pentru mine e o poruncă inexorabilă... Dacă m-aș găsi într-o expediție periculoasă și un camarad al meu ar cădea sufocat de nisip, uscat de sete, aș căuta cel puțin să-l îngrop ca să nu-l sfîșie șacalii... Mi se pare de prisos orice negociere cu ea. Cred că ar deveni cu atît mai calculată, cu atît mai prudentă, cu cît aș oferi mai mult. Aș vrea să-i cer scrisorile sub pretextul că doresc să le cîmpiez și eu. Și pe urmă să nu i le mai înapoiez. Dar chiar faptul că aș manifesta intenția de a le avea în copie i-ar sugera ei bănuiala că e cine știe ce valoare la mijloc... Mai mult, aș face-o foarte circumspectă și n-aș mai izbuti să le fur. Căci astă-seară le voi fura.

Încep prin a mă arăta plictisit... și arunc scrisorile, pe care nu le voi mai pierde din privire, în lături.

— Cît e ceasul ? 10 și jumătate... Vai, dar mult timp am pierdut... Și mi-e o foame...

Se miră, căci n-am dat nici un semn, în privința asta, pînă acum.

— Ți-e foame ?

— Și ce foame... Știi ce, Emilia ?... Hai să luăm și pe sora ta... și să mergem să luăm masa undeva la o cîrciumă afară din oraș. Am poftă de mititei și momițe... Mergem la „Zahana“ (acolo, gîndesc eu, nu vom întîlni pe nimeni).

— Păi ce ? Ai mașina jos ?... Și e bucuroasă.

— Nu, luăm un taxi. Împrăștii puțin scrisorile, ca s-o fac să le puie la loc imediat... Hai, strînge astea, că vreau să mă îmbrac.

A îngenuncheat și, stînd pe călcîie, adună scrisorile din paț. Coapsele, lărgite de sprijinirea pe pulpe, aproape s-au lipit în față și fiecare din ele a făcut parcă un satelit de pulpă, lipit de-a lungul ei. Cîrlionții din mijloc, aurii, au dispărut, căci pernița de grăsimi de deasupra lor s-a lăsat puțin în jos. La fel și sînii care devin gutui atîrnate, iar spatele i s-a lămurit în desfacerea șoldurilor, ca un spate de cal tînăr. Strînge foile dintre cutele cearșafului. Sub zodia acestor dungi, adîncituri și plenitudini, a stat întimplarea acestei după-amieze de august, în întregime. Va veni o vreme cînd amorul va dispărea, cînd cei care suferă din cauza iubirii vor părea ridiculi ? Cine știe ? Dar ce poate face starea de lucruri care va fi cîndva, pentru cei de acum... pentru cei care și-au încheiat ciclul revoluției pe planetă, sub această zodie de azi ?

După ce a strîns scrisorile, fără grabă, Emilia le-a legat din nou cu panglica roză în cruce, le-a așezat deasu-

pra fotografia, ca eticheta pachetelor de pesmeți, le-a așezat în cutie, iar cutia a dus-o în șifonier, în sertarul de jos. De acolo iau pachetul, cînd se duce, rugată de mine, să-i spuie Valeriei să se îmbrace. Îl vîr apoi în buzunarul de la spate al pantalonilor, singurul care poate fi mascat.

EPILOG I

Am căutat a doua zi toate ziarele și revistele din săptămîna morții lui Ladima. Nu mi-era greu, căci faptul intra chiar în colecțiile din anul acesta... Gîndul acesta singur și îmi da o tristețe grea ca un doliu. Peste sinucidere însăși se trecea cu oarecare discreție. Ziarele de tiraj păstrau un adevărat echivoc în privința aceasta, căci nu aminteau decît „moartea” unui poet. Era ca un soi de ciudată pudoare, sau ca o întîmplare nenorocită în familie, care nu trebuie comentată. Altfel aceste articolașe-necroloage erau surprinzător de elogioase, contrastînd cu ostentația cu care era trecut sub tăcere în viață. Dar era un fel de laudă gratuită, ca și cînd cuvintele ar fi fost tocite de sens și trebuiau umflate : „G.D. Ladima, un strălucit talent”, sau : „a fost unul dintre cei mai lăudați (?) poeți de azi”. Una vorbea chiar de „o mare pierdere pentru literatura românească”. Era în toate acestea un soi de publicitate indiferentă în ceea ce privește însuși obiectul, dar binevoitoare și amabilă, fiind vorba despre un confrate. Revistele mai mici aveau mai mult accent. Una din ele m-a oprit îndelung și mi-a umezit ochii : „Unul dintre cei mai mari poeți ai timpului... hrănit cu oțet, fiere

și dezgust de contemporani, a dus tăcut țeava rece pe inima caldă și stupidă și a domolit-o, sfărâmînd-o. Noapte bună, poet smintit și cumsecade.“

Ceea ce unora li s-ar putea părea de o grotescă absurditate, anume că un om ca Ladima să se sinucidă din pricina unei femei atît de vulgare ca Emilia, mie mi se părea destul de explicabil. N-aș putea spune cum... Din capete de experiență proprie, din cercetarea cu oarecare atenție a reportagiilor de gazetă, din ceea ce știu din jurul meu, am ajuns la convingerea că numai femeile vulgare provoacă „drame de amor“, sinucideri sau crime. Neîndoios că din pricina femeilor superioare se suferă mult mai mult, mult mai adînc și sub forme care țin de un desființator sadism psihologic. Dar cînd auzi despre vreo sinucidere sau crimă, aproape totdeauna constăți uimirea celor ce au cunoscut pe eroină : Cum, pentru asta ? Dar nu e nici măcar frumoasă, e vulgară, are o inteligență de vînzătoare de mărunțișuri, aprigă la cîștig. Tocmai de aceea, din cîte femei despre care se spune că sunt bine în București — cel puțin așa știu — nici una nu a dus la sinucidere vreun bărbat. Toate dramele din toți anii, de cînd sunt atent la lume, sunt din mahalaua sufletească... Cel mai adesea femeile sunt foste prostituate, aventuriere de birje cu un cal. Adevărul e că suferința din pricina unei femei, de inteligență superioară, delicată, sensibilă, oricît de capricioasă, e ca o boală lungă, cu remiteri trecătoare, cu anumite voluptăți în suferință, cu o adîncire în sine și cu o iluminare a lumii exterioare nebănuite pînă atunci. Acele boale despre care un scriitor (pe care l-am cetit undeva) spunea că dezvoltă inteligența. Dar dacă suferința din pricina unei femei „bine“ seamănă cu tuberculoza, suferința din pricina unei femei vulgare are ceva din usturimea și exasperarea unei furunculoze, a unei boale rușinoase. E insuportabilă... Unii bărbați aflați în condiții neprielnice, „pierzînd începutul“ și nevoiți să „marșeze“ apoi, din lipsă de puncte de control, alții, lip-

siți de atenție critică (nu sunt prea mulți și nici dramele prea numeroase), cad victime unor asemenea iubite de roman mahalagesc.

(Trebuie să punem în paranteză cazul foarte numeros al sinuciderilor femeiești din dragoste. În cele mai numeroase împrejurări e vorba de complicații, ca sarcina „nenorocirea” sau părăsirea după fugă, fără nici un adăpost material, care deși sunt consecințe ale iubirei, nu înseamnă totuși că moartea a fost aleasă numai fiindcă sinucigașa nu putea trăi fără o anumită persoană, cum e în genere cazul bărbaților, sau al tinerilor care se sinucid împreună.)

O femeie superioară „înțelege” suferința pe care o provoacă, e inflexibilă în cruzimea ei de refuz când crede că așa trebuie, dar nu o vulgarizează, nu o trivializează prin scene de teatru bărbieresc... Bineînțeles că de multe ori, vrînd să aline fără să se angajeze, ea complică totul, adîncițește rana, dar pune în toate acestea o stranie noblețe pentru care victima îi e încă mai recunoscătoare, căci cunoaște otrăvuri noi... Cine rezistă mult unui asemenea regim tot se vindecă însă. O asemenea femeie nu trimite un bărbat care cerșește un surîs, o clipă : „opt și cu-a brînzei nouă”. Obicinuită să fie iubită, nu se laudă în tramvaie și nu-l face pe eroul (?) căzut, să joace public, exasperîndu-i suferința, nu împinge, prin anularea oricărui răgaz de reparație, pe un om năucit, la gesturi deznădăjduite, exasperate. Focul de revolver de la urmă nu e decît, în genere, un moment din seria ocărilor dintr-un doi amanți vulgari, a lăturilor zvîrlite-n față, a feselor bătute-n public, a lui „mă-ta și ta-tu, pricopsitul”.

Anumite matroane, care au o singură servitoare, o maltratează în fața musafirilor, ca să arate tuturor că sunt stăpîne... Cine are mulți servitori în casă nu are nevoie să facă asta... Cine e mult iubită nu trivializează iubirea, nu îi dă publicitate cu orice preț.

Nu mi-a fost greu să aflu, chiar de a doua zi, cine a fost procurorul de serviciu care a făcut sumara anchetă asupra

sinuciderii lui Ladima. După câteva cuvinte schimbate, am aflat, dealtminteri, că e și el tot un poet, care însă, mai prudent decît Ladima, a studiat și dreptul. L-am rugat să-mi povestească amănunte și mai ales ce crede despre cauza acestei sinucideri.

— Îți spun drept... Am rămas trăsnit cînd mi s-a telefonat știrea... Eu îl socoteam drept unul dintre cei mai de seamă poeți ai noștri, de la Eminescu încoace, deși era aproape necunoscut marelui public. Asta a fost însă totdeauna soarta geniilor. Pe la prînz, servitoarea — locuia într-o curte lungă de pe 13 Septembrie — văzînd că e ușa închisă, împotriva obiceiului, căci, spunea ea, nu închidea niciodată, a bătut în geam, a strigat și cum asta era a doua zi, a chemat pe proprietăreasă... În sfîrșit, cînd m-am dus eu, zăcea într-un pat îngust de tablă, cu capul căzut de pe permă pe umăr. Își trăsesese un glonte în inimă, lipind țeava de piept și înăbușînd cu pătura zgomotul... Nu s-a putut afla de unde și-a procurat revolverul...

De-abia mai puteam respira.. Pe pereții biroului (îl căutasem pe procuror acasă) erau tot felul de fotografii și obiecte delictive. Cadavre fotografiate, în coșuri sau pe podea, așa cum fuseseră descoperite, asasini pociți, rebegiți parcă unii, fâlcoși, alții priveau cu pasivitate, dintre jandarmi și polițiști. În cadrul acesta, comentariul morții lui Ladima devenea insuportabil de adevărat și real.

— Credeți că s-a sinucis din cauza mizeriei ?

— Fie că se sinucid sau nu, mizeria e mai totdeauna cauza adevărată a morții poezilor români, domnule Vasilescu. Cam toți evoluează între spital și ospiciu.

Mă apăsă ca o mîină grea ceva pe inimă.

— Domnule procuror, credeți că Ladima s-a sinucis într-adevăr pentru că nu mîncase de câteva zile ?

Cu capul aplecat într-o parte, ca să gîndească parcă, probabil un tic, și-a lărgit gura, puțin amară, cu un accent circumflex de mustață tunsă, într-un zîmbet greu.

— De foame ? Asta nu... În buzunarul hainei, în ziua sinuciderii, avea o mie de lei, în două hîrtii de cîte cinci sute. Nu e însă nevoie ca un om de patruzeci și ceva de ani să îndure chiar foamea pentru ca să se spună că totuși a murit din pricina mizeriei. Domnule Vasilescu, poetul Latima s-a sinucis însă din cauza unei femei.

Am încrămenit, într-o privire întrebătoare. El, fără să se uite la mine, a mai aranjat puțin tocurile și tamponul de pe masă și pe urmă, limpede :

— A lăsat pe masa lui cu cărți o scrisoare adresată unei doamne.

— ! ?

— O femeie tînără și elegantă, dacă vrei și frumoasă, deși mie nu mi se pare.

Aștept mereu.

— Pare-se că o iubea de ani de zile, cu un soi de deznăjede înăbușită.

— Se poate spune cine e această doamnă ?

— Desigur că pentru istoria literară nu va fi un secret. Am însă impresia că, din motive pe care nu le înțeleg, doamna aceasta n-a vrut să se dea publicității această întîmplare. Cel puțin așa am înțeles din exagerat de prefăcuta ei nedumerire. Avea aerul că nu știe... că nu pricepe absolut nimic.

— Nu e o actriță ?

— Nu... nu... E cu totul altcineva... E proprietara unui magazin de mobile. Dacă îmi dați cuvîntul dumneavoastră că veți păstra oarecare discreție, deși în definitiv doamna nu e măritată, vă pot spune și numele. Într-un aviator și secretar de legatie cred că se poate avea încredere.

— Aveți cuvîntul meu...

— Doamna se numește Maria Mănescu și e proprietara unui magazin de mobile din Calea Victoriei...

În craniul meu se mișcă spetezele unei mori de vînt.

— Aveți motive să credeți că era o scrisoare de dragoste ?

Caută într-un sertar, scoate o cheie și descuie cu ea alt sertar.

— Cînd vă spun ce admirație am pentru geniul lui Laddima, vă închipuiți că am avut și dorința de a păstra măcar o copie fotografiată după scrisoarea în care-și lămurea pricina hotărîrii de a se sinucide.

Mi-am copiat-o și eu, năucit, cu o absență de histeric.

Mă gîndeam, doamnă, că această parafă a iubirii mele va mai putea fi amînată. Socoteam chiar că așa cum dragostea mea s-a mișcat în apropierea dv. ani de zile, neștiută, ca o felină domestică, va continua să se miște ca o umbră vie, indefinit, de aci încolo. Să viu un ceas, două, pe zi în refugiul din fundul magazinului, să vă privesc, să vă ascult, reținut, neînțeles, era pentru mine strict necesar, ca o gravă dietă sufletească. Pentru versurile mele, de ce nu v-aș spune azi ? această prezență a fost rațiunea și însuși procesul nașterii lor. Ce demon m-a îndemnat atunci spre răzvrătire, cine mi-a spus că am dreptul să pretind și eu bucuria de a mîngîia o mîină subțire, iubită, că aș avea și eu dreptul să cuprind niște umeri care-mi sunt dragi, să solicit un zîmbet înduioșat numai pentru mine. Dacă din toamna aceasta am făcut atîtea încercări de a rupe lanțurile nevăzute care mă țin în mizeria mea sufletească mai rău decît cele de fier, e că nu mai puteam, creștea în mine, streină de mine, o dorință mai de neînvins decît orice tărie. Nu m-ați înțeles cu adevărat ? Toate aceste strigăte mute,perate, să nu fi fost într-adevăr auzite, înțelese de d-voastră, care aveți mai multe simțuri decît celelalte femei, decît ceilalți oameni din lume ?

Doamnă, versurile mele nu v-au spus nimic, pentru că ele nu vorbesc niciodată de dragoste, dar substanța lor era,

toată, iubirea aceasta eterată și otrăvitoare, care astăzi, neînduplecat, îmi apasă țeava ucigașe pe piept.

Căci în ultimul timp când am văzut cu ce indiferență dulce, din alt material, răspundeți nebuniei mele, am înțeles că în această țară, în această lume, eu sunt un paria blestemat, a cărui simplă atingere obligă la abluțiuni, că am datoria să vă evit.

Doamnă, în clipa morții, gîndesc halucinat ce-ar fi fost iubirea aceasta, despre care nu îndrăznesc să spun, „a noastră” și strig în mine însumi bucuria cumplită că gestul acesta descrierat va scoate în privirea d-voastră alt gînd decît afecțioasa indiferență de prințesă îndepărtată, pe care ați avut-o pentru mine pînă acum.

George Demetru Ladima

Am căutat să schimb imediat subiectul convorbirii. Tot conținutul sufletesc mi se clătina în simțuri ca apa într-un vas purtat. Nu-mi rămînea decît o capitulare neputincioasă, totală ca un leșin. Parcă se despicasă o catape-teasmă ; parcă se anulasă în derîdere o întreagă existență. Am ieșit împreună și l-am condus cu mașina la „Capșa”, unde mi-a spus că-și ia de ani de zile șvarțul la ora 1 și un sfert. Acum cîștigase cîteva minute.

Dacă la început am șovăit mult, gîndindu-mă că trebuie să-i vorbesc doamnei T. — pe urmă m-am răzgîndit cu disperare. Unde aș fi putut ajunge?... Unde am fi ajuns ?

Dar adevărul, sau o parte din el, trebuia să-l cunosc, Eram prins ca într-un remou circular, din care cu toată rezistența comandelor nu mă puteam desprinde. Am căutat să cunosc pe cei trei prieteni ai lui Ladima. Cîteva zile de-a rîndul am luat cîte un șvarț, la „Capșa” în cafenea, unde nu intrasem pînă atunci, cred, niciodată, deși luam în fiecare zi, într-o vreme, aperitivele cu băleții și fetele, la ora 1, dincolo în cofetărie.

Întrebam la început discret, după ce aşteptam singur, şi mai ales încet, pe chelner dacă nu e în cafenea domnul Cibănoiu, de pildă, s-au într-altă zi, un altul. Pe urmă, când am întrebat anume, cu oarecare hotărîre, chelnerul m-a lămurit prietenos că aceştia nu vin decît între 8 şi 10 seara.

— Aşa sunt clienţii noştri, ai localului... cei adevăraţi... Fiecare are ora lui. Unii vin dimineţa, să ia cafeaua cu lapte, alţii la 10 pentru *rendez-vous*-urile de afaceri, alţii, cei mai mulţi, între 12 şi 1 la aperitive. Pe urmă, cei care între 2 şi 4 îşi iau cafeaua şi aşa mai departe... Aproape că unii nu s-au văzut niciodată, între ei, deşi vin de ani de zile, chiar la aceeaşi masă... Domnul Cibănoiu venea la masa de colo, de sub calorifer, seara între 8 şi 10, cu domnul Penciulescu, cu domnul Bulgăran şi cu domnul Lădima... ăl de s-a sinucis.

— Şi acum ?

— Acum, unul e mort, domnul Cibănoiu nu mai vine deloc. Iar domnul Penciulescu s-a certat cu Bulgăran.

— Şi nu mai vine nici unul aci ?

— Vine, tot între 8 şi 10 seara, domnul Penciulescu.

L-am cunoscut, căci aci se fac uşor cunoştinţe, chiar a doua zi. Avea un cap negricios de actor bătrîn, care a jucat numai roluri de senatori romani... El a intrat în vorbă cu mine, fără nici o prezentare, după ce s-a aşezat la aceeaşi masă.

— Ai ţigări ?

Am scos tabachera şi i-am oferit.

— „Bucureşti“ cu carton ? Are şi chelnerul. Nu fumez din astea... Trimite să-mi ia de la debit „Tomis“ fără carton.

Puţin cam surprins, am chemat pe piccolo şi l-am trimis. Nu ştiam de unde să încep, cum să aduc vorba...

M-a întrebat pe urmă el, cu o severitate de judecător de instrucție, cu gura lătită.

— Dumneata cine ești ? Cum te cheamă ?

I-am spus, dar firește numele nu i-a spus nimic.

Cu fălcile strânse, cu privirea autoritară :

— Vasilescu, Vasilescu... Dar cu ce te ocupi ? Ce faci ?... Din ce trăiești ?... Din joc de cărți ?...

În sfârșit, după ce am lămurit și asta, am căutat mai târziu să aflu ceea ce doream.

— Domnule Penciulescu... L-ați cunoscut mi se pare pe poetul Ladima ?...

— N-am cunoscut nici un poet Ladima.

— Cum ? Nu l-ați cunoscut pe Ladima ?

— Pe Ladima ? Pe dobitocul ăla ? L-am cunoscut dacă vrei... și vag, neglijent, arătând parcă lămurit că n-avea altceva comun cu el nimic... întorcînd capul în partea cealaltă : Venea pe aici, pe la „Capșa“.

— S-a sinucis, nu ?...

— Ce vrei să faci altceva ?

Rămîn uimit, cu ceașca de șvarț la buze, pe urmă nedumerit.

— Se zice că era un poet foarte mare.

E indignat, ridică brațele îndoite de la cot a uimire, ca să se apere de un blasfem.

— Poet mare !... auzi, Ladima, imbecilul ăla, poet mare !

Ca și cînd aș călca în călcîie, de nesigur ce sunt :

— În sfârșit... unul dintre cei mai de seamă poeți de azi.

A cru, cu gura arcuită ca o scoică :

— Ce-i aia „poeții de azi ?“ Sunt niște cretini toți... n-au nici unul talent...

Nu pot decît să îngîn :

— Poate că... exagerați... În sfârșit... despre unii...

Aprig, sec, s-a întors trântit spre mine.

— Dumneata știi ce e poezia ?

— ! ?

— Atunci ce tot spui prostii cu poeții de azi ?

Sunt atât de surprins că nici nu fac gestul să-i dau cu tava-n cap. Pe urmă iau lucrurile așa cum sunt. Așa s-o fi vorbind pe aci. Mormăie mereu cu capul într-o parte... „Auzi, poeții de azi ? ... au ajuns toți proștii să aibă păreri despre poezie...”

Se întoarce apoi brusc spre mine :

— Să-ți arăt eu poezie ! Și a început să declame, frumos, mărturisesc sincer*:

Tăcere este totul și nemișcare plină,
Un cîntec, sau descîntec pe lume s-a lăsat.
Nici frunza nu se mișcă, nici vîntul nu suspină.
Și apele dorm duse și morile au stat.

Ai auzit ? „nemișcare plină” și explică, ridicînd lămuritor un deget, „Un cîntec sau descîntec pe lume s-a lăsat”... Ei, îți plac ?

Convin sincer :

— Sunt într-adevăr foarte frumoase...

— Ei, știi de cine sunt ?

Evident, nu mi se pare greu să ghicesc că sunt de el, dar întreb cu admirație voit nesigură :

— De dumneavoastră ?

Ridică mîinile uluit în tavan...

— De mine ? și parcă nu-și poate reveni. Auzi, de mine ! Mama ei de școală, că trec prin ea toți proștii... Sunt de Ion Heliade Rădulescu, domnule, de Ion Heliade Rădulescu... Și decît astea nu s-a scris nimic mai bun în românește.

A urmat o tăcere, căci eu eram literalmente copleșit de această izbucnire a lui, iar Penciulescu asculta, se vede ce se vorbea la masa lungă din fund, căci cafeneaua dreptunghiulară, cu canapele roșii cu lavițele lungi, de jur-împrejur, cu ferestre mari în ziduri groase de închisoare, e destul de mică, încît să se poată vorbi de la orice masă. S-a întors către mine, arătîndu-mi cu o privire de milă și de ironie pe cei de la masa din fund și a vorbit ca să audă toată cafeneaua :

— Auzi ! dumnealui, fost deputat și economist ! și, răstit, către ei : Englezii, domnule, au născocit numai cuvîntul *warrant*. Dar procedeul e vechi și străvechi, poate de la fenicieni... În urmă, l-au reintrodus tătarii în veacul al XIII-lea, cînd au cucerit lumea, cînd au înființat tehnica poștei și au făcut și depozitele *warrant* de-a lungul drumului, Adriatica-Peking. Și îndesat, încruntat, cu barba nerasă, aspră : Să nu te lași, auzi, să nu te lași pînă cînd nu te faci profesor de economie politică... Așa-i trebuie țării... mama lui, lui Apolodor din Damasc că a făcut podul peste Dunăre să ne vie toți gușații din Balcani...

A venit picolul cu țigările și mi-a adus și restul la 500.

Penciulescu și-a așezat dinainte cutia cu țigări, ca proprietate.

— Eh, cîm asta ? Bagi hîrtille, așa, în buzunar fără să te jenezi ?... Dă-mi o sută de lei, că nu mai găsesc cîrînd un imbecil ca dumneata...

Nici măcar n-am zîmbit, căci nici cei de la masa din fund nu răspunseră nimic și pe urmă aveam atîta nevoie de el. I-am împins hîrtia spre pachetul verzui de țigări.

— Domnule Penciulescu, vream să te rog ceva... Aveai un prieten, pe domnul Cibănoiu.

S-a încruntat ușor și grav, ca un pretorian pe gînduri:

— Cibănoiu ! ?

— Cibănoiu, fost la Externe... pensionar.

Și net, convins :

— Nu cunosc... Nici n-am auzit de Cionoiu.

— Cibănoiu, am rectificat.

— Cionoiu, Cibănoiu... nu cunosc.

— Dar Bulgăran ?

— Asta da... l-am cunoscut.

— Mai vine pe aci, pe la „Capșa“ ?

Mi-a răspuns convins :

— Nu l-am mai văzut de mult... Trebuie să fie închis pentru vreo escrocherie.

A fost întâi și ultima mea convorbire cu Penciulescu.

Adresa lui Cibănoiu am aflat-o de la Niculae, chelnerul cu înfățișare de director de minister, al cafenelei. Cîteva nopți nici n-am putut dormi de enervare, dorind să știu ce-a fost între Ladima și doamna T.

Fostul cancelar de legatie nu e un om cu înfățișarea de bătrîn, deși are mustața cărunțită. Stă pe strada General Angelescu, într-o curte mare cu niște case vechi, care sunt proprietatea lui. Convinsul teozof trăiește, după cum am aflat, din pensie și din ceea ce-i vine de la cei cîteva chiriași nevoiași. Cele două camere-vagon și antreul în care locuiește el personal au pereții literalmente căptușiți cu cărți, pe mai multe rînduri chiar, cum se așază lemnele în pivniță. Pe jos, prin colțuri, sunt alte cărți... Are de asemeni velințe și scoarțe rupte, o mulțime de obiecte vechi, unele de artă... Mi-a servit, pe o tavă de alamă turcească, o cafea într-adevăr foarte aromată.

— L-ați cunoscut pe poetul Ladima, domnule coleg, dacă-mi dați voie să vă spun așa ? Îl vedeți ades ?

— Dar, domnule Vasilescu, eram prieteni foarte buni... Ce groaznică nenorocire, sinuciderea lui.

Adaog cu tristețe :

— Sigur, un poet atât de mare...

— Poet, poate că nu era el... desigur... n-avea talent...
Scria și el așa... Dar ce om !... Ce inteligență !... Parcă mi-a murit un frate... Numai că moartea lui mi s-a părut o nelegiuire...

— ! ?

— Religia condamnă sinuciderea, domnule Vasilescu... Nu ne e îngăduit nouă să corijăm hotărârile Domnului... Un foarte mare păcat... Din cauza asta eu nici n-am luat parte la înmormântarea lui.

Sunt uimit. Îmi așez încet ceașca filigeană pe tavă și-l privesc serios.

— Dar eu nu știam că sunteți creștin, domnule Cibănoiu, mi se spunea că sunteți unul dintre șefii mișcării teozofice.

Surîde blînd, își mîngîie mustața ca a lui Briand.

— Nu, nu, nu... E drept că mai demult m-am interesat de teozofie... Am studiat de asemeni toate religiile. Uite, am aci cărți și dicționare de tot soiul, dar am ajuns la convingerea că tot creștinismul ortodox e suprema împăcare a sufletului.

Ceea ce mi-a arătat Cibănoiu m-a îngrozit de admirație, ca să zic așa. Niciodată n-am văzut, în felul ei, o bibliotecă atât de complectă. Cărți groase cît ceasloavele, sau colecții mari, legate, ca enciclopediile franțuzești și nemțești despre catolicism, despre sfinții filozofi, istorii de-ale conciliilor (lexicon iudaic, am descifrat pe o serie de tomuri la fel, în limba germană).

— Vezi dumneata, domnule Vasilescu, ceea ce are neegalat de frumos ortodoxismul e faptul că e singura dintre confesiunile creștine întemeiate pe credința adevărată... Catolicismul e raționalism curat... Dogmele creștin-ortodoxe, prin cuprinsul lor ilogic, și intenționat ilogic, men-

ținut așa după lupte de sute de ani în sinoade ecumenice, înlăturînd orice înțelegere, arată că ortodoxismul nu e o religie de discuție logică, ci de credință totală în creatorul lumii...

— Dar acest creator cum îl înțelegeți, cum vi-l închipuiți ?

A zîmbit blind.

— Dacă l-am înțelege, dacă l-am închipui, ar mai fi deasupra noastră ? Cînd ești pe o movilă, o vezi toată, o închipui... dar cînd ești pe un munte uriaș, care trece de nori, nu vezi nimic. Răsplata noastră va fi în viața viitoare, cînd vom vedea și vom înțelege nesfîrșit mai mult decît cei cari au avut vanitatea științei pe lumea aceasta...

— Domnule Cibănoiu, dar după cîte știu Ladima credea în Dumnezeu...

— Și, dacă ar fi crezut mai departe, dacă ar fi rămas un bun creștin, ar fi trăit și azi. Dar a avut nenorocirea să întîlnească în cale pe diavolul însuși, sub înfățișarea unui prieten.

Arunc chibritul, fără să mai aprind țigarea.

— Dar Ladima s-a sinucis din pricina unei femei.

— Nu, nu, domnule Vasilescu, a suferit din pricina unei femei, dar s-a sinucis din pricina unui mizerabil, Bulgăran.

N-am nici o tresărire, pentru că mi se pare de necrezut.

— Îngăduiți-mi să vă întreb : Nu s-a sinucis din pricina unei femei, a unei doamne, Maria T. Mănescu, pe care a iubit-o, se pare, ca un nebun ?

Își răsucesce, din cutia de „Macedonia“ de dinainte, în care sunt puse cîteva felii de cartof ca să păstreze tutunul umed, o țigare groasă, pe care o pune într-un țigaret de vișin.

— Ladima a iubit dealtfel, domnule, o altă femeie, nu pe această doamnă Maria Mănescu.

— ! ? Totuși i-a adresat o scrisoare, în clipa sinuciderii, arătînd fără echivoc că din pricina ei se omoară...

Face un semn blajin, de negație, ca derivat dintr-o binecuvîntare.

— Nu, nu, nu... Și s-a ridicat, s-a dus la birou, din al cărui dulap a scos o sticlută, burtoasă ca o eprubetă, de licheur cafeniu, și s-a scuzat, turnîndu-mi : Îngăduie să te rog să guști acest preparat. Eu ies foarte rareori în oraș și asemenea plăcută născocire sporește încă farmecul cărților.

Era, într-adevăr, savuros, cu vreo trei soiuri de gusturi de drojdie și arome deodată.

— Domnule Cibănoiu, am vorbit cu procurorul de serviciu... Am văzut fotografia scrisorii lui Ladima.

Nu răspunde nimic, rămîne mult pe gînduri, ca și cînd, deși știe multe, nu ar vrea să spuie... După ce termină țigarea, scoțînd mucusul din țigaret, se decide :

— Domnule Vasilescu, acea doamnă, despre care, dealtfel, am auzit mult bine, nu e pricina sinuciderii lui Ladima... Pricina acestei sinucideri e numai acel nerușinat de Bulgăran.

— De ce a scris, atunci, Ladima această scrisoare ?

S-a sculat, s-a plimbat puțin prin fața cărților lui, și pe urmă s-a așezat într-unul din jumătățile de fotoliu cu cautea roșie, cu ciucuri și broderii joase.

— Domnule Vasilescu, începu iarăși cu invocarea numelui meu, ca și celelalte fraze, mă bucură că vă interesați atît de mult de un om ale cărui merite, a cărui inteligență și mai ales cuviință creștinească îl îndrituiau spre stima tuturor. Prin urmare, am să vă spun ce știu și — datorită prieteniei noastre pînă în ceasul sinuciderii — veți vedea că știu oarecare amănunte. A dus mîna la bărbie ca

o babă, mi-a turnat din nou din sticla burtoasă ca o eprubetă. Trebuie să știți că nefericitul de Ladima a iubit, cu o patimă nepermisă, de om descreierat, pe o femeie fără suflet, o actriță, fire netrebnică, în carnea căreia înfloreau numai ochiul diavolului.

Am răsuflat și totul s-a așezat din nou în mine.

— Am acasă, domnule Cibănoiu, scrisorile lui Ladima, pe care le-am furat, ca să nu mai rămâie în mâinile ei.

Erau să-i dea lacrimile, își agita degetele de la mîni, amuțit de uimire.

— Ah ! domnule Vasilescu, dacă Ladima ar fi avut acele scrisori...

— Vi le voi aduce data viitoare...

— Le-a cerut în scris, a fost să le ia... Am fost și eu de două ori, dar cum să poți sta de vorbă cu două femei în care nimic nu amintește de Dumnezeu ?

— Dacă ai ști de cînd alerg după lămuriri... Te rog, nu te supăra de întrebările mele directe, de ce a scris atunci acea scrisoare ?

— Nu răspunde numaidecît, pe urmă, reia cu o nesfîrșită tristețe :

— Domnule Vasilescu, prietenul nostru, din pricina acelei iubiri înjositoare, era un om pierdut. Și-a dat seama de asta singur. Mai ales în ultimele săptămîni din viață, ți-era milă să-l privești. Parcă se rupseseră în el resorturi, parcă organele nu-i mai funcționau. Era cu mult mai rău decît bolnav. Se jurase că după o ultimă întîmplare umilitoare, pentru nimic în lume nu se va mai duce la ea. Era el însuși uimit că a putut să iubească o asemenea femeie, îmi spunea chiar că i-ar fi rușine dacă ar afla și altcineva, afară de noi, prietenii. Își dădea seama și de aceea i-a și cerut scrisorile înapoi... „Mi-e silă de mine însumi, Nicolae, mi-e silă, de parcă am păduchi în suflet.“ I-am arătat că numai credința în Dumnezeu îl poate îndrepta din așa

cădere... Și așa era să fie, căci era un bun creștin găsea cuvinte frumoase despre bunătatea Celui-preaînalt și cred că în scurtă vreme s-ar fi împărtășit din harul împăcării. Negreșit că uneori șovăia : „Niculae, nu mai pot. Sufăr ca un câine greu bolnav. Gîndul morții mă ține ca într-un clește zi și noapte.“ Îl mîngiam cum puteam : „George, dacă moartea e trimisă de Domnul în înțelepciunea lui nemărginită, e o împăcare și o binefacere, dar omul nu trebuie să se gîndească să-și ia singur viața“. „Dumnezeu mă va ierta. Niculae, că știe ce mult am suferit și cît l-a lăudat gîndul meu, dar acest rău, iubirea asta, mă doare ca o bubă scîrboasă și nu o mai pot îndura. Dacă nu-mi fac seama singur e că m-aș răsuci de dezgust în sicriu, dacă aș bănuî că lumea crede că m-am sinucis din pricina acelei femei... sau poate că din cauza foamei... O asemenea moarte singură ar întrece în rușine urîciunea suferințelor mele... Orice, dar să nu se știe că am suferit din pricina acelei nerușinate... sau că, om în toată firea, am suferit de foame...“ Mi-a strîns brațul, că era de felul lui zubicumat, și mi-a arătat, spre uimirea mea, o hîrtie de 500 de lei : „Vezi tu asta, Niculae ? Vezi banii aceștia ? Sunt prețul morții mele. Cînd am rupt cu femeia aceea, am suferit atît de mult, că din prima seară mi-am spus că trebuie să mor. Dar nu trebuie să se știe că am iubit asemenea femeie și că în viață am suferit de foame, nu trebuie să fie cadavrul meu fără un ban lîngă el, ca să creadă cineva că m-am sinucis din pricina foamei. Așa nu mă puteam sinucide. Și atunci am început să adun bani. Am adunat cinci sute de lei, cum se adună o zestre. Mi-au furat viața, m-au înjosit, dar mila lor nu-mi trebuie. Îți pot spune acum, pentru că de ieri mă simt mai bine, gîndul morții m-a părăsit.“ Pe urmă s-a mai potolit, era ca o apă care scădea. Am crezut, domnule Vasilescu, în zilele acelea, că îndemnul morții l-a părăsit și așa era. Seara vorbeam îndelungă vreme aci... Regăsise calea către Domnul și — de ce n-aș spune-o ? — îl ajutase să se însenineze

și convingerea lui că e un mare poet : „Mi-am dat această viață mizerabilă, pentru una infinită, Niculae... Sufletul meu va trăi o nouă viață, iar poezia mea, pe care ei n-au înțeles-o, o vor înțelege copiii lor, care se vor rușina de neînțelegerea părinților lor.” Negreșit că eu nu l-am contrazis despre asta, de vreme ce poate însăși această credință era inspirată de Domnul. Din nenorocire, prietenii cari trebuiau să-l ajute cu vorba și cu gestul lor i-au fost dușmani... Tocmai când, din cauza suferinței lui neînchipuite, avea nevoie de credință, ei i-au zdruncinat orice convingere. În săptămîna morții ne găseam toți patru la cafea la Bulgăran, când au început să-și bată joc de el. Penciulescu, plin de venin, îi spunea tot felul de răutăți : „De ce ai tu nevoie de nemurirea sufletului, Gedeme ? Religia impune o ordine prestabilită. Ai fost dobitoc în această viață scurtă, iubind o femeie de stradă... Dacă vei trăi încă o sută de vieți, nu e nici un motiv ca, fiind tot atît de dobitoc, să nu iubești tot femei de stradă... Atunci, la ce-ți trebuie nemurirea ?” Nu poți să-ți închipui cît pune bietul Ladima la suflet asemenea glume grosolane. Bulgăran, a cărui bibliotecă de ateu e un adevărat laborator al diavolului, i-a făcut lungi teorii ca să-i dovedească inexistența lui Dumnezeu.

Sunt nedumerit și-l întrerup cu o întrebare :

— Iartă-mă, domnule Cibănoiu, îl cunoașteți într-adevăr pe domnul Penciulescu, pentru că...

— Desigur că îl cunosc, de vreme ce de vreo cinci-sase ani e chiriașul meu gratuit, într-o cameră din fundul curții, aci.

— ! ?

— Cu cifre, cu păreri de autori, cu poze chiar i-a explicat universul, arătîndu-i zădărnicia oricărei credințe într-o fîntă supremă.

Ai să mă întrebi ce-am făcut eu în această împrejurare, ce am răspuns atacurilor și argumentelor opuse ? Ni-

mic... Existența lui Dumnezeu nu se poate dovedi și e un păcat să cauți s-o explici cuiva. Crezi numai... și afirmi. *Credo in quia absurdum*. Ladima însă a prins să discute și să apere, asta i-a fost pierderea.

Peste vreo două zile l-am întâlnit foarte schimbat... Nesfârșit mai trist, ros parcă de un vierme crunt din el. „Niculae, dacă Bulgăran are dreptate ?” Era palid și îi sticleau ochii. „Ascultă, Niculae, dacă sunt țărână din țărână, dacă am ieșit din haos întimplător și niciodată nu vom cunoaște o nouă viață, dacă aceasta, pe care am trăit-o, a fost singura posibilă pentru mine dintr-un miliard de posibilități, și eu mi-am sacrificat-o îndurând lipsuri cumplite, iubind pe Emilia Răchitaru ? Arde pielea pe mine ca o cămașe de foc când mă gândesc că asta ar fi posibil.”

I-am spus nedumerit :

— Dar Emilia nu există decît de doi ani în viața ta ?

— Dar în acești doi ani a istovit toate posibilitățile mele sufletești. Totul e stors sau sfărîmat în mine. Dacă n-ar fi credința în artă...

În seara următoare au fost noi discuții. Ladima a spus că, chiar dacă nu există Dumnezeu, el crede în supraviețuirea prin artă, a strigat — deși Penciulescu rîdea de el — că totuși a folosit cît putea mai bine această viață, în orice caz mai bine decît oricare dintre ei, creînd o operă care va supraviețui la nesfârșit. „La nesfârșit ? Ce înseamnă la nesfârșit ? urlă Bulgăran... Într-un număr oarecare de ani pămîntul tot va pieri... Ce înseamnă că opera ta va supraviețui o sută de ani, un milion, cînd tot se va împrăstia în haos, împreună cu praful pămîntului și al tuturor operelor, distruse într-un cataclism cosmic... Ascultă-mă pe mine, asta-i singura posibilitate de trăire. Asta... Să te plimbi pe bulevard, să vezi soarele, să iubești, să citești... Asta-i tot, între două nopți infinite de neant — zece, douăzeci, treizeci de ani de viață ireversibilă. Artă e o vanitate ca toate celelalte. Zădărnicia zădărniciilor, toate sunt ză-

dărnicii. Nu facem decît să amînăm o scadență“. Ladima era alb ca varul : „Crezi asta, Bulgăran, cu adevărat ?... Am trăit patruzeci de ani.“ Și și-a cuprins fruntea în mîini cu ochii în lacrimi : „Am trăit patruzeci de ani, inutili“.

Bulgăran i-a dat să citească și niște articole de revistă, de un ateism blestemat. Singur, dealtfel, i le-a cerut... Pe drum îmi spunea : „Niculae, cel puțin dacă m-ar fi iubit Emy, viața asta n-ar fi fost zadarnică...“ Eram îngrozit, căci vedeam că iarăși se destramă... A doua zi l-am întîlnit din nou... Acum era însă tăcut... N-am putut scoate o singură vorbă de la el. Mergeam amîndoi pe stradă. O singură dată, la încercările mele de a redeștepta în el credința, mi-a șoptit îngîndurat : „Totul e zădărnice... Nu mai cred nici măcar în artă. Bulgăran și Penciuлесcu au dreptate.“ I-am cerut să-mi dea și mie cărțile care, picătura de apă ultimă, au clătinat și răsturnat un spirit atît de slab, și l-am întovărășit pînă acasă se le iau. A doua zi, era foarte abătut, ne-am dus să ne plimbăm că era în mai, la Șosea. Cînd ne-am întors, prin dreptul Teatrului Național a trecut Emilia la brațul unui bărbat... El mi-a pus mîna pe umăr... I s-au înălbit buzele și s-a răsucit ca o frunză... N-a mai fost chip să vorbesc cu el... A fugit de lîngă mine ca un nebun... pe scările dinspre strada Matei Millo, și a doua zi am aflat că s-a sinucis... Am rupt și cu Bulgăran și cu Penciuлесcu... Desigur că au găsit o materie moale ca o pastă, neînstare de rezistență... Nu e mai puțin adevărat că trăiește în ei un mîrșav spirit de distrugere.

Am mai stat aproape două ceasuri de vorbă cu Cibănoiu. Felul înțelepciunii lui mi-a plăcut foarte mult. I-am spus că eu socot pe Ladima un poet foarte mare și că voi aduna tot ceea ce-l privește. Mi-a dat fotografia, vreo două cărți. Ți le alătur la aceste caiete. Aș vrea să mă ajuți să-i publicăm volumul. Am luat și niște reviste cu articolele care pare că l-au tulburat atît. În zilele următoare le-am cetit și eu. Mărturisesc că mi-au dat un fior continuu. Din nou mi-am judecat tot ce-a fost, toate întîmplările cum-

plite și zubicumate în lumina acestui Memento.¹ După cum am vorbit aseară la telefon, îți trimit totul. Eventual voi mai întregi cele povestite, prin amănunte verbale.

¹ Se pot da aci în notă, ca să poată fi sărite, două articole, din două reviste dintre cele împrumutate de la Bulgăran și însemnate cu sublinieri de către Ladima, și care, dealtfel, se pare că l-au impresionat foarte mult. Cel dintîi e o conferință a savantului sir James Jeans, ținută la Universitatea din Cambridge, sub titlul *Soarele care moare*.

„Cunoaștem stele care abia de sunt mai mari ca pămîntul, cele mai multe sunt atît de mari, că sute de pămînturi ar încăpea în fiecare din ele și tot-ar mai rămîne loc destul; ba ici-colo înțîlnim cîte o stea uriașă care ar putea cuprinde milioane de pămînturi. Și numărul total al stelelor este, fără îndoială, învecinat cu numărul total al firelor de nisip de pe toate țărmurile tuturor mărilor din lume. Atît e de mică locuința noastră în spațiu în comparație cu substanța totală a universului.

Mulțimea aceasta imensă de stele rătăcește prin spațiu; unele se grupează pentru a călători împreună, dar cele mai multe sunt călătoare solitare. Și ele pribegesc prin universul atît de spațios că apropierea unei stele de alta e un eveniment de o raritate aproape neimaginabilă. Majoritatea lor călătoresc într-o izolare splendidă, ca un vapor pe un ocean pustiu. Într-un model în care stelele ar fi ca niște vapoare, fiecare vapor s-ar afla în medie la mai mult de un milion de mile de vecinul său cel mi apropiat, astfel că se înțelege lesne pentru ce asemenea corabie arareori poate ajunge să se întâlnească cu altă corabie.

Noi credem, totuși, că acum vreo două miliarde de ani acest rar eveniment s-a împlinit și că o stea, în goana sa oarbă prin spațiu, s-a nimerit să se întâlnească cu soarele nostru. Precum soarele și luna provoacă marea pe pămînt, tot așa steaua aceasta trebuie să fi stîrnit marea pe suprafața solară. Dar cît de deosebite, firește, de mările plîpînde pe care le ridică masa modestă a lunii pe oceanele noastre! Un val gigantic trebuie să fi străbătut suprafața soarelui, spre a alcătui în cele din urmă un munte de o înălțime prodigioasă, mărindu-se necontenit pe măsură ce se apropia cauza acestei tulburări. Apoi, mai înainte ca steaua străină să fi început a se depărta din nou, atracțiunea ei devenise atît de puternică, încît muntele acesta a fost sfărîmat și s-a împrăștiat în fragmente mici pînă la mari depărtări, întocmai cum coama unui val își aruncă departe spumele. Și de atunci acele mici fragmente

P.S. George Demetru Ladima intră cumva și el în vreuna dintre aceste categorii de ființe, aparent desăvârșite, notate însă prin vreun minus, sau prin vreun adaos, care face viața grea, imposibilă ?

Vreau să spui, talentul sau intransigența morală au ceva din surplusurile ridicule și periculoase ale unui Rhyn-

gravitează neîncetat împrejurul soarelui, părintele lor. Sunt planetele, cele mari și cele mici, dintre care una e pământul nostru.

Soarele și celelalte stele pe care le vedem pe cer sunt toate de o căldură imensă — mult prea mare ca viața să se poată stabili pe ele. La fel erau, fără îndoială, și fragmente expulzate din soare în cilpa sfărîmării lor. Încetul cu încetul, însă, ele s-au răcit atît de mult, că azi nu le-a mai rămas căldură proprie, temperatura lor actuală fiind datorită în întregime radiației pe care le-o dăruiește soarele. Pe urmă, nu știm nici cum, nici cînd, nici de ce, unul din aceste fragmente în curs de răcire a dat naștere vieții. A început cu organisme simple, care nu erau capabile a face altceva decît să se reproducă și să moară. Din aceste umile începuturi însă a izvorît un curent vital care, progresînd prin complexități tot mai mari, a sfîrșit prin a produce ființe ce își fac un temei al vieții din emoțiile și ambițiile lor, din judecățile lor estetice și religiile lor, în care sunt conservate cu evlavie speranțele lor cele mai înalte și aspirațiile lor cele mai nobile.

Nu putem afirma nimica, dar e cu totul verosimil că omenirea în acest chip și-a dobîndit existența. Instalați pe microscopicul nostru fragment de fir de nisip, am ajuns a ne sili să pătrundem natura și scopul universului care ne înconjoară locuința noastră în spațiu și timp. Prima noastră impresie e ceva ce seamănă cu groaza. Universul ne îngrozește prin imensitatea nesocotită a distanțelor sale, prin lungimea de neconceput a perspectivelor sale de timp, care reduce toată istoria omenirii la durata unei clipiri din ochi, prin extrema noastră singurătate, prin neînsemnătatea materială a locuinței noastre în spațiu — a milioana pîrticică a unui fir de nisip dintre toate firele de nisip de pe toate țărmurile lumii. Dar mai presus de toate ni se pare îngrozitor universul, fiindcă pare a fi indiferent față de orice fel de viață asemănătoare cu a noastră ; emoția, ambiția și succesul, arta și religia, toate acestea par streine de planurile sale. Ar trebui poate chiar să se spună că universul pare ostil oricărei vieți asemănătoare cu a noastră.

chophores, ale unui Macrophtalmes sau ale unui Sophonyophore ? Să fie într-adevăr poetul un exemplar sortit să fie fatal și „greu cenzurat de moarte“ ?

F.V.

Spațiul gol, în cea mai mare parte, e atât de rece, că distruge prin îngheț orice vietate ; partea cea mai mare a materiei răspîndită în spațiu e, tocmai dimpotrivă, atât de arzătoare, că face imposibilă orice viață ; spațiul e brăzdat și corpurile astronomice sunt bombardate neîncetat de felurite radiații dintre care multe sunt probabil defavorabile vieții, ba chiar sunt capabile s-o nimicescă.

Intr-un astfel de univers am picat noi oamenii, fără să prea știm cum, dacă nu cumva din greșeală, în orice caz prin efectul a ceea ce se poate numi cu multă dreptate un accident. Întrebuințarea acestui cuvînt nu înseamnă că ar fi surprinzător că pămîntul nostru există, căci accidente vor fi totdeauna, și dacă universul va mai dura destul timp, e probabil că toate accidentele ce se pot concepe se vor realiza la timpul lor. Huxley, mi se pare, a spus că dacă am pune șase maimuțe să bată, fără nici o noimă, la niște mașini de scris mai multe milioane de milioane de ani, ele ar ajunge în mod fatal, cu timpul, să scrie toate cărțile ce se păstrează la British Museum. Dacă, examinînd ultima pagină compusă de o astfel de maimuță, am constata că, întîmplător, țicăneala ei orbească a produs un sonet de Shakespeare, am avea dreptul să socotim acest accident remarcabil, dar dacă am trece în revistă milioanele de pagini, produse într-un număr imens de milioane de ani, noi putem fi siguri dinainte că undeva se va găsi un sonet de Shakespeare, produs al jocului orb al întîmplării. La fel e și cu milioanele de milioane de stele ce rătăcesc orbește timp de milioane de milioane de ani prin spațiu ; prin firea lucrurilor ele trebuie să întîmpine tot felul de accidente posibile ; așa încît vor trebui în mod necesar să dea naștere, cu timpul, unui număr determinat de sisteme planetare. Totuși, numărul acestora va fi infim în comparație cu numărul total al stelelor de pe cer.

Raritatea aceasta a sistemelor planetare e un punct important, fiindcă, după cîte vedem, viața, așa cum o cunoaștem noi, nu poate lua ființă decît pe planete ca pămîntul nostru. Ca ea să poată apărea, trebuiesc condiții-fizice convenabile, între care cea mai importantă e tot temperatura care să permită corpurilor să existe în stare lichidă.

Stelele însele trebuiesc date la o parte, fiindcă sunt prea calde. Le putem socoti ca o imensă multitudine de focuri împrăștiate prin

spațiu, răspîndind căldură într-un climat care nu trece de circa patru grade peste zero absolut, cam -269°C și care e chiar mai rece în vasele spații ce se întind dincolo de Calea Laptelui. Departe de focurile stelare stăpînește acest frig inimaginabil de sute de grade; în apropierea lor e însă o căldură de mii de grade, care face să se topească toate corpurile solide și să se evaporeze lichidele.

Viața nu poate exista decît înlăuntrul unei zone temperate ce înconjoară pe fiecare dintre focurile acestea cerești la o distanță anume. În afară de zonele acestea, viața ar fi ucisă de frig, mai înlăuntru ea ar fi arsă de căldură. Un calcul sumar arată că zonele înlăuntrul cărora viața este posibilă, adunate toate laolaltă, formează mai puțin de o miliardime de milionime a spațiului întreg. Apoi chiar înlăuntrul acestor zone viața trebuie să fie extrem de rară, căci faptul de-a proiecta departe planete, cum a fost soarele nostru, e un accident atît de puțin frecvent pentru un soare, încît probabil de abia una la 100.000 de stele posedă o planetă care se învîrtește în jurul ei în zona aceasta redusă unde viața e posibilă.

Pentru acest motiv pare imposibil ca universul să fi fost conceput la origine cu scopul de a produce viața; dacă ar fi fost așa, ne-am fi putut aștepta să găsim o proporție mai echitabilă între enormitatea mecanismului și rezultatul obținut. La prima vedere cel puțin, viața pare a fi numai un subprodus fără nici o importanță; noi, ființele vii, suntem într-un fel alături de linia principală.

Nu știm dacă niște condiții fizice convenabile sunt suficiente în sine pentru a produce viața. O anume școală pretinde că pe măsură ce pămîntul s-a răcit, a fost natural și aproape inevitabil să se nască viața. Alta susține că un prim accident dînd ființa pămîntului, un al doilea a fost necesar pentru a produce viața. Constituții elementari ai unei ființe vii sunt atomi chimici cu totul ordinari: carbon, așa cum îl găsim în seu ori în funingină, hidrogen și oxigen, așa cum se găsesc în apă; azot, așa cum alcătuiește cea mai mare parte a atmosferei; și așa mai departe. Toate felurile de atomi necesari vieții au trebuit să existe pe pămîntul nou-născut. Din cînd în cînd întîmplarea a putut face ca un grup de atomi să se grupeze întocmai în felul cum sînt grupați în celula vie. De fapt, într-un răstimp suficient de lung, trebuia cu certitudine să se grupeze astfel, cu aceeași certitudine cu care cele șase maimuțe trebuiau într-un răstimp suficient să sfîrșească prin a tapa pe mașinile lor un sonet de Shakespeare. Dar atunci atomii aceștia astfel grupați alcătui-vor oare ei o celulă vie?

Cu alte cuvinte, o celulă vie este ca o simplă grupare de atomi ordinari potriviți într-un fel insolit oarecare, sau este ceva mai mult ? Este ea numai un ansamblu de atomi, sau ansamblu de atomi plus viața ? Sau iarăși, cu alte cuvinte, un chimist suficient de abil ar putea oare crea viață plecând de la atomii necesari, cum un copil creează o mașină cu piesele din cutia de jucării, și pe urmă să o facă să funcționeze ? Ignorăm răspunsul. Când va veni, el ne va indica dacă alte lumi nu sunt locuite ca a noastră și, prin urmare, va influența considerabil interpretarea noastră asupra sensului vieții ; s-ar putea chiar că acest răspuns să producă mai mare revoluție în gândirea umană decât sistemul astronomic al lui Galilei sau doctrina biologică a lui Darwin.

Ceea ce știm perfect totuși este că dacă materia vie se compune din atomi cu totul ordinari, aceia din care se compune în mare parte au o aptitudine specială de a se coagula în grupări, în „molecule“ deosebit de voluminoase.

Cei mai mulți atomi nu posedă proprietatea aceasta. Atomii de hidrogen și de oxigen, de pildă, se pot combina pentru a forma moleculele de hidrogen (H_2 sau H_3), de oxigen sau de ozon (O_2 sau O_3), de apă (H_2O), sau de oxigenată (H_2O_2), dar nici unul din acești compoziți nu cuprinde mai mult de patru atomi. Adăogirea azotului nu schimbă mare lucru : compușii hidrogenului, oxigenului și azotului cuprind tot relativ puțini atomi. Dar o adăogire ulterioară de carbon transformă complect tabloul ; atomii de hidrogen de oxigen, de azot și de carbon se combină pentru a forma niște molecule cuprinzând sute, mii și chiar zeci de mii de atomi. Corpurile vii sunt alcătuite în esență din asemenea molecule. Cu vreun secol în urmă se admitea încă, obicinuit, că ar fi necesară un fel de forță „vitală“ pentru a produce aceste molecule, uriașe, precum și celelalte substanțe care intră în compoziția corpurilor vii. Dar iată că Wöhler, în laboratorul său și prin procedurile firești ale sintezei chimice, a produs ureea (CO_2) (NH_2), care este un produs tipic animal ; pe urmă s-a realizat sinteza și altor elemente ale corpurilor vii. Azi fenomenele ce se atribuiau odinioară „forței vitale“ se interpretează unele după altele prin mijlocirea procedeelor ordinare ale fizicii și ale chimiei. Deși problema e încă departe de soluția ei, devine din ce în ce mai probabil că ceea ce deosebește special materia corpurilor vii este prezenta, nu a unei „forțe vitale“, dar a acestui element cu totul banal, carbonul, totdeauna în combinație cu alți atomi, cu care împreună formează molecule excepțional de voluminoase.

Dacă este așa, atunci viața nu există în univers decât pentru că atomul carbonului posedă anume proprietăți excepționale. In-

teresul pe care-l prezintă carbonul din punct de vedere chimic rezidă, fără îndoială, în faptul că acest element formează un fel de tranziție între metale și metaloide, dar pînă acum nu se cunoaște în constituția fizică a atomului de carbon nimic ce ar putea explica aptitudinea-i cu totul specială de a lega împreună alți atomi. Atomul de carbon se compune din șase electroni care se învîrtesc în jurul unui simbul central ca șase planete gravitînd în jurul unui soare ; el pare a nu se deosebi de cei doi vecini ai săi mai apropiați în tabloul de elemente chimice, atomii de bor și de azot, decît că posedă cu un electron mai mult decît primul și cu un electron mai puțin decît al doilea. Totuși această ușoară diferență trebuie să explice în ultimă instanță toată diferența dintre viață și absența de viață. Fără îndoială, rațiunea pentru care atomul cu șase electroni posedă aceste proprietăți remarcabile își are origina în vreo lege primordială a naturii, pe care fizica matematică încă n-a ajuns s-o pătrundă.

Chimia mai cunoaște și alte cazuri similare. Fenomenul magnetismului permanent apare într-un grad exagerat în fier și într-un grad mult mai redus la vecinii săi, nichelul și cobaltul. Atomii acestor elemente posedă cîte 26, 27 și 28 de electroni. Proprietățile magnetice ale celorlalți atomi sunt, în comparație, aproape neglijabile. S-ar părea deci că, deși nici fizica matematică n-a lămurit încă chestiunea, magnetismul ar depinde de proprietățile particulare ale atomilor cu 26, 27 și 28 de electroni, și mai cu seamă de ale celui dintîi. Un al treilea exemplu ni-l oferă radioactivitatea care se limitează, în afară de excepții aproape neînsemnate, la grupul de atomi posedînd de la 83 la 92 electroni ; nici aici nu știm pentru ce. Astfel singurul lucru ce ni-l poate spune chimia este că viața trebuie pusă în aceeași categorie ca magnetismul și radioactivitatea. Universul e construit în așa fel, încît să funcționeze după anumite legi. După aceste legi, atomii care posedă anume număr definit de electroni, adică 6, de la 26 la 28 și de la 83 la 92, au anume proprietăți speciale care se manifestă în fenomenele vieții, ale magnetismului și ale radioactivității. Un creator atotputernic, pe care nu l-ar fi împiedicat nici o limitare, n-ar fi fost redus la legile care guvernează universul actual ; el ar fi putut alege să construiască un univers conform cu oricare din infinita multiplicitate de grupuri de legi posibile. Dacă ar fi adoptat un alt ansamblu de legi, alți atomi particulari ar fi putut posedea alte proprietăți speciale de constituția lor. Nu putem spune care anume, dar că viața, ca și magnetismul și radioactivitatea, poate să nu fie decît o consecință accidentală a grupului particular de legi care cîrmuiește universul actual.

Este adevărat că cuvîntul „accidental” se pretează la discuții. Căci pentru ce creatorul universului n-ar fi ales un grup special de legi, tocmai pentru că aceste legi aveau să tragă după ele apariția vieții ? De ce n-ar fi fost acesta felul său de a crea viața ? Atîta timp cît considerăm pe creator o ființă antropomorfică, animată de sentimente și de interese asemănătoare cu ale noastre, nu se poate răspunde la obiecția aceasta decît cel mult prin observația că, odată admis postulatul unui astfel de creator, nici o discuție nu poate adăoga mare lucru la ceea ce s-a acceptat dintru început. Dar dacă alungăm din spiritul nostru orice urmă de antropomorfism, nu mai avem nici un motiv să presupunem că legile actuale ar fi fost alese înadins pentru a produce viața. Ar fi fost tot atît de rațional, de pildă, să gîndim că ele au fost alese pentru a produce magnetismul sau radioactivitatea — ba chiar mult mai rațional, fiindcă, după toate aparențele, fizica joacă în natură, incomparabil, un rol mai mare decît biologia. Dacă o considerăm dintr-un punct de vedere strict material, extrema neînsemnătate a vieții ar putea contribui mult la distrungerea opiniei că viața aceasta ar fi putut interesa cîndva deosebit pe marele arhitect al universului.

O comparație familiară va limpezi poate mai bine situația. Un marinar fără imaginație, obicinuît a face noduri, nu ar putea crede în posibilitatea trecerii oceanului dacă n-ar exista posibilitatea de a face noduri. O funie însă nu se poate înnodea decît într-un spațiu cu trei dimensiuni : nici un pod nu e susceptibil de a se realiza într-un spațiu de 1, 2, 3, 4, 5, sau orice alt număr de dimensiuni. De aci marinarul nostru fără imaginație ar putea deduce că un creator binefăcător trebuie să fi luat pe marinari sub protecția sa deosebită ; că acest creator a voit ca spațiul să aibă trei dimensiuni, anume pentru ca în universul creat de dînsul să se poată face noduri și să se treacă oceanul — cu un cuvînt, că spațiul are trei dimensiuni pentru ca să poată exista marinari. Acest raționament pare a avea aceeași valoare la argumentul de mai sus ; într-adevăr viața, considerată în ansamblul ei, și facultatea de a face noduri au cam aceeași importanță ; și una și cealaltă nu alcătuiesc decît o fracțiune cu totul fără însemnătate a activității totale a universului material.

Deci, după actualele date ale științei, în acest fel surprinzător am ajuns să existăm. Iar mirarea noastră nu poate decît să sporească, îndată ce căutăm să trecem de la problema originilor la aceea a scopului existenței noastre, adică dacă încercăm să prevedem ce rezervă rasei noastre destinul.

Viața, așa cum o cunoaștem, nu poate exista decît în condiții convenabile de lumină și căldură ; noi înșine nu existăm decît pentru că pămîntul primește de la soare exact cantitatea necesară de radiație ; dacă s-ar rupe echilibrul într-un sens sau altul, exces sau lipsă, viața ar dispărea inevitabil de pe globul nostru. Și trăsătura esențială a situației este că echilibrul se poate rupe foarte lesne.

Omul primitiv trăind în zona temperată a pămîntului a trebuit să vadă cu un fel de groază epoca de gheață coborînd peste așezările lui ; în fiecare an ghețarii ajungeau mai jos în văi ; în fiecare an soarele părea mai puțin capabil de-a furniza căldura pe care o reclama viața. Pentru el, ca și pentru noi, universul părea a fi ostil vieții.

Noi, care trăim acum în zona îngustă temperată din jurul soarelui și care căutăm să străbătem depărtările viitorului, vedem că suntem amenințați de o epocă de gheață cu totul diferită. Întocmai precum Tantal, stînd în picioare într-o apă destul de adîncă încît aproape să-l înece, era totuși condamnat să moară de sete, la fel este destinul tragic al rasei noastre de a fi condamnată să moară de frig în timp ce cea mai mare parte a substanței universului va rămîne atît de arzătoare că în ea viața nu se va putea adăposti. Soarele, neavînd nici o sursă exterioară de căldură, va emite fatal din ce în ce mai puține radiații generatoare de viață și prin aceasta chiar zona temperată a spațiului în care viața poate exista va trebui să se reducă încetul cu încetul și să alunece spre frig și spre întunecimile exterioare.

Pe cît putem prevedea ele vor continua să activeze pînă cînd frigul va fi ucis viața pe pămînt afară dacă vreo ciocnire sau vreun cataclism nu vor interveni și nu vor distruge viața mai curînd printr-o moarte mult mai rapidă. Acest destin în perspectivă nu e rezervat numai pămîntului nostru ; alți sori vor muri ca și al nostru și viața care ar putea exista pe alte planete va avea și acolo același sfîrșit fără glorie.

Fizica ne ține același limbaj ca și astronomia. Căci independent de orice considerație astronomică, principiul general al fizicii, cunoscut sub numele de a doua lege a termodinamicii, prezice că universul nu poate avea decît un singur sfîrșit, o „moarte termică“, cînd energia totală a universului va fi distribuită uniform și cînd toată substanța sa va avea aceeași temperatură. Temperatura aceasta va fi însă atît de joasă, că va face imposibilă orice viață. N-are importanță pe ce cale se va ajunge la această stare finală ; toate drumurile duc la Roma și sfîrșitul călătoriei nu poate fi altul decît moartea universală.

Dar atunci la atîta se reduce viața ? A cădea aproape din greșeală într-un univers care n-a fost făcut pentru viață și care, după toate aparențele, îi e complet indiferent sau chiar hotărît ostil. A rămîne cramponați pe un fragment de fir de nisip pînă ce frigul morții ne va fi nimicit ; a ne pavana un răstimp de o oră pe teatrul nostru minuscul, știind foarte bine că aspirațiile noastre sunt toate condamnate la un eșec final și că tot ce vom fi făcut va trebui să piară împreună cu rasa noastră, lăsînd universul ca și cînd noi n-am fi existat ?

Astronomia pune întrebarea, dar cred că răspunsul trebuie să-l cerem fizicei. Căci astronomia poate să ne demonstreze aranjamentul actual al universului, vidul și imensitatea spațiului și neînsemnătatea locului ce-l ocupăm noi într-însul ; ea poate chiar să ne spuie cîte ceva și despre natura schimbărilor produsă de trecerea timpului. Dar trebuie să pătrundem adînc în natura fundamentală a lucrurilor înainte de a putea spera un răspuns la întrebarea noastră. Iar aceasta nu mai ține de domeniul astronomiei ; dimpotrivă, ancheta aceasta ne duce de-a dreptul în inima fizicii moderne.“

Fragmentul de mai jos e scos din celălalt articol împrumutat de Bulgăran, publicat într-o mare revistă franceză, și intitulat *Evoluția e oare revoluță ?*

„Ființele vii sunt departe de a fi toate capodopere. Cum notase deja Théophraste d'Eresos, sunt în natură multe lucruri rău făcute, sunt multe note false în pretinsa «simfonie a adaptărilor», care ar fi lumea animată.

Se cunosc animale care se împiedică în ghearele lor prea lungi, altele care pot abia să se miște, abia să mănînce, sau abia să se reproducă ; în sfîrșit, animale atît de defectuoase și de greșit făcute cît pot să fie, așa cum sunt ele. Nedîntățele și cetaceele sunt spune Guyénot, «colecții de monstruoziități» ; furnicarul merge greu pe cioatele lui cu gheare. Mezoplodonul are dinți mediani și îndoii înăuntru, care îi închid aproape cu totul gura ; Leneșul are gheare așa de mari, că nu poate să meargă și e silit să rămîie agățat de ramurile arborilor.

Iată păsări dăruite cu ciocuri straniu de incomode : Rhyncops, a cărui mandibulă inferioară întrece cu mult pe cea superioară ; Anatosmus, cu ciocul deschis, Cataoul, cu ciocul prea masiv, Avocetta, cu ciocul prea subțire. Iată tritonii Molge, Waltillii și Tylotriton, ale căror coaste sunt așa de ascuțite, că le găuresc pielea. Iată

Cetoniile crematoșilide și clavigeride, pe care o gură prea astupată le face incapabile să trăiască fără ajutorul furnicilor. Iată fluturi, frigani și efemere care n-au trompă. Iată larve de monstrolide lipsite de tub digestiv. Alături de aceste ființe, care abia trăiesc, iată încă ființe baroce prevăzute cu structuri fanteziste inutile și jenante: Rhynchophores, cu gîtul peste măsură de mare, Macrophtalmes, cu ridicule peduncule oculare, Sophonyophore, cu uimitoare escrescențe frontale, Acanthocines, cu antene nedefinite.

În prezența acestor creaturi schiloade, pocite, caricaturale, cum să nu convii cu ipoteza mutaționistă care face să iasă lumea vie dintr-o serie de întîmplări greu cenzurate de moarte ?“

EPILOG II

Povestit de autor

De la întîlnirea din dreptul Cercului Militar, cînd, arătîndu-mi o trecătoare banală și gîndind la poetul nefericit, Fred Vasilescu simțise un gol în propria lui existență, nu ne mai întîlnisem. Ades îi telefonam ca să văd dacă își ține făgăduiala dată.

Pînă la începutul lui octomvrie, nu se decisese să-mi scrie întîmplarea aceasta, din august, care-l tulburase atît.

— Poimîine e 1 octomvrie... Încep la 1 octomvrie.

I-am arătat că acesta e pretext de școlar leneș... Numai școlarii lăsători, leneși, se decid să învețe bine „începînd în ziua întîia a trimestrului“, sau își fac frumos-temele numai cînd inaugurează caiete „noi“ :

— Poate că e adevărat... Dar mai e și altceva... E un reprezentant al unei fabrici engleze de avioane în București și trebuie să mă ocup de el. La sfîrșitul lunii pleacă...

Într-adevăr s-a apucat să scrie. Mi-a arătat, tot la telefon, că „merge greu“. Că frazele se fac mai mari decît ar vrea el, și-și încurcă propozițiunile. I-am recomandat procedeul excelent al parantezelor și, la nevoie, al frazelor fără sfîrșit. A rîs și mi-a promis că așa o să facă.

Pe la jumătatea lunii ne-am întîlnit la curse. Cîștigase un premiu însemnat cu un cal în care pusesese mari speranțe

și era aproape fericit... Venind de la cîntar, după cursă, distrat de bucurie, m-a luat de braț și mi-a spus că „trebuie” să ne întîlnim, că vrea să-mi vorbească... Era oarecare incoerență în tonul lui, din pricină că era așteptat de un grup de tinere doamne, și eu îl țineam în loc. Dar pentru că mi se părea totuși că într-adevăr vrea să-mi vorbească, am stăruit.

— Cum merge subiectul ?

Fluid, plutind deasupra momentului...

— Nu știu... dacă e bine sau rău... Nu-mi dau seama dacă-ți va fi de folos, dar de-abia aștept în fiecare zi să mă văd în odaia mea de lucru, la masa de scris... E o adevărată voluptate... Dimineața nu scriu, numai zbor... Cum sfîrșesc masa, de la restaurant mă duc de-a dreptul acasă... Între 3 și 9 seara, căci numai atîta scriu pe zi... nu sunt acasă pentru nimeni... De multă vreme n-am mai fost atît de mulțumit... Ascultă, „trebuie” să-ți vorbesc... Dă-mi mîine un telefon... Și făcînd un gest puțin pripit : Nu cunoști pe doamna Demetriade ?... Hai să te prezint...

Am înțeles că bănuia că îl țiu în loc anume ca să mă prezinte, cum fac unii vizite riscate în timpul mesei, și am refuzat, mulțumindu-i. M-a bătut cineva pe umăr și m-am întors. E un fost colaborator al ziarului *Le Progrès*, de cîteva ori deputat, care m-a apostrofat amical și mirat :

— Ești prieten cu Fred Vasilescu ?...

Destul de surprins am fost eu de această mirare.

— Da... e un prieten foarte agreabil...

— Ei, ce spunea ?... Era radios că a luat două sute de mii de lei ?

M-a luat de braț, protector și cordial, și am pornit spre ghereta albă și spînzurată a potoului... Deși era o zi de toamnă frumoasă, cu albastrul înalt, era lume puțină... Mai mult obicinuiții, ca să zic așa...

M-a surprins acreala cu care fostul deputat și secretar general m-a întrebat despre prietenul meu.

— Cred că dacă Fred Vasilescu ar urmări să câștige...
bani... în primul rînd n-ar ține grajd de cai de curse, nu ?

Mi-a răspuns cu un ton indiferent și ironic :

— Crezi ?

— Cum să nu cred... Un grajd de curse costă și nu aduce nimic.

Mi-a repetat automat și poros :

— Crezi ?

— Fără îndoială că da...

A început să-și însemneze cu creionul în program.

— De unde știi că Fred Vasilescu nu urmărește ceva...
cu grajdul lui ?

— Ambiția puerilă de a figura printre proprietari ?

E adevărat că oarecare diferență de vîrstă putea îngădui convorbitorului meu un ton de superioritate, exagera însă în maniera lui condescent cordială.

— Dragă prietene, Fred Vasilescu ține cu orice preț ca la patruzeci-cincizeci de ani să devină membru al Jockey-Clubului.

Mi s-a părut o glumă dintre cele mai năzdrăvane din cîte puteam auzi.

— Cum ? începe cu cai de curse, la douăzeci și cinci de ani ca să pregătească o alegere peste un sfert de veac ?

— Da, și nici atunci nu va reuși.

Mi se părea cu adevărat poznașe afirmația, iar nedumerirea mea era atît de evidentă, atît de profund sinceră, că fostul deputat s-a tulburat.

— Ascultă, dumneata nu ții de pe acum să fii membru al Academiei ?... Tot așa Fred Vasilescu își pregătește de pe acum alegerea la Jockey-Club.

Îmi venea să rîd.

— Trebuie să-ți spun mai întîi că nici prin cap nu-mi trece să ajung la Academie. Dar în sfîrșit, Academia e Academie... fie ea și românească... Dar Jockey-Clubul... românesc ? iartă-mi expresia ! Și încă să-ți faci un ideal el ? E, orice ai spune, puțin comic.

Mai vîrstnicul meu prieten era foarte iritat acum.

— Dumneata ştii că membri ai Academiei au căzut la alegerea de la Jockey-Club ?

— N-am ştiut... şi, îngăduie-mi să ți-o spun, nu cred nici acum...

Mi-a citat atunci nume care m-au nedumerit şi a trebuit să convin...

— Bine, înţeleg, aţi refuzat un scriitor, sunteţi oarecum consecvenţi cu dumneavoastră. Dar Fred Vasilescu e un monden, ca să zic aşa, în sfîrşit, unul din ai dumneavoastră ?...

Fără să mă privească, în timp ce ocoleam tribuna spre paddoc, mi-a spus cu o profundă convingere, cu un accent neaşteptat şi inexplicabil de grav şi de hotărît :

— Dragul meu, băiatul Lumînărarului, orice ar face, nu va fi niciodată membru al Jockey-Clubului... Dealtmîneri, ce mai vrea ? E imens de bogat, adică tată-său... E tînăr, frumos, are femeile cele mai bine din Bucureşti... Ce e prea mult strică...

Mărturisesc că aşa înţeleg lucrurile, şi oricît de comică mi se părea ambiţia de a fi membru al Jockey-Clubului, conveneam că fostul colaborator al lui Marghiloman are dreptate.

Îşi nota acum călăreţii, deşi nu juca, fiindcă era ruinat.

— Şi pe urmă, noi nu înţelegem stăruinţa lui, acum cînd la Aero-Club a devenit un factor important...

Dealtfel, cred că niciodată Fred Vasilescu nu s-a gîndit mai puţin la Jockey-Club decît în această lună. Din cîteva convorbiri la telefon, am înţeles ce uimitoare descoperire a fost pentru el posibilitatea de eliberare prin scris. Refulînd ani de zile un mister ca pe un germen distructiv, în adîncul organic, închis cu taina lui în el însuşi, ea şi cînd ar fi fost încarcerat cu un dement, expresia devenită posibilă căpăta pentru el sensul unei evadări.

— Scriu, mă plimb prin casă, gîndesc, mă trîntesc pe divan, fumez, iar scriu... E o bucurie pe care nu ți-o pot

povesti... Mă lămuresc pentru mine însumi... și, așa văzute, chiar suferințele trecutului capătă un soi de îndulcire care le face suportabile... O durere povestită e o durere, nu diminuată, dar armonioasă, așa ca un soi de operație pentru care ești pregătit cu cocaină. Bucuria scrisului e mai tare ca heroina însăși. Și chiar la telefon, i-am simțit prin voce frîngerea de înjunghiat : Ah, dacă s-ar putea povesti totul...

Caielele, pagini mari de coală, mi le-a trimis tocmai o zi sau două după cincisprezece noiembrie... Mi-a dat un telefon la gazetă...

— Diseară la nouă vine șoferul meu să-ți aducă o mapă cu toate prostiile pe care le-am scris.

I-am răspuns cu promptitudine :

— Astă-seară, pînă mîine dimineață la nevoie, citesc tot ce mi-ai trimis.

— Da ? vrei să ne vedem mîine ?... să-mi spui dacă notele îți pot fi de folos ? Hai să luăm masa împreună mîine seară...

— Negreșit.

— Unde ? ai vreo preferință ?...

Și am fixat un restaurant în oraș.

— Vii la timp ?

— Mîine de dimineață zbor, după-masă dorm, iar la 9 seara viu să stăm de vorbă pînă dimineața, dacă vrei... Voi fi absolut punctual.

La 9 seara n-a venit și nu va mai veni niciodată.

La Cameră se anunțase un discurs la mesaj de mare răsunet, dar un pisălog lungise oratoria lui provincială, amenințînd să ocupe toată ședința de după-masă. Celălalt a trebuit să fie amînat deci pentru a doua zi.

Culoarele circulare, cu fotolii și draperii verzi de-a lungul pereților, erau somnolente, iar la bufet plictiseala incoloră. Mi-am cumpărat țigări și am coborît de pe dealul Mitropoliei prin șanțul în fundul căruia era aleea. Toamna tîrzie era frumoasă, însă în ziua aceea era o lumină gălbuie, cețoasă, un cer scămos și scăzut, care nu lăsa fumul

și mirosul de benzină al mașinilor să se ridice. Nu era frig... Abia puțină umezeală. Ici-colo, prin magazine, deși era numai ora patru, se aprindeau lumini...

În dreptul bulevardului Regina Maria, plin de larmă în vehicule de tot soiul, vânzătorii de ziare strigau ediție specială... Oricît au abuzat cîteva ziare mici de aceste ediții, cînd unul dintre cele două cotidiene mari de informații scoate o ediție specială, nu poți să-ți stăpînești un fior, ca pentru o întîmplare, uneori imens dinamică, în care dăinuirea sau voința sunt atinse ca de aripi mari nevăzute.

Erau numai patru rînduri, cu litere cît nucile negre, cu o cerneală groasă care se lua pe degete.

GROAZNIC ACCIDENT DE AVION

Aviatorul Fred Vasilescu a capotat, voind să aterizeze, din motive necunoscute încă, lângă Ciulnița. Autoritățile au plecat la fața locului. Cadavrul zvirlit din năclă și decapitat e păzit de jandarmi. S.-a deschis o anchetă pentru cercetarea cauzelor.

Și cu litere mult mai mici urma, jos, o telegramă externă fără importanță.

Se întîmplase în devenirea lumii ceva care nicicînd nu se va mai întîmpla. Gîndul brutal, aprig, că nu-l voi mai vedea niciodată pe Fred Vasilescu, orice aș face, de s-ar frînge tot fierul din lume, de s-ar prăbuși sorii, mă copleșea și mă înspăimînta ca infinitul sensibilizat.

Fred Vasilescu nu bănuia că el însuși, chiar prin ce avea mai bun în el, era un exemplar menit „să fie cenzurat prin moarte“.

Ziarele de a doua zi au adus coloane întregi de amănunte și numeroase fotografii care, dealtfel, erau ele înseși un fel de moarte, căci, așa cenușii, poroase și cu liniile simplificate, nu mai înfățișau nimic din tînrul blond, cu obrazul limpede, cu trăsături regulate și evidente ca un cap de statuie grecească, doar cu fruntea puțin cam boltită deasupra ochilor verzi adînci. Cu atît mai puțin aminteau de acel corp vînjos din sportivitate diversă, complimentară, cu mișcări mlădioase de haiduc tînr, afemeiat

și gînditor. Încercase, profitînd de toamna prelungită, să bată recordul lumii de viteză pe 500 kilometri, pe un avion românesc din propria lor producție. Deși vremea era puțin schimbată, nu renunțase la zbor. Avea de făcut trei circuituri deasupra Bărăganului, ca să totalizeze kilometrii necesari. După întîiul, s-a răsturnat încercînd să aterizeze din motive nebănuite, pe care avea poate să le lămurească ancheta. Impresia produsă de moartea lui a fost adîncită și de faptul că, abia cu două săptămîni înainte, se prăbuseră un tînăr locotenent, alt as strălucit al aviației românești.

Toate ziarele subliniau cu o dureroasă uimire că aviația românească intrase într-o adevărată serie îndoliată.

Cortegiul mortuar, într-o după-amiază fără soare, dar nu rece, nici umedă, a scos lumea din casă, ca o înmormîntare de tenor. A luat parte și unul dintre membrii regenței, prieten al familiei.

Eu nu cetisem, așa cum îi făgăduisem, caietele trimise, chiar în noaptea aceea. Le-am descifrat cuprinsul numai în zilele următoare, într-o fierbere sufletească de bătălie. Nu știu dacă vreodată aș fi putut să aflu ceea ce constituia dubla lui existență, denunțată aci din capete de mărturisiri, din întorsături de frază, jnvoluntare ca lapsusurile, sau, cine știe, voite de el cu tensiunea de neînălțurat a unei fatalități.

Abia în primăvară, după lungi dezbateri sufletești, m-am hotărît să aduc la cunoștința doamnei T. manuscrisul lui Fred Vasilescu. Teancul acesta care închidea în el, calde încă de zbucium, două existențe, îmi dădea un vag fior și prin această coincidență, care făcea ca a doua zi după ce l-a încheiat, Fred să se prăbusească... A fost, parcă, o moarte amînată pînă la realizarea unui mod de perpetuare... Frenezia cu care el transpunea, în aceste pagini, ceea ce era transmisibil din existența lui mă înfiora... De ce n-aș spune că gîndul unei sinucideri amînate îndelung nu mi se pare incompatibil cu întîmplările din urmă. (Și mai e și faptul că e foarte greu să știi dacă un aviator, dintre

aceștia, care încearcă totul, definitiv, la început de tot nu e îndemnat cumva și de isonul unui gând de sinucidere. Căci Fred Vasilescu începuse pilotajul din 1926.) Dar în sfârșit, nu e decît — și e mult mai logic să fie așa — o simplă ipoteză dintre atîtea cîte se pot face în asemenea împrejurări... Și ar trebui să-i atribui un soi de duplicitate — fie și dezinteresată — dar duplicitatea, prea brutală... presupunînd că, deși hotărîse sinuciderea, tot mi-a dat întîlnirea, cu atîta voie bună, la masa de seară.

Totuși pe doamna T. n-am putut-o întîlni decît peste o jumătate de an, la începutul lui iunie. A doua zi după incinerarea lui Fred Vasilescu (așa ceruse încă de pe cînd era în viață), plecase la Viena. Cînd i se comunicase că e legatara lui — și numaidecît a fost pe șoptite sfătuită să se intereseze de averea și mai ales de obiectele rămase, ceea ce a refuzat — fără să spuie o vorbă, cu ochii duși, s-a mulțumit să dea procură unui avocat. În cîteva ceasuri a aranjat totul pentru plecare, lăsînd pe asociata-ei, și mai ales pe ajutoare, la conducerea magazinului și atelierelor.

Trecusem pe la ea pe acasă de cîteva ori și nu primisem decît lămuririle vagi ale servitoarei, o femeie aproape bătrînă, cu un aer de guvernantă. Îmi lăsasem adresa, cu rugămintea de a fi înștiințat îndată ce se întoarce. Într-adevăr, am fost vestit printr-o scrisoare a doamnei T. chiar, care-mi da și ora la care pot veni.

De două săptămîni ploua întruna și pavajul orașului era neconținut spălat de răpăieli relativ liniștite. Spre seară ploaia înceta, iar crepusculul tîrziu avea inutile luminișuri de sidef ; ochiurile de apă prin băltoace măsurau golurile pavajului, iar noaptea se anunța umedă, căci vegetația, îmbelșugată după atîtea zile de ploaie, rămînea apoasă.

Revederile acestea sunt penibile prin începuturile convorbirii... În mașină aveam un trac de actor. Ți-e neconținut teamă că n-ai să găsești tonul just, gestul potrivit. Înția privire e ca un joc de loterie. Te întrebă dacă ai să

aduci vorba despre cel mort, dacă e locul să iei o mutră îndurerată, sau ești obsedat de ideea de a nu juca, dimpotrivă, teatru.

Am urcat șovăind treptele înguste de beton pînă la etajul al doilea al casei din Parcul Filipescu... Mi-a deschis singură, fără să-mi spună o vorbă, dar zîmbindu-mi cu prietenie, cu o mișcare nervoasă de identificare. După ce mi-am lăsat trencicotul în vestiarul îngust ca o celulă, am trecut în camera mare cît un hol, aranjată nepotrivit gusturilor comercializate ale proprietarei de magazin de mobilă modernă... Un divan larg, în colț, așternut cu un cover caramanliu, o masă joasă, făcută dintr-o tîpsie cît o roată de car — de aramă bătută. Deasupra, etajere negre, nelăcuite, ocolind pereții, înțesate de cărți... Alte etajere tot negru-mat umpleau și ceilalți pereți. Pe ele, fel de fel de obiecte, amintind probabil cîte ceva. Camera ar fi avut înfățișarea unui birou dacă în mijloc n-ar fi fost o masă de sufragerie pătrată, acoperită cu un șal mare de tot, din cele cu care se acoperă pianele. În schimb, biroul era un soi de miniatură, abia mai înaltă de o jumătate de metru... la care se sta pe un taburet ca de pian. Un bufet mare de tot reprezenta sufrageria propriu-zis. Un „ucenic fierar“ de Ressu, un portret de Marius Bunescu și un „pod în munte“ de Sion erau printre alte tablouri. După ce m-am instalat într-un mic fotoliu de lemn negru, funinginos parcă, m-a întrebat nedumerită de ce îmi rotesc privirea atît de mirat.

— Mi se pare atît de ciudat și atît de conform unui proverb, ca dumneata, care ești socotită printre cei care au introdus mobila cubistă la noi, să păstrezi mai departe mobilierul vechi... Îmi închipuiam că voi găsi aci totul schimbat într-un adevărat studio, acel gen de cameră modernă care folosește de sufragerie, odaie de lucru, odaie de primire, în sfîrșit de toate, în afară de odaie de dormit.

Zîmbea cu fluiditate și cu o participare totală, vag îndurerată, ca de obicei.

— Dacă vrei, e un studio, în intenție, căci corespunde definiției dumitale prin arhitectură... Dar mobila n-aș putea s-o schimb niciodată.

Am privit-o mirat, luînd din cutia cu țigări oferită.

— Niciodată ? Și de ce ?

— Nu știu, mi-ar părea că am murit.

— Dar nu înțeleg deloc.

— Nu pot să mă explic... Dar din interiorul acesta, care e viața mea, nu aș putea schimba niciodată nimic.

— N-ai fost ispitită să-l înlocuiești cu acea minunată decorativă modernă ?

— Și mie îmi place nesfîrșit mobila modernă — și s-a complectat ca în paranteză — bineînțeles cînd nu e de prisos strîmbată și împovărată, în loc de ornamentația veche de flori, cu muchii inutile și cu temelii greoaie, care nu înseamnă nici un cîștig pentru frumusețe. Dar poți să-ți schimbi familia, chiar dacă o găsești puțin demodată ? Poate că e și o slăbiciune a mea... Nu știu, dacă e un fel de oroare de necunoscut și nou, sau mai mult o înrădăcinare în ceea ce a fost... Sufăr cînd se strică un obicei vechi, șovăi nesfîrșit cînd trebuie să înlocuiesc o slujnică obraznică sau leneșă, numai la groaza că nu voi mai vedea un obraz care mi-e familiar, fie și în rău.

Credeam la început că va trebui să mă explic asupra vizitei mele — și era ceea ce mă preocupa pe drum, dar i s-a părut foarte firească, și n-a fost nevoie de nici o justificare. Am întrebat-o pe unde a călătorit.

— V-a fost dor de București ?

Părea foarte încurcată și puțin iritată.

— Uite, trebuie să mă contrazic numaidecît... Nu-mi place tot ce e al meu... chiar și orașul acesta, de pildă... Nu... În străinătate e totul larg... poți respira în voie... Nu-ți împiedică prea mult privirea, să zicem, case ieșite

în mijlocul străzii. Nu te apasă nimic... Totul e curat... înalt... spațios... Și pe urmă noutatea streină e totală, nu e ca o spărtură sau cîrpitură în ceea ce a fost. Nici o clipă nu m-am gîndit la București... Dar de odăile acestea ale mele, și de lucrurile de aci, îmi era un dor stupid.

O privesc și sunt sub obsesia descrierilor lui Fred Vasilescu. Stă de-a curmezișul divanului... Părul, desfăcut în plete scurte, de un castaniu strict, îi acoperă urechile și îi subliniază fruntea puțin prea dreaptă, perpendiculară pe tîmple. Cu adevărat linia de jos a maxilarului, de la bărbia rotundă la ureche, este de o desăvîrșire ușoară de arc destins. Orbitele puțin neregulate, cam adînci și întunecate, sunt înviorate de albul catifelat al corneei, iar albastrul viu al irisului e acoperit uneori de genele lungi. Gura puțin severă, regulată, dar fără puritatea convențională a desenului e ușor contractată și mobilă.

Poartă o rochie neagră încheiată cu nasturi mari într-o parte, care-i lasă gîtul gol, bine înrădăcinat în bust, vînjos ca un trup de șarpe cînd îl privești din față. Din profil, gîtul acesta e și mai frumos, căci pare scurt la ceafă și prelung sinuos dinainte. Jocul vizibil al tendoanelor încheiate limpede la capătul pieptului îl fac să arate foarte tînăr. Umerii rotunji îi sunt aduși în față, acum cînd a încrucișat mîinile peste genunchii fără nodozități, de la suprapunerea cărora picioarele cad unul lîngă altul drept în jos, cu pulpele suav înălțate, în ciorapii întinși, fumurii, care îngăduie să se străvadă pielea. Rochia cade dedesubt, la marginea divanului, drept în jos, lăsînd puțin descoperit din coapse, cît ajung ciorapii, fără însă ca de la mine să le pot vedea pielea. Și această libertate ghicită a coapselor dinspre podea e ca o înrădăcinare a feminității ei în materie și în viața care curge cu legile și instinctele ei.

— Ai de gînd să pleci din nou ?... Mi se pare mai bună formula asta. Simt că un plural ar părea scrobit în fața acestei femei adevărate.

— Cred că da... Nu mai e atît nevoie de mine, aci... Magazinul și atelierele au început să se resimtă de concurență, căci toate fabricile de mobile și-au modernizat producția — și pe urmă totul se resimte de stagnarea aceasta.

Trebuie să ajung, chiar fără tranziție, de vreme ce testamentul e de domeniul public acum.

— Cu familia lui Fred Vasilescu ai avut dificultăți ?

Protestează jignită, fără nici un gest, numai privirea albastră i s-a întunecat, mistuită.

— Nu... nici urmă de dificultate... Chiar în seara înmormîntării...

O întrerup nervos :

— Ai fost la înmormîntare ?

Genele au căpătat un soi de mișcare de deschidere... sprîncenele s-au înălțat în accent circomflex... Și pe urmă mă privește cu recunoștința oricăruia dintre cei care au iubit, pentru cei ce se interesează cu simpatie de dragostea lor. În schimb vocea îi e acum ceva mai tăiată de respirația reținută parcă.

— Am fost.

Și, după ce rămîne un timp îndelung răsfrîntă în ea însăși, reia cu un ton de mărturisire :

— Am suferit mult că n-am putut fi lingă sicriu tot timpul, nici urmări de aproape convoiul... Eram într-o mașină închisă cu ferestre mici, alergînd și așteptînd dricul la fiecare răspîntie... Gîndul că el e întins acolo, acoperit, mă frîngea... mă exaspera... Cred că dacă ar fi fost înmormîntat și nu incinerat, n-aș fi putut pleca acasă, lăsîndu-l singur, parcă fără apărare, paralizat, în cavou...

Vorbește rar de tot, prin fereastra larg deschisă pătrunde înserarea umedă de afară. Rochia se lămurește vag în umbră, dar fața apare palidă în penumbra. Se ghicesc

de asemeni miinile și micile reflexe mătăsoase ale cio-
rapilor.

— Ei mai bine așa... S-a ridicat în fum... Tot i-a plă-
cut atît de mult să zboare.

— Cînd au aflat ai lui de testament ?

Nu răspunde numaidecît, simt material că gîndește
însă.

— Se vede că după întoarcerea de la cimitir, căci seara
au venit, în doliu mare la mine, mama și sora lui. Servi-
toarea nu vrea să lase pe nimeni înăuntru... Spunea că
sunt bolnavă... Stăteam cu fața în jos pe divan, plîngînd
tot ce nu putusem plînge pe stradă. Ele au stăruit să între-
și cînd m-au văzut năucită de durere, au început și ele să
plîngă din nou. Și cu o nesfîrșită părere de rău : Dacă
m-ar fi iubit puțin !...

— Crezi că nu te-a iubit ?

— Nu m-a iubit... Mă părăsise de doi ani... Mă evita...
Mă umilea...

— Totuși, testamentul ?... Desigur că nu avea o avere
personală prea mare. Oricum... să desprinzi din lumea în-
treagă pe cineva... să alegi din tot, o ființă anume.

— Avere pe care a lăsat-o e destul de mare : un
avion, automobilul, caii de curse, un teren mare în apro-
pierea orașului, pe care-l cumpărase nu știu de ce... Dar
asta nu dovedește nimic... Era prea bun... avea remușcări,
știa cît îl iubesc. Uneori îmi părea și mie că în ceea ce
simțea el pentru mine e și altceva decît bunătate și recu-
noștință de bărbat iubit fără limită... Încercam să mă con-
ving și mă loveam ca de o bară de fier... insultată, uneori
bruscată de el... Mai tîrziu renunțasem.

Tac îndelung, înțelegînd cît de puțin bănuie cuprinsul
caietelor pe care le-am adus înfășurate sul... și sunt ispitit
să-mi închipui, printr-o anticipare, frămîntarea și uimirea
ei cînd le va ceti. Îi voi lăsa, desigur, originalul. După un

timp, întoarce comutatorul și o lumină tare readuce la suprafață din noapte acest studio demodat și pe femeia de pe potecile neexistenței.

S-a întors de la ușe și s-a așezat acum într-un fotoliu jos. Stă cu picioarele unul peste altul, cu talia puțin ridicată, căci se reazemă în cotul drept și își sprijină capul în palmă. Sub rochia neagră de la sold la genunchi i se lămurește coapsa tare întinsă. Deși rochia e ceva mai lungă decât cele scurte impuse de modă, totuși abia trece de genunchi, acum când stă jos.

Picioarele în ciorapii de mătase fumurii sunt lungi și de o formă cu totul deosebită. Nu sunt nici groase, nici subțiri și nici gradat rotunjite ca niște popice. Sunt vîinjoase și parcă din planuri diferite, cu muchiile topite și nici un moment fixate într-o formă anume. Jos, la glezna mică și nesigură, conturul ar putea fi un vag și delicat trapez, pe care să-l prinzi între arătător și degetul mare, cît ai urca în sus trapezul s-ar lărgi treptat rotunjindu-și formele. Parcă în forma lui dintii, de la jumătate în jos, sculptorul a tăiat cu lopățica un plan mai lat în afară, unul mai scurt înăuntrul pulpei, un al treilea și scurt și îngust înapoi. Numai în față o linie aleargă lung de la genunchi la vârful pantofului, ca un picior de T dictando. Apropiat, aș spune că pulpa înaltă, caldă, e oferită într-un cornet de mușchi, vag dreptunghiular, ușor sucit, vag paralelipipedic, lărgit sus cu finețe. Dă o impresie de robust și mlădios ca un picior de sălbătăciune. Jos, unde, cambrat, e gata să intre în adăpostul pantofului, două vine mari și incerte, pe care nu le vezi cum au pornit din gleznă, trădează prin ciorap un animal de rasă.

Îmi oferă o nouă țigare, pe care o iau îngîndurat. Îmi amintesc apăsător toate descrierile amantului ei și stăruitoarea mențiune că e mereu fierbinte. Îmi zîmbește, cu acel romb, pe care l-a identificat el, încadrîndu-i gura îndurerată.

Nu numai indiferența și trupul dar și duioșia ei de soră, privirea și atenția ei, modul în care întinde țigările, pînă și melancolia și bunătatea acestei femei sunt sexuale. „Femeie iubită de toți bărbații.“

Nu știu de ce acum simt nevoia să folosesc pluralul de politețe ca să-i încerc sufletul, cum ai încerca apa adîncă aruncînd în ea o pietricică.

— Doamnă, știți că în ultimul timp am fost prieten cu Fred Vasilescu. Din cîte am înțeles — căci vorbeam adesea — cred că vă iubea mult... foarte mult.

A ridicat neîncrezătoare din umeri.

— Știi... vreodată ? Ai dumneata impresia asta ?

— E pentru mine o certitudine...

— Nu poate să fie adevărat... Uneori și mie mi se părea că mă iubește... Erau gesturi care trădau parcă — acesta e cuvîntul adevărat — o iubire pătimaș ascunsă.

— Și cum vă explicați atunci faptul că vă ocolea ?

— Dar ce ipoteze n-am făcut ? Cît nu mi-am ars mințea în îndoieli de tot soiul. Nu știu ce ar fi putut să fie.

— ! ?

— M-a chinuit uneori pînă și bănuiala stupidă, răscolitoare, că într-un accident de automobil sau avion, vreo rană i-a interzis pentru totdeauna să mai poată fi bărbat.

Îmi venea greu să-i spun : „Te rog, spune-mi sincer, ce-ai fi făcut atunci“, dar îmi dau seama, că, lipsită și de solemnitate și de familiaritate, femeia aceasta e totuși mlădioasă psihologicește ca o panteră gînditoare.

— L-ai mai fi iubit atunci ? și surid.

Îmi răspunde fără pic de șovăială :

— Da, îți mărturisesc că m-am gîndit de multe ori... Ei bine, l-aș fi iubit și atunci... Oricum... Dacă ar fi privit cu admirație altă femeie, aș fi suferit și atunci. Iubirea mea era asta și mai era și altceva, cu neputință de înțeles.

Sufletul omenesc este alcătuit în afară de instincte și dintr-o funcție creatoare de iluzii, despre care nu poți să știi când devin autosugestii, și orice sinceritate trebuie suspectată numai cu măsură.

Îmi aduc aminte și îmi filfii în gând, ca un refren amintitor, pasaje din conferința citată a lui *sir* Jeans :

„Universul ne înspăimintă prin imensitatea nesocotită a depărtărilor lui, prin lungimea de neconceput a perspectivelor de timp, care reduc toată istoria omenirii la durata unei clipiri din ochi, prin extrema noastră singurătate, prin neînsemnătatea materială a locuinței noastre în spațiu — a milioanea părțică dintr-un bob de nisip, printre toate boabele de nisip ale tuturor țărimurilor din lume. Dar mai presus de toate ni se pare universul îngrozitor, pentru că pare indiferent față de orice fel de viață, la fel cu a noastră. Emoție, ambiție și succes, artă și religie, toate par deopotrivă de streine planului lui.

...Pentru aceste motive mi se pare imposibil ca universul să fi putut fi conceput la origină cu intenția de a produce viața...”

Femeia aceasta tânără, din care radiază pătrunzătoare unde nervoase, de parcă e învăluită într-o aură a sexualității, va mai fi răsturnată pe pat, picioarele acestea, cine știe, desfăcute, se vor mai frînge de voluptate, iar mâini bărbătești vor mai tresări de căldura acestor coapse care dau fiori fluizi; poate tocmai pentru că simți că firul viu al gândirii acestei femei trece și prin rădăcina lor gingașe. Negreșit, toate acestea sunt posibile numai pentru că „atomul de carbon are șase electroni, unul mai mult decât cel de bor, și unul mai puțin decât cel de azot”. Ceea ce e poate mai greu de explicat e cum electronul acela, al șaselea, se poate gândi pe el însuși și iubirea lui. Căci aceasta e voluptatea, conștiința voluptății însăși.

Mă ridic și mă duc pe scaunul din colț, pe care am pus sulul caietelor.

Alături e un aprat de radio ca o colivie ermetică.

Îmi spune cu vocea scăzută, bănuind că vreau să umblu la el :

— Nu merge... l-am sfărîmat.

— ! ?

— Eram în timpul mesei și din cutia aceasta am aflat vestea morții lui. O frază spusă răspicat și indiferent cu-leasă parcă din văzduh. De atunci niciodată nu l-aș mai putea asculta.

Îi aduc caietele și mă privește nedumerită.

— Doamnă, pentru un roman al meu, Fred Vasilescu mi-a scris cîteva amintiri din viața lui... Cred că vă vor interesa.

A devenit albă ca varul. Nu mai poate respira.

— Toate caietele astea... întregi ?...

— Da.

Le-am pus pe colțul mesei și m-am așezat pe scaun. Le-a luat cu mîinile crispate și întrebările mele nu o mai găseau.

— Pîna cînd mai rămîneți în București ?

— Nu știu, foarte puțin...

— Dintre prieteni ați mai întîlnit pe cineva ?

— Nu...

— Acum vreo două săptămîni m-a întîlnit doamna Demetriade și m-a întrebat dacă v-am văzut... Spunea că vrea...

S-a ridicat fremătînd în interior, cu mîinile chinuite, cu privirea mistuită de nerăbdare.

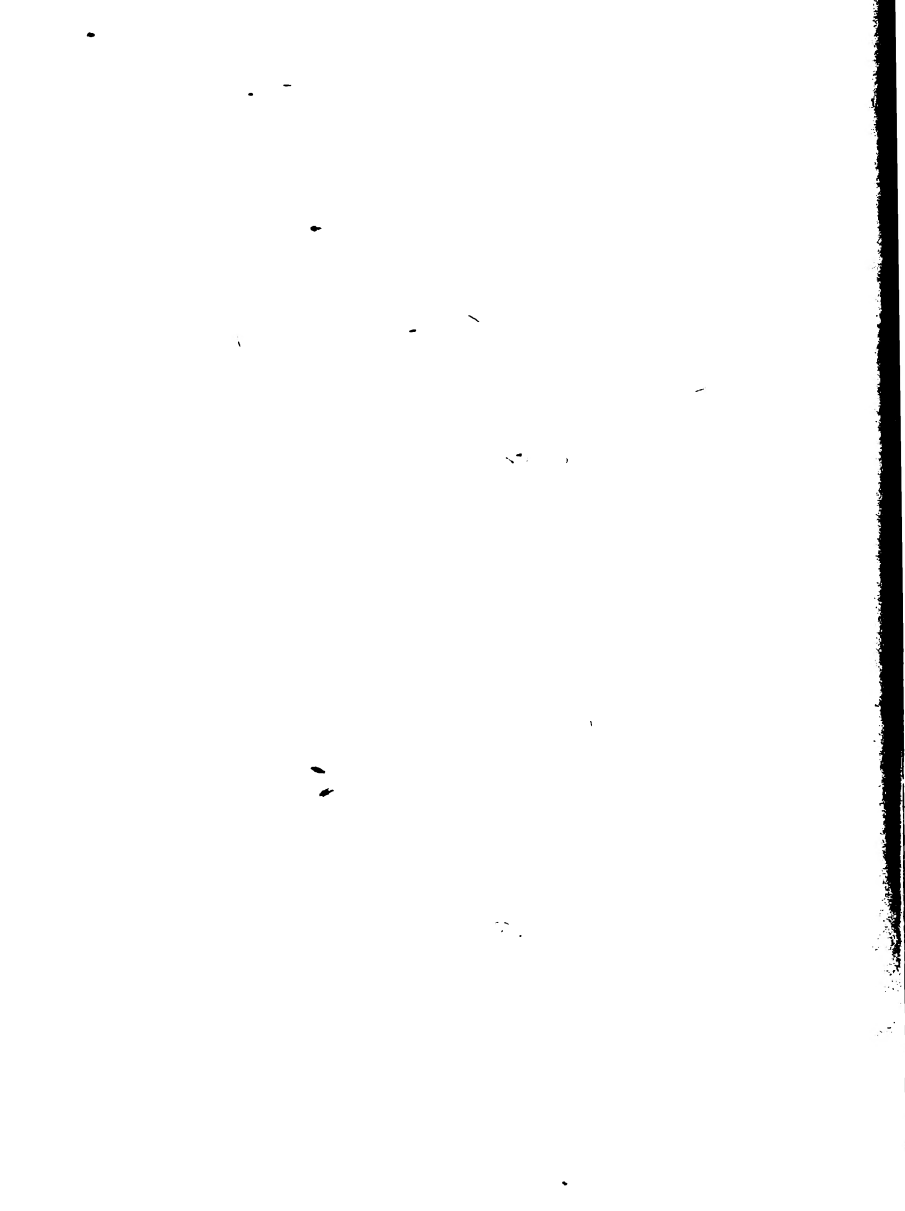
— Te rog, fii bun... lasă-mă cu caietele acestea. Și-i tremura mîna pe ele. De trei ani n-am vorbit cu el...

M-am ridicat, și în prag mi-a strîns recunoscătoare mîna în mîna ei fierbinte. Cred că nici n-a închis bine ușa

și s-a năpustit asupra textului. Pe potecile lunecoase ale amănuntelor și ale interpretărilor va găsi reazem și o mai adîncă dezlegare ? Va afla ceva mai multă împăcare decît acea sete, care nu se poate potoli în vis ? Dealtfel, cînd e un acord aproape unanim asupra relativității spațiale, de ce n-am crede că sistemul de repercutare al cauzelor nu poate afla nicăieri un punct absolut. Taina lui Fred Vasilescu merge poate în cea universală, fără nici un moment de sprijin adevărat, așa cum, singur a spus-o parcă, un afluent urmează legea fluviului.

CUPRINS

<i>Prefață</i>	V
<i>Tabel cronologic</i>	XXIII
I	1
II	21
III	27
Într-o după-amiază de august	32
Epilog I	316
Epilog II (Povestit de autor)	346

Lector: CORNEL SIMIONESCU
Tehnoredactor: ELENA CALUGĂRU

Bun de tipar 09.08.1982.
Coli ed. 20,50. Coli tipar 125.

Comanda nr. 20 299
Combinatul poligrafic „Casa Scintei”
Piața Scintei nr. 1, București
Republica Socialistă România

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2025

